

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Physisk, oeconomic og topographisk

Beskrivelse over Thye

beliggende i Thisted Amt, Aalborg Stift

Et Forsøg

af

Knud Aagaard,

Sognepræst til Skjoldborg og Kallerup Menigheder

Biborg, 1802.

Trykt hos M. S. Fønss, paa Forfatterens Forlag.

Til

Hans Kongelige Høihed
Kronprindsen.

Deres Kongelige Højhed,

hvis Bestræbelse er at fremme Tvillingrigets Held, hvis Omsorg indbefatter alle Fædrelandets Umliggende, og hvis Ønske er at kjende ogsaa de fjerneste Provindser, i det ædle Hjemmed, for at kunne desto sikrere virke til ethvert af Landets Børns Vel; Dem, naadigste Kronprinds! helliges dette Bidrag til Kundskab om en Provinds, der formedelst sin afsteds Beliggenhed, har været unddraget den Lykke, at falde under Deres Beskuelse; men hvis Bedoere ikke have savnet Deres, under Fred og Krig, vise og menneskekierlige Omsorg, og derfor med den erkjendtligste Taknemlighed føle den oprigtigste Hengivenhed for Dem, alle Danskes Glæde og Haab.

allerunderdanigst,

Knud Nagaard.

Fortale.

Alle ere vel enige i, at Beskrivelser over enkelte Provindser kan være nyttige, da disse fremsætte enhver Egn's Fortrin og Mangler, bekiendtgjøre de Fremskridt, som kunne tiene andre til Efterligning, og de Ufuldkommenheder, som ved bedre Indretninger burde afhjælpes, og overhovedet ere Kilderne til Landets almindelige Beskrivelse. Men fra hvilke Synspunkter Forfatter fornemmeligen skal fremstille sin Egn og med hvilken Vidtløftighed han skal udføre enhver Deel, der om maane nødvendigen Meningerne være forskiellige efter enhver Læser's forskiellige Djemeed. Formodentligen ville nogle Læsere have fordret af mig en større Udførlighed i een eller anden Deel. Det skulle ogsaa have været baade behageligere, og i visse Henscende lettere, dersom jeg ikke havde troet mig nødsaget til at paalægge mig saa megen Indskrænkning. Men je

maatte med Grund frygte for et alt for betydeligt Tab ved en større Bogs Forlægning af dette Slags. Og uden minste Attraa efter egen Fordeel, ønskede jeg dog gierne, at noget Overskud maatte blive, da samme er bestemt til Bedste for Degnenes og Skoleholdernes Enkekasse i Thisted Amt. Efterat have givet denne høist savnede Indretning Tilværelse, ønskede jeg ogsaa ved nogen Formerelse i dens Fond, at forsøge den om Vedvarelse; hvortil jeg intet formaadede at give uden denne Bog. Derfor ikke det Ønske, saasnart som muligt, at bidrage hertil, havde fremkaldet Arbejdets Fuldbendelse, skulle Bogen maasse sildigere have fremtraadt, og derved have vundet i Værd. Dette ønskes at maatte tjene til Undskyldning for nogle af dens Ufuldkommenheder. I øvrigt ville man ansee mit Arbejde som et Forsøg, der maasse kan tjene til Bidrag, men ingenlunde udelukke en fuldstændigere Beskrivelse over den samme Provinds.

De som attraa udførligere Kundskab om Thy, vil finde adskilligt herhid hørende i Pontoppidans Atlas, Hofmans Foundationer og flere Skrifter, som for Kortheds Skyld

ikkun ere nævnte, men næsten intet deraf indført. — De, som i Kapitlet om Fiskerie savne Efterretning om Fiskerestaberne i Liimfiorden, vil finde samme anførte under Thyholm.

Den Beredvillighed, hvormed saamange, som jeg anmodede derom, have understøttet mig med Bidrag, paalægger mig en større Taknemlighed, end jeg formaaer at bevidne. De, som især have Fordring paa min fuldeste Tak, ere Amtmand Ferslev, Kammerraad Thagaard, Amtsforvalter Friderichsen, Soldinspektør Ludvigsen, foruden adskillige Godsejere, Forvaltere og andre private Mænd. Af Præstestanden kan jeg ikke nævne nogen, uden at nævne næsten alle i Thye; thi med den ufortrødneste Velvillie var enhver af mine Embedsbrødre rede til at meddele mig de begierte Oplysninger. Ikkun et Par Mænd gjorde herfra en Undtagelse. Paa en saa meget hæderligere Maade, end disse tvende udmærkede sig Sognepræsten til Sønberg, Hr. N. B. Wilse. Denne Mand havde i sit Gjemme en Beskrivelse over Thyholm af hans Broder Professor J. N. Wilse, for:

fattet for 37 Aar siden, som var tilkiendt en Premie; men aldrig bleven trykt. Han havde den Agtelse for Videnskabsheligheden, at han uanmodet ikke allene overlod mig dette hans afdøde Broders Arbejde; men med den nøjagtigste Flid selv tilføjede og forandrede, hvad der efter saa lang Tids Forløb fandtes anderledes. Ogsaa udenfor Thye fandt jeg hos de naturkyndige Videnskabsmænd Provst Schade i Nykøbing og Pastor Henneberg i Naaborg den beredvilligste Meddelelse af de Raad og Oplysninger, som jeg anmodede dem om. Alle disse, som saa venkfabeligen have understøttet mit Arbejde, ville være forvissede om, at jeg med den fuldeste Erkiendtlighed føler, hvor meget jeg er enhver af dem forbunden.

Maatte nu dette lille Skrift opvække den Interesse for Thye, at Regieringen, Landhuusholdnings Selskabet og oplyste Patrioter ville afhjælpe denne Provindses Mangler; og bringe de savnede Bindskibeligheids Grene til Fremvert. Maatte denne Deel af Fædrelandet herefter nyde Sejladsens Fordele, see de tomme Hænder satte i Virksomhed ved Uld;

fabriker, vejledes til Skoves Anlæg, nyde Jordens store Fordele ved Indhegning, ved Kveverens almindeligere Udbredelse, ved Hørrens, Kartoflers og andre Jordfrugters Dyrkning. Maatte den overdrevne Parcellerings Skadelighed indsees og hemmes. Maatte i Thyland selv dannes et Vindstibeligheds Selskab til Betleriets Afskaffelse og ernærende Flittigheds Opmuntring. Maatte noget af dette herved blive fremmet, da opnaaedes det Dyemeed; som jeg allene har sigtet til.

Skioldborg Præstegaard den 1ste November 1802.

Forfatteren.

T r y k f e i l.

Side	Lin.	9.	Abildhavn, læs: Abildhave.
	7	— 6.	megen, læs: meget.
	23	— 2.	Rødskrappe, læs: Rødskreppe.
	27	— 19.	fortføre, læs: bortføre.
	31	— 7.	for, læs: fra.
	—	— 9.	fra, læs: for.
	33	— 30.	tiligere, læs: tidligere.
	43	— 8.	18 til 28, læs: 10 til 28.
	47	— 14.	Interessent, læs: Interessentere.
	65	— 19.	skrive, læs: kan skrive.
	75	— 9.	Læs: Brandenborger er Thyland fri for und- tagen ved Vestervig.
	116	— 29.	Sporeaarerne, læs: Sporeaarerne.
	122	— 26.	Gunden, læs: Grunden.
	132	— 21.	Groben, læs: Groven.
	134	— 9.	det, læs: dem.
	140	— 6.	kan at faae, læs: kan faae.
	—	— 7.	af, læs: al.
	153	— 23.	Abildhavn, læs: Abildhave.
	156	— 22.	ret eet, læs: regnet.
	170	— 28.	3000 Ldr., læs: 300 Tønder.
	175	— 11.	Brænderier. Hver, læs: Brænderier, hver.
	195	— 26.	hører, læs: støder.
	198	— 7.	Møerup, læs: Moerup.
	212	— 6.	4 Gaarde 3 Huse, læs: 3 Gaarde 2 Huse.
	221	— 11.	Ladested. Stypelbæk, læs: Ladested Stypelbæk,
	249	— 23.	Bøer, læs: Boer.

1. Thylands Beliggenhed, Størrelse og Folkemængde.

Thyland, som er den nordvestlige Deel af Jylland, ligger mod Østen, hvor Hjørdemaal og Østerild Sogne ere de yderste, sin Begyndelse fra Vester-Hanherred, og strækker sig mod Sydvest deels til Odsund deels til Harboøre i Riber Stift. Grændsen ved den østlige Side, gaaer imellem de tvende Gaarde, Rødbroe i Tømmerbye Sogn og Abildhav i Østerild Sogn; ved den sydvestlige Ende støder det til Riber Stift med den smalle Landstrimmel, som gaaer imellem Havet og Liimfjorden, hvorpaa et Diæle, kaldet Vældige, er Agger Sogns, og altsaa Thylands yderste Grændsestykke. Thyland kand saaledes egentlig ikke kaldes en Halvø, efterdi det fra tvende Sider er landfast, endskiøndt det i øvrigt er begrændset af Vand, mod Nord og Vesten af Vesterhavet og mod Synden og Østen af Liimfjorden. Fra dets østlige Grændse til Thisted er $2\frac{1}{2}$ Mil, og fra Thisted til Odsund 7 Mile, saa at Landets samlede Længde er $9\frac{1}{2}$ Mil. Dets Brede fra Vesterhavet til

Liimfiorden er paa nogle Steder 3 Mile, paa andre 2, og atter paa andre neppe $1\frac{1}{2}$ Miil. I Kvadrat Indhold udgør det omtrent 18 Mile. — Det midterste af Landet ligger 4° Vesten for Kjøbenhavn; det allernordligste Punkt gaaer til $57^{\circ}7\frac{3}{4}'$ nordlig Brede.

Efter saa nøjagtig Beregning, som muligt, har jeg i Aaret 1799 fundet Familiernes Antal baade i Thyhed og paa Landet, at udgjøre 3231. Efter Folketællingen i Aaret 1801, fandtes i Thyland 17956 Sjele. Ved forrige Folketælling 1787 var Menneskeantallet 16654, saa at, dersom begge disse Folketællinger ere foretagne med lige Nøjagtighed, har Thyland i de 14 Aar faaet en Tilvæxt af 1302 Personer. Man vil, ved at sammenligne Antallet af Familierne med Antallet af Personerne, finde, at til hver Familie bliver over $5\frac{1}{2}$ Personer. Paa hver Kvadratmiil komme altsaa næsten 180 Familier og 998 Personer. Sammenlignes dette med andre Lande, f. Ex. Sachsen, hvor der paa hver Miil leve 4250 Mennesker, og med Menneskeantallet selv i Danmark, hvor der overhovedet er regnet over 1200 Sjele paa hver Kvadratmiil, saa synes Befolkningen her ikkun ringe. Men betænker man, at omtrent den Trediedeel af Landet er bedækket med øde Sandklitter, at Søer og Moser indtager en anden betydelig Deel, og at Skovmangel gjør det fornødent, at store Strækninger af temmelig god Jord, maae ligge ubrugte, for at afgive en ussel Smule smaat Lyng, da vil man ikke finde det overdrevent, naar jeg antager, at ikke over en Trediedeel er bragt under Dyrtning, og da kommer omtrent 2992 Mennesker paa hver Miil dyrket Land; eller rigtigere, dersom blot Klitterne borttages, da kommer paa hver Miil 1496 Personer. Dersom Sandflugten ikke havde ødelagt saa meget af Thy, og Jordbunden var overalt saa god,

som den er paa nogle Steder, saa kunde det maaskee regnes iblant Danmarks bedste Provindser. Men mere paa faldende Forstiellighed af Jordsmen paa saa liden Afstand findes nok saa Steder. En Strækning af Sandbakker eller Klitter langs med Havet paa en halv eller heel, indtil halvs anden Miils Brede, frembyder det fæleste Syn, man kan forestille sig. Ved at overskue disse, for det meste nøgne og uhyre store Sandklitter, troer man sig hensat midt i Arabiens Sandørkner. Paa den anden Side derimod, ved Liimfjorden, frembrydes saa smukt et Syn, som man kan vente sig i et skovmanglende Land. Bierge har Landet vel ikke; men noget bakket, eller i det mindste bølget, er det overalt. Liimfjorden, som paa den ene Side omgiver Landet, inddæmmes i Almindelighed allevegne med en temmelig brat Brink. Overskuelsen af denne Fjord, saavel som af de hyppige Søer og rige Kornmarker, er paa den ene Side og midt i Landet saare behagelig. Dersom Sandklitterne paa den vestre og nordre Side ikke gav Landet en saa ublid Stikkelse, saa ville Vesterhavet, som paa den Side omgiver Landet, med de talrige Skibe, som derpaa ofte vise sig, ogsaa have sin Behagelighed.

Efter den gamle Inddeling, bestod Thy af de 2 Amter, Drum og Vestervig Amt, nu udgør det, tilligemed Morsø og Vesterhanherred, Thisted Amt, hvis Amtshus og Amtstue er i Thisted. Dersom hertil endnu skulle tillægges af de syndenfor liggende Herreder, ville det for disse blive saare ubequem. Thyland er deelt i 4 Herreder, Hillerslev og Hundborg Herreder under een, og Hæsling og Refs Herreder under een Herredsfoged.

Endskiøndt Thyland, som ovenfor meldt, er landfast ved Agger med Riber Stift, saa er dog Vejen over denne Landstrimmel saa besværlig, at her falder meget liden Fær:

fel; men sønderpaa gaaer Farten meest over ved Odsunds Færgested, som er $\frac{1}{2}$ Mil bredt. Til Morsøe skeer Overfarten meest over Biil Sund fra Skjoldborg Sogn, som er $\frac{1}{2}$ Fjerdingvej bredt; menielden over Næes Sund fra Heitborg Sogn.

2. Klima.

Da Danmark er af saa liden Omfang, og overalt omgivet af Hav, saa synes det vel ikke, at den ene Provins kan have nogen mærkelig Forskjellighed i Klima fremfor den anden. Og dog er det unægteligt, at Jordbund, Skove og andre Omstændigheder frembringe en betydelig Forsanderlighed endog i Steders Temperatur, der ere hverandre temmelig nær tilgrændsende. Saaledes er det bekjendt, at Foraaret ytrer sig tidligere i Fyen end i Sjælland. Og saaledes vil man letteligen overttydes om, at Thye, der ej allene ligger 20 Mile nordligere end Kiøbenhavn, men hvor tillige saa mange andre Omstændigheder støde sammen til at forøge Kulden, maae have en foldere og skarpere Himmeleegn end de fleste andre, og maaeske end alle danske Provinser. Jordbunden er for det meste lerig og kold, Skove mangle ganske, af Bjerge eller meget høje Bakker er ingen, og for det meste er Landet omgivet af Vand, mod Norden og Vesten af Vesterhavet og mod Sønden og Østen af Liimfjorden. En Kjæde af Sandklitter, som langs med Havsiden omgiver Landet, kan kun i ringe Grad bryde de nordlige og vestlige Vinde, som forresten ubekindrede gjennemstryge Landet og medbringe al Havluftens Naahed og Kulde. Man skulle vel troe, at Havets nære Beliggenhed skulle her, som i England, virke til at formilde Luften om Vinteren; dog har det ingenlunde Sted med nordvestlige Vinde, og endstjøndt jeg, ved at sammenligne Thermometrets Grader

Her med samme i Kiøbenhavn, i Almindelighed ikke har fundet Kuldegraden om Vinteren her større end der; saa er det dog unægteligt, at den for Følelsen har været langt strengere. Alles Fornemmelse stemmer deri overeens: at Kulden her er mere følelig og gjennemtrængende end i de fleste andre Egne af Danmark. I Norge, hvor der havees saa megen Læe, føles en større Grad af Kulde langt mindre. Det kjendes endog paa Trævetterne i Thyland selv, hvis Brede kun er et Par Mil, at Vindenes Skarphed aftager, jo længere man kommer fra Havet. Hvor ønskeligt var det ikke ogsaa i den Henseende, om Skove bleve anlagte baade her og paa hele Jyllands vestlige Kyst, der meget vilde bryde Vindene for hele Landet. Almuefagnet siger, at Kulden nu er langt større her, end i ældre Tider, dersom dette har nogen Grund for sig, maa det forstaaes efter den Tid, da Skovene bleve ødelagte.

Om Foraaret sildigere bryder frem her, end i Sjælland, tør jeg ikke bestemme. Stikkelsbertornene havde Blade som Museoren, 1799 d. 3die Maj, 1800 d. 27de April, 1801 d. 8de April, og 1802 d. 4de April.

Havets Nærliggenhed frembringer ellers tvende ubehagelige Virkninger, nemlig Havrag og Skaj. Havrag, som man andre Steder kalder Havguse, er en tyk Taage, som ofte om Sommeren efter en varm Dag opkommer fra Havet et Par Timer før Solens Nedgang, og ledsages af en ubehagelig Kulde og en stærkere eller svagere vestlig Vind. Sædvanlig føres den saa pludselig ud over Landet, at den renefte Luit i saa Minuter forvandles til en usigiennemtrængelig Taage. Fornedelft den medfølgende Kulde er den overmaade skadelig for Sundheden, da især Arbejdsmanden, som paa Marken er varm og svødig af Dagens Hede, derved pludselig bliver affislet. Dette er

nok og Hovedårsagen til den megen Forkiøselse, eller saa kaldte Betændelse, og Gigt, som hersker iblandt Almuen. Naar denne Habtaage indtræffer paa den Tid, Kornet staar i Dræe, da kan den ved at lægge sig paa Dræen og saa bidrage til at gjøre Kornet goldt. Forresten er det nok meget sieldent, at den har andre skadelige Virkninger for Korn eller Græs, undtagen hvad den medfølgende Kulde kan forårsage. Men paa en saare ubehagelig Maade angriber den Brystet, som især føles af dem, der have Brystsvaghed.

Langt skadeligere Virkninger for Planteriget, især for Træerne, har den saa kaldte Skaj, eller skadelige Vind, som meest hersker i Maj og Juni Maaneder. Det er en kold skarp og tør Vind, sædvanlig fra Nordvest, som gierne blæser tre eller flere Dage i Rad. Det er denne Skaj der gjør, at Trærnes Toppe bøjede mod Østen, thi endskiøndt den østlige Vind maaskee blæser lige saa lang Tid som den vestlige hele Aaret igiennem, saa har hiin dog ikke den Skarphed og hersker ej saa meget i Foraaret, som denne. Almindeligen, naar Haugerne tidlig i Foraaret staae i den skjønneste Flor, kommer denne Vind og affvier de spæde Blade og Skud, og anretter i een Dag mere Ødelæggelse, end en langvarig Vind, til en anden Tid og fra en anden Kant, er istand til. Paa Træerne efterlader den sig altid de sorgeligste Spor. Kornet er det, som best udholder dens Strængthed. Skajer det længe, bliver Græsset gult og forsat i sin Vext. Men har Kornet først skiult Jorden, blive vel Bladene deraf gule, det bliver vel og noget forknyttet og kortere paa Straa, men sætter desto giftigere Ur. Naar der, som sædvanlig indtræffer Tørke i den første halve Deel af Sommeren, og denne kolde Vind da affiøler Luften, er Kornet bedre istand til at undvære Regn, end naar Tørken

er ledsaget med Heede. Derved har man seet Kornet i 8 til 10 Uger temmelig vel at udholde Tørken. — De skadeligste Virkninger, som Vindene har paa Kornet, ere, naar Storme indtræffe paa den Tid Kornet modnes, da dette derved ofte afflaaes.

En anden Ubehagelighed, som dette Lands Klima medfører, er en ualmindelig stor Fugtighed. Intet Stus, hvad enten det ligger højt eller lavt, er fri for Fugtighed. Baade Luften og Jordbunden medføre samme. Fra alle Sider medbringer Luften Vanddunster fra Hav og Fjord. Og Jordbunden er især i de to sydligste Herreder meget vandrig. Rildevæld findes hyppigen, endog paa de højeste Bakker. Møbler og alt, hvad der kan lide af Fugtighed, kan derfor ingen Varighed have i Thye.

Saaledes har vist nok Thye sine Ubehageligheder i Henseende til Klimatet. De østlige Vinde, som stryge langs ad Liimfjorden, støde herpaa med Hestighed. De vestlige og nordlige Vinde medføre Skarphed, Kulde og Fugtighed fra Havet, og forvolde Dret en ubehagelig Lyd af Havets Brusen, som undertiden i stille Vejr efter Storm, især naar Stormen igien vil reise sig, endog kan høres til Thissed, som er over 2 Mile fra Havet. Dog maa man ikke forestille sig Vejrliget som altid ubehageligt. Ogsaa her gives stille, smukt og godt Vejr. Og for den, som har et stærkt Helbred, maa Klimatet ikke være usundt, hvilket bevises af de mange Oldinger, som med megen Styrke bære en høj Alder. Koldfeber er her megen stelden, i det mindste langt steldnere, end i de sydligste Egne af Jylland. Forraadnelsefeber og Sprinkler, som her kaldes Cot, græsferer derimod temmelig ofte. Noget mene, at denne Sygdom forarsages af den Mængde tørrede og saltede Fisk, som her spises. For Gigtpatienter og for Brystsvage er

Thyland vist ikke gunstig. Endog iblant Bønderne findes mange at lide af disse Svagheder.

3. Folkets Levemaade og Kultur.

Neppes gives noget Sted, hvor Bonden i Almindelighed lever bedre, end i Thy. God Mad og stærkt Æl bestræber enhver endog den fattigste sig for altid at have paa sit Bord. At den danske Bonde i Almindelighed og Thyboerne i Særdeleshed fordre en bedre og sufisantere Føde end Sødboerne, troer jeg ikke allene bør tilskrives Banen; men ogsaa det skarpe Klima. Er det sandt, at Søen tærer, kan det vel og være sandt, at Søelusten tærer paa Landet. Man hører Tjenestefolkene langt sjeldnere spørge: hvor stor Lønnen er, end hvordan Føden er? at man her er vant til saa god en Kost, er nok og Aarsagen, hvorfor langt færre Karle og Piger forlade Thy, end de andre jydskke Provinser. Kun saa begive sig til Norge, og til Sieland og Kjøbenhavn næsten ingen. Thi Thyboerne troe, at man alle andre Steder lever usselt. Godt fedt Kjød, især Faarekjød, Flek, Mal, tørrede, saltede og undertiden ferske Fiske, ansees for nødvendige Artikler i enhver Bondegaard. I Høstens Tid spiser Bonden 6 til 7 Gange om Dagen. Først Smørrebrød til Frokost, hvorefter medtages nogle Rauringer eller Rugtvebakker, som spises i Marken, derpaa spises til Dags, Spegesild eller Spegeaal og varmt Æl og Mælk; efterat Middagsmaden er spist og dertil drukket gammelt Æl, spises endnu strax efter Middagsføvnen noget Mælk og Brød, til Mellemmad hører Smørrebrød med gammelt Æl og til Nat: ter Grød med suur Mælk. Nogle give et Glas Brændeviin til Frokost, dog ansees dette ikke for nødvendigt; men det, som meest sættes Priis paa, og som enhver, der vil have Høstfolk, nødvendig maae være forsynet med i Høsten, er

gammelt *M.* Overalt gjør *Thyboen* sig meget tilgode med stærkt *M.* Kun *Skade*, at deres *M.* saa kraftig det end er, ikke kan kaldes sundt eller godt, undtagen for dem, som for medelst *Banen* kan fordrage det; efterdi *Murten* aldrig bliver kogt. *Uarsagen* dertil er deels for, at *Mlet* ikke ved *Kogning* skal tabe sin *Sødme* og *Kraft*, deels for at spare paa *Tidebrændsel*, og deels fordi det nu saaledes er blevet *Bane*.

Den gode *Levemaade* er det, som forvolder *Husbonden* den meste *Besværighed* med at holde *Tjenestefolk*. *Thi* *Lønnen* er, imod paa andre *Steder*, ikke stor. En før *Karls* *Løn* hos *Bonden* overstiger ikke 14 eller 15 *Rdlr.*, og en *Uolskarl* hos andre uden for *Bondestanden* faaer sjelden over 15 eller 16 *Rdlr.* En *Piges* almindelige *Løn* hos *Bonden* er 5 eller 6 *Rdlr.*, og saa giver højere end 8 *Rdlr.* Dog er det nu blevet temmelig almindeligt, at ethvert *Tjenestetryende* har desuden et *Saar* frit fødet hos *Husbondens*. At *Lønnen* er saa ringe, frister adskillige *Karle* til ingen fast *Tjeneste* at ville tage, da de ved at gaae i *Dagleje* kan have større *Fortjeneste*. En saadan *Karl* eller *Huusmand* faaer for sin *Høsttjeneste* 4 *Rdlr.*, den øvrige *Tid* er *Daglejen* sædvanlig 8 *ß.* om *Sommeren*, og om *Vinteren* for *Tærskning*, som betales *Tøndeviiis*, 3 eller 4 *ß.* for *Tønden* af *Byg* og *Havre*, og 5 *ß.* for *Tønden* af *Rug* og *Ørter*. Paa *Tærskrens* egen *Kost* kan man og faae 1 *Tde.* *Korn* tørstken for 10 — 12 *ß.* I gode *Uaringer* kan *Daglejerne* vel ikke mangle *Arbejde*, især i de smaa *Gaarde*, som ej formaage at holde en *Karl* bestandigen, men i de to sidste *dyre* *Uaringer* har det viist sig, at *Thye* ingen *Mangel* har paa *Arbejdere*, da mange, som gierne ville arbejde for den blotte *Føde*, har seet sig nødt til at gribe til *Bettelstræven*. Naar en *Daglejer* arbejder paa sin egen *Kost*, er hans *Dagløn* sædvanlig 20 — 24 *ß.* Man finder ogsaa mange *Piger*, der saales

des hellere vii sidde paa deres egen Haand, end tage Tjeneste. Thi da de for Høsttjenesten allene i en Maanedstid kan have saameget som et halvt Aars Løn, nemlig 3 Rdl. foruden nogle Levnetsmidler, som de føre hjem med sig; saa kan de i lette Aaringer have det langt mageligere ved at spinde eller foretage sig andet Arbejde efter eget Lykke.

Thylands affides Beliggenhed og Handelens flette Tilstand gjør Levemaaden i visse Henseender dyr, i andre Henseender let. De nødvendigste Levnetsmidler, Korn, Kød og Fisk, som Landet selv rundeligen frembringer, ere ikke i høj Pris, men desto dyrere ere de fremmede Produkter, som andensteds fra skal tilføres. Et Pund Dretkød sælges i Thisted for 5 — 8 β. En mager Gaas koster 30 — 32 β. Et Pund Smør 8 — 12 β. En Snees Æg i Foraaret 8 β. Fisk findes i Overflodighed saavel af Havet som af Fjorden. En Aborre paa $\frac{1}{2}$ Pund koster 1 β. En Helt paa 2 — 3 Pund 2 — 3 β. Tørrede Torsk og Glyndere forsyne Uggerboerne Landet rigeligen med. En Snees Val koster 20 β. og de største 40 β.

Til sin egen Huusholdning tager Bonden det fremmeste og bedste Korn til Brød, Bryn og Malt, og dernæst det, som han kan overlade Kjøbmanden. Da Thye paa mange Steder ikke er stikket til Rugavl, og ikke frembringer saa meget Rug som Bonden selv behøver, saa er det almindeligt, at ligesom man i Alheden af Mangel paa Byg bruger Rug til Øl, saa sætter man her en Deel Byg, nogle ogsaa Havre, i Brødet, hvilket ogsaa giver meget godt Brød, ikkun at det noget hastigere bliver tørt. Nogle tage halvt Bygmeel og halvt Rugmeel, nogle tage mere, andre mindre indtil 5 Skpr. Bygmeel til 3 Skpr. Rugmeel. Saaerne sælles af til dette Brug, og da Bygget her, især den som voxer paa Kalkgrund, er meget tyndskallet, kan man

regne 6 Skpr. Meel og 2 Skpr. Saae af 1 Tde Bvg. I dyre Maringer har man og sat Ertemeel i Brød, hvorved maae iagttages, at naar de groveste Saaer ere afstimsede, maae Ertemeelet udrøres i koghedt Vand, indtil det faaer den Grad af Varme, at Rugmelet kan blandes derudi. Enhver Huusholdning gjør her selv det Malt den forbruger, paa en Maade, som vel giver meget godt Malt, men i Henseende til Sundheden ikke saavel kan bifaldes. Enhver, end: og den fattigste Huusmand, har Jernfakkeovn i sin Stue. Baade under og ovenpaa denne Ovn ere indrettede tvende Skuffer eller Kasser, hvori de om Vinteren tørre det Malt, som forbruges hele Aaret. Men dette haver den Ulejlighed, at Osen og Tugtigheden deraf havees i Stuen. Nogle tørre det vel og i Bagerovnen; men i de mere velhavende Huse anskaffer man sig nu sædvanlig en stor Jernplade paa Urnestedet, hvorunder anbringes en Skuffe, hvori kan tørres i det mindste et Par Stiepper Malt af Gangen. Denne Maade at tørre Malt paa, er saa god og saa besparende, at det var ønskeligt, at man allevegne ville efterligne den. Saadan en Skuffe er desuden paa mange Maader nyttig, saavel til Korntørring, som til at varme og tørre adskillige Ting. De som i Thisted forbruge nogen stor Mængde Malt, tørre samme paa Rølle, og da Brændevad her er omtrent i samme Pris som i Kiøbenhavn, saa finde de deres Regning ved at bruge Cinner dertil. Det er bekjendt, at man i England i dertil indrettede Ovne udbrænder en empyreumatisk Olie, som ligner Tjere, af Steenfullene, hvorefter de tilbageblevne, nu med Rette kaldte Kul, ved Brændingen ingen mærkelig Røg afgive. Den Malt, som tørres ved disse Kul eller Cinner, giver meget velsmagende Øl. Utpaa tvivlselig ville man i Kiøbenhavn finde Fordeel ved at bruge samme Tørringsmiddel.

Thyboebondens huuslige Tilstand er i Almindelighed god. De boe de fleste Steder beqvemt og godt. Deres Børelser og Huusgeraad røber ofte Velstand. I Kaastrup, Blandet og Tilsted Sogne, paa Thyholm og flere Steder, findes smukke og velbygte Bøndergaardde. Foruden de nødvendige Børelser, havees sædvanlig en Storstue og to Gjestkammerer, anstændigen møblerede. Betydelig Rigdom findes vel kun hos faa, og man vil endog have iagttaget Formuenhedens Aftagelse i de sidste halvsnæes Aar; men jævne og taalelige Aaar have dog de fleste, og de meest Formuende fortiene den Nøes, at de ikke, saaledes som i nogle sydlige Egne af Jylland, ødelægge sig selv ved Yppighed i Klædedragt og Levemaade, og at de ikke forlade den for Bonden saa nødvendige Jævnhed og Simpelted. Kaffe og Thevand drikke Bønderne overmaade stelden, undtagen det kan skee ved Brylluper og andre Gæstebudde. Der drikkes virkelig og nu mindre Brændeviin af Bonden, end tilforn; men Al er ved alle Lejligheder deres Livdrik. Gjestfrihed er en Dyd, som enhver i og uden for Bøndestanden sætter høj Priis paa. At modtage den Fremmede vel, ansees for en Pligt, der iagttages ogsaa af dem, som har kun liden Smag for Selskabelighed. Med hvor god Villie Thyboerne gjøre deres Gæster tilgode, sees ogsaa ved deres Gilder, eller saakaldte Bojler. De ønske sig gierne ved deres Brylluper og slige Lejligheder at have talrige Forsamlinger, og fremsætte da saa god og veltillavet Mad, at man neppe formoder en saadan Beværtning hos Bønder. Ringere end 6 Retter Mad gives da stelden, og hvad de især fortjene at agtes for, er det anstændige og sædelige Forhold, som derved iagttages. Den, som ved saadan Lejlighed, ved Usædelighed forstyrrede den gode Orden, ville paadrage sig bestandig Haan. Hvor be kosteligt et saa

dant Bryllup end kan være, saa er det dog ikke ødelæggende for den, som giver det, da enhver Familie som møder, giver Sending af Høns, Æg, Smør o. d. l. overflødige, end der kan fortæres. Enhver giver desuden i Brudeklient 1 Rdlr. eller 1 Krone. Ved saadanne Lejligheder, har vel Kortspil og trængt sig ind i Thyboernes Selskaber; men at samle sig i Kroer for at spille og drikke, nedlade Thyboerne sig ikke til.

Bøndernes Klædedragt er simpel og for det meste gjort med egne Hænder. Bondens Kjole er af mørkeblaat Badmel; paa Rejser har han derover en Lærrets eller Sejldugs Kittel. Enhver har sin sorte Klædning, hvori han staaer Brudgom og bruger til Sorg og ved flere Lejligheder. Qvindfolkene, som og gaae med i Liigskaren, har ligeledes deres Sørgedragt af sort Stof, uldent Damask eller Badmel. Til ringere Grad af Sorg, bruges af begge Kjønn mørkeblaat Badmel. Paa Hovedet har Qvindfolkene, isteden for Korsklæde, til daglig Færd, et broget Tørklæde bundet ovenpaa Huen omkring Hovedet, og til Høitidsfærd en Vandepude eller Smekke af sort Fløjl eller Manskiester af en Haands Brede med sorte Kniplinger om, ligeledes bunden for Vandens ovenpaa Huen. Huen, som Kønerne bære, er ogsaa af sort Fløjl eller Manskiester. Saasnart de ere uden for Huset, ofte ogsaa i Stuen, bære Qvindfolkene et Tørklæde for Hagen og Munden bundet ovenpaa Hovedet, som vel i stærk Kulde kan være nyttigt; men misbruges, dem selv til liden Siir, da derved ikkun Øjne og Næse blive til Synne. Overalt er det en forkeert Skik, at man formeget indpakker Hovedet og lader Fødderne være kolde. Bønderne gaae med fodløse Strømper i Træskoer, undtagen i den allerstrængeste Frost, da de bære Heelstrømper. Om Sommeren kaste de ofte Træskoene og gaae bar:

fodede, for at være desto lettere til længere Vandringer. Fruentimrene gjøre adskillige Slags hjemgjorte Tøjer eller Høbergarn til eget Brug, og da her frembringes meget Uld; men lidet Hør, saa have de Fattige og Tjenestefolk sædvanlig Hylsklæder af Badmel paa Sengene, istedet for Lagner.

Uden at kunde beskylde Thyboeren for Ladhed, maae man tilstaae, at han er mindre haarfør, taaler mindre Ondt og er mere sømfindtig, end Sjellænderen. Men velvorne, stærke, føre Folk af en rank og ædel Bæxt fremviser Thy. Hverken røbe de Medtrykkelse og Forkuelse i Henseende til Sjæl eller Legeme. Endskjøndt det er nu først i nærværende Tider, at Selvejernes Antal bliver af nogen Betydning, da alle Bønderne tilforn har staaet under Herfskab, saa have de dog aldrig saaledes været bragte under Alaget som den sjellandske Bønde, heller aldrig fordraget vilkaarlig Behandling af nogen Befalende; men altid vedligeholdt en ædel Selvfølelse. Thyboeren ledes letteligen ved Godhed; men drives ikke ved Haardhed. Glædeligt er det, at nu i de sidste halvsnees Aar ved saa mange Herregaardes Udsplittelse, baade er bleven og vil blive flere Selvejere end tilforn, thi derved vil vist Flid og Vinskelighed endnu mere tiltage. Større Anstrængelse bliver aldeles fornøden, da mange, som nu sigbe, forbiudes til at svare det dobbelte eller tredobbelte til Renter, af hvad de før svarte til Landgild. Dette bliver vist nok og nogle overlegent, som derfor maae, som Selvejere, forlade de Steder, de som Fæstere trygt besadde. Men i Tidens Længde maae dog Følgerne blive gode. Dog er Formuenheden i de senere Tider aftaget iblandt Bønderne, deels derved, at man sigber Stederne dyrt, og deels fordi Mergelen efter saa mange Aars Brug og ofte Misbrug, ikke mere giver saa stor Fordeel, som tilforn.

Derfom man af et Steds større eller mindre Afstand fra Hovedstaden kunde slutte sig til dets større eller mindre Kultur, da blev Thyе vist eet af de mindst oplyste Lande. Men Erfaring viser, at dette forholdet sig ganske anderledes. Hvor Armod og Underkuelse ikke fløver Sjelen, der lader Banfundighed og Naahed sig adsprede ved Midler, som under andre Omstændigheder ville være alt for uvirkelige. I fornuftig Oplysning, og i Brugen af sund Forstand og Dømmekraft staae Thyboerne ingentunde tilbage for nogen dansk Provinds. Videlyst og Læselyst, spores ikke sielden. Den Glid og Unskibelighed, hvormed de forrette det, hvorom de have Begreb, viser, at de ere værdige til, at deres Begreber skulle udvides. Maa ske man tør haabe, at Skolernes Forbedring ogsaa engang vil vise sig her. En Hielpkilde hertil giver Tandrup Kirke, hvor Overtroen har samlet, saavidt vides, 21000 Rdl., som rimeligen burde anvendes til Overtroens Udryddelse i den Provinds, hvor de ere givne. Uden at tale om de virkelige Videnskabsmænd, der have havt Thyе til Fædreneland, har dette Land frembragt adskillige, som aldrig forlod deres Fødested og simple Stand, og dog have erhvervet sig ualmindelige Kundskaber. Især synes Lægekunsten at have været meget yndet. Jeg behøver blot at nævne den baade i og uden for Landet bekiendte og agtede Mad & Lauritsen Badskjer, som døde i Bang Sogn 1761, som med Held udførte mange vigtige og vanskelige Kurer. Og af hans Kundskaber findes endnu en Rest hos nogle af hans Lærlinger. Quaksalvere findes vel og, dog gjorde man Almueu Uret, om man antog, at det er Overtroe allene, som driver den til at søge saadanne.

Hvor lidet Thyland end er, saa er Levemaaden og Oplysningen dog ikke eens overalt. De af Strandbeboerne,

som allene leve af Fiskeri og Strandning, staae i den Henseende tilbage for de øvrige. I Særdeleshed blive Aggerboerne anseete som de mindst kultiverede; hvilket vel ikke er at undre over hos disse Folk, som allene paa Søen og af Søen skal have deres Livs Orhold og hvem den stedmoderlige Natur neppe forunder en sikker Plet at bygge en Hytte paa. Dette tilintetgør dog ikke den almindelige Sandhed, at Thyboerne ere tænksomme, sædelige og gode Folk, som man ikke kan fiende, uden at agte og elske. Da da Cædelighed og Forstandens Udvipling viser sig fordeelagtigst i de Sogne, hvor Velstand og gode Kaar findes; saa vil vel enhver ønske, at Fremtiden ikke maa bringe Armod ud over dette hidtil lykkelige Land, hvormed den overdrevne Parcellering synes at true.

4. Windskibelighed.

Da Thyland er ganske blottet for Skov og Gavnstammer, saa er det en naturlig Følge deraf, at Bonden ikke her har den Øvelse og Færdighed i at bruge Øxen, som i Skovegnene. I den Green af Windskibelighed, som bestaaer i at forarbejde sine Træeredskaber, staaer altsaa Thybobonden vist nok tilbage. Dog opretter han det ved Windskibelighed i andre Henseende. I at snoe Kæb, viser Thybobonden udmærket Flid og Færdighed. Da alle Kreaturerne, endog den store Mængde Faar, holdes i Løjre, saa behøves en betydelig Deel Kæb, hvis Anskaffelse vilde ikke være lidet bekostelig, dersom de ikke selv forfærdigede samme. Endog Skaglerne til Hestedrættet, forfærdige de selv og det for det meste af Hestehuder. Huden af døde Heste, som Bonden paa mange Steder slet ikke veed at anvende, er her til dette og andet Brug, af megen Bigtighed. Naar Hestehuden nogle Uger har lagt i Blød i en Tønne paa et varmt Sted, som i en Faarestie, saa at Haarene løsnes,

affkæbes de og Huden tilberedes ved at indælttes i Rugmeel og Salt og overgydes med Olbærme. Naar den deraf i nogle Uger er bleven giennemtruffet, ved jævnlig at omrøres i Tønden, bliver den hængt op at tørres og er da skikket til ovenmeldte Brug. Den skæres nu i Strimler og snoes i Kæb. Af en Hud kan blive 4 Stykker eller Skagler til et Par Heste. Disse ere ikke allene stærke; men ogsaa meget varige, de holde ud med 3 Sæt Hampeskagler, som klibes hos Kæbslagerne. Remmer deraf, bruges ogsaa til Lægne; Simer til Tøjrer. Herom taler Hr. Hægh udførlig i hans Anviisning i det 11te Kapitel.

De Redskaber, hvormed Bonden spinder og snoer alle sine Kæb, bestaae i en Haandteen, som her kaldes Bindekrog, og en Selvvinde. Med den første spindes og snoes de enkelte Tatter og med den sidste snoes og sammenlægges flere Tatter i Kæb. Selvwinden bestaaer af 4 Stokke, sammensatte i en Firkant, hvoraf de tvende, som ere længere, omtrent 3 Qvarter, udgjøre dens Arme, igjennem disse stikkes ind i et Hul i en Stolpe, en Plof eller Nagle, hvorom den bevæges. Efterhaanden som Kæbet er sammensnoet og færdigt, vindes det om de tvende andre kortere Stokke, der udgjøre ligesom dens Bom. Bindekrogen er af samme Figur; men mindre og bevæges om sin Axl eller Skaft, som holdes i Haanden. Materien, hvoraf de forfærdige disse Kæb, er enten gamle Ankertouge eller Hamp. Naar Skibe strandede her paa Kysten, kliber Bonden, endog meget dyrt, de ituhugne Ankertouge, opløser disse i deres enkelte Traade eller Tatter, tilspidser Enderne, lægger disse over hverandre, og ved Snoning med Haandteenen sammensøger alle Stykkerne. Naar disse Tatter ere forenede og bundne i Nøgler, sammen-

snoes deraf 3 paa Selvbinden og af disse tredobbelte Snore sammensnoes atter 3, som udgør et Tøjre af tilbørlig Styrke til Røer og Heste. Da det baade er nemmere at snoe Kæb af saadanne opløste Ankertoug, og Tøjrene deraf ere stærkere end de man kjsber hos Kæbflagerne, saa kjsbes disse med Begjerlighed. Men i Mangel heraf spinde de selv af Hamp med Bindetrogen, i det de gjøre Hampen fast med den ene Ende ved et Søm i Bjelken. Naar nu de enkelte Tatter ere spundne, sammensnoes de paa Selvbinden, ligesom ovenfor er meldt. Dette er Bøndens sædvanlige Beskæftigelse om Vinteraftnerne, og for de Gamle og Svangelige er det et ligesaa mageligt, som nyttigt og behageligt Tidsfordriv. Af Hestehaar og Svinehaar sammenblandede, spindees ogsaa paa samme Maade meget varige Tøjre. Endog af de tynde Hvidieris og Sortbær; eller Rævlingeriis snoes Kæb; men utilladeligt og meget skadeligt er det, at oprykke af Sandet Rødderne af Senegræsset, for deraf at snoe Kæb til Faaretsøjre.

At snoe Halmsimer, hører ogsaa til Bøndernes sædvanlige Vinterarbejde. Af dem forsyne de sig med en stor Overflødighed, da de vide at anvende Simer til adskilligt Brug og derved at spare meget paa Kæbene. Foruden Anvendelsen deraf til Tækning, skjære de dem og i Stykker til at sammenbinde Kornnegerne til Kjerve. De flette dem og saa faste og stærke, at de kan bruges til Faaretsøjre og andet Brug. For 100 Favne Simer at snoe betales 4 β .

I at binde Halmløbe og Bifuber ere Thyboerne ej heller uvovede. De sammensnye dem med flakte Pileqviste. Kun Skade, at Piletræet ikke opelskes i større Mængde; thi da ville man ikke fristes til; at oprykke til dette Brug,

Graariset's Rødder af Sandet, hvorved dette, til ubodelig Skade for Landet, bliver flygtigt. — Naturligviis bruger Thyboen, som fornuftig Landmand, intet andet Hestedræt end Stavtøj. Stavtræerne maae han, af Mangel paa Træ, kjøbe; men Puderne fletter han selv. I adskillige Eøer voxer en Slags Siv, som her kaldes Kavel; naar Bonden i et Aar har brugt denne Siv til at binde Korn med, anvender han den derpaa til at flætte Hestepuder af, som her bære Navn af Kavel-Puder.

Saa som Thyboerne i Almindelighed ingen Øvelse har i at bruge Øren, maae de nødvendigens søge til Lømmermændene, og af disse gives ogsaa en stor Mængde iblant Bønderne, og det maae tilstaaes dem, at de drive deres Haandværk med udmærket Duelighed. Foruden at de om Sommeren hugge Huse, forrette de om Vinteren Snekkerens, Bødkerens og Hiulmandens Arbejder, og alt med megen Flid og Nøjagtighed. I enhver Bondegaard behøves i nogen Tid om Vinteren en saadan Lømmermand, for at forsærdige og istandsætte Bogne, Plove og alle Slags Mark- og Huus-Redskaber. De uddrage sig dog ikke ganske af Bondestanden. I Høstens Tid tage de Deel i Mark-Arbejde, og naar de efter nogle Aar have lagt sig nogle Skillinger til Bedste, kjøber mangen en Gaard eller Huus og bliver Bonde. En Lømmermand, der som Mester forestaaer Arbejdet, faaer om Sommeren, foruden Kosten, i Dagløn 10 — 16 β . og om Vinteren 8 — 12 β . hans Lærlinger derimod, faaer om Sommeren kun 6 — 10 β . Af Gavntømmer til Træredskaber haves ifkun, hvad Havet ved Strandinger tilsender, eller hvad der tilføres fra Norge paa Sandstuderne. Mange Skibe forvandles her til Bogne, Plove, Harver o. d. l. Derfor gøres Hiulene

og hele Underbognen allene af Teg, og Bøg haveß ifkun i de Underbogne, som tilføres fra Skovegnene. Overbognen gøres af Fyrrebræder og tieres eller males med en Farve, som Bonden selv tillaver, af Brunrødt og Linolie. Indvendig i Huset male nogle med Brunrødt i sød Melf.

Af Tegsbrænderier haveß ifkun eet, som er ved Besfærvig, hvor gode Muursteen brændes ved Tørv; men da Tørvemoserne aftage, saavel der, som andre Steder i Landet, vil det vel neppe længe kunde bestaae. Denne samme Mangel paa Brændsel gjør, at Thyland, hvis Jordbund for en stor Deel er Kalk, og som tilbyder Kalkstene i største Overflødighed uden synderligt Arbejde, dog maa behøve Tilførsel af brændt Kalk. Ved Hob Bøe har Ullerupgaardens Ejer, for en 30 Aar siden, drevet et Kalkbrænderie, hvortil Kalkstenene brødes tet derhos i en høj Bakke; men Tørvens Uftagelse har foraarsaget dets Ophævelse. Paa et Par Steder brændes endnu Kalk; men dog ikke i den Mængde, at Landet dermed tilstrækkelig kan forsynes. Ved Nebel, en Gaard i Vester Bandet Sogn, haveß en liden Kalkovn, hvor 100 Tønder brændes ad Gangen. Stenene haveß paa Stedet; men hele Sognet ejer ingen Tørvemose, og altsaa maa Brændingen, som skeer allene ved Brag af strandede Skibe og kjøbte Tørv, blive kostbar og fælden. Mere tilstrækkelig forsynes den sydlige Deel af Landet fra tvende Kalkbrænderier i Gjettrup Sogn, hvor Kalken brændes ved Skodtørv; men der er igjen den Besværighed, at Kalkstenene skal kjøbes, og paa Bogne føres 2 Mile fra Thyholm. Saalænge altsaa Handel og Sejladss hertil, ikke er i bedre Tilstand og Steenful ikke kan haveß til billigere Priser end hidtil, bliver det en Nødven-

dighed, at Thyland istedenfor at overtage til andre af sine uudtømmelige Kilder, maae kjøbe baade Kalk og Steen.

Gode Uhrmagere har Landet ikke manglet; hvorfor og næsten enhver Bonde er forsynet med et Stueuhr. Gode Smede ere ikke heller sieldne.

Steengjerder ere vel meget sieldne, og sættes kun i det smaa; men der gives ikke saa Steenhuggere, som meget vel forstaae at fløve Stene, og nogle, som endog net tilhugge Kampstene til siirligt Brug. Hugne Steen bruges meget til Underlag eller Fod under Huse, til Broer og Vandkister, til Haandqværne o. d. l.

Næsten hver Bonde har en Haandqværn, hvorpaa han maler sit Malt og Gryn. For 3 Rdlr. kjøbes et Par Qværnstene af Steenhuggerne. Nogle Sogne har tilforn meget afgivet sig med at male Havregryn og solgt til Norge. Endskiøndt det ikke mangler paa Vejrmøller og Vandmøller baade til Kornmalning og Stampning, saa havees dog kun eet Grubeværk ved en Vejrmølle ved Thisted, og Sigteværk er kun ved Broemølle.

Ogsaa Qvindfolkene's Vindskibelighed fortjener Berømmelse. Rokken og Bæven er deres tiereste Tidssfordriv. Den megen Uld, her falder, giver dem Lejlighed til at forfærdige en Deel Vadmél baade til eget Brug og til Salg. Enten lader man det stampe paa Stampmøllerne, eller valker det selv. Af Dyreraar sælges og en stor Deel. Hiemmegjortte Tøjer eller Hvergarn forfærdiges ogsaa baade til eget Brug og Salg. De sætte en Væi at kunne overgaae hverandre i Klæder af smukke Mønster, som deres egen Flid har frembragt. Saadan Vindskibelighed giver mange Lejlighed til at fortjene

deres Brød ved Vævning. Af den Aarsag lære mange Bønderpiger Væverhaandværket; naar da disse som Huusmænds eller Gaardmænds Koner ikke længere gjøre Haandværk deraf, saa forsømme de dog ikke Væven; men har den til Nede til eget Brug. Ligesaa giver og Strædderhaandværket mange Fruentimmer deres Levebrød. Som den fattige Bondekarl søger at erstatte Savnet af arvet Formue ved at lære Tømmerhaandværket, saa er og Væver; og Strædderhaandværket den fattige Bondepiges sikre Tilflugt, hvorved hun aldrig mangler Levebrød, da Bondekonens Lyst til nette og anstændige Klæder for sig og sine, gjør det til Nødvendighed, at have en saadan Strædderpige hos sig i Huset i nogen Tid, for at sye det af hende forfærdigede Tøj i Klæder. — Saare beklageligt er det, at Høravl og Hampavl er en næsten ubekendt Ting i et Land, hvor Qvindeskønnet viser en saa udmærket Flid i at spinde og væve. Og desuagtet lader den virksomme Bondekone sig ikke affrække, endskjøndt hun dyrt skal kjøbe eller borge Hørren hos Kjøbmanden. Fra Thye udsøres aarlig en betydelig Deel Hørlærred. Thi i det Haab, at hun kan have Blaarlærredet til sit eget Huses Behov for sin Uuage, kjober Bondekonen Hørren og forarbejder det til Lærred, hvoraf hun sælger Hørlærredet, for dermed at betale Kjøbmanden, og beholder selv Blaarlærredet. Til dets Blegning saavel som til Vask i Almindelighed bruger man Vretalmasse istedenfor Bøgeaske. Deraf behøves vel en større Qvantitet; men giver en god Lud, især til Blegning. Ypperlige Dreilsvævere findes her i Landet, især i Hørsted Sogn.

Dersom Bonden skulle betale for alt sit Tøj og Garn at farve, ville det blive temmelig bekostelig; men enhver Bondekone forstaar ret vel, selv at farve alle Sorter. De

veed ogsaa dertil at gjøre Brug af nogle Planter, saasom: Farve; Wisse, Rødsfrøppe, Graariis o. fl.; men fuldstændigere Anviisning til Kundskab om flere hjemmehørende Farveplanter, ville dog være saare nyttig.

Mandsfolkene sysselsætte sig ikke her med at binde Strømper, undtagen paa nogle enkelte Steder ved Havet. I Borupøre, Fjorbye og Steenberg hersker i den Henseende en roebværdig Flid, da her, ligesom i Hamrum Herred og en Deel af Hedeegnene, Mandsfolk og Fruentimmer forsamle sig om Ustenen og binde om Kap. En Deel Laad og Uld af den ringere Sort, som ikke kan gaae i Handelen, forarbejdes af disse til Trøjer, Strømper og Banter, hvoraf en Deel sælges til Udførsel. Skade, at det ikke iblandt alle Havboerne i det mindste er indført; og at Uggerboerne, naar de om Vinteren have knøttet og bødet deres Fiskegarn, næsten intet have at fordrive Vinteraftenerne med. Forresten binde Qvindfolkene i ethvert Huus til eget og Husets Brug. Endog Menneskehaar sammenvunden med Uldgarn anvendes til Banter.

Man vil saaledes ikke kunde negte Thyboerne, at de ere et vindskibeligt og flittigt Folk. Men hvad fordeelagtigt, der i den Henseende kan siges, tilkommer allene Bonden. Hvad Riigsteden Thisted angaaer, da har den intet Fortrin, for de fleste andre danske Riigsteder. Haandværker drives med Lunkenhed og Ufuldkommenhed, og af Fabrikker havees ingen. Borgerne leve meest af Avling og Brænderie. Til Uldfabrikker gaves dog her i Landet den bedste Lejlighed. Her frembringes en stor Deel Uld, som sælges til Hamborg. Arbejdsblønnen er maaskee her lettere, end nogensted i Danmark. Paa Folkemængde mangler det ikke; Betlernes uhyre Antal beviser det modsatte. Ved Bester:

vig er vel anlagt et Klædefabrik, men da det har nok at
 gjøre med at farve, stampe og overflære Badmel for andre,
 saa bliver saa godt som intet vævet. Unskeligt var det,
 om et Selskab ville forene sig til Betleriets Afskaffelse,
 og til at give Lediggængere saadant Arbejde i Hænderne,
 som kunde ernære dem. Tilforn saaes kun i Thy Betlere
 fra Hanherred og andre Egne; men nu, efterat Huusmænds
 dene's Antal saa meget har tiltaget, frembringer Landet
 dem selv i Overflødighed. Børnene, som drive deres unge
 Alder allene med at flytte og paffe nogle Faar og Creature,
 burde gives noget nyttigt Arbejde i Hænderne, at de tidlig
 kunde vænnes til Flittighed. Strikning kunde være et pas-
 sende Arbejde, og burde derfor være mere udbredt. Thylands
 og hele Danmarks Vel udfordrer nødvendig, at der
 maa tænkes paa, at give den forøgede Folkemængde flere
 Næringsveje; thi den tørde ellers selv gribe til alt for farli-
 ge Midler. Den Kyndiges og Formuendes Vejledning og
 Understøttelse er heri aldeles nødvendig for den uvidende og
 lidende store Hob. Man ville i de to sidste Aar ikke have
 seet saamange iblant Thyboerne, der dog tilforn temmelig
 have skammet sig ved at tigge, at gribe til Bettelstaven,
 dersom de havde vidst eller kunnet finde nogen anden Næ-
 ringsvej. Uld, Huder og Skind gaar i Mængde raar og
 uforarbejdet ud; ikke allene af Thy, men af Danmark, og
 vi kobe det forarbejdet tilbage, og lade vore Fattige mang-
 le Arbejde. At fortære vor Uld overlade vi endog til Ham-
 borgerne. Hør og Hampeavl sysselsætter ingen Thyboer.

5. Handel og Skibsfart.

Thylands Skibsfart kan betragtes fra en dobbelt Syns-
 punkt, deels paa Vesterhavet og deels i Liimfjorden. Paa
 begge Sider har Naturen lagt betydelige Vanskeligheder

i Vejen. Ved Vesterhavet gives hverken Rhed eller Havn og 2 — 3 Sandrevler gjør det vanskeligt for Skibene, at nærme sig Landet. Ingen Bugt og ingen Dybde findes her, hvor Skibene kan løbe ind. Derfor maa og ethvert Skib, undtagen de, som ere bygte derefter, naar det af vestlig og nordlig Storm drives Landet for nær, uundgaaeligen strande. I Liimfjorden derimod mangler det ikke paa temmelig gode Løststeder, men her forarsage Løgstøers Grunde en anden betydelig Forhindring. Derfor disse kunde bortryddes, da ville det øvrige manglende, nemlig en Vinterhavns Indretning og Skibets Uafhængighed af Aalborg ved at erholde sit eget Løststed, lettelig tilvejebringes, og da torde haabes blidere Udsigter for Thylands Handel. Saa lidet Vesterhavets Boldsomhed synes at tillade nogen bedre Indretning ved Havsiden, saa sandsynligt er det, at alle Vanskelighederne i Liimfjorden gierne kunde hæves. Det er bekiendt, at Løgstøers Grunde tilføres af det Sand, som Vinden og Strømmen føre ud af Bygholms Vejle. Vandet i denne Vejle er saa lavt, at man den meste Tid paa Rejser imellem Thy og Hanherred kjører derover. Derfor nu denne Vejle kunde blive inddæmmed, da ikke allene vandtes derved en betydelig Strækning Jord, men Aarsagen til Grundenes Tilførsning hævedes, og da først ville Op- mudring og Løbets Fordybning være til varig Nytte. Enten paa denne Maade eller ved at danne et nyt Løb omkring ved Løgstør vil man blive istand til at aabne den velstande Kilde, som Handelen kunde og burde forskaffe Thyland. Men det er ikke Thy allene, som deraf nød godt. Sager bliver endnu langt vigtigere, naar man betænker, at et betydelig Deel af 3 Stifter, og deris Kiøbsteder, Viborg, Skive, Holslebøe, Lemvig, Nyekjøbing og Thisted maae overmaade dyrt betale de tilførte Fornø

denheder, og for en let Priis sælge Landets egne Produkter, fordi de formedest disse Grunde ingen egentlig Skibsfart kan have. Efter Tingenes nærværende Gang drage Nalbergs Ridsmænd allene Fordelen af disse Egne, og de smaa Ridssteders Ridsmand ere egentlig kun hine's Kommissio- nærer, og da de dog alle vil have Fordeel, bliver det især den arbejdende Bonde, som maa lide ved Handelen's usle Tilstand. Ved en lettere Transportering af raa og forarbej- dede Vare ville sikkerligen ogsaa Haandværker og Fabriker bedre kunne trives og Ridsstederne ophjæpes ved større Vindskibelighed og flere Næringsveje. Gid derfor de, som have Kundskab og Virkekræft ville med Iver bidrage til saa stor en Deel af vort Fædrelands Opkomst! — At disse Grunde tilforn ikke have været af den Beskaffenhed og ikke lagt saadan Hindring i Vejen for Sejladsen, kan sluttes deels af den Handel Tilsted tilforn har havt, hvorom mere skal anføres under Tilsted, deels af det i Historien bekiendte Tog, som den norske Konge Harald Haardraade gjorde ind i denne Ende af Liimfjorden, hvor han, som var indspær- ret af den danske Flaade, maatte, for at undgaae Svend Eskridsen lade sine Skibe med megen Møje slæbe over den smalle Landstrimmel ved Agger. I Kæmpesigerne heder det om Kong Knud den hellige: "I Liimfjord lagdes den Flo- de ind, imod den vestre Side." — I de sidste Aaringer har Bandets Dybde paa Væstors Grunde været 9 — 10 Qvar- teer, men for 5 Aar siden var der kun 4 Qvarteer Vand. Hvert Foraar maa Skipperne erkjendige sig om, hvad For- andring derved er foregaaet. Et haardt Vejr kan i en Hast maade forandre Grundenes Dybde og tillige aabne et nyt Ud- løb. Nykøbings Ridsmænd, som vise meest Virksomhed i Handel, især paa Norge, hvortil de have temmelig store Fartøjer, sende altid et Fartøj med det som skal gaae bort,

der hjælper det med den halve Ladning over Grundene. Andre Skibe maa derimod lattes ved Hielp af Raage fra Løgsfør, hvorpaa de overføre endeel af Lasten. Næmmere synes Brugen af Skibskameler at maatte være.

En anden Plan til Handelens Fremme vilde vel, dersom den kunde udføres, føre ligesaa nær til det forønskede Maal. Men herimod troer jeg, at der kan gøres flere grundede Indvendinger. Den bestaaer i at forene Liimfjorden med Vesterhavet, ved at giennemskære den smalle Landstrimmel imellem Ugger og Harboøre. Let sænden for Øster-Ugger er Havstokken paa det smalleste kun 600 Alen bred, og saa lav, at Vandet endog undertiden gaaer fra Havet over i Fjorden. Foruden den fordelagtige Sejlads de omliggende Steder derved kunde føre paa Vesterhavet, vandtes tillige den Fordeel, at mangt et Skib ved at løbe derind, kunde undgaae at strande. Nogle Yndere af denne Plan ere af den Formening, at naar man med liden Umage kom Naturen til Hielp, da vilde den derved tilvejebragte Strøm selv fordybe Abningen, og fortsføre Sandrevlerne uden for; ja at den samme Strøm endog vilde have den Virkning at bortskivere Løgsførs Grunde. Men denne Forbindelse kunde maaskee blive farlig og skadelig. Thi naar Vestenvind opdynger og hæver Havet ved den jydsk Ryst, vilde Vandet i Liimfjorden stige saa høit, at det vilde forvolde nogen Oversvømmelse; desuden vilde det salte Havvand tilintetgøre det nuværende skønne Fiskerie i Liimfjorden, som neppe vilde erstattes ved de Havfisk, som maaskee kunde komme isteden for. Oven paa denne Skade var det muligt, at Havet kunde indbringe mere Sand, end Strømmen kunde udføre: at den gravede Kanal derved kunde stoppes, og Arbejdet blive forgievet; og at, efter mislykket

Forsøg, Kunsten da ej kunde sætte saa stærk en Dæmning, som Naturen nu har sat.

En god Winterhavn savner Thyland ogsaa. Skibene maae derfor gierne søge Winterleje ved Nykøbing, hvor en Havn ved Kunsten er indrettet eller ved Nvols i Nærheden af Viborg. Ved Hoyer er vel en god Sommerhavn; men om Winteren er den ikke sikker formedelst Is, som den deri løbende Aae sætter ned paa Skibene. Dog ville det vel ikke være vanskeligt at afhjælpe denne Mangel med liden Beføstning enten ved Thisted eller andet Sted. Dernæst ville det ikke være af liden Betydenhed, om Landet fik sit eget Toldsted i Thisted, hvilket saameget lettere kunde skee, da her dog alligevel er Toldsted for Skudfarerne ved Havsiden og de der strandende Skibe.

For nærværende Tid bestaaer Sejladsen paa Liimfiorden allene i at bringe Landets Korn ned til Aalborg, og igien derfra at hente de fornødne Kjøbmandsbare. Dertil enten fragter man Skibe, eller Kjøbmanden i Aalborg sender selv Skibe herop for at afhente det Korn, som for ham er indkøbt. Man regner, at i Liimfiorden ere i alt 80 — 90 Fartøjer, som næsten aldrig komme uden for Hals. Men Thisted havde for et Par Aar siden kun eet Fartøj, nu har den i alt 3. Formedelst Løgstør's Grunde ere alle Fartøjer i Liimfiorden fladbundede, da de sædvanligen ikke kan gaae over med mere end 4 Fods Synkning. Over 600 Tdr. Byg, fører derfor skelden det største Skib. Af Raage eller store Waade paa 50 Tdr. og derover eller under, gives en Mængde i Liimfiorden, hvorpaa meget Korn bringes til Aalborg. Til Hoyer og flere Steder i Thye havees nogle saadanne Raage. Det Korn som udføres fra Thye, er ikke ubetydeligt. Det bestaaer meest i Havre, Byg og Værter. Havren er fortrinlig

god, og betales altid i Norge dyrere end fra andre Steder. Bygget derimod er i ringere Ansæelse, ikke fordi Landet frembringer saa ringe Byg, men fordi et urigtigt Handelsprincip har gjort, at Bonden, som ikke venter at faae Kornet betalt efter dets Godhed, anvender det fremmeste til eget Brug, og overlader kun det ringeste til Kjøbmanden, hvorfor man og her ved Kjøbmandskorn forstaaer det aller ringeste. Af højsøjede Tabel, som er uddraget af Thisted Soldbøger for 7 Aar, vil man erfare, at den aarlige Udførsel fra Thisted til Aalborg er over otte Tusende Tønder Korn. Men hvor liden en Deel dette er af hele Thylands Udførsel, og hvor vanskeligt det er at angive det hele, indsees naar man veed, at Liimfjords Fohrerne ere efter Soldans ordningerne fritagne for at melde sig ved Soldstederne inden fjords; men allene i Aalborg. Det meget Korn som ved de øvrige Soldsteder i Landet indskræbes, bliver altsaa ikke anmeldt i Thisted. Men Thisted har ifkun Handel med de to nordligste Herreder, saa at det som udgaaer fra de to sydligste Herreder, kommer ikke til Thisted. Man kan altsaa antage, at Hillerslev og Hundborg Herreder allene frembringe ikke allene bemeldte 8000 Tønder, men ogsaa de 10000 Tønder, som paa Skuderne fra Havkysten føres til Norge, og desuden den betydelige Deel, som i Thisted anvendes til Brændevin. Naar man altsaa antager en større Udførsel fra den sydlige Deel og anslaaer det Quantum Korn, som Thye aarlig kan overlade, til 40,000 Tønder, er det neppe for højt regnet. Foruden Korn, udføres ogsaa herfra, deels paa Liimfjorden, deels til Lands: raa Huder, Faarekind, Harekind, Uld, Bøx, Oste, saltede Aal, røgede Helt, tørre Torst o. s. v. Men Udførselen af Korn, Heste, Stude og Køer er det betydeligste.

Udførsel fra Thylands Havstrand til Norge.

Aar.	Aug.	Byg.	Havre.	Erter	Glejt.			Rjød.	Smør.		
	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Stpd.	Spd.	Pd.	Edr.	Stpd.	Spd.	Pd.
1794—	803	3866	2183	1728	31	14	13	58½	44	1	6
1795—	411	4449	2667	978	38	3	8	80	54	8	5
1796—	736	4963	2446	1381	39	9	;	66	43	13	8
1797—	709	5236	3219	1856	45	13	13	31	30	5	5
1798—	859	7235	3970	1880	85	1	;	53½	59	1	;
1799—	417	5434	3134	1628	67	11	8	104	59	8	6
1800—	105	4814	3624	40	37	10	7	112	52	3	12
Middeltal	577	5142	3035	1356	49	6	5	72	49	;	4

Udførsel fra Thisted til Aalborg.

1794—	2	2492	4854½	5038¼	;	;	;	16			
1795—	430	970½	3265	1833½	;	;	;	23			
1796—	300	1095	2878	1907	;	;	;	8			
1797—	200	2225	2889	2383	;	;	;	11			
1798—	653	2750	3720	2029	3	6	6	9			
1799—	101	2533	4051½	2522	17	;	;	1			
1800—	;	2179	3208	13½	6	13	8	9			
Middeltal	241	2035	3552	2247	3	17	2	11			

Det er, og har altid været Røsbmændenes Klage i Thisted, at her drives saa megen Forprang, og at saa mangen en Bønde paa Landet fører ligesaa megen Handel, som mangen en Røsbmand i Thisted. Dette vil altid blive et uundgaaeligt Onde, saalænge Skibsfart og Handel ikke sættes paa bedre Fod. Thi hvo kan forhindre en Bønde for at opkjøbe Korn og være Kommissionær for Røsbmanden i Aalborg, eller en Gang om Aaret at rejse til Aalborg, fra at udtage sig nogle Røsbmandsbare? Dette vilde hæve sig selv, naar Røsbmanden i Thisted kunde hente sine Vare fra den første mulige Kilde, og altsaa kunde sælge lettere de hentede Fornødenheder og betale Landets Produkter dyrere, end andre. Saadan Landprang er saa meget lettere, da her gives adskillige Steder, hvor Skibe kan loss- og lade f. Ex. ved Krik i Nærheden af Bækervig, ved Skibstedgaard i Døverkiil, ved Gudnæs, ved Bilsund og ved Højer.

Af Bønderne føres og en Deel Landhandel, som meest gaaer over Odjund til Hølskebøe og Ringkøbing. Fra Odjund er til Ringkøbing 9 Mile, til Hølskebøe 4 Mile, og til Lemvig 2 Mile. Ald, Huder og Skind, føres til Ringkøbing, hvorfra igien hentes Tobak og andre Vahre. Til Hølskebøe handles ogsaa meget: mange Creature føres der til Markederne; mange føre derhen for at hente Træstøve, Skovblade, Stavtøj og andre Trævahre, som føres dertil fra Skovegnene. Thyholms Beboere bringe paa lufte Vogne mange Læs saltede og røgede Mal og Helt igiennem hele Jylland og føre da med sig tilbage fra Horsens og Friderits Trævare, Ebler og Pærer.

Merkværdig er den Sejlads, som føres fra Thylands vestre og nordre Havstrand paa Norge. Her trodser den vindskibelige Strandbeboer alle Naturens Forhindringer.

Han har her for sig en Ryst, som er en Skræk for enhver Søemand, der nødes at komme den nær, og et saa voldsomt Hav, som ofte knuser de stærkeste Skibe, der komme paa Grund, og ofte endog i stille Vejr enten efter eller før stærk Storm er saa uroligt, at det kan høres 2 — 3 Mile bort. Men disse, som selv bygge deres Skuder enten i Norge eller her paa Stranden, vide at give dem en saadan Struktur, at de endog i haardt Vejr tør løbe paa Land uden at tage Skade. En Hovedegenskab ved disse Skibe er Elasticitet; til den Ende forbindes de ikke med jern; men med Trænegler, især af Enebærtræ. Det er almindeligen sagt og troet, at disse Skibe ere fladbundede; men de ere alle kjoelbygte, skjøndt ikke med meget skarp Kjoel. Af saadanne Sandskuder ere for nærværende Tid 12 i Thye; deraf 7 ved Klitmøller i Vester Bandet Sogn, 4 ved Bixøe paa Hansholmene og 1 ved Steenberg i Nørhøe Sogn. Tilforn skal have været 13 allene ved Klitmøller, hvor der herefter formodentlig kun vil blive 6. Alle disse fare allene paa Norge, og det især til den sydvestlige Deel, til Christianssand og øvrige Byer i samme Stift. Fra Klitmøller til disse nærmeste Steder, regnes at være 18 Mile. Enhver af disse Sandskuder kan føre omtrent 3 — 400 Tønder Byg. Høstføjede Tabel viser, at det Korn, som aarlig udføres fra Thye paa disse Skuder, udgjør noget over 10000 Tdr. At Udførselen ikke er større, er fordi hele Ladningen aldrig bestaar af Korn allene, og med hver Skude gøres fielden mere end 3 — 4 Rejser; thi midt om Sommeren ligge de paa Land. Efterdi her ingen Havn er, maae Skuderne om Vinteren, og hver Gang man ikke strax vil bort igjen, bringes op paa det tørre Land. Til den Ende lader man Skuden med en vestlig Vind løbe ind over Sandrevlerne, hvorpaa Bølgerne selv arbejde den med Siden vendt mod Søen, op til den tørre Havbred. Man forsamler nu

30—40 Mennesker, som uden andre Midler, end Louge og Stænger bringe den op, endog tet til Pakhusene. Paa samme Maade bringer man den igien i Søen, hvilket hver Gang kan koste 20 Rdlr. Saasnart Skuden er i Søen, maa den lades samme Dag, og strax gaaes til Sejls. Paa Vogne føres Godsset ud i Vandet, hvor det modtages paa Baade og føres til Skibet. Til at skibe maa vælges stille Vejr og østlig eller sydlig Vind; men dersom imidlertid vestlig Storm reiser sig, saa at Skibet ikke kan stedes for Anker, hænder det undertiden, at man maa søge Søen og gaae bort med halv Ladning. Naar Skibet kommer fra Norge, vover man dog ikke med svær Ladning at løbe paa Land, men man begynder i nogen Afstand fra Landet at kaste af Trælasten ud i Vandet, for at lette Skibet, hvilken derefter kan opsamles paa Stranden. Tillader Vejret det, og man har Ladning tilrede, bliver Skibet liggende for Anker, og man losses, lader og gaaer bort i en Hast — Til Skade saavel for Røbmændene som de øvrige Beboere i Thisted, men til Gavn for Landbeboerne, er det en gammel tilstaaet Retsighed for disse Skippere ved Havet, at de maae udføre af Landets Produkter og indføre Trælast, Kalk og Steen. Foruden Korn opkjøbe de derfor i Landet Smør, Æg, saltet Kød, Flek og Gæds, levende Kalkoniske Høns, o. s. v. tilligemed endeel Lærred, Dynevaar og hiemgiorte Tøjer. Hvad Hr. Olrik i sin Afhandling om Aalborgs Handel siger om Sandskudernes Skadelighed for Aalborg, er vel og gieldende ihenseende til Thisted; men for Landet ere de ikke skadelige, da Bonden uden disse ville finde ringe Uffætning paa adskillige Produkter. Norge kunde ej heller undvære dem; thi herfra kan tiligere i Foraaret skee Tilførsel til Norge end fra noget andet Sted og i Krigstider, naar anden Tilførsel er Norge affkaaren, er denne Sejlad

høist vigtig, hvorpaa vi nyligen havde Beviis. Regjeringen har derfor til alle Tider med god Grund tilstaaet disse Studdefarere visse Privilegier; hvorom ældre og nyere Toldanordninger vidne. Saaledes ere disse Studdefarere fritagne fra at være examinerede, eller at holde Dug og Dist i en Riobsted, naar de kun isteden for Konsumtionsafgift betale den aarlige Studeskat. De ere og befriede for at bevise med Magistrats Attest, at de ere Ejere af deres Ladninger. Og ikkuns i Nødstilfælde skal de udskrives til Orlog.

Strandingerne, som undertiden foresalde her paa Kysten, have næsten sat Landet i ondt Rygte hos Ukyndige. Nægtes kan det ikke, at dette for andre uheldige Tab undertiden kan blive til Fordeel for Landets Beboere. Udskillige fiendne Bahre kan herved undertiden blive Thyboerne til Deel for godt Riob; endskiønt og mange Bahre ofte enten ikke blive biergede, da Havets Boldsomhed forinden opløser Skibet, eller de ere fordærvede af Søvand, eller Ejeren lader dem udføre. Skibsvragene kan i det mindste noget lidet erstatte Landets store Mangel paa Savntømmer og Bygningstømmer. De fattige Strandboere fortjene og undertiden god Arbejdsløn for deres Hielp ved at bierge. Desuagtet kan paastaaes, at Strandingerne ingen skadelig Indflydelse har havt paa Thyboernes moralske Karakter, undtagen det skulle være de saa Strandbeboere. De øvrige kan jo heller ingen anden Fordeel have deraf, end at de for Betalning ved offentlig Auction kan kibe sig nogle Fornødenheder, som dog ofte gaae i høj Priis. Strandbeboerne derimod kan vel af Lejligheden lade sig friste til at forgribe sig paa andres Gods, og det ikke saa meget, naar Skib med Mandskab strander, thi da vil vel Folkene selv passe paa deres Ejendom, men især naar enkelte Stykker Træ eller Gods, som i haart Vejr er kastet over Borde,

drives i Land. At Finderen af saadant undertiden kan glemme Forstrandsejerens, her Kongens Nøttighed, og tilegne sig det, der synes at være ingens, er vel ligesaa tænkeligt, som umuligt at forebygge. Tilforn havde Vestervigs Ejere Forstranden i Forpagtning af Kongen. Hvad der nu indstrander uden Ejersmand, bliver af Stedets Nørrighed oplyst og bortsolgt til Ejers eller Kongens Fordeel. At Skibsfolk, som her løbe paa Strand, ikke blive ilde eller uretfærdigen behandlede, vil vist deres eget Vidnesbyrd bekræfte. Saa snart Strandboerne see et Skib forulykket, skikke de strax Bud til een af de Kommissionærer i Thisted, som er den Strand best bekiendt, denne kommer da Skipperen til Hielp med Raad og Daad til at bjerge, giver ham Anviisning paa Strandbeboere, som han kan tingge med om Biergeløn, og anviser ham hvor han sikkert kan opløge og glemme det biergede. Naar nu af Ladning og Skibsstreg er bierget saa meget muligt, berøer det paa Skipperen, om han fremdeles vil beholde denne Kommissionær, eller antage en anden som han har mere Tillid til, eller som han er anvist af Nehder eller Konsul. Denne paatager sig nu at forstrække ham og Skibsfolk med Penge, skaffe disse til deres Hiem, foranstalte de havererede Vahre strax folgte, corresponderer med Nehderne, om det øvrige skal bortselges eller udføres, o. s. v. Skipperen tinger forud med Kommissionæren om Betaling for saadan Ulejlighed, som sædvanlig er 2 til 8 Procent af det solgte. *) — En Lykke er det, at Stranden her ikke er haard og stenig: men sandig, saa at Skibet ved at løbe paa, ikke saa hastig slaes i Stykker, at jo Folkene kan blive reddede; endskiønt det dog omsider

*) I Kjøbenhavn's Adresse Contoirs Jurid. Medic. og Decon. Tidender 1767, No. 1 — 41 findes en Afhandling om de gamle danske og norske Loves Omsorg for Skibbrudne.

enten opløses af Bølgernes Magt, eller sættes saa fast i Sandet, eller endog paa det tørre Land, at detielden kan bringes ud igien. Denne Forstrandens Egenkab kan vel give Mistanke om, at et Skib nu og da sættes med Overlæg. Dog er det dog ikke Tilfældet med ethvert Skib, som strander i Nagsvej. Thi i de mørke Nætter i Efteraaret hænder det ofte, at Skibe, som med østen Bind skulle gaae forbi Hanstholmen, menes efter Kursen at være paa den Højde, at de nu sikkert kan styre Sønder paa; men fordi de af contrær Strøm ere forsatte, styre uafvidende lige ind paa Land ved Bix eller Hansted. I de sildigere Aar, efterat den holsteenske Kanal er bleven fejlbar, kjendes det tydeligen, at Strandingerne ere bleveneieldnere end tilforn. — Det er almindeligen bekjendt og antaget, at Kyssen her er omgivet af 3 Sandrevler, hvilke 3 Revler ogsaa findes ved Agger og Hanstholmen; men imellem disse 2de Steder ere ifkun 2 Revler; og da den inderste af disse paa sine Steder ligger Landgrunden meget nær, saa antages paa nogle Steder f. Ex. ved Borupøre, endog kun 1 Revle, endskjønt en dyb Kende sædvanligen dog adskiller den inderste Revle fra Landgrunden. Man kan endog paa Landet let adskille Revlerne, da man tydeligen seer Bølgerne at brydes paa enhver af dem. Ved Agger, hvor der ere 3 Revler, ligger den yderste omtrent 200 Favne; men den inderste neppe 10 Favne fra Land. Undertiden er paa den yderste ifkun 6—7 Alen Vand, og paa den inderste kun 1—2 Alen. Imellem Revlerne derimod ere vel 10 Favne Vand. Udenfor Revlerne bliver dybt Vand indtil 19 Favne, derpaa grundere med 11 Favne, derpaa omtrent 2 Mile fra Landet igjen dybere med 13 Favne Vand, Ved Klitmølle hvor der ere 2 Revler, ligger den yderste 60 Favne fra Landet og har 5 Fod Vand, hvor indenfor

er dybt Vand; den inderste Reble er ganske nær Landgrunden og har kun 3 Fod Vand, imellem denne og Landet er atter en dyb Kende. Foruden Reblerne forekomme ogsaa hist og her enkelte Udgrunde. Paa nogle Steder, som udenfor Agger, forekomme ogsaa mindre og større Steen-Rif. Alle disse Anstød ved denne Kyst ere paa de engelske Søefarter satte i Forbindelse med det store jydsk Rif. I øvrigt maa bemærkes, at Vandet paa Reblerne ej altid er af lige Dybde, og at Strømmen og Stormen forandre Sandgrundene, især mod Sønden, hvor Sandbanterne synes at flutte sig Nord paa.

6. Fiskeri.

Det indsees letteligen, at Thy maa være et ualmindelig fiskerigt Land. Vesterhavet paa den ene Side, Liimfiorden paa den anden og mange ferske Søer i Landet maa naturligviis kunde afgive en lige saa stor Forskielighed, som betydelig Mængde af Fiske. Mangfoldige af de Fiskearter, som det salte, ferske og brakke Vand frembringer, ere her samlede. Saa at, dersom her skulle kunne klages over Mangel paa Fisk, maa det være, fordi de ikke fanges. Ved Havet mangler det ikke paa Fiskere. Hele Agger Sogn, omtrent 100 Familier, lever allene af Fiskeri. Ved Steenberg, Borupøre, Bangsaae, Klitmøller og paa Hansholmen finde mange deres Næring ved Fiskeri. Men Havets Urolighed med vestlige Vinde forhindre ofte Havboerne i lang Tid fra at komme paa Havet. Derimod klages med Grund over, at Fiskeriet i Liimfiorden forsømmes. Naar man undtager Østerild og Sennels Sogne, hvor der i de der indløbende Vige fanges en Mængde Helt og Aborrer, søger næsten ingen sin Næring ved Fjordfiskeriet. Betynderligt er det, at ingen i eller ved

Thisted giver sig af med at fiske i den høfliggende Liimfjord. Dertil kan vel ingen anden Grund angives, end den Frygt enhver haver for Udskrivning til Orlogs for sig og sine Børn, ifald han ejede en Baad. Dersom ikke Nordsingerne fra Glade bragte nogle Fiske til Thisted, skulle denne Bye, omgivet af Overflødighed, lide Mangel. I Mundingen af nogle udi Fjorden løbende Bække fanges i Foraarret en Deel Fiske, i det de gaae op fra Fjorden for at lege. Nogle faa Fiske fange Uggerboerne i Pulsvoddene iblant Malene. Iøvrigt er Malefiske er iet det vigtigste i Liimfjorden, hvilket dog ikke foretages af nogen af de ved Fjorden boende, men for det meste af Uggerboerne, der midt om Sommeren forfølge deres Fiskeri fra Havet til Fjorden, hvor de fordele sig langs med Fjordkysten fra Ugger op forbi Thisted. Det meget store Garn, som bruges hertil, kaldes Pulsvod. Til hver Pulsvod høre 4 Mand paa 2 Baade. Fiskeriet dermed begyndes om Aftenen og fortsættes hele Natten, da man under idelig Pulsen eller Plumpen i Vandet for at indjage Malene i Garnet, ofte udsætter og optager det. Undertiden kan en Nattes Fangst med et Garn, hvilken kaldes en Tænte, udbringes til over 10 Rdlr. men undertiden neppe til 1 Rdlr. For at ikke Malene og Fiskene ganske skal forjages eller udryddes ved dette Fiskeri, er Brugen af Pulsvodde ifkun tilladt i 9 Uger fra St. Hansdag til Bartholomæidag, og desuden maa Hullerne i Garnet ikke være mindre end efter et vist Maal. Efter den Tid skal Garnet under Herredsfogdens Segl glemmes til næste Aar. *) Et saadant Pulsvod kan koste 80 Rdlr., da det maa være af fint Garn, spundet af

*) Friderich 12 forbød 1570 ganske al Brug af Pulsvodde i Liimfjorden, vid. Danske Magazin 62 Hefte Pag. 61. Christian 1r Forordning om Fiskeriet i Liimfjorden af 1515 findes i Suhms ny Saml. 1 B, Pag. 86.

Hør. Til dette Brug varer det neppe længere end eet eller to Aar, hvorefter det sammenstikkes til mindre Garn. For Seng, noget varmt Mad og Ulejlighed betales hver Morgen 20 af de største Aal af hver Pulsvod til Berten. Disse ere bekiendte under Navn af Dabreaal, og koste nu 40—48 β. Snesen. Naar man fisker den øvrige hele Fænte Aal, smaa og store, betales Snesen med 16 — 20 β. Fra dette Aalefiskeri kommer den Mængde røgede og nedlagte Aal, saa kaldte Persaal, som i lufte Bogne føres igiennem hele Jylland. Det er især Bønderne paa Thyholm, som fiske Aalene i hele Fænter for 16 β. Snesen af Aggerboerne, salte og røge dem ganske lidet, og føre dermed til Marskederne lige til Kolding og Hadersleb. Bist nok er Fordeelen af dette Aalefiskeri ikke ubetydelig, men ved den megen Pulfen forjages mange Fisk, og det øvrige Fiskeri forringes derved. Skulle Pulsvodde tillades, burde strængt paasees, at Masserne eller Hullerne vare større; thi de mange smaa Aal, som fanges, ere til liden Nytte. — Liimfjordens Aal ere ikke saa store, som de af de ferske Søer, men af en behageligere Smag. Sønden for Biil: Sund er Fjorden mere mudret paa Bunden, her falde Aalene meest graa, derimod norden for, hvor den er stenig og mere reen, meest gule. Iblandt den sædvanlige Art fanges undertiden tvende andre Arter, som kaldes Klepper og Lauer. Klepper ere store, med store Hoveder, men magre. Lauer ere og store, men med smaa Hoveder og federe — Foruden andre bekiendte Maader at anvende Aalene paa, spiser man dem ogsaa spegede, efterat de have været nedsaltede paa samme Maade som Sild, og derpaa ere flaaede.

De øvrige Redskaber, som foruden Pulsvod bruges ved Fiskeriet i Liimfjorden, ere: Vod, Bundgarn, Sættegarn eller Neder, Ruser, Kroge og Aalestangen. I

Bundgarn fanges nogle Steder Helt, Aborrer og andre Fisk. Dog er det forbudt at bruge Bundgarn i Vigene ved Hoyer og Østerild, for at ikke de Fornuende, som alene kan anskaffe sig disse store Garn, ved at besætte Indløbene, skulle betage de Fattige al Lejlighed til Fangst. Af den Aarsag fiskes her allene med Rod og Neder.

Endskjøndt Heltfiskeriet har endog i Mand's Minde meget aftaget, saa fanges dog ved Østerild saa stor en Mængde, at hele Omegnen herfra forsynes baade med ferske og røgede Helt. Nogle røgede udføres ogsaa. I Foraaret; men især i Efteraaret, falder denne Fisk meest, dog ikke alle Aar i lige Mængde. En Helt paa $1\frac{1}{2}$ — 3 Pund koster i Efteraaret paa Stedet 2 — 3 β . og ført til Thisted 3 — 4 β .; men om Vinteren 6 — 8 β . I adskillige af de ferske Søer her i Landet, findes ogsaa Helt. Besynderligt er det, at denne saa ypperlige, fede og velsmagende Fisk ikke forplantes til flere ferske Søer i Danmark. Endskjøndt det maa tilstaaes, at saavel de Helt som næsten alle de øvrige Ferskvands-Fiske, som falde i Liimfjorden, ere langt større og bedre, end de af ferske Søer. Man spiser Helterne deels ferske, deels røgede og derefter ristede, deels saltede og derefter udblødte og kogte. — Næst efter Al og Helt, ere Aborrer de, som i Fjorden falde i størst Mængde. De ere her af en fortrinlig Størrelse og god Smag. En Aborre paa $\frac{1}{2}$ Pund og derover, koster i Thisted 1 β . Det betydeligste Aborre-Fiskeri er deels ved Østerild, deels ved Gaardhuus Mølle i Vestervig Sogn i Udløbet af en Aae, som gaaer fra Glad-Søe ud i Fjorden. Her falder saa stor en Mængde, at man sælger 5 store Aborrer for 1 β . De fanges i det de fra Fjorden gaae op i Aaen. Helt- og Al-Fiskeriet paa samme Sted, er ogsaa betydeligt.

De sidste fanges, idet de fra Drum: eller Flad: Søe søge ud i Fjorden. 1 Lvd. Val koster her 3 Mrk. — Af Gjeddere falde og en Deel i Fjorden. De fanges meest i Foraaret i Ruser ved Niterild, Sennels og i Mundingen af adskillige Bække, som ved Biil: Sunds Mølle, de sælges for 3 — 4 ß. Pundet og ere ofte paa 12 Punds Vægt. Man spiser Gjeddene enten ferske eller ræfede, d. e. lagte en Nat i Salt, og derpaa hængte et Par Dage i Røg. — Ogsaa Smelt fanges i Mængde i Liimfjorden. De kan, formeldst deres ubehagelige Luft, henregnes til de ringere Fiskearter, dog spises de af mange, især stegte. De bruges meget til Madding paa Krogene. — De øvrige Fiskearter, som meest forekomme i denne Ende af Liimfjorden, ere: Horke, Skaller, Orter og Brasen; men de to sidste Slags kun sielden. Nogle faa Glyndere fanges her og, som ere smaa; men fede. Ligesaa og nogle faa Hornfisk. I denne Deel af Liimfjorden, hvor Vandet er langt mindre salt, end længere østlig nedad mod Aalborg, ere Havfisk kun sieldne. Ved Ribe og Løgstør fanges en stor Mængde Sild, hvoraf mange Raage fulde bringes her til Thye, hvor Silen koster i Foraaret 8 — 16 ß. og i Efteraaret 28 — 32 ß. De Sild af Fjorden ere bedre end de af Havet, og jo højere de komme op under Thye og Mors, desto federe og mere velsmagende ere de; men tillige desto sieldnere. Det er kun saare faa, som fanges ved Biilsund og omkring ved Thye. Daar: sildene tørres meest, hvormed Behandlingen er saaledes: man renser dem, lager dem en Nats Tid, hænger dem op under Taget at vindtørres og lægger dem derpaa ned i Tønder, idet man lagvis bestrøer dem med lidet Kalk. Disse ere de saa kaldte tørre Jyder. Efteraars: eller Høst: sildene nedsaltes til Spegesild. Med begge Slags forsy:

ner Bonden sit Huus rigeligen *) — Nogle Bønder, som ellers ikke afgive sig med Fiskeri, staae om Vinteren paa Isen en Deel Aal. Dog afgive de to nordlige Herreder sig nu ikke saa meget med Aalefangning som for en Snees Aar siden. Sønden for Wiilsund, hvor Fjorden er mindre dyb og mere mudret, stanges hyppigere. Af nogle Bønder sættes ogsaa Kroge om Vinteren under Isen, hvormed de fange nogle Helt, hvorved de til Madning bruge Stykker af saltede Aal. Morsingernes meste Fiskeri skeer med Kroge, hvoraf mange bindes paa en lang Snor.

Endnu flere Fiskarter og i større Mængde, afgiver Nordsøen eller Vesterhavet. Her drives ogsaa Fiskeriet med større Virksomhed, men Havets Urolighed forhindrer saa ofte Fiskerne i lang Tid at komme ud med deres Baade. Antallet af dem, som tage Deel i Fiskeriet paa Havet, er over 300 Personer. Agger Sogn ejer allene 14 Fiskerbaade, eller saa kaldte Havskibe. Til hver af disse høre 8 — 10 Fiskere, hvoraf de 4 roe, 3 rygte Krogene og i fører Kommandoen. Saa snart Baaden kommer i Land, dele Fiskerne Fangsten i lige Lodder imellem sig. Ved de øvrige Fiskerlejer ere Baadene mindre, hvoraf enhver ifølge kun fører 5 Mand. Af saadanne Fiskerbaade har Steensberg i Nørhøe Sogn 3, Borupøre i Hundborg Sogn 5, Wangsaae i Wang Sogn 2, Klitmøller i Vester vandet Sogn 10, og Hansholmene omtrent 20. Agger og Bo:

*) Endskiøndt Sildefiskeriet i denne Ende af Liimfjorden er af mindst Betydning, fortænder dog i flere Henseende her at anføres Hr. J. L. Lybeckers Afhandling om Sildefiskerierne i Liimfjorden, Kbhvn. 1792. Ligesaa tjener til fuldstændigere Oplysning om Liimfjordens Fiskeri Hr. A. F. Jus t's Naturhistorie om Dyrene, Viborg 1802.

rupøre, som ikke afgive sig med Sejlads, drive Fiskeriet med størst Flid.

De Fiskarter, som fanges paa denne Kyst, ere følgende. Af Torskenslægten fanges her: Rabliauer, Kuller, Hugtorsk, Langer, Hvidlinger og Graasejer. Rabliauerne, som her kaldes Torsk, eller store Torsk, tilligemed Kullerne, udgjør af alle Slags det vigtigste Fiskeri. En saa kaldet stor Torsk, som vejer 18—28 Pund, koster fersk paa Stranden 10—12 β . En Kuller, som vejer 4—5 Pund, koster sædvanligen 2—3 β . Uagtet den temmelig betydelige Mængde af disse 2de Fiskarter her fanges, saa kan Fiskerne, for det meste, dog letteligen sælge dem ferske paa Stranden, især i Efteraaret. Thi naar Bonden seer, at Vejret er saa got, at der kan fiskes, kjører han gjerne 2—3 Mile til Stranden, for at hente et Læs Fisk; saa at der ofte findes flere Kjøbere, end der kand forsynes. Bonden nedfalder dem da selv i Træer i Efteraaret, og har deraf stor Forraad for hele Vinteren. Fanges flere Fisk, end der kan sælges paa Stedet, kjører man dem, især fra de nærmeste Havkyster, til Thisted, hvor en stor Torsk betales med 10—16 β . Noget Torsk blive og nedfalte af Fiskerne, dog mere til eget Brug, end til Salg, da Beføstningen derved vilde være dem for overlegen. Derimod bliver den største Deel af de Torsk og Kuller, som fanges i Foraaret, tørrer, og det af Fiskerne selv. Naar Fiskene ere opstaaene og rensede, og Hovedet affaaret, ophænges de usaltede i saa kaldte Hjeller eller Galger, som ere opreiste ved Husene. Mange Læs tørrede Fisk føres om Sommeren af Havboerne til Markederne i de nærmeste Kjøbsteder, hvoraf et Lpd. Rabliau koster i Thisted 1 Rdlr. og 20 Kuller 2 Mdf. For nogen Tid siden vare Kullerne i en halv Snees Aar bortvegne herfra Stranden, nu ere de igjen komne tilbage, og bes

fandtes ved Tilbagekomsten større end tilforn. De fleste af disse Fiske fanges paa Kroge. Til Madding paa Krogene for Kabliauerne bruges meest Sild og Makrel; og for Kullerne smaa Sild og Snegle, desuden opkjøbes ogsaa hertil Svine; og Fæ; Levere i hele Landet. — Den mindre Torrfart, som her kaldes Hugtorrk, er fuldkommen liig den bornholmske, som bringes til Rjøbenhavn; men falder ikke her i Mængde. — Langer fanges undertiden, som ere meget lange; men smallere end Kabliauer. — Hvidling er, som her kaldes Seer, falder ikke i Mængde, de bruges meest til Madding. — Af Graasfejer, som her kaldes Blaaseer, fanges undertiden nogle faa.

Af Flyndere fanges en Deel, hvoraf nogle sælges tørrede; dog er det neppe i den Mængde, at Landet kan forsynes dermed. De Flynderarter som fanges her, ere: Helleflynder, hvoraf de største kan veje 4 — 5 Lsp. og derover, Pigvarer, Rødspetter, Sletvarer og Sandflyndere, som ved Klitmøller hede Jsaffer og er den mindste Art, af en Haands Størrelse, hvide paa den underste og mørkgraa paa den øverste Side. Endnu en anden Art af lige Størrelse; men smallere og tykkere end Sandflyndere, kaldes her Madsjensener. Af Helleflynderen holdes Hovedet for det bedste Stykke, hvorpaa nogle tillave en velsmagende Suppe.

Rokker, som her kaldes Skader, fanges i temmelig Mængde, hvoraf de store ere i lige Priis med Kabliauerne. De sælges baade ferske og tørrede. Bonden har dem om Vinteren i lang Tid hængende ferske i fri Luft, og skjærer Stykker deraf, ligesom forbruges, da denne Fisk længere end andre kan uden Salt holde sig ufordæret. Her fanges to Urter af Rokker, som kaldes: Stor-skader eller Sletskader og Pigskader, hvoraf de sidste ere

små og have mange Torne paa Ryggen ud til Halen.
 Storfladen har 3 Rader Torne paa Halen.

Haaen er en mindre Art af Hajens Slægt. Den er 5 Qvarter lang, har een Torn paa Ryggen ud imod Halen og een opad mod Hovedet. Deraf fanges en temmelig Deel, som ogsaa tørres; men bliver agtet ringere end Torst. Den er uden Skjæl, har rue eller skarpe Finner, som bruges af Drejerne til Polering istedenfor Skavgræs.

Knude kaldes en Fisk, $1\frac{1}{2}$ Qvarter lang, som udmærker sig ved den knurrende Lyd, som den lader høre. Den har et fast Kød og en ru Hud, som maa aftrækkes, førend den kan spises. Paa hver Side har den en Rad Knuder og Pigge, ligesom og ved Munden og Dine sidde hvadse Pigge. Det er den Fisk, som er bekiendt under Navn af Knurhane, (*Cottus Cataphractus.*) Haaer og Knuder blive meest fortærede af Fiskerne selv.

Saa vel store Sild som små Sild eller Brislinger falde her paa Kysten, men langt fra ikke i den Mængde som i den østlige Deel af Liimfjorden. Hvorfor og Havboerne undertiden maa købe Sild fra Fjorden til Mad; dog kan de undertiden sælge nogle nedsaltede Sild. I de sidste Par Aar har Sildene saavel som Makrelene saa godt som været borte fra denne Strand. Af Sildes Gjeller samt af Leveren af Røkker og Haaer brænde Ugerboerne Tran.

Søulven, her kaldet Havulv, bider undertiden paa Krogene. Den er en Fisk uden Skjæl, $1\frac{1}{2}$ Alen lang, flad med rundt Hoved og store hvadse Tænder. Rygfinnen gaaer fra Hovedet til Halen og Bugfinnen fra Navlen til Halen. Fiskerne spise den gierne, men drage den i Baaden med Frygt for dens farlige Bid.

Bliſter kaldes en Fiſk, ſom ſkal være ligesaa lang, men ſmallere end en Rablian, med et langt og ſnalt Hoved omtrent ſom Gjeddens, og et velſmagende Kjød. Uden at have ſeet den kan jeg ikke beſtemme dens Slægt. Den kommer undertiden, men ikke hvert Aar, her til Kyſten i ſtor Mængde, og trækker derpaa ganſke bort igien. Den fanges iſær fra St. Olufs Dag til Bartholomæidag paa et Steenſki, ſom ligger imellem Havnholm og Klitmøller, 2 Mile fra Land, paa 20 Favne Vand. Nordveſt Vind i Foraaret bringer denne Fiſk hertil. — Den foran ommeldte Snegel*) ſom bruges til Madding, ſkal ligne en liden Alal og være 1 Qvarteer lang af en liden Fingers Tykkelse, grøn, glat uden Skæl, ſom fanges Morgen og Aften, naar den kommer op af Dyndet. — Hummer fanges i Garn ſom Ruſer, der kaldes Tejner, undertiden bide de og paa Krogene. — Krabber bide ofte paa Krogene; men de kaſtes i Havet igjen, du Fiſkerne ikke ſpiſe dem. — Nogle tale vel om et langt ſtørre Antal af Fiſkarter, ſom ſkulde findes her. Ej heller er der Tvivl om, at man jo maatte finde flere Urter, iſær ifald der fiſkedes mere med Garn, og længere ude fra Stranden. Men de opregnede Urter ere allene de, hvis Fangſt kommer i nogen Betragtning for Fiſkerne.

Foraaret og Efteraaret ere de ordentlige Fiſketider, nemlig om Foraaret i Marts eller April, efterſom Vejr- liget falder, og om Efteraaret i September eller Octbr. og varer indtil Vinteren forbyder det, undertiden endogsaa efter Juul. Det ubetydelige Fiſkeri af Knuder, Haaer og Makrel midt om Sommeren, er kun til Fiſkerens eget Behov.

Baadene, ſom bruges til Fiſkeriet paa Havet, ere temmelig ſtore, og føre 5 — 10 Mand. Aggerboernes,

*) Sandaal, Tobife 2; *Ammodytes Tobianus*.

som ere de største, ere fladbundede og uden Sejl. De øvrige Baade ere mindre fiskbygte og efter norsk Bygning med Mast og Sejl. En saadan Baad af sidste Slags, $8\frac{1}{2}$ Alen lang, 3 Alen bred og 7 Bord høj, kan med Arer og Sejl, koste 50 Rdlr. De Fiskeredskaber som høre til hver Baad, ere følgende: A. 12 Sæt store eller Lorsketroge i 2 Lænker eller Stæl; hver Sæt har 60 Kroe som sidde 2 Favne fra hinanden; til hver Sæt en Dober eller Bore med 40 Favne Linie og en 4—5 Lpd. tung Steen. Til hver Sæt bruges en saakaldet Boe af 20 Favne lang Nigarns Linie til at lette Stenen med; Boen er heftet til Kroglinien med den ene Ende og til Stenen med den anden. Det hele Antal af disse Kroe med Tilbehør kan koste en Baads Interessent 60 Rdlr. Paa disse store Kroe fanges Rablianer, Langer, Kofker, Hellefhynder og Pigvarer. B. Til hver Baad bruges ad Gangen 2000 smaa eller Kullerkroe; til hver 400 er en Dober med 20 Favne Særgarns Linie og en Steen paa 4 Punds Vægt. Dette Slags Kroe tages med i Land og bedes om: mades hjemme; men de store blive staaende i Havet fra Marts Maaned til St. Hans Dag, og fra Mikkelssdag til Juletider; den øvrige Tid bruges de ikke. De smaa Kroe med alt Tilbehør kan koste hver Baad 15 Rd. Paa disse Kroe fanges Kuller, Knuder, Haaer, Sletvarer og Rødspetter. C. En Dybvod til at drage Kuller og Mafrel med, den er 40 Favne paa hver Arm, 9 Alen i det dybeste og 3 Alen i det grundeste. Den kand med 200 Favne Nigarns Linie, til at drage den i Land med, koste 50 Rixdaler. D. En Sandvod med 20 Favne paa hver Arm, 6 Alen i det dybeste, og $1\frac{1}{2}$ Alen i det grundeste, bruges til at drage smaa Gild og Snegel og koster med 200 Favne Reeb 25 — 30 Rixdaler. E. 10 Stykker

Sildegarn eller Drivgarn, 9 Alen dyb og 24 Favne lang, hvormed fiskes store Sild. Dette Garn bruges kun om Efteraaret ved Nattetider. Det drives af Strømmen imellem Baaden og een Mand, som gaaer paa Stranden. Hvert Stykke koster 8 Rixdaler. F. 5 Snører med 16 Favne Linie og et Blylod paa 3 Pund, med en Krog paa hver Snøre. Hermed fanges Hugtorst paa Steenriffene. Saadanne Steenrif findes norden for Hansholmen, ved Klitmøller, Vorupøre og flere Steder. G. 5 Dorrer til at fange Makrel med under Sejl. En Dorre er liig en Snøre; men har et tungere Lod, 2 Kroge og 20 Favne Linie. De 5 Snører kan koste 3 Rdlr. og Dorrerne 5 Rdlr. H. Til nogle Baade bruges og Flynder-Neder, 10 Stykker, 6 Alen dybe, med 16 Favne i Længden. Hermed fanges Rødspætter tidlig i Foraaret. Hvert Stykke Ned koster 2 Rdlr.

Dersom her ved Havkysten gaves nogen Havn, hvor endog kun smaa Skibe kunde løbe ind, da kunde dette Fiskeri blive af langt større Betydning. Thi dersom Fiskerne kunde bruge større Fartøjer, kunde de gaae længere ud i Havet og være paa Søen i uroligere Vejr; men med saadanne Baade komme deielden længere end 2 Mile fra Land, maa altsaa fiske nær ved Revlerne, hvor Bølgerne bryde stærkest, og altsaa kan ingen Fiskning have Sted, uden i stille Vejr eller med østlig Vind, og større kan Fiskerbaadene ikke være, end at de beqvemt kan slæbes paa og af Strandbreden. Nyttigt ville det være, om der isteden for de nu brugelige Hjeller eller Stænger, hvorpaa Fiskene tørres, havde Lørrehuse. Thi undertiden kan Fiskerne komme i Forlegenhed med en riig Fangst, naar de i Foraaret i Regnvejr ikke kan faae Fiskene tørrede, og i Efteraaret ikke kan overkomme Salt og Træer til deres

Medlægning. Ogsaa maatte de fattige Fiskere paa nogen Maade understøttes, især maatte de i Efteraaret strax kunne finde Kjøbere til de nedsaltede Bahre. Fiskerne bruge nu den Maade, at naar de i Efteraaret faae flere Fiske, end de enten kan sælge ferske eller overkomme at nedsalte, da lage de dem i kort Tid, tørre dem noget i Luften og dernæst fuldtørre dem i Skorstenen ved Røgen i 14 Dage. Hvilken Tørringsmaade, med en stor Mængde, ville være alt for besværlig. — Udførselen af denne Artikel herfra, bestaar foruden nogle Læs tørrede Fisk, som bringes til Markederne i de nærmeste Kjøbstæder, allene deri, at Aggerboerne paa Raage føre i Foraaret nogle tørrede og i Efteraaret nogle nedsaltede Torsk o. s. v. til Aalborg. Forresten blive Fiskene, som fanges her, fortærede i Thye og Norsøe.

I de ferske Søer i Landet gives ogsaa en betydelig Mængde Fiske. Gjedder, Aborrer, Helt, Horker og Skaller samt meger store Aal, ere de almindeligste, s. Ex. i Sjøring; Nors; Bestervandet; og Glad; Søer. Karudser findes i adskillige Damme og Kjør; Sudder i en Sø ved Jørbye og ved Thodbøl. Af Brasen ere nogle faa i Sjøring Søe og flere Steder. Glirer ere ikke sieldne. Karper ere kun paa eet Sted, ved Bestervig. Krebs fanges i Aaen, som løber igiennem Sundborg og Nørhaa Sogne. Muslinger findes i Nors Søe. Aalefangsten er især betydelig i Bælkene, som forene de 4 Søer, Spering; Sjøring; Hasfing; og Glad; Søer og tilsidst i Nærheden af Bestervig løbe ud i Sjøden; paa hvilket Strøg de fanges i adskillige Aalefister. Stykket af disse Aal vejer sædvanligen 2 Pund, undertiden 5 Pund og derover.

7. Landdyr.

Thyland, som ingen Skov har, kan ej heller have stor Overflødighed af Wildt, i det mindste ikke af freføddede Dyr. Dog mengler det ikke paa Hare, som ikke letteligen kan udryddes, da de i Sandklitterne finde et sikkert Opholdsted, hvor hvorten Jægere eller Jagthunde kan forfølge dem. Uden for Klitterne gribes de derimod desto lettere af Mynderne, da de ingen Skjul have. — Af Ræve gives en Mængde, som ofte anrette megen Ødelæggelse imellem Faarene og Gjæffene. De opholde sig meest i Heberne og i Klitterne. — Af Brokker ere ogsaa nogle, især ved Bestervig, skjønt ikke mange. — Dd ere, findes adskillige Steder, f. Ex. i Kiæret ved Tved og Kaastrup, o. f. St. — Ildere og Læfattere ere ikke sieldne; de sidste freder man især i Kornstakkene, hvor de gjøre god Tjeneste ved at ødelægge Muus og Røtter. — Meget sielden kommer en Sælhund op i denne Ende af Liimfjorden. — Røtter og Muus, som her kaldes store og smaa Dyr, ere en sand Landeplage, Røtterne have i den sidste Snees Aar formeret sig utroligen, og anrettet uberegnelig Skade. Til at ødelægge dem holde de fleste Hunde, som dertil ere afrettede; thi Katte forinaa kun lidet, hvor de have faaet Overhaand. Efter at deres Formerelse var steget til det højeste, have de dog nu i de sidste Aar Aar begyndt noget at aftage. Hvorefter Musene igjen formere sig. — Muldværpe findes ikke i Thy; man vil dog vide, at de tilforn have været her. — Saa er og ingen Snoge her; men endeel Hugorme, Staalorme og Fjirbeene.

Landets Beliggende gjør det saare beqvemt til Ophold for Vandfugle og Sumpfugle, og deraf gives her og

mange Urter. Ved Bestervig og paa Hansholmen falder især betydelig Fuglevildt. Paa første Sted især sees mange Svaner. — Bildgiæs gives overalt i Mængde. — Endnu hyppigere ere Bildænder, hvoraf der i Fjorden og Søerne findes adskillige Urter. De som med Vished vides at være her, ere: A. Bygand, *Anas boschas*, eller den almindelige graa Bildand. B. Den som her kaldes Rødnakke, er formodentlig *A. penelope*. C. Effeland *A. clypeata*. D. Krifand, *A. creccia*; E. Gravand, *A. tadorna*; F. Hvinand, *A. clangula*. Man nævner endnu Uria; And, som skal være meget liden og opholde sig i Moserne, og flere; men andre Vandfugle blive ogsaa kaldte Uender, som ikke høre til Andeslægten. Saaledes er Blisanden ingen And, men *Fulica atra*, og den Fugl som her kaldes Knerkand, er *Rallus crex*. Høj; Anden og Dybønen henhøre til Dykkerne. — Strandmaagen, *Larus marinus*, findes ved Havstranden, paa hvilken Havbøerne koge Suppe og Kaal, og spise Risdet. — Terner, som her kaldes Tæer eller Tæen, gives her i største Mængde. Almuen nævner heraf 3 Urter: Hattæer, Splittæer og Blaataer, hvilke Navne uden Tvivl svare til *Sterna paradisæa*, *S. hirundo*, *S. nigra*. Hattæerne benævnes efter deres sorte Hoved, der forestiller en Hat, Splittæerne efter deres splittede eller gaffelformige Hale, og Blaataerne, der desuden ere kiendelig mindre, efter deres blaa Farve. De tvende første Urter ere vigtige formedels den Mængde Æg de lægge paa nogle Holme, f. Ex. paa Flægbusken ved Bestervig, paa Svøegaards Borg i Spering Sø, paa 2 Holme i Sjorsring Sø kaldet Røstrup Holme, og Færgegaard's Borg i samme Sø, og flere Steder. Af disse tvende Røstrup; Holme har været svaret aarlig 16 Nidlr.; men nu 10 Nid.

i Forpagtning, allene for de Æg og Unger af Taer, som samles derpaa. Undertiden har hveranden Dag været samlet 1280 Æg paa disse Holme. Æggene af begge Arterne spises begierligen, og koste 8 — 10 Sk. Ollen. Hattærnes Unger spises ogsaa og holdes af nogle, som smaa, for lige saa velsmagende som Dueunger. Stykket deraf koster 1 Sk. Hattærne komme først i Foraaret, og lægge først Æg omtrent midt i April. Naar man har borttaget deres Æg i en Maanedstid, til midt i Maj, i den Orden, at hvor der ere 3 Æg eller det fulde Antal, borttages de alle, da den lægger paa ny, hvor der ere 2, tages det ene, og hvor der kun er 1, bliver det liggende; saa lader man dem tilsidst have Noe til at udklække Unger, hvoraf ogsaa borttages nogle. Splittærnes Unger spises ikke. Disse begynde først at lægge Æg midt i Maj. Naar man altsaa ophører at borttage Hattærnes, saa begynder man at tage Splittærnes Æg, hvilket vaerer omtrent lige saa længe. Splittærne lægge kun eet Æg; men paa den Plet som de udvælge sig, er det ene Nede saa umiddelbar tet ved det andet, at Jorden der er ganske sKiult med Æg. Man afdeler derfor med Væle denne tet belagte Plads i 2 Dele, og borttager den ene Dag paa den halve Deel, og næste Dag paa den anden halve Deel. Efterdi Splittærne kun lægge eet Æg, saa tages her reent bort, da de lægge paa ny. Efter en Maanedstid tilstedes man ogsaa disse at udklække en Yngel. Ligesaa sjeldent som det er, at Hattærne ruge paa 4 Æg; saa sjeldent er det og, at Splittærne ruge paa 2. Paa den i Spring Søe, Søegaard tilhørende Holm, samles hveranden Dag 6 — 8 Dll af Hattærnes Æg. Men ogsaa her er en Dag samlet 16 Dll, hvilket kommer an paa Splittærne, der fløtte imellem disse 3 nærliggende Holme i Spring og Spe:

ring Søe, og eet Aar ere talrigere paa den ene, end paa den anden. Disse Holme ere hiemsøgte af en utrolig Mængde Røtter, hvilke man troer at flutte fra den ene til den anden; efterdi de omtrent hver tredie Aar ere talrigst paa hver Holm; dog maaskee Aarsagen er, at naar Røtternes Mængde er steget til det højeste, de da af sig selv aftage. — Som en Sieldenhed er ved Havet funden en *Alca torda* og en *Alca arctica*.

Storkene søge meget hertil, og ankomme gjerne de første Dage i April, men borttrække den 24 August. Den graa Hejre, *Ardea cinerea*, antræffes her undertiden. — Hørsegiggen opholder sig i Moserne og giver sig ofte tilkiende i Flugten ved sin brægende Stemme. — Biber ere her i Mængde, hvis Æg gierne spises. — Brushanen, *Tringa pugnax*, er ikke sielden. — Pomerransfuglen, *Charadrius morinellus*, falder her i Foraar og Efteraar, undertiden i store Flokke; Almuen falder den Raklen. — Men ingen Fugl sees i den Mængde som Brokfuglen, *Charadrius pluvialis*, som her kaldes Tejlen, der i uhyre Flokke opholde sig her i nogen Tid i Foraar og Efteraar. — Den som her almindeligen kaldes Steenpikker, er *Charadrius hiaticula*. — Den store Regnspøve, *Scolopax arqvata*, som her kaldes Regnspurven, saavel som den lille Spøve, *Scolopax phæopus*, forekommer undertiden. — Rødbenen, *Scolopax totanus*, kaldes af nogle Sjællen, dog bruges dette Navn i Fleng ogsaa om andre. — Bekkasiner, baade enkelte og dobbelte, findes hyppigen, hvoraf de mindste kaldes her Ryler. — Strandstaden, *Hamatopus ostralegus*, forekommer paa Strandbredden.

Ugerhøns ere temmelig hyppige. Naar Jorden er bedækket med Sne, fanges de i Snarer besæstede paa

en Græstørv, som er bestrøet med Høfrøe, hvortil deres indbyrdes Hengivenhed bidrager, da, naar een er fangen, de øvrige forsamle sig om den og blive fangede. — Enkelte Skoduer, *Columba oenas*, ere fundne her.

Undertiden kommer *Prætor* hertil, og anretter stor Ødelæggelse iblant Græssene. — Due og Spurve hogen gæster os ogsaa. — Hornuglen, *Strix otus*, er antruffen paa Hederne. — Kirkeuglen opholder sig mange Steder ved Kirkerne.

Af Gjæge høres mange, baade i Haugerne og i Klitterne. — Rødspetten, *Picus major*, eller den spraglede Træpikker, kommer Foraar og Efteraar til Haugerne. — En besværlig Fugl er Skaden, som bortkrapper mangen en Kylling og opholder sig i stort Antal ved Byerne. Den bygger i den minste Huld eller Hul og i Mangel deraf paa Husene. — Krager og Ravn, uden at kunne bygge her, besøge os dog om Vinteren. — Raalen eller Alliken opholder sig meget paa Kirkerne. — Mange Stær komme hertil i Marts Maaned og bygge under Tagene; deres Unger spises af mange. — Adskillige Arter Kransefugle falde her i Foraar og Efteraar, især Solsorten, *Turdus merula*, og Ringkraven, *Turdus torquata*. — En Art Dompape, *Loxia pyrrhula*, graa paa Ryggen og rød paa Bryttet, med et kort tyk Næb, er undertiden seet her. — Snefuglen, *Emberiza nivalis*, opholder sig her i store Flokke, saa længe Sneen vedvarer; men trækker bort i Foraaret. — Rødkieften, *Motacilla rubecula*, kaldes her Vifuglen eller Vifongen. — I øvrigt findes her: Trælærker, Sanglærker, hvilke fanges om Vinteren paa Sneen i Snarer, paa samme Maade som Algerhønsene; Bogfinker, *Fringilla coe-*

lebs, Griffer, Svulfspurve, Graaspurve, Huusfvaler, Digfvaler, *Hirundo riparia*, o. fl. Man vil saaledes overbevise om, at her falder betydeligt Fuglevildt, og at endskjondt vi mangle Skove, see vi dog adskillige Fuglearter, der egentlig have hiemme i Skovegæne; men trække her igjennem i Foraar og Efteraar paa deres Strøg til og fra Norge.

Uagtet Klimatets Ublidhed, har Biaflen dog ikke været ringe; men i Aaret 1799 vare de nær reent uddøde. Man har vel ikke udført Mjød; men Landet kunde rigeligen forsyne sig, og mangen en Bondkone blandede selv Mjød. Biaflen har dog igjen i de sidste Aar forbedret sig. Man kunster ikke meget med sine Bier; den eneste Forsigtighed nogle bruge, er, at de hænge Kuberne op paa Loftet under Bielkerne om Vinteren, hvorved de baade betrygges for Muus og undrages for Solens alt for tidlig oplivende Varme i Foraaret. Naar man i Foraaret aabner for dem, sættes gjerne en Tallerken med Rugmeel foran Kuben, eller noget Meel strøes paa Stolen under Kuben, hvilket skal være en styrkende Mæring for dem. Istedet for toppede Kuber, bruge nogle lange smalle firkantede Kasser, som ere aabne i den ene Ende, eller tvinde Palmkuber, som ligge paa Siden og ligeledes ere aabne i den ene Ende. Mod Vinteren bindes en Græstorb for den aabne Ende, hvorpaa strøes nogle smaa Huller. Af Mangel paa Træer at kaste sig udi, flyver mangen en Everm ind under Tagene; dog vænnes ogsaa Bier til at undvære Træer, og mange Sverme kaste sig paa Jorden i Græsset.

Den egentlige *Oldenborre*, *Scarabæus melolontha*, har jeg aldrig seet her; den som her kaldes Oldenborre, og som gives i Mængde, er *Scarabæus horticola*. — Min Plan tillader mig ej, at omtale de øvrige Insekter.

8. Jordbundens Bestaaffenhed.

Alf saa liden Omfang Thyland end er, saa er dog Jordbunden saa forskjellig, at det er umuligt, at bringe den under een Hovedklasse. Saavel Overfladen som de dybere Lag, vil derfor i de forskjellige Egne udfordre særskilt Beskrivelse. Paa nogle Steder bestaaer Grunden allene af Kalk; paa andre Steder er Kildeer det herskende Grundlag, paa andre Blaa; eller Graa; Leer. I nogle Egne er det øverste Lag en god og tilstrækkelig dyb Muldjord, i andre er det øverste Lag fuld af Smaastene og Gruus, eller Stenene findes under et ganske tyndt Lag Muld; i andre er isjen Muldlaget meget blandet med Leer, og atter i andre Egne er Jorden enten skjult af Sandklitter, eller den af Flyvesandet er bleven meget blandet med Sand.

Til de Egne, hvor Kalk eller Kride findes i større eller mindre Dybde, hører den østlige og nordlige Deel af Thy, d. e. hele Hillerølev Herred og det nordlige af Hundborg Herred, nemlig: Thisted, Thorsted og Wang Sogne, samt Tilsted og Sjøring Byers Marke. Udenfor disse Egne findes endnu Kalk paa tvende enkelte Steder, nemlig i en Bakke ved Legin i Nørhøe Sogn, og i Sønbjerg Sogn paa Thyholm. Desuden findes ogsaa hist og her et tyndt Kalklag nederst i Løvgravene og paa Bunden af nogle Brønde. Paa nogle Steder, som i Hillerølev og Vester Vandet, er denne Kalkgrund næppe skjult med $\frac{1}{2}$ Qvarteer Muldjord, saa at den endog opløjes, paa andre Steder findes den først i en Dybde af 1 — 2 eller flere Alen. Dette Kalklag gaaer i en betydelig Dybde; thi ved at grave dybe Brønde, endog paa 70 Alen, findes som oftest intet uden Kalk. Baade Kalkstenene og de mange derimellem befindtlige store og smaa Glimstene

synes at bære tydelige Mærker af, at de ere aflede i Havet. Smaa Sævepexer eller Korallpexer ere de allevegne opfyldte med. Men smaa Muslingskaller og Sneglehuuse findes ingen Sted i større Mængde end i en Eng imellem Thisted, Tinstrup og Skinnerup, hvor der under i Kvarteer Mosejord ligger en fin og sprød Kalkjord ganske fuld af disse Sædyrs Skaller. I Almindelighed er Kalken i Thye temmelig blandet med Leer, hvorfor man og benævner den under Navn af Hvidleer, og forstaaer derved enhver hvid Jordart, som indeholder enten Kalk eller Kride. Af Kride findes og en Mængde, især i Vester Vandet Sogn, og smaa Kridtskene som man kalder Blegger, findes overalt i alle Leerarterne. Brøndene i de kalkagtige Egne, give klart og godt Vand; men smaa Vandstader indeholde opløst Kalk og Vandet er ofte melkehvid, hvilket Vand Creaturene gjerne drikke og befinde sig vel ved.

Som Kalken eller Hvidleren er Grundlaget i den nordlige Deel, saa er Rødleren det i den sydlige. Strax Sonden for Thisted tager Kalken af, og Jorden er blandet med smaa Kiselskene. Men paa Skjoldborg Mark begynder Rødleren, og strækker sig saavel mod Vesten over Kalklerup og Hundborg Mark, som mod Sonden over Stagstrup, Skjumb og de følgende Sogne indtil paa Bodum Land og den nordlige Halvdeel af Thyholm. Paa nogle Steder findes Rødleren under et godt Lag Muldjord; men paa andre Steder er endog det øverste Jordlag meget blandet dermed. Mest lerige ere de Egne langs med Limfjorden. Det midterste af Landet, hvor Lynghederne findes, har for det meste et Lag Grus imellem Mulden og Rødleren. De vestlige Egne have vel af Naturen havt en mere muldig Overflade ovenpaa Rødleren, som paa man:

ge Steder af Flyvesandet er bleven alt for sandige. — Som en Folge af Rødleren, der ikke saaledes som Kalken modtager Vandet, er Jorden for det meste i den sydlige Halvdeel vaad og kold, og usfruktet til Vintersæd. Utfruktige Pletter kan af den Aarsag vanskeligen dyrkes. I disse Egne findes og mangfoldige Kildevæld med godt Vand; men paa nogle Steder gives dog i Brøndene haardt eller tungt Vand. Til hvilken Dybde Rødleren gaaer, erfares ikke letteligen, da Brøndene her ere ikke saa dybe, som i den nordlige Deel, almindelig kun 6 eller 8 indtil 20 Alen. — Endskiøndt Rødleren er saaledes herskende i hele Hæsling Herred og en Deel af Hundborg og Næs Herreder, saa forekomme dog ofte afvejlende Pletter med Blaaleer, Graaleer og undertiden gul Leer, der som oftest er kalkblandet, og kaldes derfor Giødeleer eller Mergel. Det synes ikke urimeligt, at i en større Dybde ogsaa her maa findes Kalk; thi foruden andre Spor dertil, vil man næsten ved ethvert Kildevæld finde Mergel, hvilket synes frembragt derved, at Vandet med det deri opløste Kalk har giennemtrængt Leret og derved fremblet Mergel. Man vil endog vide Steder, hvor nu findes Mergel, som ikke fandtes tilforn.

Paa nogle Steder s. Ex. paa Sjøring og Skinnerup Udmærk, findes under Muldjorden et sort tungt og usfrugtbart Jordlag, som kaldes den sorte Aare, og som man omhyggelig maa vogte sig for ikke at oppløje, da den er ligesaa usfrugtbar som det røde Sand. Dette sorte Jordlag har al Lighed med den døde Muldjord, som mange Steder findes begravet under Fyvesandet. Thi man finder undertiden under Klitterne Spor endog af pløiede Algre, som ved isjen at blottes for det Sand, der i lang Tid har skilt dem, dog ingen Vexter frembringe; efterdi

Muldjorden ved at være berøvet Luftens Paavirkning, er bleven ganske ufrugtbar. Men vanskeligere er det at forklare Oprindelsen til den omtalte sorte Aare udenfor Klitterne. — Thyland har altsaa al mulig Afvevling af Jordbund. Her gives meget god Muldjord, og allehaanden Blandinger af Leer, Sand og Gruus. Som nogle Egne ere for lerige, saa ere andre for sandige. Som nogle ere for vaade og kolde, saa ere andre tørre og lette. — I de vaade og siede Egne ville det være til megen Nytte, om man vidste at aflede Vandet, enten ved Grøfter, eller skjulte Rønder, eller ved at giennemgrave Leerlaget paa lave Steder, og folde Hullet med Gruus, saa at Vandet kunde synke igiennem.

Foruden Jordbundens oprindelige Egenskaber har Sandflugten givet en stor Deel af Landet en anden Skikkelse. Omtrent den tredie Deel af Landet er nu tildekket af Sandklitter, og forandret til en ufrugtbar Dræfen. En Strækning langs med Havet paa $\frac{1}{2}$ til $1\frac{1}{4}$ Miils Brede er saaledes bleven ødelagt og skjult, deels af uhyre store nøgne Sandbakker, som ved Bang, Hvidberg o. s. Et., deels af mindre og med Klittetag begroede Bakker. Mange Byer, Gaarde, Søer og Moser ere derved udslættede. Og endskiøndt nogle Foranstaltninger ere gjorde til Sandets Dæmpning, saa er Faren dog langt fra ikke hævet. En meget høj Sandbanke Besten for Sjoring Søe blev endnu i Sommeren 1800 fløttet af Vinden meget nærmere til denne Søe, saa at Bejen derimellem blev spærret. Saadan Fløtning og Forandring undergaae jævnlig mange Sandbanke.

At Flyvesandet, som ødelægger Thy, er opkastet af Havet er udenfor al Tvivl; thi deels har Jordbunden af

Naturen ingen Overflødighed af Sand, og deels er det langs med Havsiden at Klitterne ligge i en sammenhængende Kjede. Men fra hvad Tid det især har begyndt sine Ødelæggelser, er nok umuligt at bestemme. Foruden hvad der findes anført om Flyvesandet ved Skinnerup, vil jeg anføre nogle hertil hørende Stykker af en Jordebog paa det geistlige Gods i Hundborg Herred, som er indført i et Ringsvidne, og er fra Aar 1596. Deri heder det om Siøring Sogn "at Kirken ejede et Boel i Skuorup, som skyldte tilforn 2 Tdr. Byg, af Sandfog nu fordærvet og haver en Tid lang været øde." Om Præsten sammesteds siges: "at hans Tiende er formindsket 12 Tdr. hammel Korn af Skuorup Tiende, som er af Sandfog fordærvet, og noget af Thorsted Sogns Tiende iligemaade af Sandflugt formindsket." — Om Nørhøe Sogn heder det: "at Præstegaarden er nu saare af Sandflugtfordærvet, hvorfor Præsten haver stæd en Gaard af Bestervig Kloster Gods, som han bruger til Præstegaarden, og som han begierer til frie Præstegaard." — Om Bang og Thorup Sogne siges: "at Præsten haver en Annexpræstegaard udi Tuorup Sogn, som tilforn haver skyldet 4 Pund Korn Byg, og 8 Tdr. Havre, 1 Skovsveen, 2 Læs Byg; item gav aarligen til Præsten 3 Tdr. Tiendebyg, og er samme Gaard nu saa fordærvet af Sandlob, siot 3 Gange for Sandfog, og haver en Tid lang standet øde, saa at Beboeren nu allene giver 6 Tdr. Byg og 6 Tdr. Havre. En Gaard i Bang, som i gammel Tid haver skyldet 3 Pund Korn (et Pund Korn var formodentlig 4 Tder.) efter gammel Folketigelse haver nu udi nogle Aar, siden Sognene ere blevne formedelst Sandfog paa Ejendom forarmet, ikke kundet give uden 2 Pund Korn." — "Bang Kirke har maattet ødittere i sine Indkomster af en Gaard i Tuorup,

som er meget fordærvet af Sandløb." — "Thurup Kirke
 haver haft en Gaard tilforn, skuldte 3 Pund Korn og er
 nu slet øde af Sandløb, saa den fanger intet deraf. Is-
 tem havde den af en Gaard i Thurup 1 Pund Korn me-
 re, og er nu fordærvet paa den Pund." — Af dette Do-
 kument bevises vel ikkun dette, at allerede for mere end
 200 Aar siden haver Sandflugten anrettet store Ødelæg-
 gelser, og at det omtrent paa den Tid maaskee meest ha-
 ver taget Overhaand. *) Man kunde maaskee antage, at
 Havet har efterhaanden i meget lang Tid opfyldt San-
 det og sat det som en høj Bold ved Havbredden; men da
 Skovene bleve ødelagte, har Sandet faaet friere Fart,
 og er ført fra Strandbredden dybere ind i Landet. Et
 Almuesagn vil, at tvende Lyre, ved at stanges, først skal
 have bragt Sandet i Bevægelse. All den Strækning,
 som Sandklitterne indtage, er saa godt som til ingen
 Nytte. Thi ubetydeligt er det Lyng, som kan bierges der-
 imellem. Der findes vel nogle større og mindre lave Plet-
 ter eller Dale iblandt Bakkerne, hvor der voxer noget
 Græs; Klittetaget kunde vel og være til Nytte saavel til
 Græsning som til Vinterfoder; men ved at gjøre Brug der-
 af anrettes letteligen Skade. Dog, naar Sandet vorder
 vel tilgroet, hvilket man tør haabe en Gang vil skee, da
 kan her i Klitterne have en god Uddrift for Kreaturer.
 De Midler, som man anvender til Sandets Dæmpning,
 ere at frede Klitterne, eller at afholde Mennesker og
 Kreaturer fra Sandplanternes Ødelæggelse, og at besaae
 de nøgne Bakker med Frøe af Klittetag. Det er dog ikkun

(* Kong Friderich II forbød 1570 at ødelægge Klittetag o. s. v.
 udi Klitten ud med Vesterhavet; see Danske Magazin 62 Hest.
 Pag. 61, hvilket Christian III allerede havde forbudt 1539
 see l. c. 45 Hest. Pag. 286.

de til Markerne nærgrændsende Klitter man besaaer; de uhyre store og nøgne Bakker, især de som true med at styrte sig i Søerne, begynder man ikke paa at besaae, da al Arbejde dermed ansees forgieves. — Ved at overharve de sandføgne Agre i stærk østlig Storm have nogle igien søgt at befrie sine Marker for det skadelige Sand.

De Sogne, hvori de største og fleste Sandblier findes, ere følgende: I Hasting Herred: Lodberg, Drum og Hvidberg vesten Laen; i Hundborg Herred: Jannerup, Thvorup og Bang Sogne; i Hillerslev Herred: Klitmøller By, Hansted og Hjardemaal Sogne. I de øvrige Klit Sogne, nemlig Agger, Nørhø, Hundborg, Øster- og Vestermandet, Mors, Eged, Røhr, Vixø og Østerild Sogne ere mindre og med Klittetag bedre bevoxede Sandblier. — De Klitter, som ere opmaalte og udskiftede, ere følgende: Nørhø Sogns Klitte, som bestaaer af 4030 Edr. Land til 14 Tusinde □ Allen: Thvorup Sogns Klitte ogsaa af omtrent 4000 Edr. Land; og Bang Sogns Klitte af Ureal omtrent 4500 Edr.

Til nærmere Dplysning om Sandflugtens Historie, kan anføres: at 1671 skal Agger Sogn have udgiort saa meget som 50 Edr. Hartkorn. I Lodberg Sogn var tilforn en stor Gaard kaldet R o t b ø l og en By kaldet S k o v s t e d, som bestod af 6 Gaarde og 5 Huse. I Hvidberg Sogn vesten Laen, ligeledes en By ved Navn Allstrup. Men ved Opmaalingen 1688, fandtes Agger Sogn saa ødelagt, at det ej kunde ansættes i Matrikul og de andre benævnte Steder vare til samme Tid af Sandflugten gjorde øde. Efter 1688 og indtil 1770, er 48 Edr., 2 Skpr., 2 Fdkr., 2½ Alb. Hartkorn bleven ødelagt af Sandflugten i følgende Sogne. Efter Synsforretning 1732 og

Kongelig Resolution af 6te October 1733, blev i Lvorup Sogn 10 Edr., 1 Fdfr., 2 Alb., og i Bang Sogn 4 Edr., 4 Skpr., 1 Fdfr. Hartkorn erklæret sde, som havde tilhørt Rosstrup Gods. Efter Synsforretning 1733 og Kongl. Resolution af følgende Aar blev atter i Lvorup Sogn befunden sdelagt og nedsat, 2 Edr., 1 Skp., 2 Alb. Hartkorn. Ved Synsforretning 1739 og Kgl. Resolution 1740, blev i Lodborg Sogn det sde Skovstedts Jorder modereret 2 Edr., 1 Fdfr., 2 Alb., saa at ifkun 1 Skp., 2 Fdfr. Hartkorn deraf blev tilbage og det sde Rotbol modereret 4 Edr., 5 Skpr., saa at kun 1 Skp. Hartk. blev tilbage. Ved Resolution af 8de Octbr. 1744 og foregaaende Syn, blev Hvidberg Sogns Hartkorn formindsket 13 Edr., 5 Skpr., 2 Fdfr., hvoraf Lyngholm Gaard mistede 4 Edr. og Lomborg Gaard over $1\frac{1}{2}$ Ede. Samme Tid fik Drum Sogn Moderation af 5 Edr., 6 Skpr., 2 Fdfr., 1 Alb. og Lodborg Sogn af 1 Ede., 1 Skpe., 1 Fdfr., 1 Alb. Ved Kgl. Resolution af 1749, fik Lvorup Sogn atter Formindskelse af 7 Skpr., 3 Fdfr. og Hvidberg Sogn af 1 Ede., 2 Skp., $1\frac{1}{2}$ Alb.; og 1759 blev Svejgaard i Lodborg Sogn nedsat 2 Edr., 2 Alb. — Rudera af Rotbol skal endnu sees i Klitten. Mundtlige Fortællinger tale endnu om en Gaard i Drum Sogn, ved Navn Trølborg, som skal være sdelagt af Sandflugten, og en anden Gaard i Hvidberg Sogn, ved Navn Dsul, som har havt samme Skjebne.

Om Thylands Steenarter kan især anmærkes følgende: Kalken, hvorom tilforn er meldet, at findes i saa stor Mængde, forekommer baade løs og i Etene, og giver ved Brændning en meget god Muurkalk. Den dermed beslægtede almindelige Krideslinter forekommer imellem Kalken i stor Overflodighed under allehaande St

gurer med Huller og Huulheder, og ofte af den Størrelse, at man opfatter Steengjerder deraf. I mindre Mængde findes Stykker af Fjeldflint, af rød og brun Farve. — Af store Kampesteene gives vei nogle, og undertiden af den Størrelse, at af een Steen kan fløves 300 Allen; men stor Mængde er her dog ikke. Smaastene, som Thyboerne kalde Der og Ugerstene, større eller mindre end et Hønsæg, ere derimod desto overflødige. Paa Hederne og hvor Jordlagene ligge uforstyrret, findes næsten overalt et Lag Smaastene under Muldlaget; paa de pløjede Jorder ere disse Stene blandet med Muldjorden, saa at Ugrene ere deraf for det meste ligesom besaaede. Som disse Stene i Kalkegnene ere af Flint, saa ere de i andre Egne af Kisel: Art. Saadanne Smaastene ere ingen slet Blanding i Jorden, da de i Sommerens Tørke holde den lerige Jordbund mere fugtig og løs. Liimfjorden opfaster stor Mængde af disse saa kaldte Der; men Muursand og Gulvsand derimod kun sparsomt. — I stor Mængde forekomme allevegne brunrøde Stene, som bestaae af et forhærdet, jernhaltigt Leer med indsprængt Quarz, i hvis Huulheder jeg undertiden har fundet Quarzen krystalliseret. Hyppigen forekommer ogsaa en anden Steenart, som bestaaer af mørkegrønne glindsende Korn, der uden Tvivl er Hornblende, indsprængt med en Mængde Quarzkorn. Undertiden findes de af en temmelig Størrelse. Ved Biilsund ligge nogle melkhvide Stene, af 3 Allens Omkreds, som bestaae af en bladig eller spatagtig Quarz. Smaa klare Quarzstene, eller saa kaldte Katstene, hvide og temmelig gjennemsigtige, findes hyppigen. Af disse og andre Steenarter af forskjellig Farve og Skikkelse opfastes paa Liimfjordens Bredde en stor Mængde. Her ved Liimfjordens Bredde findes leitest

den Jordart, som i ethvert Strøg er herskende. Thi hvor Jordbunden er Kalk, er Bredden skjult med Flintstene, og hvor den er lerig, tilkjendegives det ved skiferagtige eller andre leerartige Stene. For det meste er Fjordbred: den nøgen og stenig, især i de to nordlige Herreder; men sønden for Biilsund findes lidt Siv og Rør, hvor Fjor: den og paa nogle Steder opkaster noget Sand og Søe: græs. Havbredden derimod er skjult næsten allene med Sand og Græs.

Glimmer findes ofte i Stenene; men Marien: glas kun sjelden. Af det sidste har jeg allene seet noget, som var fundet i en Steen ved Kaastrup. — Af gul Jern okker gives her ikke saa lidet, især i Bakkerne un: der Silstrup og Naes, af fugleformig Dannelse lagviis omgivet af haardere Skaller. I den naturlige Tilstand ere nogle Lag af en reen gul Farve, andre ere haardere og mørkegule eller brune. Ved Udglødning blive de mør: kere Lag sorte og de lysere røde som Rødkride og saa blø: de, at man skrive dermed. Begge Dele tiltrækkes efter Udglødningen stærkt af Magneten, især det sorte. — Mys: remalm findes i betydelige Lag ved et Kjør imellem Sne: sted og Sønderhaa, ligesaa ved Elstedgaard i Sneksted Sogn. Det er en gul okkeragtig Materie indblandet med en mørkebrun Jernmalm. — Af en rødlig Feldspat med indblandet graa Quarz, forekomme adskillige Stene.

Echiner eller Sebadejstene, som Almuen her kalder Pallikør, forekomme i Thy i ualmindelig stor Mængde. De røbe altid den Jordbunds Natur, i hvilken de findes. I Kalkegnene ere de gennemtrængte af Kalk eller Flint,

I Kiseljord bestaae de af Kisel. Ved Bredden af Liimfjorden findes de hyppigst. Her har jeg tet Sunden for Thissted fundet adskillige af disse Echinier, som indvendig vare hule, og bestode ifkun af en Skal af Kalkspat, der paa den indvendige Side var besat med Kryskaller.

Vimpsteen har jeg og fundet; men meget sjeldent, den var næsten sort og flydende paa Vandet. — Noget Glas samles ved Bredden af Vesterhavet af Strandbeboerne, hvilket opkastes tillige med Tangen eller Havgræffet. Den Nav, som falder her, skal være lysere og klarere end den, Hfersøen afgiver. Men det findes for det meste kun i smaa Stykker. Omrejsende Jøder kjøbe det sædvanligen og betale 2 R . for 1 Lod af det smaa til Røgelse; men de større Stykker, isald de ere klare og rene, stige saaledes i Prisen, at et Stykke paa $\frac{1}{2}$ Pund kan koste 8 Rdlr., og paa et Pund over 20 Rdlr. Endskjønt det er et Regale, saa bliver det dog ikke formeent Havboerne at tilegne sig denne Ubetydelighed, hvilket Billighed og fordrer; Forbud ville desuden ogsaa være unyttig. I Havstokken ved Agger skal findes noget Nav i Strata, eller lagvis imellem Gruset. Jeg har og seet et temmelig stort Stykke Nav fundet paa Skjoldborg Mark.

Thyland har været temmelig vel forsynet med Tørvemose, men som nu ere i stærk Aftagelse, saa at man paa mange Steder begynder at lide Mangel. Tørvene enten æltes eller graves, og kaldes derefter enten Velte-tørv eller Skudtørv. De ere i Almindelighed faste og gode; men svoblede. Hvor Materien er saa løs og sprød, at Tørvene ej kan graves, ælter man den med Fodderne i Pøtterne, skyder den i Skubkarrer op paa et tørt og jævnt Sted, hvor den udbredes og glattes med Skovlen; der:

paa gjennemskæret man den bløde Materie med en Spade. I Begyndelsen ere Ridserne neppe fiendelige; men eftersom Løvvene indtørres, skilles de fra hverandre, og have da den fornødne Fasthed. Denne Maade er langt nemmere end den, man paa andre Steder bruger ved at stryge dem i Former. Asken af Løvvene er sædvanlig brunrød, men paa nogle Steder skidenguul. Denne Aske er jernhæltig og tiltræktes af Magneten.

9. Planter.

Min Hensigt er det ikke her at opregne fuldstændigen alle Landets Planter, men ikkun at anføre dem, som enten ikke allevegne ere almindelige, eller som her vore i usædvanlig Mængde, eller og for Nyttens Skyld ere mærkelige. Naturligviis ere Plante-Arternes Antal i Thye temmelig indskrænket, især da af dem, som have hjemme i Skovegne, ikkun faa Arter vore her. — Hvor de danske Navne synes bestemte nok ved Rasm og Hornemann, tilføjes ikke allevegne de latinske Navne.

Almindelig Vibesfidt vover meget i de kolde Egne; paa højere Steder ansees den som et sikkert Kjendemærke paa underliggende Blaaleer eller Mergel. Plettet Horndraget, *orchis maculata*; Lemmike, *Vrenpris* og *Læge-Vrenpris* ere meget almindelige. *Salix fusca*, som her benævnes i Flæng: *Graariis*, *Hvideriis* og *Bakkeriis* er en overmaade vigtig Vext til Flyvesandets Dæmpning og næst efter Klitteraget den vigtigste. Thi naar Klitteraget først har befæstet Sandet, er det Graariset der afløser dette og giver Sandet endnu mere Fasthed; derfor findes det især i Udfanterne af Klitterne. I Hederne findes denne Pile-Art meget almindelig imellem Lyngen. Faarene æde gjerne dens Blade baade grønne og tørre; derfor bjerger en Deel i Klitter;

ne til Vinterfoder, da Faarene afspille Bladene og Nisene brændes. Den bruges og til sort Sværte. Til stor Skade oprykkes undertiden dens overmaade lange Rødder af Sandet, til at binde Halmløbe med.

U l d a x, *Eriophorum polystachion* og *Fris*, *Iris pseudacorus*, ere ikke sieldne i Moserne. *Mannagræs* voxer mange Steder ved Vandrender. Hejren er et alt for almindeligt Ufrud i Rugen. *Lagkør* udbreder og forplanter man i adskillige Damme, da intet betaler sin Plads bedre end en god Korbuss. Man har erfaret, at dersom man ikke paa skraa affjærer dem med en Seigel; men afbugger dem med en Hølee, da gaae de ud. *Qvikgræs*, som her kaldes *Gener*, er Jorden ganske fuld af og er et besværligt Ufrud i Kornagrene. Dens Rødder give Faarene deres første Næring i Foraaret, naar de tidlig slaes ud, førend Græsset kommer frem. *Sandmarehalm*, *Elymus arenarius*, findes vel hist og her i Klitterne; men er langt sieldnere end *Klittetaget*, *Arundo arenaria*. Denne sidste er den vigtigste Plante for Thy, da det er den, som hidindtil har befriet Landet for fuldkommen Oversvømmelse og Udelæggelse af Sandet og paa denne Plantes Fredning og Forplantelse vil det beroe, om videre Udelæggelse skal forekommes eller Landet skal forandres til en Sandørken. Det værste ved Klittetaget er, at det er saa godt et Foder, og at baade dets Straa og Frø saa begjærligen ædes af alle Kreaturer; thi just derfor bliver det saa vaanskelig at frede og derfor kan ikke det strængeste Forbud afholde de uheldige Klitboere, som savne saameget, fra at benytte sig deraf til hele Landets Fordærvelse. I de yderste eller Havklitterne er det vel tilladt at bierge Klittetag til Foder; men ikke de til Marken grændsende. Klittetag skaaren i Hakk-

se, ædes om Vinteren gjerne af Køer og Faar. Gjøes og andre Smaakreature afpille Frøet. Køerne søge de friske Blade om Sommeren; men meest Skade gjøre Faarene, som afbide de unge Spirer tet ved Jorden, og desuden ved deres Trampen i Sandet bringe dette i Bevægelse. Brændemangel bevæger ogsaa Klitboerne til at sammenrive de lange fortørrede Rødder, som her kaldes *Slie*, hvorved Sandet bliver endnu mere levende. Fiskerne ved Havet snoe desuden Reeb af Straaene til Fiskegarn. Af Regjeringens Foranstaltninger og den nuværende nøje Opsigt over Klitterne tør man dog haabe gavnlige Følger for Fremtiden. Bonden indseer nu sit eget Gavn, og arbejder villig med til at besaae de nøgne Sandbakker med Klittetagets Bipper. Udkanterne, som grænde se nærmest til de dyrkede Jorder, seer man nu temmelig vel begroede. Men meget er endnu tilbage; dybere inde sees uhyre Strækninger og store Bakker ganske nøgne. Om Naturen selv har frembragt Klittetaget her, eller det er tilført, er ubekjendt. Men herfra har man i de sildigere Tider ved Bipper forplantet det til Ahlheden i Nisborg Stift. *Carex arenaria*, er og en vigtig Plante til Sandets Dæmpning, hvor det ikke er alt for levende. Men til stor Skade er det, at nogle oprykke dens lange Rødder, der har nogen Lighed med Qvistrødder, for deraf at snoe Faaretsjrer. *) *Rævlinger*, her *Sortbær*, *Empetrum nigrum*, findes hyppigen iblant Lyngen; af dens lange og tynde Grene snøer man Reeb.

Sand-Tidse, *Hippophae rhamnoides*, her *Hastorn* eller *Hvidtorn*, er den betydeligste og meest udbredte Torn

*) Om denne og de øvrige til Flyvesandets Dæmpning henhørende Vexter, see Prof. Viborgs Efterretning om Sandvexterne, *Ahu.* 1788.

i Thy. Den voxer ved Rislbygaard, paa Bakkerne ved Fjorden strax Sønden for Thisted lige til Biisfund, og ligeledes paa Fjordbakkerne paa Thyholm. Af Mangel paa andet Brændevod bliver den jævnlig afhugget til Brændsel. Her voxer denne Torn paa nogle Steder i Rødleer og lerig Muldjord. Endstkiønt jeg har Grund til at troe, at den voxer i Sandklitterne, saa har jeg dog ikke fundet den der. Nyttig villedens Forplantelse være i Klitterne, enten ved Frøe eller Rødskud. Naar den ikke er for gammel, lader den sig godt omplante. Hvor voxer her i overmaaske stor Mængde i Kjælene og paa Hederne. Man seer store Strækninger Hede saaledes begroede med Vorsk, Graariss og Lyng, saa at det er usigt, hvilken af disse der har Overhaand. Nogle har brugt Natlerne, som her kaldes Knop, til St. isteden for Humle; forresten tiener Riset til Brændsel. Virkelig Mælkfløbe er meget almindelig. Af de flere Urter af Veibred bruges den st. gbladede og lancetbladede til Fæhøveder, som have Durfløb. Den indgives da med Rod og Top i sød Mælk.

En af de Planter, som meest pryde Sandklitterne, er Stedmoders Blomst, *Viola tricolor*, den voxer overflødigen i det bare Sand. Hundesjolen findes overalt; men vellugtende Sjolkun i enkelte Hauer. Wilde Gulerødder, *Caucalis carota*, voxer her i saadan Mængde, at mange Ugre deraf om Sommeren ere hvide. Almindelig Snerle, her Kempurt, er et vdelæggende Ukrud i Rugen, da den sammensnoer, nedbøjer og gvaeler Straaene. *Angelica* voxer i nogle Hauer. Hyl, Wst, Piel, Wlm, Birk, Qualkved eller Albefruk, ere allene indskrænkede til Hauerne. Af alle Træer har Hyl den Fortrinnet til at udholde de skarpe Vinde. Dette Træ kunde her fornemmeligen opelskes,

for at skaffe Læe for andre Træer og Bæxter. Blant de Planter som mest forekomme, ere almindelig Saare: Læger, Rød Urve, nøgleblomstret Klokke, fleeraarig Forgjetmigej, Læge: Koedriver, Kløverbladet Sukkeblad, mørk Kongelys og almindelig Bulmeurt.

Kalmusflæg voxer overalt ved Søer og Damme; man bruger det meget til Kornbaand; især da man tror, at Røtter og Muus dermed skal fordrives, hvilket Djemed dog ikke opnaaes. Trehage, Triglochin palustre, er i Sandet nær ved Havet og i Engene. Med Bladene af tvetydig Skreppe, farver man Uldent guult, dens Frøe bruges ogsaa til Hornqvæg, som have Bugløb, ligesom Vejbred.

Europæisk Skovstjerne, voxer almindeligen paa Hederne. Heste: Kastanier havees i nogle Hanger. — Slyngende Vileurt kaldes ogsaa Kempurt, og er skadelig iblandt Kornet.

Iblant den almindelige Lyng voxer mange Steder skisukronet Lyng, erica tetralix, i Mængde. Tranebær findes hyppigen i Klitterne og i de med Sand opfyldte Moser. De spises nedsyttede som Lyttbær, eller Saften bruges isteden for Citronsaft. Enkelte Steder f. Ex. ved Lybjerg findes Blaaberriis, Vaccinium myrtillus. Mere hyppig voxer almindelig Bølle, V. uliginosum, i opfyldte Moser iblant Klitterne. Begge Slags kaldes Blaabær; den aspressede Saft bruges til Mad ligesom Ribbsaft enten tynd eller indkogt i Sukker. Ogsaa tørres Bærrene og bruges til Supper. Paa enkelte Steder i Hederne har jeg fundet nogle faae Asp, Populus

tremula; men da den idelig afhugges tillige med Lyngen og Vorsen til Brændsel, saa findes den kun i forfnyet Tilstand, neppe over 1 Qvarteer høj.

Spergel, *Spergula arvensis*, voxer mangfoldigen iblant Kornet. Endskiønt Spergelen dyrkes strax Sønden for Odsund, og endskiøndt den fordeelagtigen kunde dyrkes her paa de mange sandige og vaade Jorder, saa er dens Dyrkning dog endnu ubekiendt i Thy. *Sandvaarner*, *Arenaria peploides*, voxer i Sandet ved Havet. *Kornet Steenbræk* og *Pragstjerne* ere almindelige. *Klinter* er Rugen fuld af.

Jordbær findes paa Bakkerne ud til Fjorden under Silstrup og Naes. Paa disse Bakker som mest bære Mindesmærker af fordums Skov, har jeg fundet nogle smaa Skovabel af forfnyet Bæxt saa og nogle saa *Hvidtorn*, *Cratægus oxyacantha*. Paa samme Sted voxer og *Hviventorn* og *Glaaen-Kræge*. For 30 Aar siden skal de sidste have været saa store, at Skader byggede Nester deri; men nu ere de kun smaa, da Brændemangel gjør, at de jævnligent afhugges. Nogle *Glaaen* findes og ved Trup. *Sand-Rosentorne*, *Rosa spinosissima*, voxer foruden paa bemeldte Bakker ogsaa paa mange andre Steder f. Ex. paa en Høj ved Nørhøa Bye, paa Sandbakkerne tæt ved Havet ved Klitmøller og i Mængde blandt Lyngen ved Borup Søe i Hundborg Sogn. Til Hegn har man ingen anvendt af de her voxende Torne. Nylig har jeg gjort Forsøg med at plante paa et Dige omkring en Viles Plantage af de Torne som Landet tilbyder, nemlig *Sandtidse*, *Glaaen* og *Rosentorne* iblandt hverandre. Dersom disse Torne kunde paa et Dige udholde de skarpe Vinde og give et tæt Hegn, ville Anvendelsen deraf meget for-

tfene at anbefales. Brambær falder man her Tolbær, fordi de sædvanlig vore paa Tollene eller Skjelfurene i mellem Agrene. Disse findes ogsaa paa Fiordbatterne. Mjødurt, *Spirea filipendula*; Kjær; Kragefod, fjersbladet Potentil; Feber; Melikrod, og Eng; Melikrod vore her i Mængde.

Den krybende Ranunkel er i den Mængde, at mange Agre deraf ere gule. *Ranunculus ficaria*, *R. acris* og *Trollius europæus* ere ikke fældne. *Chelidonium majus* findes i nogle Hauger.

Læge Djentrøst og rød Djentrøst vore hyppigen baade paa Agrene og i Klitterne. Skjaller, som her kaldes Skraad, er eet af de værste Ukrud i Rugen. Trolldurt, *Pediculus palustris*, vore ikke allene i Engene; men ogsaa paa Lynghederne, hvor den vel er meget lavere; men dog synes at være samme Art. Vand; mynte, Ugermynte og Hørbladet Torstemund høre til de almindeligste.

Uger Hyrdetasse, *Thlaspi arvense*, kaldes her Martløj, til hvilket Navn man neppe skulle gjette Oprindelsen uden at vide, at dens Frø, der har en bitter og søgagtig Smag, bliver her brugt som Kryderi i Rjødpsøser, til hvilket Brug Bønderne indsamle dens modne Frø iblandt Rugen og Boerbygget, hvor den mest vore. Af egentlige Løg eller Slægten *Allium*, er mig ingen bekendt her. Heller ikke spores hos Kreaturene, som Virkning heraf, den paa andre Steder saa almindelige Blodstald. Ugerkaal, *Brassica campestris*, og Uger Sennep, *Sinapis arvensis*, som begge her kaldes Sletkaal, er Kornet overmaade fuld af. For at disse ikke ganske skal

qvæle Baarsæden, overharver man sædbanligen Ugrene, naar Kornet er opkommet. Mange Tønder Frøe deraf sendes til Olie: Møllen i Aalborg. Meest deraf anvendes ogsaa til Føde for Fjederkreature, som æde det gjærne, naar heds Vand er gndet derpaa. Bild Reddike, Raphanus raphanistrum, her kaldet Rojer, er ogsaa et skadeligt Ufrud i Kornet. Den skal fremkomme, naar man ved for dyb Plojning bringer den ufrugtbare Jord op.

Farve: Wisse, hvoraf man gjør Brug til at farve Linnet guult, voxer mange Steder tillige med *Genista anglica*, iblant Lyngen. Almindelig Ghyvel eller Gejl, findes ved Grup. Blodrød Storkenæb, *Geranium sanguineum*, voxer paa Giordbakkerne under Aæs; men *Geranium cicutarium* er almindelig paa Ugrene.

Baade den røde og hvide Klover, hvilke her kaldes Smerer, frembringer Naturen i temmelig Mængde; ogsaa er især den hvide Klovers Dyrkning nu i god Gang. Humle: Klover, *Trifolium agrarium*, og Humleagtig Lucerne, *Medicago lupulina*, som begge benævnes i Flæng gule Smerer, voxer paa nogle Steder i Mængde. Den seglformige Lucerne har jeg endnu ikke seet her, dog er den sunden paa Norsøe. Da Naturen frembringer den humleagtige Lucerne baade paa skarpe og lerige Jorder, ville det paa mange Steder, hvor andre Kloverarter vanskeligen lykkes, være fordeeltigt, om man indsamlede Frøet og dyrkede denne Foderurt, der begierligen ædes af Creaturene. Allevegne, endog paa Hederne, voxer gul Kjellingtand i Mængde. Melkurt, *Polygalavulgaris*, findes paa Hederne, snart med røde snart med blaa Blomster. Musevikker, *Vicia cracca*, her Klauer, er et qvælende Ufrud i Kornet. Hestevikker, *V. sativa*, voxer ogsaa vild her i Mængde; i lige Maade

Laaden Lindse, *Eryum hirsutum*, der ogsaa kaldes Klauer. Læge: Jordrøg, Kragehorn, gul Kunds-bælle og prikbladet Perikon findes hyppigen.

Blaa Knopurt er sielden; men desto hyppigere ere: almindelig Knopurt, Alger Svinemelk og Tidsel, hvilken sidste man affkærer i Kornet, førend dette modnes. Dernæst: Almindelig Røllike, Gaa-seurt og Hestehov. Alant's Rod voxer i nogle Haulger. Rejnfan meest paa Thyholm. Brandenborger er Thyland fri for, *undtagen med Ueplering*.

En Art smaa Bregner eller Steenbregner voxer paa Kirkedigerne og nogle Steder i Klitterne. — Den lille Brændenelle, *Urtica urens*, bruges af Almuen som et Middel imod Steensmerte; til hvilket Brug den hakkes med Rod og Top, koges en halv Time i Vand og drifkes nogle Gange om Dagen. Frøet af den store Nælde stødes, blandes med Honning og indtages ogsaa for Steen.

10. Brændsel.

Skove mangler Thyne ganske og aldeles, og i Nærheden findes ikke heller nogen, hvorfra det kan forsynes med Brændesved. Den nærmeste Skov er ved Qvistrup i Ribes Stift, et Par Mile paa hin Side Odsund, foruden en Smule Kratkov ved Høyeris paa Morsøe. Den som altsaa vil have Bøgebrænde, maae forskaffe sig det fra Aalborg, hvoraf en Favn her paa Stedet bliver omtrent lige saa dyr som i Kjøbenhavn. Det er derfor meget faa Familier, der bruge Favnebrænde. Lidet Egebrænde af Skibsbrag kan vel undertiden faaes til Kjøb;

men ogsaa dette bliver dyrt, da det mest forbruges til Savntømmer. Løv er altsaa næsten vort eneste Brændsel. Deraf haveß adskillige Slags, nemlig: Skodtøv, Viltetøv, Grøntøv og Fladtøv. En Løkke er det for Lyhe, at Naturen temmelig har forsynet det med Løvmoser, som ved klog og sparsommelig Behandling en Tid lang kan være nogenlunde tilstrækkelig til Landets Fornødenhed. Store Moser gives ikke, men de ere nogenledes fordeelte over Landet. Den største Løvmose i Hillerølev Herred strækker sig fra Lved forbi Raastrup ned til Hundstrup. Derimod ere nogle Sogne i samme Herred, som slet ingen Løvmose eje. Dette Savn føler især Stinnerup Sogn. Nogle andre Sogne, som have Lynghede erstatte nogenlunde dette Savn ved Lyng og Fladtøv. I Hundborg Herred mangle Thisted, Bang, Lvorup og Thorsted Soane Løvmose. Hundborg og Sjøring Sogne forsyne for det meste Thisted med Løv. I Hæsling Herred har de fleste Sogne Løvmose. Snested Sogn sælger en Deel Løv til Thisted. Næs Herred har derimod mindre Forraad paa Løv. Bestervig og Giettrup ere her de Sogne, som have meest Løvmose. — Foruden de almindelige Løv som skæres med Spaden og kaldes Skodtøv, har man paa nogle Steder ogsaa Viltetøv, hvortil man ælter Løvvejorden paa de Steder, hvor den er saa smuldret, at den ej kan graves. Disse Viltetøv ere de bedste man har her i Landet, da de ere fastere og drøjere end andre. Ifkuns dette Unde er forbundet dermed, at man gaaer Vunden for nær ved at opøse al Løvvejorden, saa at neppe noget Haab om Løv paa de Steder efterlades for Fremtiden. Grøntøv kalder man dem, der graves i nogle Rier, hvor Løvvejorden ikke er dybere, end at kun den øverste Grønsvær

fand affkæres til Brændsel. Fladtørø eller Lyngtørø eller Hedetørø kaldes de flade og tynde Tørø, som affkæles i Hederne af den øverste Jordkorpe med Lyngen paa, hvoraf man gjør god Brug, i det man stiller dem omkring Jlden paa Urnestedet, da de derved baade selv varme og tillige holde Heden af de øvrige Tørø samlet ligesom i et Komfur. — I de sidste haarde Vintre har et Bondelæs Skodtørø paa omtrent 24 Snes, kostet 9 — 12 Mark i Thisted og et Læs Fladtørø 4 — 5 Mrk. Dog kobses et Læs Skodtørø om Sommeren i Thisted undertiden for 4 — 6 Mrk., et Læs Fladtørø for 3 Mrk. og et Læs Lyng, som mest bruges til at hede Bagerovne med, for 10 — 12 Mrk. Bønderne i de Sogne, som ingen Tørø have, kobses gjerne hos andre paa den Maade, at de selv grave og bjerger dem, og betale da paa nogle Steder 3 Rdlr. for den Tørø, som kan graves med een Spade om Dagen; men paa nogle Steder betales kun 4 — 6 Mrk. for en Spades Grøvt om Dagen, f. Ex. i Snedsted Sogn. Man seer ellers her, hvilken god Læremester til Sparsomhed Mangelen er; thi saa uforsvarligen man paa fine Steder ødsler med Tørø, saa lidet hjælper man sig med paa andre Steder. Den største Gaard i Skinnerup f. Ex. forbruger kun 6 Læs Skodtørø og 5 Læs Fladtørø om Aaret, forresten maa Urtehalm og gammelt Straa erstatte det manglende til Bugning, Brygning og Rakkelovnsvarme. Urtehalm er hertil temmelig drøjt, naar man kun stikker lidet til Jlden af Gangen og det sammenrullet i smaa Brillinger, hverken for løst eller fast. Paa nogle Steder f. Ex. i Bang Sogn, brændes tørre Rokasser, eller der skæres Tørø af det sammentrampede Faaremøg, som maae tjene til Brændsel. Nogle som boe nær ved Klitterne, indsamle Klittetag tilligemed dets tørø

re Rødder eller Slie, som de brænde. Paa nogle Steder imellem Sandflitterne, findes enkelte Pletter af fordums Tørvemoser, som vel ere tildækkede med Sand; men hvor man dog ved at grave igjennem et Lag Sand, kan bjerge nogle Tørv.

Paa Martørv eller Havskodtørv, kan her ingen Regning gøres. Ved Hvidberg, Lødborg og Ugger Strand kan vel bjerget nogle faa deraf, naar høit Vand har bortskyllet Sandet og blottet Tørvene under Sandbrinken; men det bliver altid ubetydeligt, og er desuden utilladeligt at bjerge dem. Man har paa bemeldte Steder eftersøgt Martørv længere ude i Havstranden, og opdaget 3 Lag deraf under hverandre. Under ethvert Lag fandtes et Lag Sand. Det andet Lag var af bedre Natur end det første og det tredie bedre end det andet. Dybere kunde man ikke komme, da Havet bortjager Arbejderne og fylder Hullerne med Sand. Om her altsaa end fandtes større Mængde, end det synes, saa ville de dog ikke kunde bjerget.

Det sees da heraf, at Thye allerede paa sine Steder begynder at lide Mangel paa Brændsel. Hvilket føles især af de mange Huusmænd, der skal kjøbe og en lang Vej hente deres Brændsel, saavel som af dem, der til stor Skade for deres Avling maae brænde Halmen, og af de Fattige i Thisted, der i nogle haarde Vintre har maattet betale 6 til 8 β . for en Snees Tørv. Højsvigtigt er det derfor, om man ved en god Behandling med Tørvemoserne vilie sørge for deres Tilvæxt igjen og forekomme alt for stor Mangel for Fremtiden. Dette iagttages vel enkelte Steder, hvor man afleder Vandet ved Grøfter, udjævner Bænkene og igjen belægger Grunden med Grøn-

sværen, men forsømmes de fleste Steder. Som oftest lader man det være nok at udøse Vandet af det Hul, der graves udi. Dertil bruge nogle en Maskine af saadan Indretning: En Huulskovl, som rigeligen kan rumme en Spand Vand, sidder paa et $2\frac{1}{2}$ Alen lang Skaft, i dette Skaft tet ved Skovlen er en Ring, hvorved den i et Reeb ophænges i et Stillads som en Galge. En Karl som stiller sig for Enden af Skaftet, kan ved at skyde Skovlen frem og tilbage, i en Hast og med liden Møje udøse en stor Mængde Vand. Hvor Vandet ikke lader sig udgrave, er dette et meget nyttigt Redskab.

Det er ovenfor omtalt, at Thye nu ingen Skov eller Krat har, og at ingen Levninger deraf ere tilbage undtagen nogle Torne paa Fjordbakkerne i Lilsted og Stioldsborg Sogne. Men at her tilforn har været Skov, er udenfor al Tvil. I Rixøret ved Skinnerup fandtes, i en Dybde af 2 Alen, Røden af en Hjort, hvoraf den ene Takke med 4 Grene blev opgravet heel. I Moserne ved Sjøring, Bestervig og flere Steder ere og Hjortetakker fundne. Hæffelrøder, Trærøder og Grene findes ofte i Moserne. Nogle Steders Navne, s. Ex. Skovsted, vidne ogsaa derom. I adskillige gamle Dokumenter findes det ihenseende til Tiden endnu nøjere bestemt. 1453 pantsættes til Mariager Kloster en Gaard i Uggeløf i Oddbye Sogn paa Thyholm med al Gaardens Tilliggende, som er "Uger og Eng, Skov og Mark" see danske Magazin 63 Hest., Side 77. I Udkomst Breve af 1526 paa Jordegods i Hillerslev Herred nævnes iblant Landgielden: "Skovsvin, naar Olden er." 1530 forbinder Kong Frederik den første, Provst Sven Mogenssen ved Forleningen af Bestervig Kloster: "ikke at forhugge Skovene til Upligt." 1553 fik Niels Skeel Bispgaarden tet ved Thisted

i Pant og Forlening paa Vilkaar: " at frede Jagten og ikke at forhugge Skoven." 1559 forpligtes Knud Gyldenstjerne: " ej at forhugge Skovene til Upligt ved Drum Gods."

*) Man vil vide, at der tilforn skal have været forvaret gamle Dokumenter paa Bestervig Kloster, hvorefter det skal have været Lehnsmanden paa Drum befalet at hugge Træer i Skoven til Slottets Istandsettelse; i lige Maade en anden Ordre om at frede Aulum Skove i Agger Sogn. Men disse Papirer ere formodentligen opbrændte i Ildbranden, som 1703 lagde Bestervig i Aske. Imidlertid findes endnu Norden for Nør:Aulum Bye paa Havbakken, ligesom Sandet blæser bort, Trærødder af temmelig Størrelse. Men formodentlig er nu Hav og fiskes Torst paa en stor Strækning af det, som tilforn har været Skov.

At Thyland altsaa for omtrent 250 Aar siden har havt Skov, kan neppe kaldes i Tvivl; men til hvad Tid den ganske har ophørt, er ubist. I Mand's Minde har ingen Skov været; thi de ældste Folk have ikke seet Skov, dog fortæller Folkesagnet, at den sidste Rest skal have været ved Bestervig. At her nu slet ingen Levninger ere tilbage, kan ikke den undre ober, som har været Vidne til Skoves Ødelæggelse andre Steder i Jylland. En tetmørk Skov tillader ingen Opvæxt af unge Træer; naar man altsaa fra Vesten begynder at borthugge de smaae og forknyttede Træer, som tjene de øvrige til Formuur, da omkaster og ødelægger Vestenvind den største Skov i en utrolig Hast og Mangelen bevæger da snart Beboerne til at borthugge den sidste Bust. Vore Forsædres Ubefindighed, i det de ubekymrede om Efterkommerne, have allene

*) Knud Gyldenstjernes Forlenings Brev findes i Danske Magazin 70 Hest. Side 319.

sørget for sig selv, har saaledes de sørgeligste Følger for os, og vil, naar Tørvefosserne om søje Tid ere ødelagte, og Hederne efterhaanden gjorte til Algerland, saaledes som de kan og bør, endnu mere svie til vore Efterkommere. En paatrængende Nødvendighed er det derfor, at tænke paa Midler til at forekomme en alt for overhaandtagende Brændemangel, og dertil vil Skoves Anlæg være aldeles fornøden. Vist nok vil det ingen let Sag være, at frembringe Skove her, hvor aldeles ingen er, og hvor desuden Klimatet temmelig ugunstig sætter sig derimod. Men naar Nærgjeringen eller et patriotisk Selskab alvorligen ville opmuntre og understøtte dette vigtige Foretagende, ville det ikke være umuligt. Store Skove ville ikke være at tænke paa og smaa Anlæg paa adskillige Steder ville og være mere hensigtsmæssige. Her findes paa mange Steder Dale og Skraaninger af Bakker, som nu ere til liden Nytte, hvor Træerne under tilstrækkelig Lære for nordvestlige Vinde ufeilbarligen kunde fremvoxe. Endog imellem Sandflitterne gives Dale og jævne Pletter af tilstoppede Moser, hvor Ell, Piiil og andre Løvtræer ret vel kunde lykkes. Den største Vanskelighed ville rejse sig af Mangel paa Gjærdsel til at hegne med omkring et saadant Anlæg. Men dertil ville dog smaa Pile:Plantager, som først allevegne bleve anlagte, give et Hielpemiddel. Ved saaledes at gaae frem fra det mindre til det større, fra Piiil til Asp, Birk, Ell og andre Løvtræer, ville sikkerligen smaa NiiisKove efter søje Tids Forløb kunde tilvejebringes, der kunde afgive Materie til Niiisgjerder for videre Anlæg. Man tørde da haabe, i Tiden at see Skove voxe paa de mange Hedepletter, der med temmelig god Jord ligge til saare liden Nytte, og dog ikke kan tages under Ploven, fordi den Smule

Lyng, de afgive, ikke kan undværes til Brændsel. Ja, hvad der for mange vil synes urimeligt, der skulle da og med Nytte kunde anlægges Fyrrestove paa adskillige af de tilgroede Sandflitter. Naar man fra Vesten af begyndte med at anlægge en Formuur af Hylb, Birk, Asp, Piiil, o. a. da er der ingen Tvivl om, at toaarige Fyrreplanter, som efter rigtige Forholdsregler bleve plantede, ogsaa her ville lykkes. Men Forstvæsenet er overalt i Danmark, endog i Skovegne, og saameget mere i Thye, en alt for ubekendt Ting til, at et saadant Foretagende, saa vigtigt det endog er, kan haabes iværksat, undtagen kyndige, virksomme og formuende Personer alvorligen ville tage sig deraf, og derved gjøre sig udsædeligen fortiente af Fædrelandet. — At Ask, Eg, Birk o. s. v. ret vel kan voxe her paa rigtigheden valgte Steder, og opnaae, om ikke den største Højde, saa dog en temmelig Størrelse, derom overtydes man i adskillige Hauger. Bøgetræet ville jeg ikkun foreslaae under den bedste Ege for Nordvest Vind, fordi dette Træ, der saa tidligen grønnes, lider for meget af de skarpe Foraars Vinde. De Træer, som sildigere slaae ud, have i den Henseende et stort Fortrin.

II. Haugevæsen.

Med Haugevæsenet seer det kun maadeligt ud i Thye. I ingen Henseende staaer den thylandske Bonde saameget tilbage, som deri. Endskiøndt jeg ikke holder det for nyttigt for Bonden, især for Gaardmanden, at han anvender megen Tid i sin Hauge i den Hensigt, for at sælge deraf, undtagen det kunde være Træfrugter og Humle, da man ogsaa kan nævne de Egne, hvor Bønderne ere fattige ved deres Hagedyrkning, saasom de derover forsumme Tiden fra deres Markarbejde, og ved den idelige Riden til Risbstederne med Haugeurter henfalde til Sviir;

Saa var det dog saare ønskeligt, at enhver Bondefamilie havde en saadan Hauge, hvoraf den kunde forsyne sig selv til eget Brug, og at enhver Bondesone, hvis Forretning dette egentlig bør være, forstod at dyrke en saadan Hauge. Men dette savnes alt for meget i Thye. Bonden har derfor Net, i det han kalder sin Indelukke, ikke Hauge men Raalgaard; thi Grønkaal er den vigtigste, og hos de fleste den eneste Haugeurt, som dyrkes. Lægges nu her til noget Sennep, Peberrod, og undertiden nogle Hvidkaal og Kartofler, saa har man alt, hvad der i Almindelighed findes i en Bondehauge. Sædvanligen har Bonden tvende Indelukker eller Hauger ved sit Huus, indhegnede med Jorddiger eller Grønsvær, den ene bag ved Huset, hvor han undertiden sætter sine Kornstakke, og den anden i Gaarden, hvor Bistaderne som oftest staae. I stedet for Frugttræer seer man ikkun nogle Hylde træer, Piletræer og undertiden Ribes og Stikkelsbærrorne. Men ogsaa bør tages i Betragtning de større Vanskeligheder her end andre Steder, der ere forbundne med Hagedyrkning. I de Egne, som grendse til Klitterne, hvor Jorden er meget sandig, blæser ofte alt det saaede Frøe sammen tilligemed Sandet i en Hob, og Raalene rokkes løse af Vinden. Til Hegn om Haugerne have ingen Gjerdsel, saa at man allene maa indhegne dem med Jorddiger, hvortil man ofte en lang Vej maa hente Digtørvene fra Hederne. Haugevæxterne udfordre desuden i dette vindaabne Land mere end almindelig Omhyggelighed, isald de skal kunne trives. Man seer ikke sjeldent, at endog den bedste Hagedyrkning bliver i dette skarpe Klima et saare utafnemligt Arbejde.— Nogle saa Gartnere, eller saa kaldte Podemestere, findes her dog i Landet, som for en temmelig dyr Betaling sælge en Deel af de nødvendigeste Haugevæxter.— Saa usfordeelig Beskrivelse man paa denne Maade er nødt til at give

over Haugevæsenet hos Bonden, saa er det dog en Bø-
 hagelighed, at kunde melde om en bedre Hagedyrkning,
 saavel nogle Steder i Thisted som og ved adskillige Herre-
 gaarde og Præstegaarde paa Landet. Trup, Bestervig,
 Allerupgaard, Hillerslev-Nors og Stioldborg Præstegaarde
 o. s. have meget gode baade Frugthauger og Kjøkkenhauger.
 Man finder her baade Æble-Pære- og Kirsebærtræer, for-
 uden enkelte Biumranke, Morbær, Hvalnød og Pistacie-
 Træer, samt Tax og Korstorn. Man seer ogsaa, at
 alle Slags Raal, Rodfrugter, Asparges o. s. v. ret vel
 kan vore i saadanne Hauger. Men paa alle disse Steder
 findes og Hagediger opsatte af Jordtørre paa $2\frac{1}{2}$ Alens
 Højde, og der indenfor Rader af Hylde og Piel, hvilket
 er aldeles fornødent for at forskaffe Vexterne Løe for de
 skarpe Vinde. Vilke man altsaa paa flere Steder anvende
 samme Flid og Omhyggelighed, og udvælge Pladser, som
 havde Løe af Bakkerne for nordvestlige Vinde, da skulle
 man ikke behøve at tilføre Kartoffer og Hvidkaal fra an-
 dre Steder, eller at hente saa mange Løes Æbler og Pærer
 fra Egnene ved Friderits og Marhuus, hvilket nu skeer.
 Ved Vejledning og Opmuntring tør man vel ogsaa haabe
 Forbedring i dette Fag.—Til Hauge træer i Thye henreg-
 nes ogsaa Træarter, som paa andre Steder høre til
 Skovtræer. Saaledes seer man i nogle Hauger som en
 Sieldenhed enkelte Ege- og Bøgetræer, ligesaa nogle Elm
 og Hestekastanier. Hyppigere findes adskillige Arter Piel,
 Hylde, Alf, Røn, Lind, Birk, Asp, Berberisse, Ulve-
 fruk eller Qualkved, og Fjeld-Ribs, Ribes alpinum, hvilke
 man her kalder Korinten Træer. Hvid Havtorn findes
 i Bestervig og Trup Hauger og det som temmelig høje
 Træer. Hvorfra man altsaa havde Lejlighed til ved Frøe
 at optrække Planter af denne til Hegn saa fortrinlige Torn.

Thi Planter, som vare opvokset i Landet selv, ville sikkerligen bedre lykkes, end de der hentes fra mildere Egne. Haugen ved Trup Hovedgaard er den, som udmærker sig med de fleste og største, saavel Frugt- som Skovtræer.

12. Agerdyrking.

Som Agerdyrker er det, at den thylandske Bonde har sit udmærkede Fortrin. Med roesværdig Flid og Nøjsøgtighed forretter han sit Markarbejde — og uden at have Lejlighed til at benytte sig af andre Landes Erfaringer, har han ved egen Estertanke og egne Forsøg bragt det til en vis Grad af Fuldkommenhed. Jordbunden er af saa forskjellig Natur, og paa mange Steder saa lidet frugtbar og besværlig at dyrke, at Agerdyrkerens fulde Opmærksomhed og Flid udfordres til at frembringe Jordens Frugt.

Af de Kornarter, som dyrkes i Thye er Bygget i Almindelighed den vigtigste Sæd. Paa enkelte Steder nær, er Jorden her bedre skicket til Byg, end til Rug; derfor beroer og Landmandens meste Haab paa Bygavlen. Dette er for mange den eneste Kornart, hvoraf noget kan sælges, og Udførselen heraf er ikke heller ubetydelig. Maa skee Bygget i Sjælland kan findes større og mere kiernesfuldt end i Thye; men i Jylland findes det neppe noget Sted bedre, end her. Ved adskillige Prøver med godt og fremmeste Byg, avlet paa Thisted Mark og i Nærheden deraf, findes Bægten af 1 Tønde sædvanligen at være inellem 11 og 12 Æspd. Den forskjellige Jordbund, hvor paa Bygget voxer, gjør en ikke ubetydelig Forskiel i dets Godhed. Saaledes er det, som voxer paa Kalkgrund eller paa Rødleer, langt mere tyndskallet og mere kiernesfuldt, end det, som voxer paa skarp eller sandig Grund. Af en Tønde Byg, avlet paa Hillerslev eller Kielstrup

Malt, kan have 6 — 7 Skpr. Meel til at sætte i Brød, naar Saaene ere fraskilte. I de sandige Jorder, endog i Muldjord, er Bygget derimod mindre tyndskallet, og i Hanherred østen for Thy, kan kun have 4 Skpr. Meel af 1 Tde Byg. Thylands Byg ansættes derfor altid i Kapitelstaxten 8 til 16 ß. højere hver Tønde, end Hanherreds og Benschels Byg. Det meste Byg, som udføres herfra, gaaer til Norge, eller det anvendes i Aalborg til Malt o. s. v. Marsagen, hvorfor Thylands Byg er i mindre Anseelse, end det kunde være, er, fordi saa meget af det bedste deraf forbruges af Bonden selv til Brød i de Egne, hvor kun avles lidet Rug, og at Bonden i Almindelighed tager det bedste til Bryn, Malt o. s. v. og overlader det ringere til Kjøbmanden. — Endnu maa her ved anføres en Art toradet Byg, som kaldes Balke, hvoraf saaes noget i Hillerlev og Kaastrup Sogne. Det giver næsten lige saa mange Fold og er mere tyndskallet end almindelig Byg; men Foderet deraf er ikke fuldkommen saa godt.

Næst efter Bygget er Havren den vigtigste Sæd. Heraf saaes især to Slags: hvild Havre og sort Havre. Den hvide Havre, som voxer her, er udmærket god og stor, og deraf udføres en betydelig Deel til Norge og England. Bliwer Thylands Byg anset for ringere, da er dets Havre saameget bedre, og betales altid dyrere i Norge, end Havre fra andre Egne. Den sorte Havre gaaer ikke i Handelen; men forbruges af Landmanden selv til Foder for hans egne Creature, hvortil baade Straet og Kornet er fortrinligt godt. Det har den Fordeel, at det voxer paa den ringeste Jordbund, det sætter ikke Band i Benene paa Hestene, det giver et finere og for Kreaturerne behageligere Straa, der og er beqvemmere til at snøe Simer

af. Faarene, som undertiden behøve noget Korn i Foraa: ret, tabe ikke saa let Ulden efter sort, som hvid Havre; Gjæffene fedes ret vel dermed; og til Malt, hvortil den fattige Huusmand undertiden maae bruge Havre, er det sorte meget tienligt. Denne Havreart fortientz derfor at være udbredt overalt, ogsaa udenfor Thy. Naar noget sælges deraf, regnes 12 Stiepper til en Tønde, som da er i lige Priis med en Tønde Byg. — Den brogede Havre, som dyrkes meget i Egnene sønden for Thy, er ogsaa i Næs og endeel af Hassing Herred bleven næsten ligesaa almindelig som den sorte Havre i den øvrige Deel af Landet. Den har større Kjerne, voxer og paa den skarpeste Grund; men har et grovere Straa. — Nogle dyrke lidet gul eller spansk Havre, som bærer flere Fold, end den hvide Havre, og har et tykkere Straa, som er tienligt til Tag; men den udmagrer Jorden. Det smaa sorte Havre foretrækker man derfor med Grund fremfor de øvrige Arter til Foderhavre.

Uf Rug avles i nogle Egne saa meget, at man ikke allene kan forsyne sin egen Huusholdning, men ogsaa sælge til andre. Derimod er Rugavlen paa de fleste Steder saa ringe, at mangen en Bønde, endog ved at tilsætte Bygmeel i Brødet, maae nødes til at købe Rug. Overhovedet er det saa langt fra, at Thyland kan udføre Rug, at det mange Aar neppe kan forsyne sig selv dermed, og ofte behøver Tilførsel. Naar det derfor har været Thyland paabudet at yde Rug i Skat, har det været overmaade trykkende. De Egne, som frembringe det meste og bedste Rug, ere: Hundstrup, Østerild og Næhr Sogne, Ulgerholm Bye, Bang Sogn, og fremdeles de til Sandflitterne grendsende Egne ned til Hvidberg og Lodberg Sogne. I de længere fra Havet liggende Egne er Rugavlen

liden og Rugen ureen, saa at man der for det meste kan antage, at Rugføden kun udgør en tiende eller en tolvte Part af Sædefornet, og i Hillerølev, Kaastrup og Skyum Sogne endnu langt mindre. Hvor Jorden er sidd og fold, saaes mere Vaarrug end Vinterrug. Men hvor Vinterrugen kan groe, foretrækker man gjerne denne, da den giver mere i Skieppen og er renere end den første. Og vist nok er det, at naar et Læs Vinterrug giver 3 Edr., giver et Læs Vaarrug kun 2 Edr.; men derimod kan vel ables flere Læs Vaarrug end Vinterrug efter lige Udsæd. Paa mange Steder i de to sydligste Herreder, hvor Jorden falder lerig og vaad, er man nødt til at indskrænke sig til Vaarrugen allene. Det værste ved Vaarrugen er, at den gjerne er fuld af Slyngende Vileurt, som omsnoer og qvæler Straene, og den gjør Jorden mere senet og græsset, og at den udmagrer Jorden, saa at den følgende Sæd ietteligen skalles af Solen. I de senere Aar har man nu lært, at Vinterrug ret vel kan lykkes i en enten med Hvidleer eller Røddleer blandet Muldjord s. Ex. paa Thisted og Skjoldborg Marke, hvor man tilforn holdt den Sæd urassende. Men naar en enkelt den Gang saade Vinterrug paa Thisted Markt, da var det til sidste Rievs, undertiden den 8 eller 10de efter Gisdnung, for at kunde udlægge Ugeren mere græsbundet. Ved nu at saae Rugen nærmere ved Gisdnungen, erholdes langt bedre Frugter. I Hundborg, Skyum og paa flere Steder hvor Rugen ofte slaer fejl, saae nogle Blanding, d. e. Vaarrug og Havre iblandt hverandre, af den Aarsag, at naar den ene slaer fejl, skal det andet voxer. Naar saadant Blandingskorn er vel tørt, kan Saene efter Malningen vel sælles saaledes fra, at Melet kan blive tienligt til Brød; men saadan Sæd har dog nok sin Oprindelse enten af urig:

tig Dyrkning, eller af Armod. Nogle faae ogsaa Byg og Havre sammen, som kan anvendes til Malt.

Gule *W*erter vare blevne en meget vigtig *S*æd i *T*hne, indtil mislig *U*vl i *A*aret 1799 nær havde tilintetgjort dem. Dog var det kun i den nordlige *D*eel af *L*andet, at man avlede i den *M*ængde, at *U*dsørsel deraf kunde skee. Naar *W*ertesæden i *H*illerølev *H*erred udgjorde siette *P*arten af *S*æden, saa saae man sonden for *S*kjoldborg i de *l*erige og *s*ide *E*gne *f*ielden over een *T*de, og ofte ifkun 1 — 2 *S*kr., til den største *B*ondegaard, og mange *S*teder slet ingen. I de *s*idste *A*ar er dog *W*ertesæden igen kommet i god *D*rift paa de sædvanlige *S*teder. Om endog *W*erteavlens undertiden i en *v*anskelig *H*øst kan mislykkes, saa er den dog meget vigtig, ikke allene for sin *F*rugts *S*kyld, men og formedelst den *N*ytte, *J*orden har deraf for de følgende *H*alme. Dersom *W*erterne i *B*rugdjorden har lykkedes godt og skilt *J*orden, bliver den følgende *B*ygkiærø ofte bedre end *G*jødningsbyg. Paa *U*dmarkerne, som aldrig faae anden *G*jødning end *M*ergel, gjør *W*erterne især god *B*avn, da denne *S*æd næsten er saa god som en *G*jødning for *J*orden. Dog er det vist, at *W*erter som voxe paa saadanne *U*dmarker eller haard *H*avreland, ere langt haardere at fuge end de, som voxe paa veldyrket *J*ndmarks *J*ord eller *U*lsædejord. At det forholder sig ligeledes med andre *K*ornarter, ville man og erfare især paa *G*ryn, dersom man lagde *M*ærke dertil. *B*ygget er i det mindste mere tyndskallet i *J*ndmarksjord, end efter *M*ergel paa *U*dmarken. — Nyttigt ville det være, om *L*andet anskaffede sig en *A*rt *W*erter, som tidligere modnedes.

Disse ere de *K*ornarter, som meest dyrkes i *T*hne, og næsten kan man sige, de eneste. *T*hi nogle faa have vel

giort Forsøg med en smule Hvede, men have snart igien ophørt dermed. Årsagen er vel, at Dyrkningsmåde den er ikke fuldkommen bekiendt, at Jorden paa mange Steder er for kold til Vintersæd, at Hveden paa nogle Steder synes at udmagre Jorden, og at man ikke finder Straaet saa tienligt til Foder. Dog seer man i Hundborg og nogle enkelte Steder Hvede at vore ret vel. Men det lidet her saaes, er allene Vaarhvede.

Endnu mindre bekiendt er Boghvede. Ikkun en Smule deraf er faaet af et Par Mænd ved Bang og Besservig. Forresten veed Bonden i Almindelighed ikke, hvad Boghvede er. Det er og at formode, at denne Cæd ikke ville trives under dette skarpe Klima.

Kartofler seer man felden i en Bondehaage, og endnu feldnere findes nogle saa satte i Enden af en Åger. Deels have mange Bønder endnu ingen Smag paa Kartofler, deels ville det af Mangel paa Indhegning blive vanskelig at dyrke dem paa Marken, da ingen Fredning enten for Svinn eller andre Kreaturer har Sted længere, end til Kornet er højet. Thi Mangel af Hegn berøver os en stor Deel af de Fordele, Udskiftningen ellers kunde forskaffe. Kartoffelavl vilde ellers være meget fordeelagtig i de Egne, hvor Jorden ikke er for lerig; og større Fordeel vilde man have deraf i de sandige Egne, især om man hos hver Kartoffel tillige satte et Par Urter. Nu føres Kartofler fra Viborg til Thisted, hvor 1 Skpe koster 24 til 48 β. I de sidste Par Aar er dog denne Aavl blevet lit mere udbredt iblant Bønderne.

Hør og Hamp dyrkes egentligen ikke i Thye. Hampen i det mindste er ganske ubekiendt. Og det Hør, som

saes paa enkelte Steder, meest paa Thyholm, er af saare ringe Betydning. Det er saa meget besynderligere, at man i Thy ikke lægger Flid derpaa, da baade Hør: og Hampavlen drives ret vel i Hanherred og paa det til Thy grænsende Hannæs. Nogle have dog til een og anden Tid gjort Forsøg med Hørsæden, men ere blevne fiiede deraf, fordi de ikke have forstaaet at behandle det ret, og ikke have vidst at tørre det uden i Bagerovnen. Bonden troer i Almindelighed, at han med større Fordeel kan kobe Høren imod at sælge Kornet, hvis Dyrkning kræver mindre Tid. Sid dog Thyboeren, der saa overmaade dyrt maae kobe sin Hør, snart maatte lære, hvorledes han kan forsyne sig selv med denne vigtige Artikel!

Klever, baade rød og hvid, som man her kalder Smerer, frembringer vel Naturen hyppig af sig selv, især den hvide. Men i de senere Aaringer har man lært at indsee Fordelen af dens Dyrkning. Den brave Hr. Høegh har i den Henseende gavnet Thyland meget, da han som Præst i Hillerslev først gjorde sin Egn bekiendt med Kleveravlen, der nu er i en tiltagende Udbredelse. I Hillerslev, Kaastrup, Skioldborg, Stagsstrup og flere Steder, kan en Bonde undertiden sælge Kleverfrøe for 20—30 Rigsdaler. Denne Avl er saa meget vigtigere i Thy, hvor Høeavlen overhovedet er ringe; og især i Hillerslev Herred, hvor Græsset paa Kalkgrunden er smaat, aldeles uundværlig. Men paa mange Steder staaer man endnu alt for meget tilbage med dens Dyrkning. Almindeligen saes kun 8 Pd. Frøe i 1 Tønde Sædeland. Nogle nedharve det, naar Kornet har sit 3die Blad, andre lade da kun Tromlen gaae over, naar det er saaet, og andre saae det, førend Kornet kommer op. Det er især den hvide

Allevet man lægger Bind paa; fielden saaes den røde. Frøet saaes altid iblandt Havren, aldrig iblandt Rugen.

Efterat have nævnet Cædearterne, maae jeg fortelligt anføre den Dyrkningsmaade, som her almindeligen er brugelig. Herved er først at mærke den lige saa urimelige som skadelige Inddeling af Jorden, nemlig i *Ulsæde*, *Brødjord* og *Havreland*. Ved *Ulsæde* forstaaer man den tet ved Byerne og Gaardene liggende Jord, som uafsladeligen er under Dyrkning, og aldrig ligger ud til Hvile. *Ulsæde*: Jorden maa altsaa desto oftere gjødes, og for at kunne pleje denne desto omhyggeligere, nødes man til at lade den øvrige Jord mangle den fornødne Gjødning. Før Udfkiftningen var enhver nødt til at følge den indførte Skik; men efterat Udfkiftningen nu paa mange Steder er tilendebragt, indsees det urigtige i denne Dyrkningsmaade, og man begynder efterhaanden at afstøffe den. Ureen og fuld af Ukrud bliver naturligviis saadan Jord, saa at den behøver mere Pløjning og mere Gjødning end anden Jord. — Da det synes lige saa rimeligt, som af Erfaring i adskillige Lande bekræftet, at Jorden ret vel kan undvære Hvile og uafsladelig bære Frugt, saa kunde det vel synes, at Brugen af *Ulsæde* ikke fortjener saa ganske at fordømmes, da den synes at ligne den fuldkomnere Jordbrug i Nederlandene og England. Men naar man betænker, at hele Afvekslingen paa Cædearterne i Thye for det meste bestaaer allene i Byg, Havre og Baarrug, og at derimod i hine Lande afveksles tillige med adskillige Foderurter, saa indsees det, at Fordelen ingenlunde kan være den samme. Hvor man dog tillige afveksler med *Urter*, gaaer det noget bedre an; men da Udmarken maae lide derunder, saa bliver Følgen af denne Behandling for Bonden, at hans Arbejde bliver tungere

og hans Avl mindre og flettere, end om han bragte af sin Jord under eens Behandling.

Den som har Alsæde, nødes naturligviis ogsaa til at have Havreland eller Udmark. Denne behandler man paa modsat Viis. Saa megen Omhyggelighed man bærer for den første, saa liden bærer man for den sidste. Havrelandet som det længst fraliggende Jord, gjødes almindeligen aldrig med Møg. Deels ville det være besværligt at age Møget saa langt, og deels bliver intet tilovers dertil fra Alsæden. Det tages derfor gjerne under Pløien i 3 Aar, og besæes i den Tid med sort eller broget Havre, hvorpaa det hviler i 5 — 6 Aar, og er Jorden meget ringe, vel i 10 og flere Aar, førend det igjen kan bære sine 3 Havrefjærve. Sielden faaer Havrelandet anden Gjødning end Mergel, og hvor Hvidleer findes, har man adskillige Steder ved at gjøde dermed og ved at tage for mange Halme saaledes udmarvet Jorden, at den ikke oftere taaler den Slags Gjødning, og sildig vil forvinde den gjorte Misbrug. Saaledes seer man f. Ex. paa Skinnerup Udmark, Ugre, som over for 50 Aar siden bleve for stærk gjødte med Kalk, og endnu hverken bære Korn eller Græs. Det samme har Sted paa Thyholm, hvor man i Begyndelsen heller ikke kjendte Kalkens Kraft og sildigere Virkninger til at gjøre Jorden alt for løs og aaben. Hvor man bruger blaa eller graa Gjødeleer, har man ikke saa let kunnet misbruge det, og har derfor sit Havreland mindre fordærvet.

Til den tredie Inddeling af Markjorderne hører Brødjorden, hvilken er en Middeltning imellem Alsæden og Havrelandet. Brødjorden faaer baade sin Hvile og Gjødning. Sædvanligen dyrkes denne efter Gjødningen

i 5 Aar og hviler i 5. Nu, da Udskiftningen gjør hver Mand raadig over sin Jord, begynde de forstandigere at forandre saavel Alsæden som Havrelandet til Brødjord.— Den videre Behandling og brugelige Sædskifte retter sig naturligviis meget efter den i Thye saare forskellige Jordbund; ligesom og Wertesæden, hvor den er i Drift, gjør nogen Forandring.

Saaledes i Brødjorden, er vel 5 Aars Tægt det almindelige; men mange optage Jorden i 4 Aar med 4 eller 5 Aars Hvile, og andre bruge endog 6 Aars Tægt. Paa Thisted Mark holdes saadan Sædskifte for bedst: 1ste Aar Gjødnings: Byg, 2det Aar Vinter: Rug, 3die hvid Havre, 4de Erter, 5te Byg og 6te Aar sort Havre med Klever; hvorefter Jorden hviler i 6 Aar. Paa denne Maade kan den sidste Kjærv blive lige saa god som den første, samme Sæd saaes ikke 2 Aar efter hinanden, og Stub: ærterne ere bedre at koge end Grønjords: Erterne. Andre derimod tage Jorden op med Erter, gjøde derpaa til Byg, siden Rug, hvid Havre og endelig sort Havre. De som ikke saae Rug, tage 2 Bygkjærve efter hverandre Paa Bestervig Klosters Mark brugtes gjerne den Orden: 1. Gjødnings: Byg. 2. Rug. 3. Byg. 4. Rug. 5. Broget Havre. Men i de Falde, som ikke vare skikkede til Rug, saaedes i dets Sted hvid Havre. I Kaastrup Sogn, hvor man kun har lidet; men overmaade godt Jord, behandles det alt paa eens Maade, og der er Brugen sædvanligen 8 Aars Tægt med 3 Aars Hvile i følgende Orden: Efter Gjødning tages 3 Bygkjærve efter hverandre, i 4de Aar Baarrug eller Valle, i 5te Aar Erter, derefter en Bygkjærv og to Havrekjærve. Den Bygkjærv efter Erterne er sædvanlig den bedste. I Nors Sogn tages, ved Hielp af Erter 5 — 6 Halme efter Gjødning og 4 Aars Hvile.

I Hvidberg, vesten Aaen, dyrkes Brødjorden i 5 Aar efter 4 — 5 Aars Hvile; der gjødes almindeligen til Byg, og tages een Bygkjærv, to Rugkjærve og to Havrekjærve. I Skjoldborg Sogn, hvor 4 Aars Tægt og 4 Aars Hvile er det almindeligste, tage nogle 2, andre kun 1 Bygkjærv i Brødjorden paa een af følgende Maader: 1ste Aar Gjødnings; Byg i Vaarene, som i Efteraaret ere gjødede og pløjede, og i Foraaret een Gang pløjede, 2det Aar Vinterrug, 3die Aar Byg, hvortil pløjes een Gang i Efteraaret og to Gange i Foraaret, og 4de Aar sort Havre med Klever. Tager man 5 Halme, da er det, fordi man faaer 2terter til 3die Halm efter Rugen. Den anden Maade, som foretrækkes af mange, er saaledes: 1ste Aar hvid Havre, som faaes efter een Pløining uden Gjødning, 2det Aar Vinterrug, som faaes paa Gjødningen, der er spredt ovenpaa Mulden, 3die Aar Byg, og 4de Aar sort Havre. Ved denne Behandling kan man gjøre sig Haab om god Avl med mindre Gjødning; thi der gives sædvanlig til 1 Tde Rugfæd kun 60 Læs blandet Gjødning, hvilket, da det ligger ovenpaa Jorden, er tilstrækkelig til Rugen, og har tillige god Virkning for den følgende Bygkjærv. Den Maade at opbryde Vaarene til hvid Havre, er desuden ogsaa paa mange Steder brugelig saaledes: at man først tager en Havrekjærv uden Gjødning, gjøder derpaa og nedpløjer i Efteraaret Havrestubben, som i Foraaret vendes op og faaes med Byg, hvorefter følger Rug o. s. v. Dog er det almindeligst, at udføre Gjødningen paa Grønjorden eller Vaarene i Efteraaret, som strax nedpløjes, og i Foraaret igjen pløjes op til Byg — Endnu kunde anføres adskillige Forandringer i Sædskiftet i Brødjorden; saaledes faae nogle 2terter i Grønjord, og gjøde paa 2terrestubbene til Byg. Og i Skjumb tages efter 4 Aars Hvile 4 Kjærve

efter Gjødningen saaledes: i de to første Aar Byg, i tredje Aar hvid Havre, og fjerde Aar sort Havre, efterdi her næsten intet Rug saaes.

Havrelandets almindelige Bestemmelse er vel at bære 3 Kjærve sort Havre efter hinanden og derpaa at ligge ud i 5 til 6 Aar. Men ogsaa her forekomme nogle Forandringer. Hvor Urteavlen drives, saaes først Urter, hvorved Jorden bliver skicket til at bære en Bygkjærv og derefter Havre. Saaledes i Nørø Sogn saaes Urter til første Kjærv; dersom denne Sæd var frugtbar, da derefter Byg eller hvid Havre, og endelig sort Havre, hvorpaa Jorden hviler i 4 — 6 Aar. Paa nogle Steder er Brugen saaledes: 1. Urter. 2. Naar Urtestubbene i Efteraaret ere nedpløjede, udages lidet Gjødning, omtrent 60 Læs blandet Møg til en Tønde Land, og i den paa Mulden udsprede Gjødning saaes Rug. 3. Byg. 4. Sort Havre. Hvor Jorden er skicket dertil, saaes ogsaa Rug uden Urter; da man efterat have taget en Havrekjærv af Grønjorden, gjøder ligeledes en Smule paa Mulden, og saar Rugen i Gjødningen, derefter Byg, og tilsidst sort Havre. Har man gjødet Havrelandet med Mergel, hvilket ikke sieldent skeer, kan deraf tages flere Halme. Af Skaden er man vel blevet noget klogere; saa at nogle nu ikkun tage 5 Halme, men dog er det endnu en almindelig Fejl, at man efter Mergel gaaer Havrelandet for nær, uden at gjøde det med Møg. Nogle troe sig da først pligtige at lade det ligge ud til Hvile, naar Evinedild og Uger; Evinemelk begynder at indfinde sig. Sædskiftet er da efter Mergelen saaledes: 1. Sort Havre. 2. Hvid Havre. 3. Byg. Er Jorden god tages 2 til 3 Bygkjærve i Aar, og derefter een eller flere Havrekjærve, eftersom Jorden kan udholde. Den Jord, som saaledes er gjødet med Mergel,

bliver kun pløjet een Gang til Byg, og det sædvanligst i Efteraaret, da Bygget saaledes saaes paa Winterpløining. Meget Pløining og Harvning ville i en saadan Jord, der af Mergelen er bleven løs, være skadelig. Paa Rosstrup Gaards Udmærk, hvortil Hvidleren blev ført paa Pramsme over Sjøring Søe, blev kun taget 7 Rjærve og tillige gjødet med Møg saaledes: Efter Hvidleren saaedes først sort Havre, paa den nedpløjede Havrestubbe udspreddes lidet Møg paa Mulden, hvori saaedes Rug, derefter Byg o. s. f. Denne Maade, saaledes at forene begge Slags Gjødning, efterligne nu nogle og det med stor Fordeel. Naar der da ikke har været givet for meget Mergel, og ikke taget for mange Halme, har nogle efter en halv Snees Mars Hvile igjen gjødet med Mergel, især ifald det var Blaaleer, der blev anvendt. — Overeenstemmende med Havrelandets Behandling er Behandlingsmaaden med gammel Jord eller Hede, som tages under Ploven. Naar et Stykke Hede skal opbrydes, udages Mergelen om Sommeren paa Lyngen, 60—80 Læs Blaaleer til 1 Tde. Land, som enten nedpløjes i Efteraaret, eller bedre, ligger udspreddt Winteren over og nedpløjes i Foraaret; hvorpaa saaes sort Havre til 1ste, hvid Havre til 2den, Byg til 3die, undertiden ogsaa til 4de Rjærve, hvid Havre til 5te og sort Havre til 6te Rjærve, hvorefter det lægges ud. Tilforn tog man vel 10 Rjærve, og derved udmærkede Jorden. Nogle lade det ligge til Rønning, efter at Mergelen er nedpløjet, i 1 eller $1\frac{1}{2}$ Aar, førend de igjen pløje og besaae det med Havre, da den første Rjærve ellers kun bliver ringe; dog rønner det snarere, naar det er besaaet. Paa nogle Steder kan og af saadan Hedejord tages en Rugkjærve efter Havren, men da gisdes tillige med lidet Staldmøg

paa Mulden. — Forresten er Brakning ganske ubekjendt i Thye. Ved de 2 første Pløjninger i Grønjord kastes Furene altid til samme Side, eller kastes over Hovedet, som det kaldes.

Alsæde: Jord gjødes sædvanligen hvert 4de Aar; men undertiden kun hvert 6te Aar. Den almindelige Brug er saaledes: Havrestubbene pløjes i Efteraaret, fældes igien i Foraaret, da Gjødningen udføres paa Mulden for sidste Pløjning, hvorefter strax pløjes til Byg, i 2det Aar saaes hvid Havre, i 3die Byg, og i fjerde Aar hvid Havre, hvorefter atter gjødes. Saaer man Vrter, kan endnu tages en Bygkiærv mere. Paa nogle Steder er Følgen saaledes: 1. Gjødningsbyg, 2. Rug, 3. Byg, 4. Rug; eller og der først tages 2 Bygkiærve, 1 Rugkiærv og 1 Havrekiærv. Paa Alsæde saaes ikkun Vaarrug; thi Vinterrug lykkes ikke saavel her, som i Brødjord. Alsæde gjødes aldrig med bart Klægsmøg; men altid med blandet Møg. Til enhver Bygsæd i denne Slags Jord maa pløjes tre Gange.

Saasom Vaarsæden er den meste Sæd i Thye, og Jorden for en stor Deel er lerig og streng at dyrke, saa indsees, at Dyrkningen i Foraaret maae være ligesaa besværlig, som kostbar. Derfor fordeler man Arbejdet saameget muligt og saaer en Deel Vaarkorn i den Jord, som er pløjet i Efteraaret, eller som det kaldes, i Vinterpløjning. Den sorte Havre saaes mest paa Vinterpløjning; paa Thisted Mark og ved Algerholm saaes ogsaa Vaarrug uden Foraarspløjning, det samme skeer endog nogle Steder med Vrter. Erfaring har stadfæstet, at den i Efteraaret pløjede Uger endog giver bedre Korn end den i Foraaret pløjede. Men Jorden bliver derved undertiden saa fuld af Qvickrøder eller Gener, at Trepløjning til Byg

og Toppløining til Havre kan blive fornøden, hvor den ellers ikke behøvedes. Ogsaa Byg kan saaes i Vinterpløining. Dette skeer, naar man har giødet gammel Grønjord eller Hedejord med Mergel, og opbrudt det til Havre, da Havrestubbene kun pløjes een Gang, og helst i Efteraaret, hvorved den rønnede Grønsvær med Mergelen vendes op og besaaes med Byg. Hertil udfordres overmaade megen Harvning baade paa langs og tværs, for at sønderrive og muldre Grønsværen; men derefter kan man og sikrest vente sig en god Bygkiærv. Paa Alsædejord er Vinterpløining ikke god.

Den engelske Plov uden Hiul er slet ikke bekjendt i Thye. Plovaasen hviler her paa Hiul, hvis Gang eller Felge, af Træmangel, ofte bestaaer allene af en Jernskinne eller Ring. Sædvanligst er det højre Hjul, som gaaer i Juren $3 - 3\frac{1}{2}$ Tomme større i Lvermaal, end det andet. Plovmanden gaaer ved den venstre Side af Ploven; thi formodentlig ogsaa af Mangel paa Gavntømmer habes ingen krum Plovstiirt; men tvende lige Plovstaver, eller Handeler, løbe under en spids Vinkel næsten sammen for nederen. Paa den øverste Ende af den venstre Handel er en Haandknag bag ud, og imellem tvende Knage, som sidde forud paa samme Handel, stikkes et Skaft horisontalt ind i en Krampe paa den højre Handel. Med den venstre Haand paa dette Skaft og den højre paa Knagen styrer Plovmanden Ploven. Saa beqvem denne Indretning end er, saa troer jeg ikke, at den kan være brugbar, hvor mange Trærødder og store Stene forekomme, da man ikke har denne Plov saavel i sin Magt til at løftes ud af Jorden, som den med krum Stiirt. Man pløjer almindeligen med 4 Heste, næsten aldrig med 6, men til nogle smaa Gaarde pløjes med 3 eller 2 Heste. Stude bruges ikke til Pløining;

allene i Bang Sogn har en Huusmand begyndt at pløje med 2 Tyre. Paa mange Steder er og Jorden for lerig til Studes Brug, paa andre Steder kunde Huusmænd og Boelsmænd dog med Nytte bruge Stude, da de ofte ere forlegne med at faae deres Jord pløjet. For Gaardmænd troer jeg derimod ikke, at saadan Drift ville være nyttig, deels fordi mere Tid tabes derved, og deels fordi Thyboerne ved en god Heste-Race og ved idelig Opdræt og Salg vide at holde Besætningen i Gaarden uden synderlig Beskostning. — Nogle sandige Egne undtagne, som bruge den halve-Harve med Trætænder, have altid Jerntænder i Harven. Den lerige og haarde Jord behøver megen Harvning, undertiden maae man endog lægge to Harver ovenpaa hverandre, og spænde 4 Heste for, for at sønderrive og smuldre Jordklumperne. Man harver baade paa langs og tværs, og paa nogle Steder overharves Bygagrene vel mere end 10 Gange, hvorefter man og lader Tromlen gaae over. Paa Alsædejord er Trepløining aldeles fornøden een Gang i Efteraaret og to Gange i Foraaret, og førend Gjødningen udages og der pløjes tredie Gang til Byg, maae Jorden først harves og tromles, hvilket og ofte skeer paa Brødjorden. Førend Kornet kommer op, er det paa nogle Steder brugeligt at slaae Jordklumperne itu med smaa Trækøller. I Brødjord pløjes Baarene to Gange til Byg, enten een Gang i Efteraaret, eller begge Gangene i Foraaret. Erfaring lærer vel, at Grønsværen rønner bedre, og at man erholder en bedre Bygkiærv, naar begge Pløiningerne skee i Foraaret, men for at fordele Arbeidet, fælde de fleste dog helst i Efteraaret. Til anden Kiærv Byg pløjes sædvanligen tre Gange. Rug maae ikke have mere end to eller tre Harvninger paa langs og een paa tværs, da Jordklumperne tiene Vinterrugen til Læe. Paa Udmarken

som sædvanligen er løs af Mergelen, ville megen Harvning være endnu mere skadelig. — Det Korn, hvortil der almindeligen kun pløjes een Gang, nemlig: Havre, Baarrug og Erter, kaldes her eenfær Korn. — Den Uffik med højruggede Agre, som er saa almindelig i de fleste Egne af Jylland, hvor man med Ploven bringer den gode Muldjord sammen midt paa Ageren, veed man intet af i Thye, da man her ligesaa tit kaster Jurene ud, som sammen.

Mærkelig er den i Thye brugelige Overharvning, efterat Kornet er opkommet. Naar nemlig Baarkornet har sit tredie Blad, Bygget dog noget tidligere, bliver det næsten altid overharvet med en Jernharve, i den Hensigt for at ødelægge en Deel af den saameget Overhaandtagende Sletkaal. Endog Erterne overharves. Erfaring bekræfter noksom, at uden denne Overharvning vil Kornet gvaales af Ufrud og Aprene blive mindre. Desuden tjener det ikke allene til Ufrudets Ødelæggelse; men er tillige som en Høpning for Kornet, hvorved Jorden løsnes og dynkes op til Straaet. Meget Skade kan ogsaa denne Overharvning anrette; thi, uden at tale om de Korn, derved kan ørrykses, dersom det hænder, at stærk Tørke, Blæst eller Skyldregn strax indtreffer, førend Røderne igien have befæstet sig, da er det ikke uden skadelige Følger. 8 Dage efter denne Overharvning lader man Tromlen gaae over for at nedtrykke Stenene og knuse Jordklumperne. For maae det ikke tromles, da Kornet i den Tid behøver Skygge og Læ af Jordklumperne.

Høsten indfalder i en stor Deel af Thye sildig, efterdi man i de lerige og vaade Egne kommer sildigt til at saae. Hvilket ved indfaldende Tørke om Sommeren, eller vaad Høst ofte forvolder Tab. Dog forholder det sig ganske anderledes i den nordlige Deel paa Kalkgrunden og paa

Thyholm. Paa sidste Sted kan Høstfolkene ofte, efterat have fuldendt Høsten der, endnu betimeligen drage til Vestervig og andre Sogne i Høsttjeneste. En Karl faaer sædvanligen for Høsttjeneste 4 Rdlr., og en Pige 3 Rdl. foruden et Brød og en Ost. Til tre Høeleer høre 7 Mennesker, hvoraf de tre til at binde op, og een til at kratte eller sammenrive. Thi Kornet bliver naturligviis ikke liggende paa Skaar, men bindes strax i Reger og sættes i Kader, hvorefter Ugeren overrives med en Kratte eller stor Slæberive.

Man vil, som jeg haaber, af det anførte overbevise om, at Thybo-Bonden anvender Estertanke og Flid ved sin Ugerdyrkning, og at han, i adskillige Henseender for tjener at efterlignes. Man har Grund til at vente, at Udskiftningen, som nu er i fuld Gang, og i de fleste Sogne er, og i de øvrige inden saa Nar vil blive fuldendt, at denne tillige med Høveriets Aftagelse ved Selvejendom endnu meget vil bidrage til Ugerdyrkningens Forbedring. Dog ville Udskiftningen have uendelig gavnligere Følger, ifald flere Gaarde derved bleve udflyttede paa Udmærkerne og ifald Indhegning fandt Sted. Vel ligge Stederne i mange Byer temmelig vidtløftigen; men i andre ere de for tet sammendnygede til, at een eller to Gaardes Udflytning kan være tilstrækkelig. Der som Gaardene laae adspredte hver i sin Jordlod, saaledes som de findes i Nesen og nogle faa andre Sogne sønden for Odsund, da skulle endog den ringeste Jordbund med Tiden blive gjort frugtbar. Thi det kiendes tydeligt nok, at Jordbunden i Thye af Naturen ikke har været alt for frugtbar; men at langvarig god Dyrkning har bidraget til den Jords Forbedring, som laae nærmest ved Stederne. Derfor findes næsten i ethvert Sogn, saa overmaade stor Forskiel imellem Indmarken og Udmarken; efterdi Udmarken deels er bleven flettere

dyrket, deels sildigere er opbrudt af Heden fra den Tid da Mergelen kom i Brug. Men fordi Udmærkerne ere saa ringe, ville der ogsaa udfordres desto mere Understøttelse for dem, som skulle støtte derud. Om endog den thylandske Bønde ikke anvender den tilbørlige Flid for at reense sit Korn og sin Jord for Ugerkaal, Tidsler og anden Ukrud, om han end ikke har benyttet sig af adskillige af de nyere Tidens Forbedringer i Landvæsenet, saa kan man ikke undre sig over, at han staaer tilbage, da Bønden her ingen Vejledning har udenfor sin egen Erfaring. Paa Herregaardene skal han ikke lære meget bedre, da disse almindeligen dyrkes paa samme Maade, som Bøndergaardene. Ogsaa Herregaardene have deres Allsæde, Brødjord og Havreland. Underledes kan man ej heller vente det, saalænge den nu brugelige Gaardslagtning skal herske; thi da man nu kiender saa nemt et Middel til at berige sig i en Hast, vil vel ingen Godsejer bekymre sig om andres Opfindelser, eller langsomt at aflukke Jorden de Fordele, som paa een Gang kan opnaaes ved Parcellering.

Man hører ofte uden for Provindsen Bencævnelsen af det fede Thye, hvorved mange maa skee forbinde et dunkelt Begreb. Til dets udmærkede Frugtbarhed slutter man sig paa andre Steder formodentligen af dets ypperlige Ost og dets gode Kreaturer. Men Ostens Fortrin, der ikke saameget bestaaer i Fedme, som i en særegen ram Smag, er intet tilstrækkeligt Beviis for Jordbundens Fedme, og Hestens og Stuenes fortrinlige Godhed maae nok især tilskrives den gode Rygt og det meget Korn, som man her mere end andre Steder giver sine Kreaturer. At Thye er et godt Land, troe Thyboerne selv; men at Landet skulle være een af de frugtbareste Provindser i Danmark, kan ikke paastaaes. At derimod en stor Deel, nemlig Sandflitterne, er af det allerufrugtbareste,

og at meget er gode Lynghede, er tilforn omtalt. Endog ved den første Beskuelse af Kornmarkerne, anseer man ikke Landet saa overmaade frugtbart. Kornet er ifkun fort paa Straaet, og paa Kalkgrunden, hvor det er reent og uden alt Græs, synes det ogsaa tyndt; dog ere Aene kornrige, og Jorden kan paa adskillige Steder temmelig længe udholde at bære Frugt. Hvad man anseer for en god Frugtbarhed, er: 6 Fold af Rug, 8 Fold af Byg, 9 — 10 Fold af Havre og 10 af Urter. Men i den bedste Jord kan i gode Aaringer have flere Fold, ligesom man paa andre Steder ofte maae nøjes med færre. Ved et Læs Korn forstaaer man 3 Traver, hver Trave til 20 Kjarve, og hver Kjarv som oftest til 3 Rege. Saa meget Korn, som man fører paa en Bogn, hvad enten det er mere eller mindre end 3 Traver, kaldes en Føring. Man gjør sædvanlig Regning paa, at have 2 Læs eller 6 Traver efter 1 Tønde Udsæd, og overhovedet af hvert Læs at erholde 3 Tdr. Men af de gode Jorder, naar Avlen er god, forventes af Bygget 4 Tdr., af Havren 5 Tdr. og af Rugen 3 Tdr. af hvert Læs. Af Havrelandet og de ringere Marker kan derimod kun regnes 1 — 1½ Læs efter 1 Tde. Udsæd, og undertiden kun 2 — 3 Tdr. Byg af Læffet. Paa Thisted Mark, som har af den bedste Jord, regnes 10 Fold af Bygget til den allerbedste Avl, og 12 Fold er kun sielden. Raastrup Mark, som maa: skee er den allerfrugtbarste, giver almindeligen 8 Fold Byg og 10 — 12 Fold er her ingen Sjældenhed. Den største Frugtbarhed, mig er bekiendt i Thye, har været 16 — 20 Fold Byg, som gjerne har været frembragt ved at gjøde baade med Mergel og Staldmøg. Men saadanne Tilfælde ere meget sieldne, og derefter kan Landets Frugtbarhed i Almindelighed ikke beregnes. Skjoldborg Sogn

som regnes at være af middel Godhed, har det ene Aar med det andet i 10 Aar fra 1789 til 1798 avlet aarligen 1472 Læs Korn, foruden Erter. Beregnes 3 Ede. Korn af hvert Læs, udgjør det 4416 Edr. Korn. Altsaa Avlen til hver Tønde Hartkorn næsten 7 Læs 2 Traver, eller 23 Edr. Korn. I Almindelighed sees 1 Ede. Byg i 10,000 Kvadratalen. Men i de bedste og nærmeste Jorder ved Thisted, sees 1 Tønde Byg i 6000 Kvadratalen.

13. Gjødning.

Som Gjødningen er Hovedsagen ved Agerdyrkingen, saa anvender ogsaa den thylandske Bonde den største Flid derfor, saa at hans Behandling dermed fortjener at efterlignes. Han lader ikke sit Staldmøg drukne i et Møddinghul, hvori Kraften udvandes og spildes. Han udfører intet Halm, enten i Møddingen eller paa Agrene; men lader det fortæres af Kreaturerne. Ei heller nøjes han med den Gjødning, Kreaturerne give, men sørger for dens Formerelse ved Blanding; og herved forsømmer han ikke tillige at gjøre Brug af det herlige Gjødnings Middel, Naturen tilbyder i Mergelen. Næsten ingen Bonde gæder med bart Klægsmøg, og at gjøre det, ville anses som et Beviis paa en Dovenskab, der snart ville føre til Armod. Bistnok koster Møgblendingen meget Arbejde; men som vel betaler sig. Man bliver derved istand til at gøde et større Stykke Jord og Gjødningens Kraft bliver jævner fordeelt paa Ageren. Derfor seer man i Thye aldrig Kornet at staae buskvæis saaledes som andre Steder; men jævnt og lige stort over hele Ageren. I Foraaret saasnart Kornet er i Jorden, gaaer Arbejdet for sig med Gjødningen. Man anlægger da sin Mødding paa det Sted i Marken

hvor den til Efteraaret skal anvendes. Først lægges et Lag Jord eller Grønsvær, som graves af Brinke i Heder eller i Moser, og ofte maae føres en lang Vej. Derpaa udages et Lag Klægsmøg, der ovenpaa igien et Lag Jord og saaledes fortares afvejlende med omtrent et Qvarter af hvert Slags indtil Møddingen har naaet sin Højde, hvorpaa den net affikkes i en Firkant, og tildækkes ovenpaa og-paa Siderne med Jord. Møddingsstedet hjemme i Gaarden belægges nu igien med et Lag Jord, hvor ovenpaa næste Vinters Gjødning samles. Der er saaledes omtrent lige saa meget Jord som Klægsmøg i Møddingen. Og det ansees som en betydelig Rigdom, hvor man har saadanne Mosetuer, Hedejord eller udyrkbare Pletter, hvorfra man kan hente Blandingsjord. Man aflæder Muldjorden af mangan et Stykke Hede, som vel derved gøres udueligt til Dykning, men Fordelen af Blandingsjord ansees langt vigtigere. Løvraffen samles og omhyggeliggen, saavel som Løvsmul, til at blandes i Møget. Af de gamle Jerddiger om Haugerne nedtages gjerne aarligen et Stykke som er 3 — 4 Aar gammelt, som ligeledes anvendes til Blanding. Ogsaa Mergel bruges som et godt Blandingsmiddel i Møddingen. Det besynderligste er, at man i Hillerslev, hvor Kalken ofte opløses, af Mangel paa anden Blanding ogsaa fører Kalk i sin Mødding. I Kaasstrup bruges en mere passende Blanding, da man der i en Bakke finder et grovt Sand, som blandes i Møddingen. Paa mange lerige Marker ville saadan Sandblanding være den tienligste Gjødning; men mange Steder har man Mangel derpaa undtagen af rødt Sand, som man vel maae vogte sig for at bruge. Hvor godt Sand havees, er det almindeligt at lægge et Lag deraf i Faarestien i Efteraaret, som bliver til en ypperlig Gjødning for feed lerig Jord.

En anden Maade at blande Møget paa, er i Løberækker. Denne Maade bruges især hvor man har Mangel paa Blandingsjord til at føre i Møddingen, eller naar man ej kan overkomme Arbejdet dermed. Man gaaer dermed saaledes frem: I Foraaret efter Sædetiden pløjes 4 eller 6 Furer midt paa den Ager, som skal optages af Baarer, og kastes sammen. Efter Høesletten pløies disse 4 Furer igien saaledes, at 2 kastes ud til hver Side. I Mønen derimellem lægges nu Gjødningen Læs efter Læs. Med Spader og Jerngrebe stikkes Furerne i Stykker, hvorimellem Møget blandes, nedgraves og tildækkes, saa at det ligger som en høj Ryg paa Ageren indtil Efteraaret. Naar nu Ageren skal pløjes, udkastes til begge Sider og spredes denne Blanding af Møg og rønnet Grønsvær. Paa Stedet selv bliver intet deraf tilbage, da Jorden der er giødet nok af de nedtrukne Safter. Om man end ikke faaer Ageren pløjet i Efteraaret, maae Gjødningen dog udkastes og spredes; thi blev den liggende i Løberækkerne Vinteren over, ville Kraften deraf synke for dybt i Jorden. Ved Pløjningen kaster man Furerne to Gange sammen, saa at Agrene ligesaa liden ere dybe som højruggede i Midten. Mange vil vel troe, at dette Arbejde er forgievet og at den samme Gjødning uden at være nedgravet i Løberækker ville have samme Virkning, efterdi man giøder Ageren med sit eget Jord. Men Erfaring er heri den bedste Læremester. Dersom man havde overflødig Gjødning, kunde det vel undværes; men af en saa liden Qvantitet bart Klægsmøg ville Ageren kun have liden Nytte, dersom det ikke ved Jordblanding kunde blive desto jævne re fordeelt. Og af hvad Fordeel det er, ostere at kunne giøde, og jævne re at kunde udbrede Gjødningens Kraft, vil enhver indsee.

Ved saadan Blanding enten i Møddingen eller i Løberækker behøves langt mindre Staldmøg til en Alger's Gjødning. Med 60 Læs Klægsmøg, som ved Blanding er formeret næsten til det dobbelte, er man nu istand til at gjøde 1 Tde Land, hvortil ellers ville behøves 90 Læs Klægsmøg. Man regner almindeligen omtrent 100 Læs blandet Gjødning til 1 Tde Land; og hvor man har megen Gjødning og lidet Algerjord, vel og 150 Læs, hvoraf omtrent det halve er Blandingsjord. Men dersom Gjødningen udspredes paa Mulden, og Kornet saaes derpaa hvilket ofte skeer med Rug, gives kun 60 — 80 Læs af saadant blandet Møg til 1 Tde Land. Undertiden fører man Torveaske allene paa Algrene, som og kan give 1 eller 2 gode Rjarve; men langt større er Nyttten deraf, naar det blandes i Klægsmøget. I de Egne, som mangle Torv, maae altsaa nødvendigden denne Mangel ogsaa have Indskydelse paa Algerdyrkingen, da man der baade savner Risten og tillige maae lade en Deel Halm fortæres paa Urnestedet.

Den thylandske Algerdyrker indskrænker sig ikke til det ved hans Slid formerede Staldgjødsfning; men gjør tillige Anvendelse af det ypperlige Gjødningsmiddel, Mergelen, som Naturen her næsten allevegne tilbyder. Der er intet Sogn, som jo enten bruger eller har brugt Mergel til sin Jord. Saavidt man kan efterspore, er det nu 70 — 80 Aar siden Thyland lærte at kiende Mergelens Brug. Bistnok har man ved Misbrug, førend man rigtig blev bekiendt med dens Virkninger, paa mange Steder forringet Jorden for Efterkommerne, i det man gjødede for stærkt, og tog for mange Halme. Men den store Nytte Thye har haft deraf, er dog umiskjendelig. Mange Hedestrækninger har man derved funnet opbryde og forvandle til Alger:

land, og en større Frugtbarhed har man derved aflokket Jorden i Almindelighed, hvorved altsaa den formerede Staldgjødning igien maatte virke til Jordens Forbedring. Man maae her egentlig adskille 2 Slags Mergel eller Gjødeleer, nemlig det, hvori Kalken udgjør den største Deel, og det, hvori er mere Leer end Kalk. Det første kaldes her Hvidleer, og det sidste Graaleer. Hvidleret, der forekommer baade løs og i Stene, og er saaledes blandet med Leer, at det ved Brænding giver ypperligt Muurkalk, findes fornemmelig i den nordlige Deel af Landet, nemlig i Hillerslev og en Deel af Hundborgs Herred, desuden paa 2 enkelte Steder, nemlig i Nørhøe Sogn og paa Thyholm. Dette Hvidleer eller Kalk kan letteligen misbruges, og i for stor Mængde anrette ubodelig Skade; men er i et rigtigt Forhold ikke højere, end 16—24 Læs til 1 Tde Sædeland, et ypperlig Gjødningsmiddel især paa lerige og kolde Marker. Graaleeret, eller det man andre Steder kalder Mergel, findes næsten overalt i de øvrige Egne, saa at manielden har langt at hente det. Dog er det ikke allene Graaleer; men ogsaa blaåt, og undertiden guult Leer, som her anvendes til Gjødning. Paa fine Steder findes ogsaa Røddleret saa blandet med Kridt eller Kalkstene, at det kan anvendes dertil; dog er dette ikke det bedste. Af det graa eller blaåt Leer gives sædvanlig 60—80, vel ogsaa 100 Læs til 1 Tde Land, eftersom det med Skedebandet viser større eller mindre Kraft. Paa Bunden af nogle Løvemoser findes undertiden en sprød kalkagtig Jord, som ogsaa kan anvendes til Gjødning. Naar hvert Slags bruges med Bølg efter Jordbundens Beskaffenhed og ikke i for stor Mængde, vil man kiende Gjødelerets ypperlige Virkning, ikke allene for Kornet, men ogsaa for den paafølgende Græsning. Paa en let og

Skarp Jordbund gjør Hvidleret Skade paa Græsningen; men der gjør Graaleret god Gavn. Er Jordbunden et stærkt og fedt Rødler, saa bør den derimod have Hvidler, hvoraf den bliver løsere og bærer bedre Græs. Naar et Stykke Jord skal gjødes med Mergel, bliver dette udført og udsprede om Sommeren, saasnart man har Tid dertil, og ligger saaledes Sommeren og den næste Winter over, paa det at Luftens, men især Frostens Paavirkning kan opløse det deri værende Kalk og Kride. Det er vel især paa ubrudte Heder og Udmarkerne man har gjort Brug af Mergelen, dog bruges det ogsaa undertiden paa Brødjorden; og gjør man ikke Misbrug deraf, og især, ifald tillige gjødes med Møg, kan man gierne gjøde Brødjord dermed, naar det kun ikke er Rugmark. Mergelens Virkninger ere altid bedre for Byg og Havre end for Rug og dersom man ikke er desto forsigtigere, kan man let ved Mergel gjøre sin Jord for bestandig uskicket til Rug. Mere end een Gang i en Mands Levealder vil det neppe være tienligt at gjøde med Mergel.

14. Qvægavl.

Al megen Bigtighed er Qvægavlen for Thyboerne. For Kreaturer indløser Landet anseelige Pengesummer, og mange Beboere af smaa Steder, som intet Korn kan sælge, skal allene ved Salg af Kreaturer udrede sine Udgifter. Man kan i Almindelighed sige, at alle Kreaturerne i Thye ere af en god Art, og af en temmelig stor Vægt. Hestene og Studene søges derfor begierligen og der udføres et ikke lidet Antal. Thylands Heste udmærke sig just ikke ved skøn Hals og Reising, men ved det som er vigtigere, et vel sluttet Legeme og stærke og rene Been. Til Vognheste ere de især fortreffelige. Endskjønt det synes at væ:

re en særskilt Rase, som allene findes i Thy, og nu ogsaa er udbredt paa Morsø, saa er det dog ikke at formode, at Stammen er andensteds fra tilført; men snarere, at den ved god Røgt og omhyggelig Tillæg er bleven forædlet og dannet i Landet selv. Bonden holder ikke mange Heste, langt fra ikke som i Sjælland eller Vendsyssel, men han fodrer dem desto bedre og sparer ikke paa Kornet. Naar Gaardene ikke ere for smaa, søger hver Mand gierne at kunne tillægge et Føl hvert Aar, saa at han af sit Tillæg baade kan sælge og forynge sin Besætning. Paa een eller højest to Følhopper nær, findes næsten aldrig ældre Heste i en Bondegaard end i 5te eller 6te Aar. Thi naar Bonden har en 3 eller 4 Aars gammel Hest, sælger han den almindeligen og faaer ofte 60 til 70 Rdlr. sjelden under 40 til 50 Rdlr., for een saadan Plag. Ved saadan idelig Salg og ved ikke at lade sine Heste blive gamle, kan Bonden regne, at hans Heste ikke koste ham meget. Derfor behielper han sig til eget Brug med de yngre Plage. Thi Bonden spænder meget tidlig Hestene i Drættet. Plage paa 2 Aar sættes almindeligen for Ploven, ofte ogsaa paa 1½ Aar. Ved meget skaansom Medfart og god Røgt kan saa tidlig Brug blive uskadelig og endog bidrage til, at de under jævnt Arbejde trives bedre. Med saa unge Heste er det derfor ingen Under, at Thyboeren ogsaa ved sin Rivrsel bruger megen Skaansel. De smaa Gaarde, som ikke kan føde flere, end de nødvendige Arbejdsheste, befinde sig i den Henseende i en trykkende Forfatning, da de isteden for at sælge, ofte maae købe yngre Heste. I en god Bondegaard er Besætningen sædvanligen 5 til 6 Heste eller saakaldte Dyhøveder, hvoraf 1 til 2 Følle eller Dyfødninger, og 4 som kan bruges for Ploven; thi i hvor unge de end bruges, pløjer man dog aldrig med flere end

4. Almindeligen bringes Følhoppen til Hengsten, naar hun er 5 eller 6 Aar; og saasom Bonden skal bruge sin Følhoppe til strengt Arbejde, lader han den ikke gierne bedække, uden hvert andet Aar. Derimod bliver den længe anvendt til dette Brug. Det er ingen Sieldenhed, at en Hoppe faaer Føl, naar den er 22 Aar og derover, og saaledes havees sædvanlig 8—9 Føl af en Hoppe. Paa nyperlige Hengster er her ingen Mangel, da adskillige Bønder finde god Fordeel ved, endskiøndt Hestelejen kun er 1 Rdlr., at holde dem fortrinlig gode. Bonden indretter det gierne saaledes, at Hoppen kan sove i Marts eller April, enten før eller i Begyndelsen af Driftens Tid, og bringer den da den gode Dag derefter igien til Hengsten, isald den ikke skal gaae et Aar over. Naar Føllet skal sættes paa Græs med Hoppen, og man ikke har Lejlighed til at lade det gaae løs, bliver det tøret med Grime, enten for sig selv eller med en Ring i Nebet, som løber paa Morderens Løjre. Den øvrige Duingang med Føllenes Opdræt i Thy, læses udførligen i Hr. Hæghs Anviisning, Side 165.

Man lader ikke gierne Hestene, især dem som skal arbejde, gaae ude efter Mikkelssdag, da Thyboerne vide, at hvad der spares i Efteraaret, vil fuldkommen gaae med om Vinteren, for igien at faae dem istand. Strax efter Indbindingen faae Hestene i nogen Tid Hakkelse af Byg og hvid Havre:Kjærve, for at uddrive Vandet; derefter fodres de allene med sort Havrekjærve: Hakkelse, indtil hen i Foraaret, da Havren er udtørstet, og der gives løs Korn i Hakkelsen. De Heste, som ere bestemte til Salg i Foraaret, maae ogsaa have løs Korn i Hakkelsen foruden hvad Kjærven indeholder. Sielden giver Bonden sine Heste noget bart Halmhakkelse; men havees godt Baarhøve

eller Kleverhøe, gives deraf 2 Bjæft om Dagen efter Bandedingen. Det almindeligste og hos mange eneste Foder for Hestene, er sort Skaftehavre; Hakkelse, hvoraf de faae 12 — 14 Bjæft i Døgnet. Bonden beregner omtrent 4 Læs eller 12 Traver til hver Hest; men de som vil holde sine Heste i bedre Stand, beregne 6 — 7 Læs Havre, eller 6 Læs Havre og 1 Læs Høe til hver Hest.

Mejerie er forsøgt paa adskillige Herregaarde; men igjen nedlagt; allene paa Bestervig er dermed paa ny begyndt med 80 Røer. I dets Sted finder man bedre sin Regning ved at holde Stude. Aarsagen til Mejeriernes Afskaffelse siges at være: Banskeligheden med at holde Tjenestfolk, Produkternes mindre fordeeltige Afsetning i denne Uftrug, Mangel paa Træ og at Gjødningen af Studene er kraftigere end af Røerne. Ogsaa af Bønderne holdes meget faae og ifkun de høist fornødne Røer; flere end 4 — 6 Røer findesielden i en Bondegaard. Derimod indtrak Landet tilforn ikke ubetydelige Summer for Staldstude, som nu ved Herregaardenes Udstyfning meget aftager. Men dens alle Herregaardene vare istand, kunde aarlig ud drives 16 — 1800 Staldstude. Endnu i Aaret 1799 holdtes omtrent 500 Staldstude paa følgende Steder: Hindesels havde 62, Bestervig 110, Tandrup 102, Dland 40, Nørhaagaard 40, Thodsbøl 62 og Ullerupgaard 82. Prisen for et Par Staldstude er nu sædvanligen imellem 70 og 90 Rdlr. altsaa indfød aarlig for 500 Staldstude i Thyland en Sum af 20,000 Rdlr., hvoraf en betydelig Fordeel tilfød baade Gaarmænd og Huusmænd, som havde opfødt disse. I de sidste Par Aar er nu dette Antal aftaget til det halve og vil formodentlig om fåre Tid ganske

ophøre. Om Danmark, som behøver saa megen Tilførsel af udenlandske Produkter, og med saa liden Held gaar frem i Vindstibelihood, kan undvære de Summer, som indkom for denne Udførsels-Artikel, vil Tiden lære. Saa meget mere, da nogle hundrede Tønder Korn, som hver Herregaard tilforn udførte, nu for det meste fortæres paa Stedet selv af Parcellisterne, uden at disse frembringe nogen Slags tilUdførsel. Foruden Staldstudene udføres maaskee ogsaa omtrent 500 Fødestude aarligen. Saa vel af disse, som af Heste, føres en Mængde til Markederne i Holslebøe og mange købes i Landet af omreisende Kisbmænd. Staldstudenes Nøgt, er vist nok i dyre Kornaar, temmelig kostbar. Naar de indbindes i Esteraaret, faae de sædvanligen i de første 14 Dage allene Rughalm, derefter til Juul Bygkærve, som kun det halve Korn er afortsket, derpaa undertiden noget halvtorsken Rug, og fra Kyndelmisse Havrekærve med alt Kornet udi og Høe; saa at en Stud vel kan fortære 4 Tdr. Korn. Fødestudene sælge Bønderne til Staldgaardene, naar de ere 4 i 5te Aar, som nu i de sidste Aaringer have kostet 40 — 50 Rdlr. Parret. Den sidste Vinter faae Fødestudene hos Bonden næsten samme Nøgt som Malkeskøerne, nemlig 7 Gæst hver Døgn: 2 eller 3 Gæst Halm, 1 eller 2 Gæst Uøner med Hakkelse, 1 Gæst Høe efter Vand, og 2 Gæst Rivelse med Kornet udi. Fordi man de fleste Steder i Thy har Mangel paa Høe, gaar saa meget Korn med til Nøgt; næsten al Rivelsen fortæres utorfsken af Kreaturerne. Men Thyboerne ansee ikke det Korn ilde anvendt, som gives enten Hestene eller Fæhøvederne. Man skulle vel tro, at der af den Aarsag kun kunde sælges lidet Korn af Thy; men det forholder sig ganske anderledes. Uden at fodre Kreaturerne saa vel, ville man ikke avle saa meget Korn.

Befætningen i en Bondegaard paa 8 — 9 Tder. Hartforn, er sædvanligen 6 Heste, 6 Køer, 12—14 Ungnød og Stude, og 16 — 20 Faar til Vinteren. De mindre Gaarde have kun 3 — 4 Køer. Paa de fleste Steder havees kun lidet Engebund til Høe og Græsning, ligesom og Græsningen paa de lerige Marker er liden; dette er ogsaa en Aarsag, hvorfor Bonden kun holder faae Køer, da han derimod kan sælge Studene til Herregaardene i Foraaret, naar de ere fuldvoorne og ville behøve bedre Græsgang. Det er derfor saare ønskeligt, at Kleverens begyndte Dyrkning maatte have een endnu heldigere Fremgang. Derksom ikke Græsset havde en desto større Kraft i Thye, skulle man endnu søle sig i større Forlegenhed med Sommergræsningen. Men hvor smaat og tyndt Græsset end er paa den kalkagtige Jordbund, saa har det dog en særdeles nærende Kraft. Man seer her Køer, tøjrede paa Baarer, hvor man neppe skulle troe, at de kunde sultsødes, og som dog baade malke godt, og holde sig ret vel. Hvad man ogsaa i andre Lande har lagt Mærke til, ihenseende til Kalkbundens Egenskab, erfarer ofte Malkepigen her, som kiender en mærkelig Aftagelse i Melken, naar Køerne flottes fra mindre Græs paa Kalkbund til mere Græs paa sandige Ugre. Saavel Køerne som de øvrige Kreaturer, indtil Faar og Sviin, skal holdes i Tøjre fra den Tid Vaarkornet kommer op, indtil det er bierget i Huus. Ogsaa paa Thisted Mark tøjres alle Kreaturerne. Ikkun paa Herregaardsmarkerne vogtes de løse. I de varme Sommerdage maae alle Fækreurer midt paa Dagen trækkes i Stalden hvor de ligge undertiden i 6 — 7 Timer. Desuden trækkes alle Malkekøerne hiem om Aftenen, og ligge i Stalden til om Morgenen Klokken 3. Saa at Køerne tilbringe den halve Tid af Døgnet uden Foder i

Stalden, og maltes aldrig i Marken. Erfaring lærer, at Køerne malte bedre ved saaledes at tilbringe Natten i Stalden, især da de ere vantede dertil. Saare nyttigt ville det være, om man havde bragt Kleveravlen saavidt, at man midt paa Dagen kunde give Kreaturerne et Par Gæst deraf paa Stalden; men hverken saadan halv eller heel Sommerstaldforing er brugelig i Thye. — Omtrent 200 Køer opkøbes og drives hvert Efteraar til Kjøbenhavn, hvoraf Stykket betales her med 16 — 24 Rdlr., endskiøndt det gierne er af de ældste Køer man sælger. Køerne ere vel ikke større, end de kan findes adskillige andre Steder i Jylland; men af en god Bygning og dybe i Livet. Paa den bedste Græsningsstid om Sommeren, kan en Koe give 10 — 12 Potter Melk daglig. Hvad der giver de thylandske, saavel Køer som øvrige Kreaturer deres fortrinlige Godhed, er det gode, skjøndt ikke overflødige Baargræs om Sommeren, det meget Korn og den ordentlige og omhyggelige Fyngt, de nyde om Vinteren. Man forer tit, men lidet ad Gangen, og lader aldeles intet Halm blive spilt. Den som vil være sikker for Fodertrang, regner at kunne holde et fuldvokset Fæhoved paa hvert 4 Læs indavlet Korn, hvorved et Læs Høe kun holdes liig med 1 Læs Korn; men Bønderne regne almindeligen kun 3 Læs til hvert Fæhoved. — Henimod St. Hansdag, naar Græsset er i sin bedste Kraft, saavel som ved Juletider, aarelades alle Kreaturer, unge og gamle, baade Heste og Fæhoveder. Køerne skal derefter give mere og federe Melk, og de øvrige bedre voxer og trives. Hestene opslaaes paa Spareaarerne, og undertiden ogsaa paa Skyldet i Dvermundten, naar dette er voxet for langt ud. Blodstald eller Uilen lide Kreaturerne ikke af her.

Næsten alle de Kalve, især Tyrefalve, som fødes hos Bonden, blive ogsaa tillagte. Og da de fleste Køer

ere tidligbærende, eller kalve imellem Mortensdag og Juul, saa er det og meest Vinterkalve som tillægges. Disse holdes ogsaa for de bedste, og have gierne et heelt Aar forud for Sommerkalvene, som ere fødte i Foraaret. I 10 — 14 Uger gives Kalvene Mælk, i de første 8 eller 14 Dage sød, derefter afblæst Mælk. Har man ikke tilstrækkelig Mælk, koges Meel til en Belling, som gives dem lunken, hvorefter dog Kalvene ikke blive saa gode. Med megen Omhyggelighed plejer man Kalvene, paa det de ikke i Begyndelsen skal blive forknyttede. Vinterkalvenes Foder den første Vinter, er Høe og Havrefiørve, skaarne i fiint Hakkelse, eller Havrerivelse med Kornet udi; undertiden faae de og noget Meel eller Malt paa Foderet. Den første Sommer tøjres de paa det bedste Saaergræs; ogsaa den følgende Vinter faae de lidet Korn. Sommerkalvene fortære en Deel Korn i den første Vinter; men det Korn Vinterkalvene fik spæde den første Vinter, er dem til mere Nytte. — Ved saa megen Opdræt og saa faae Køer, er det begribeligt, at kun fra faae Bøndergaarde kan sælges Smør.

Faareavlen er af ikke liden Vigtighed i Thy. Enhver af de største Herregaarde holder 150 — 200 Faar. Alle Huusmænd, endog de, som ingen Køer have, holde dog nogle Faar; det er ingen Sieldenhed, at en Huusmand kan have 8 — 10 Faar til Vinteren. De fleste ikke allene Huusmænd, men ogsaa Gaardmænd, slagte intet Fækkreatur; men allene Faar, andet Aars Vædre og tredje Aars Beder; thi næsten intet andet end Faarefisd spises af Thyboerne. Tilforn holdtes allene de finaae indenlandske Faar, som vel give finere; men mindre Uld. Disse ere nu affskaffede, eller findes kun i de allerfærreste Egne ved Sandflitterne. Paa Herregaardene have nu sædvanlig

gen af de store langhalede. Men de fleste Bønder, som ikke kan forskaffe dem saa god Rygt og Græsning, og for det meste tøjre dem i Hederne, holde helst en Middelsort, som er en Blanding af de store og smaae. Paa Ullerupgaard, er nylig giort Forsøg med at forbedre Faararten med en Væder af spansk Race. Efterdi Faarene tilligemed de øvrige Kreaturer slaes løse strax efter Høsten, og man ingen Indhegning har, saa har man paalagt sig den saare nødvendige Lov, at enhver skal holde sine Vædre tøjrede hele Efteraaret, paa det at ingen andre Vædre skal komme til Faarene, end de man selv indelukker med dem om Natten, hvilket gjerne skeer 2 — 3 Uger før Jul. Ikkun paa de store Gaarde, vogtes Faarene løse om Sommeren. Bonden holder alle sine Faar tøjrede, endogsaa paa Lynghederne, da to Faar, eller Faaret med sit Lam, sættes i et Tøjre. Er Ageren smal, bruges Løbetøjre. Strax efter St. Hansdag tages Lammene fra Faarene, og tøjres for sig, 2 i hvert Tøjre. Efter Høsten mærker enhver sine Faar og slaar dem løse. Naar de Faar, som skal leve, ere klippede ved Mikkelsdagstid, lader Bonden ubekymret sin Faarestof gaae, hvor den vil, indtil henimod Jul, da enhver op søger sine iblandt Hedebakkerne, hvor de gjerne findes. Nu indelukkes de om Natten med Vædren og gaae ud om Dagen, saalænge Jorden er bar. Bliver et Faar borte i Efteraaret, efterlyses det, og den som finder et fremmet Faar, bekiendtgjør det. At et Faar boristjæles, høres meget sjeldent. Naar Lammene tages fra Faarene, malkes dog ikke disse, da man har den Formening, at denne Fordeel ville tabes paa Faarene. Bønderne komme nu temmelig i Vane med at bede de fleste af deres Væderlam, deels formedelst den Ulejlighed, det forvolder at holde Væderne tøjrede i Efteraaret, og deels forme:

delst den kostbare Nygt de fordre om Vinteren; da Bæderne faae af samme Hakkelse som Hestene, og Fordelen af dem, fremfor Bæderne, er kun det bedre Skind. Af den Middelart Faar, som Bønderne holde, regnes almindeligen at kunde have af Nikkelsdags Klipningen 1 til $1\frac{1}{2}$ Pund Uld af et Faar, og 2 til 3 Pund af en tredie Aars Bede. Skade, at man ikke sortere Ulden, og giver den derved ikke den Værdie, som den kunde have. Ulden gaar meest til Ringfisking, hvorfra den føres til Hamborg.

Faarenes Vinterrygt er efter ethvert Steds Forraad eller Mangel, meget forskiellig. De faae 4 — 5 Gange Foder om Dagen, og 2 Gange Vand, eller som nogle holde for bedre, Vandet bæres ind til dem i Vandtruget, som staaer bestandig i Faarestien. Hvor man har tilstrækkelig Høe, fodres de allene dermed, og paa store Gaarde allene med Høe og Havrehakkelse. Nogle give 1 Giæst Rivelse, 1 Giæst Hakkelse blandet med Avner, 1 Giæst Høe efter Vand, 1 Giæst Hakkelse med Avner, og 1 Giæst Rivelse efter Vand. Nogle give Faarene allene 2 Giæst Høe og 2 Giæst Lyng. Nogle give 3 Giæst Halmhakkelse af Havre eller Rughalm, 1 Giæst Høe og 1 Giæst Lyng. Hvor man avler Urter, gives Faarene et Par Giæst Urtehaln, som de pille Bladene af. Urtehaln, Faaren i Hakkelse og blandet med Avner, gives ogsaa Fækreaturerne, Bæderne faae samme Nygt som Faarene; men Bæderne næsten samme Nygt som Hestene. De Faar, som have Tvillinger, gjør man hellere saaledes tilgode, at de selv kan underholde deres Lam, end man giver Lammene Melk. Man giver dem derfor sort Havrehakkelse, hvori kommes sort Havre, Urter eller Mæl; Saaer. — En almindelig Faaresyge er Svæl, som bestaar i skarpe Vædsker, der samle sig under Huden paa Halsen og over Boverne,

hvorved Ulden paa det Sted falder af, og der fremkommer Udflæt. Derfor indgives et Faar 2 Theeskeer fulde Terpentinolie, og med det samme bestryges Stedet nogle Gange, og siden efter med heed Kiernemelk.

G e e d e r holdes ikke i Thye, undtagen en halv Snees paa Nystrup Gaard i Wang Sogn.

S v i i n holder man om Sommeren, enten i Tøjre eller i indelukkede Spinehouer. Efter Høsten mærker hver sine og slaer dem løse. Efterat Kleberablen er blevet indført, holdes strængt over, at de løse Sviin skal være ringede. Paa Forsømmelse heraf, har man paalagt sig selv en Pengestraf. Mange Sviin holder Bonden ikke, stelden over 1 eller 2; men de ere af en god stor Art. Af Sviin uddrives ogsaa hvert Aar endeel af Thye. Det gode fede Faarefisd, hvormed enhver Huusholdning forsyner sig, gjør Flestet tilligemed Drefisdet for det meste undværligt; saa at Bonden enten sælger Svinene mavre, eller overlader noget af Flestet til Skudefarerne, som sælge det til Norge.

Af **G j e s** tillægges ikke mange i Thye, og de som have, tøjres for det meste om Sommeren. Paa Thyholm have de fleste. Ellers kjober man dem hellere fra Handherred, hvor de i Efteraaret mavre koste 30 — 40 sk . Stykket. Men Thylands Gjes ere altid større og bedre end disse. En Gaas givet med $1\frac{1}{2}$ Skpe. Havre og $\frac{1}{2}$ Skp. Byg, vejer sædvanligen med Fjedrene, 12 Pund; men faaer den mere Korn, bringes den let til 14 Pund. Af **W e n d e r** holdes en Deel. Af **Kalkonske Høns** sælges nogle til Norge, for 4 Mrf. Stykket.

15. Thybo = Oste.

Thylands Oste ere bekiendte, baade indenlands og udenlands, for deres særegne skarpe Smag. De ere fede; men ikke saa fede som de holsteenske, og have en behagelig Skarphed, som tiltager, jo længere de gjemmes; hvorfor de og ikke bær anskieres, førend de i det mindste ere et Aar gamle. De som agtes meest, ere de store, hvorved man forstaar dem, som veje 2 til 4 Lspd. Disse koste almindeligen 16 β . Pundet. De smaae Oste, som veje mindre end 1 Lspd., efterspørges ikke saa meget, end: skiondt de i Smag og Godhed ikke synderligen staae tilbage for de større, naar de kun ere lavede paa den rette Tid og af sød Melk. De smaae koste her paa Stedet kun 8 — 10 β . Pundet. Af de smaae udføres ikke ret mange, i det mindste afgive Kæbmændene i Thisted sig ikke med at gjøre Udførsel deraf. Udenfor Thy kan derfor næsten ingen erholde Thybo: Oste, uden de, som ved Bekiendtere her kan faa dem tilsendte; og da er det meest de store, som efterspørges. De store Oste, som frembringes i Thy, skyde deres Tilværelse en gammel; Bedtægt, at hver Mand i Sognet giver sin Præst, Degn, Herredsfoged og Herredsskriver hver et Maal Melk, som modtages paa een Gang, og sammenlæges til een Ost. Efter Sognets Størrelse og efter den Mængde Melk, de selv kan bringe i Forening med, bliver altsaa ogsaa Ostens Størrelse. Og da Pundet betales i Forhold til Ostens Størrelse, saa gjøre nogle endog en Ost af 2 Sognes Melk. Dog, da det i nogle Sogne er Skik, at Præst og Degn hver faaer 2 Gange Melk, saa kan man dog af Thylands 28 Sogne falde regne 112 Oste, hver omtrent paa 3 Lspd., som Præsterne og Degnene kan sælge. Næsten lige saa mange

kan Herredsfogder og Herredsskrivere levere; men da de ikke kan tilføtte af egen Melk, blive deres mindre. Saa: danne store Oste kan Bonden ikke frembringe, især da her kun holdes faae Køer; med mindre hele Sogne eller By: er vare forenede om, vekselsviis at levere hinanden et Maal Melk; ligesom nu 2 eller 3 Gaarde gjerne staae i Forbin: delse med at bytte Melk med hinanden til de mindre Oste.

Tiden, paa hvilken Ostene skal laves, er 8 Dage før, indtil 8 eller 14 Dage efter St. Hansdag. Efter den Tid indeholder Melken færre Ostpartikler, som tydeligen kien: des, efterdi en Ost af samme Quantitet Melk, 14 Dage sildigere, bliver langt mindre. Og længere hen, naar Græsset bliver ældre, ville, til en lige saa stor Ost, vist udfor: dres langt mere Melk, hvorhos Smagen ville aftage. Den 27de Juni lod jeg lave en Ost af 385 Potter sød Melk, som vejede 60 Pd. først i October, da Pundet sælges til 1 Mk. Til hver Pund tørret Ost udfordredes altsaa næsten $6\frac{1}{2}$ Potte Melk; og 1 Potte Melk udbragtes paa denne Maade til omtrent $2\frac{1}{2}$ β., Ballen til Sviin og 3 – 4 Pund Smør, som kan udbringes af Ballen, kan regnes som Godtgjørelse for Omkostningerne. Altsaa er dette den for: deelagtigste Anvendelse, som kan gøres af Melk i Thy.

Det vanskeligste Spørsmaal at besvare, er: hvori Grunden ligger til Thybo: Ostenes særegne ramme Smag? Saa vidt mig er bekiendt, har ingen hidindtil angivet no: get fyldestgørende i den Henseende. Nogle søge Gunden hertil i Behandlingsmaaden, andre i Græsarterne, og atter andre i den kalkagtige Jordbund. — Naar jeg faar fremsat Behandlingsmaaden, vil man see, at denne i det væsentlige ikke er forskiellig fra den, som bruges paa andre Steder, og altsaa allene ikke kan anføres som Grund. Desuden

har jeg vis Forsikring af en kyndig Landmandinde, som, efterat have i mange Aar lavet af de bedste Thybo: Øste her, gjorde Forsøg med at gjøre Øste paa samme Maade og af samme Størrelse i Bønsyssel; men som dog i Smag bleve ganske forskiellige fra de thylandske. De som ville finde Grunden hertil i Græsarterne, til hvilken Mening de fleste helde, holde sig fornemmeligen til den hvide Klever. Dog maae det tilstaaes, at endskiønt baade Naturen frembringer denne Klever her, og den paa nogle Steder ogsaa saaes, saa findes den dog paa andre Steder i Danmark i lige saa stor Mængde, uden at man derfor sporer saadan Virkning paa Østene. Den gule Klever er og bleven anseet, som en Grund; men endskiønt den ikkeielden forekommer, hvilket forhen under Planterne er anmærket, saa er den dog ikke allevegne i den Mængde, at den kan komme i Betragtning. Af de øvrige Planter, som her findes, vil man neppe med Grund kunde gjette paa nogen; og Græsarterne ere ingen andre, end de paa andre Steder almindelige. Af Jordbunden synes det altsaa rimeligst, at udlede den egentlige Grund. Nærmest kunde man vel tænke paa Kalken, som for en Deel udgjør Grundlaget. Men herimod kan indvendes, at adskillige andre Steder i Danmark bestaaer Grunden ogsaa af Kalk, og Østene have dog ikke denne Egenkab. Desuden er det kun omtrent i den halve Deel af Landet, at Kalken findes som en overvejende Bestanddeel. Jeg har tilfort erindret, at adskillige Ting bære Vidne om, at Jordbunden i Thy er temmelig jernhaltig; men om denne Egenkab herved kan komme i Betragtning, tør jeg ikke indlade mig udi. Maa skee Jordbundens baade metalliske og kalkagtige Bestanddele kan meddele Græsset en egen Kraft, som kan gaae over til Melken.

Den Maade, paa hvilken man her tillaver de store Ostte, skal jeg korteligen fremsætte. Til Ostningen bruges enten sædvanlig Løbe eller Løbelage. Denne sidste tillaves saaledes: man tager Kalvemæden af een ikke alt for spæd Kalb, lægger den nogen Tid i Salt, ombinder den derpaa med Papir og ophænger den i Skorstenen for at tørres; men ikke røges. I Foraaret lægger man den atter i Saltlage, og denne Lage er det man til Sommeren bruger til Ostning. Naar den første Lage er brugt, kan man igjen i en Flaske eller Krukke paaaghyde samme Mævestkind nogen Ostvalle eller Lage, som efter kort Tids Forløb igjen er tienlig til samme Brug. Dette Sammenløbningemiddel har det Fortrin, at det ingen Pletter efterlader i Osten, da derimod af den almindelige Løbe, om man end søger at borttage den, altid noget bliver tilbage. Naar nu Arbejdet skal begyndes, og den nysmalkede Mælk er samlet i eet eller to Kar, øser man henimod Halsparten deraf i en Kjedel for at varmes; naar dette har naaet den Varmegrad, at det kan formodes at kunne gjøre den øvrige Mælk omtrent melkelunt, eller lidet varmere end det kommer fra Køen, slaaes det i Karret til det øvrige. Skulde det endnu være for koldt, varmer man en liden Deel igjen; er det derimod for varmt, lader man det staae at svaldes eller gyder noget koldt Mælk dertil. Nu tilføttes Løben eller Løbelagen, hvorefter til den største Ost næsten kan behøves en heel Løbe. Karret tildækkes nu med Lagener, indtil Melken er løbet sammen og blevet landløs, saa at Ballen begynder at staae oven paa Ostklumpen. Dersom man har brugt Løbe, stikker man først Haanden ned, for at optage denne tilligemed en haar Klump, som har samlet sig omkring samme midt paa Bunden. Derpaa udrøber man hele Ostklumpen, enten med Haanden eller med

en Sløv, indtil det alt bliver i smaae Stykker som en Belling. Nu lader man det staae at sættes, indtil alle Ostpartiklerne ere sunkne til Bunds og have samlet sig; hvorpaa den klare Væske øses oven af. Nu behøves 2 Personer, hvoraf den ene sammenkryster det Hele lidet i Karret, tager det derpaa haandfuldviis ud af Karret, kryster det og lægger det paa et Trug; den anden tager nu efterhaanden disse Kugler af Truget, trykker dem paa Bunden af Ostekarret, i hvilket er lagt et reent Klæde eller Lagen og knuger det vel sammen. Naar Bunden er stult med det første Lag, strøes derpaa 3 Haandfulde Salt. Med det følgende Lag og med Saltninger fortares paa samme Maade, indtil ingen flere Ostdele ere tilbage i Karrene. I en fire Lispunds Ost kommes 9 Haandfulde Salt. Nu arbejder tvende Fruentimmer af alle Kræfter paa at kryste og sammentrykke Osten med Hænderne; og for at faae Ballen desto renere fra, lægges tilsidst et tørt Klæde, efter det andet, ovenpaa, medens den trykkes. Naar nu den ene Side er krystet saa got som muligt, væltes Osten ud paa et andet tørt Klæde, med hvilket den lægges igjen i Formen, saaledes: at den nederste Side vendes op, paa hvilken den ligeledes krystes, og derpaa atter vendes og krystes paa samme Maade endnu engang. Til sidst lægges nogle et Laag, som tetsluttende kan gaae ned i Ostformen, ovenpaa med en svær Vægt af Stene; mange bruge derimod slet ingen Presse. I de første 6 Dage forbliver den i Ostformen eller i een, lidet større, Ballie; men maae imidlertid dagligen 3—4 Gange tages op og vendes, hver Gang i et tørt Klæde; hvorved den tillige jævnligen overstrøes med Salt. I fald den skulle have Sprækker eller Ujævnheder, har man et Fadfuld af den ukrystede Ostmaterie i Beredskab, hvormed den smiddes: s: udbedres og overs

strnges, for at blive glat. Efter den Tid tages den af Ballien, indshes fast i et Lærredsbelte omkring Kanten, og lægges paa et Bord, hvortil ingen Soel kommer. Naar den bliver mere tør, taaler den lidet Trækvind. Stulle Skimmel og Pletter vise sig, overstryger man den med Haanden med kogt Smør.

Til det uvæsentlige og unyttige ved dette Arbejde hører, at nogle faae skaalle Osten, efterat den er tryktet. Hvor: til de gjøre en Deel af Ballen eller reent Band koghed, og holde Osten deri et Qvarteers Tid, hvorefter de igien tryk: ke den i Formen. Isteden for at nogle lægge den i Presse, indhulle andre den i Puder, hvorved den holdes varm, giver sig i Vejret, og bliver mere piberet eller aaben. Man har tilforn tilsadt en Mængde Kryderier, som Nelliker, Mustat, Safran og Kummen; men nu har man lagt Mærke til, at den naturlige Smag er behageligere, og blander derfor intet udi undtagen Kummen og Salt, jo mere af det sidste, jo bedre. Saltet ikke allene, forhøjer Smag: gen; men det bidrager ogsaa til, at Osten langt snarere tørres, — Forskiellen imellem de store og smaa Ostes Til: lavning er allene, at der intet Salt kommes i de smaae, hvorved disse vel synes federe; men langt snarere revne og beskadiges. Ogsaa ere de smaae ikke altid lavede paa den bedste Tid, eller af nymalket Melk allene; men undertiden endog af 3 Maal Melk. Desuden anvendes paa de store Oste langt mere Arbejde; thi dersom Ballen ikke fra Bes: gyndelsen af bliver omhyggeligen afkryftet, vil Osten rev: ne og mislykkes. — Stulle Osten under Tørringen revne og tage Skade, da skæres Stykker ud af en mindre Ost, som med et varmt Strygjern indsmeltes eller indbrændes i Abningen.

Hvad man nylig i England er bleven opmærksom paa, nemlig at Ostdelene i Melken ere forskiellige fra

Smørrelene, har man her længe gjort Anvældelse af; thi naar Osten er fraskilt, sætter man Ballen hen i Melkekar og Baller, som da bærer en Deel Gløde hvoraf tierneß, om ikke det letteste, saa dog ganske spiseligt Smør. Til sætter man tillige nogen anden Gløde, bliver Smørret saa meget bedre. Man troer ingenlunde, at den ramme Smag som findes hos Ostene, ogsaa bemærkes i Melken eller Smørret. Melken er velsmagende; men maaskee noget federe end i de skarpe Egne. Og Smørret kan, ved en reenlig Behandling, haveß ligesaa behageligt i Thye, som noget andet Sted.

Merkeligt er det, at udenfor Thye, saavel i Handherred som i Harsyssel paa hiin Side Odsund, findes intet af den Skarphed ved Ostene som ved de thylandske. Derimod have Norsøes Oste megen Liighed med de thylandske, og de som blive behandlede med samme Nøjagtighed, vil maaskee neppe kunde skielnes derfra. Ogsaa blive Norsøes Oste solgte og antagne under Navn af Thybo: Oste. Men Jordbunden paa Norsøe har og megen Liighed med Jordbunden i Thye. *)

16. Bygning og Indhegning.

Alt bygge godt, er overmaade kostbart i Thye, hvor man fra andre Steder dyrt skal kobe alle Materialier. Og stærke Bygninger ere dog saa aldeles nødvendige her, hvor Windene ere ualmindelig heftige. Grundmuur er sielden, endog paa Herregaardene. Og i Thisted ere kun 3 grundmurede Huse. Forresten er alt Bindingsværk, og dertil bruges næsten intet uden Fyrretømmer. Af Egetømmer faaes her intet, uden hvad der tilføres fra Norge, eller

*) Om denne Artikel, kan læses Hr. Lemvig's Prisskrift, om Thybo: Oste.

hvad der kan bierges af strandede Skibsbrag, hvilket dyrt nok betales til Gavntømmer. Saa stor Overflodighed Landet end har, baade af godt Leer til Muurstene og gode raae Kalkstene, saa lider det dog stor Mangel baade paa Steen og Kalk til Bygning. Thi Vestervig Teglbænderie kan ikke forsyne Landet, ligesaa lidet som de ubetydelige Kalkbænderier. Bore Tørvemoser ere ogsaa utilstrækkelige til nogen betydelig Drift af den Natur. Desuagtet finder man i det Hele gode og vel vedligeholdte Bøndergaardene. Paa nogle Steder boe Bønderne endog ualmindelig bekvemt og godt. Bøndergaardene ere sielden indesluttede af 4 sammenhængende Længder; men bestaae sædvanligst kun af 2 Huse, derfor Bindens Skyld gierne ere byggede med Enderne mod Vester og Øster. Og da disse tvende Huse staae lige over for hverandre, saa er Gaarden aaben mod de to Sider. Husene staae almindeligen i Fodstykker eller Lejder; men da disse af Tørvetømmer ere kun kort varige, saa har man nu begyndt at bruge lange hugne Stene til Fod. Man betaler 12 — 16 β. for en Alen af saadanne Stene. Efterdi Stenene ere lange og flade, saa skride Stolperne ikke let ud af Linien saaledes som paa andre Steder, hvor man sætter dem paa runde Stene. Port- og Dør-Stolperne befæstes tillige ved et paaflaget Anker eller Jerntap, som gaaer ned i et hugget Hul i Stenien. Stolperne og alt udvendigt Træværk holdes bestandigt overstrøget med Tjere, hvori er blandet Brunrødt, og som man varmer, allene ved at komme en heed Steen deri. For det meste ere Bøndernes Vægge opklinede af Leer, eller om de nederste Tavler ere opmurede med Muurstene, saa ere dog næsten altid de øverste klinede. Indvendigt i Huset ere saadanne Leervægge meget gode; men til Udvægge ville de ikke være saa tjenlige, dersom de ikke desto omhyggeligere beskyttedes imod Regnen. Men deels holder man dem vel overkalkede eller beklædte med Nør,

og deels bygger man almindeligen Udskud til sine Huse paa begge Sider, undtagen hvor Dør og Binduer ere. Derved kommer Taget til at løbe saa langt ned, at Udvæggene ofte blive mindre end 2 Alen høje; Hovedstolperne, som bære Huset, staae nu ikke i Udvæggen og altsaa kan være længere, og man faaer for liden Beføstning en Udvidelse i Huset af $1\frac{1}{2}$ — 2 Alen, hvor Senge, Spisestamer o. s. v. kand indrettes. Hvor Laden er meget høj, anlægges Loegulvet i det ene Udskud og Algerummet i det andet, hvorigiennem kan føres med Kornlæs. Men Bønderne have sædvanligen en Port midt paa Laden, hvor der kan føres ind, og Kornet aflæsses. I Kalkegnene maae bruges den Forsigtighed med Leret til klinede Vægge, at det en Vinter over maae have været udsat for Frosten, paa det at Kalken kan opløses; men naar det derefter æltes godt, kan de deraf klinede Vægge staae i adskillige Aar. Ved saadanne Bygningsmaterialier er det begribeligt, at man idelig maae bygge, kline og udbedre sine Huse.

I Vestervandet Sogn, hvor der findes Kridtstene, tilhugger man ligesom paa Stevns Klint, af disse saakaldte Blegers, Stene til at mure med. I Kalkegnene bruger man ogsaa Kalkstene eller Kalkbleger til indvendig Muur, især til Skorstene; men hvor Frosten kan virke og opløse dem, ere de utienlige. I disse Egne betiene de fattige sig og af Flintestene til at opmure Vægge af. Hidindtil har i mange Bønderhuse ikke været opførte Skorstene; men kun været Røghuller paa Tagene, men nu blive Skorstene almindelige.

Uf Mangel paa Rughalm bruges meget Havrehalm, ogsaa Byghalm til Tag, især paa den nordre Side af Hu-

set, hvor det kan vaere længst. Når lægger man megen Vind paa, for at lægge lagvis imellem Halmen, hvilket giver et stærkere og varigere Tag. Endog Herregaardene ere for det meste tækkede med Straa og mange Huse i Thisted bære endnu Straatag. — At gipse med Leer paa Halm, der er ombunden smalle Brædder eller Staver, er os ikke ubekjendt, men kun lidet brugt.

De fleste Kirker her i Landet ere kullede, uden Taarn eller Spir. Hvad Stormvindene kand udrette her i Landet, sees ogsaa paa de Kirker, som Ejernes Bindsyge har afflødret Blyet og igien belagt med Tegl; thidet er næsten en Umulighed at et Steentag kan staae sig her. Man tør vel haabe, at det herefter ikke tillades at tilføje flere Kirker denne uoprettelige Skade for en saa ussel Fordeels Skyld.

I den nordlige Deel, nogle Steder i Nors, Bandet og Thorsted Sogne, har man en Dybde af 60—70 Alen og derover, at grave til Vand. Det ville altsaa være vanskeligt at opsætte Brønde paa disse Steder, dersom Naturen ikke lettede Arbejdet paa en anden Maade. Men da Grunden i al denne Dybde for det meste er Kalk, som er saa haard og fast, at man maae hugge det op, saa behøve disse Brønde ikke at opsættes enten med Stene eller Planker, og skyde dog ikke efter. Dog for at forhindre Frostens Paavirkning, som ville opløse Kalkstenene, opsættes nogle saa Alen for oven med Kampstene sørend man graver dybere. Desuden bygges ogsaa et Brøndhuus eller Skuur over Brønden. Ofte graver man ogsaa en Brønd i Stalden eller saa nær derved, at Vandet ved Rønder kan indledes der, hvilket om Vinteren er til megen Bequemmelighed. Hvor Jordbunden ikke er Kalk, opsættes Brøn-

dene med Flintestene eller Kampstene. Paa nogle Steder har man neppe 8 Alen, paa andre 10 — 20 Alen til Vand. Vandet opdrages ved et Kæb, som med 2 Spande gaar over et Hiul.

Nu da Udskiftningen saa godt som er fuldendet i Thye, ville tilstrækkelig Indhegning bidrage overmaade meget til Agerdyrkingens Fremme; men den Fordeel, at have sin Jord indhegnet, savnes aldeles. Vel tøjrer enhver sine Kreaturer, og freder saa godt muligt, men denne Fredning vaerer kun indtil det meste Korn er i Huus, saa at den Mand, som staaer tilbage med sit Korn, maae selv lade det vogte. Desaaarsag kan den vigtige Kleveravl, Kartoffelavl og andre nyttige Indretninger aldrig ret lykkes her, fordi man mangler Indhegning, og altsaa Fredning baade Foraar og Efteraar. Nogle enkelte Udskiftede have vel begyndt at indkaste deres Lod; men med et lidet og enkelt Dige, hvis højeste Nytte kan være, ved Vejene at forhindre Kiørsel paa Marken. Endogsaa de, som opføre de bedste Diger, gjøre sædvanlig Foden for smal, og opsætte det ikke omhyggelig nok med Græstørv, hvors for det ogsaa skyder efter. Man affkrækkes ogsaa fra at spille Jord til et dobbelt Dige, efterdi det dog uden Gierde ikke kan udholde Faarene. Naar Indkastning skeer i mellem 2 Mænds Lodder, bruges sædvanligen Flækgrøst: Grøsten graves i Skiellinien, og et Dige kastes op til hver Side. Ogsaa denne Indhegning, er til liden Nytte og kan neppe frede for Fæhøvd, end sige for Faar. Saa vel Kiisgierder som levende Gierder ere ganske ubekiendte Ting i Thye. Men denne Mangel paa Indhegning kan ikke lægges Thyboerne til Last som en Mangel paa Vindstibelighed; men Vanskelighederne ere her større end an-

dre Steder. Hvor Grunden er Kalk, opløses denne af Frost, og Diget skrider ned. Hvor Grunden er Grus, gaar det ikke meget bedre. Paa andre Steder kunde vel Diget staae, men hvorfra tages Gierdsel? Her mangler alt baade til Kiisgierde og levende Hække. Hvidtorn har ves ikke, og de skarpe Foraarsviinde ville sikkerligentilintetgiøre denne og andre Tornes Bæxt paa et Dige. Vel kan det siges, at Plantning hidtil ikke er forsøgt; men den som kiender den saakaldte Staj i Foraaret, tør neppe giøre sig megen Forhaabning. Dog er der eet Træ, som trodsfer Windens Skarphed, nemlig Hyliden. Jeg tror, at dersom denne enten blev plantet paa den vestre Side af et dobbelt Dige, eller og blandet imellem Hyben, Slaaen og andre Torne, da ville den forskaffe disse en saadan Eye, at de kunde voxe. Hyliden har ogsaa det Fortrin, at den ikke saaledes som andre Træer afædes og beskadiges af Gaarene. Dersom den omtalte Hæfgrøst med Dige paa hver Side, skulle være til nogen Nytte som Hegn, da formener jeg, at der maatte plantes Sandtidse, Slaaen, Hyben o. s. v. paa begge Sider, som giennemvoerne med Brambær Klynger kunde opfylde Groben. Dette ville give et tilstrækkeligt Hegn, og som ved Hielp af Digernes Beskyttelse sikrest kunde voxe under dette Klima. Et lidet Forsøg har jeg ogsaa giort paa denne Maade. Gid Thyboerne, som ere saa ubekiendte med al Indhegning, ikke fremdeles mangle fornøden Bejledning og tilstrækkelig Opmuntring til denne saa vigtige Sag!

Steengierder ville vist nok være det meest passende Hegn i Thy. Det mangler heller ikke paa gode Steenfløvere, som meget vel forstaae at sætte et Steendige. Men Thyland har ingen Forraad paa Stene, som kunde være

tilfræffelige til saadant Brug. Dersom her fandtes saadant Mængde Kampstene som nogle Steder i Sieland eller ved Niim i Jylland, ville Thyboerne vist ikke forsømme at gjøre Anvendelse deraf. Men det er endog vanskeligt at faae Stene samlet til et Hagedige. — Hangerne indhegnes almindeligen enten med Flintstene, som findes i Kalken, eller med Digertræs, som graves i Hederne, og hvoraf opføres 2 — 2½ Alen høje Diger. Af saadanne Jorrdiger er næsten ethvert Huus omgivet, om ikke for at indhegne en Hauge, saa dog for at frede de lave Tæge for Kreaturerne.

Norden og Osten for Thisted ere Vejene meget gode thi Kalkgrunden modtager letteligen Vandet. Men i den sydlige Deel af Landet, hvor Jordbunden er Røddler, ere Vejene til visse Tider meget besværlige at fare. Naar Vejene her engang skal anlægges og istandsættes, har man et ypperligt Middelt i de mange Smaasteene eller Der, som findes saavel ved Fiorden som paa Agrene. Steenkister og Broer opfører man fortreffeligen af hvide Stene.

17. Parcellering.

I de senere Aaringer er Opløsning og Udstykning, saavel af Herregaarde som Bøndergaarde, meget kommet i Gang. Om trent i den sidste Halvsnees Aar ere følgende Hovedgaarde opløste og enten alt, eller det meste af Bøndergodset bortsolgt: Nørtorp, Nøstrup, Sland, Drum, Fadersbøl hvormed Nørhaagaard var forenet, Trup, Stamhuset Vestervig Kloster, Stamhuset Todbøl med Todbømbisgaard, Stamhuset Kislbygaard og Allerupgaard. De komplette Herregaarde, som endnu have alt sit Bønder-

Dergods, ere nu Fun: Ulstrup, Røstруп, Tanderup og Hindsele. Nørtorp var det første Gods, hvis Bønder for en halv Snees Aar siden bleve Selvejere. Og da Jordegods den Tid endnu ikke var i saa høj Priis, saa sit Fæsterne deres Gaarde for godt Kiøb. Det er derfor ikke uden Grund, at de har sat Hr. Byfoged Lemvig et Taknemligheds Minde, fordi han som Herredsfoged opmuntrede og understøttede dem til et Kiøb, der nu er dem ligesaa fordeelig, som det den Gang forekom dem betænkeligt. Af Røstруп Gods, som for en 6 Aar siden blev solgt, betalte Gaardfæsterne omtrent 100 Rdlr. for 1 Ede. Hartkorn. Det af Dlands Gods, som omtrent paa samme Tid blev solgt, var næsten i samme Priis. Todbøl og Trup solgte alt deres Gods i Aarene 1799 og 1800, hvoraf Prisen for 1 Ede Hartkorn til Gaardfæsterne var imellem 150 og 200 Rdlr. Bestervig Gods, som for det meste blev solgt i Aaret 1799, kostede ogsaa henimod 200 Rdlr. 1 Ede. Hartkorn. Rislbygaard og Allerupgaard Ejere erfare nu vel, at Bønderne af andres Skade ere blevne mere frygtomme for Selvejendom; men dog vise de, at det er muligt at bringe Bonden til at lade sig kalde Selvejer, endog paa haardere Vilkaar end tilforn. Thi i Hillerlev har Gaardfæstere af Allerupgaard Gods udlovet 400 Rdlr. for 1 Ede. Hartkorn, og i Skinnerup Sogn skal en Mand have forbunden sig til 600 Rdlr. for hver Lønde af sit Hartkorn. — Næsten alle de opløste Herregaarde have faaet Bevilling paa Skattefrihed for Hovedgaardstaxten, endskiøndt Bøndergodset bortfælges.

Hovedgaardenes Udsplittelse haver ogsaa givet Anledning til mange Bøndergaardes Udsplittelse. Thi Bønderne kibe nu deres Gaarde saa dyrt, at Kiøbesummens

Nenter ere dobbelt eller tredobbelt saa store som den forrige Landgilde. For at formindske de Udgifter, som snart erfares at være uudholdelige, griber den nye Selvejer til det nemmeste Middel Udparcellering. Han sælger da nogle Stykker af sine Jorder, for kun at have de samme Udgifter, men kommer alt for snart til at føle, at han nu kun har det halve Jord. Saaledes er i de senere Aar Husenes Antal blevet meget forøget, og Gaardenes Antal derimod formindsket, efterdi adskillige Gaarde ere ganske forvandlede til Huse, og andre ere aftagne i Størrelse. Bøndergodsens Salg har desuden og havt til Følge, at Hovedgaardens Markerne til de fleste af omtalte Herregaarde ere blevne udstykkede baade til Gaarde og Huse. Saa at Folkemængden unægteligen meget er bleven formeret.

Alt bestemme Nyttens eller Skadens af saadan Selvejers endom og deraf flydende Udslykning, er maaskee vanskeligere, end mange formode. At Bønderne blive Selvejere, og derved opmuntrede til at drive deres Gaarde med større Lyst, og desuden befries fra det besværlige Hoberie, kan ikke andet end glæde enhver Ven af Bondestanden. Men naar man kiender den Maade, det skeer paa, og hvilke Følger det har for mangen en Bonde, da bliver Sagen at betragte fra en anden Side. Det saa kaldte Slagter-System, som saa meget er kommen i Brug, for- tiener vist ingen Berømmelse. Mange af dem, som sælge Bønderne deres Gaarde, vil sikkerligen selv tilstaae, at de mindre har Bondens Vel, end deres egen Fordeel for Dine. Dersom det blev Bønderne tilladt ikke før at vorde Selvejere, end enhver selv havde Lyst og Evne til at være det, da ville det vel gaae langsommere frem; men enhver ville dog sikkerligen kjøbe, saasnart han havde, el-

ler saae Udveje til Pengene. Men dersom den Fattige faar velsom den Formuende under allehaande Forestillinger og Trudsel drives til at k sbe strax, da bliver det en nødvendig Følge, at mangen en Bonde, der n erede sig vel som F ester, maae som Selvejer see sig skildt ved Alt. Det kan jo være Godsejeren ligegyldigt, om Bonden end slet intet kan betale paa sit Sted, naar han kun under L ste af nogle Aars Kredit af den hele eller $\frac{3}{4}$ af K sbesummen vil lade sig kalde Selvejer; thi da Fæstebrevet derved er ophævet, er det nu en let Sag som Kreditor at udjage Bonden af det Sted, hvori han som Huusbonde maatte lade ham sidde. Det er vel mere end tænkeligt, at een og anden Huusbonde eller Forvalter bringer Bonden til at blive Selvejer ved Midler, som ikke ere alt for  dle. Naar f. Ex. de tvende Betingelser forelægges Bonden, at enten skal han k sbe sin Gaard til en foresat Priis, eller og der skal tages af den bedste Jord fra hans Gaard til et Par Huse som skal bygges midt inde paa hans Jordlod, da nødes han vel til af tvende onde Ting at vælge det, hvorved han troer længst at kunde afv erge sin Ddel ggelse. Man bør vel ikke troe det, at en Godsejer skulle under en Byes Udskiftning, og dette er den bekvemteste Tid til sit Djemedes Opnaaelse, kalde den ene Fæster til sig efter den anden og true enhver med, at dersom han ikke køber sin Gaard, skal han flytte ud paa den ringeste Udmarks Lod, og naar de af Frygt derfor alle ere blevne Selvejere, da overlade dem til deres egen Skjebne, ubekymret om, hvem den befrygtede Lod tilfalder. Man kunde vel nævne flere Mueligheder; men det er nok til at gjøre det begribeligt, at ikke alle Bønder blive Selvejere med deres gode Villie. Vel er det sandt, at i L nde Hartkorn adskillige Steder i Danmark betales dyrere end her; men i

Thye, hvor for det meste kun have 6 — 8 Tdr. Algerland til 1 Tønde Hartkorn, hvor ingen Skov have og kun lidt Eng, vise Følgerne, at Jordegodset er bragt til en Priis, som efter nærværende Dyrkningsmaade er for høj, da mange nødes til at sælge deres Steder, deels fordi de ikke kan svare Udgifterne, deels fordi de ikke kan faae Penge til Laans. Unægteligt er det, at Velstand var tilforn almindeligere i Thye hos Fæsterne, end nu hos de nye Selvejere, og at den thylandske Bønde tilforn ikke var saa afhængig af Herremanden, som den fattige Selvejer nu er af sin Kreditor.

Endskiønt det ingen nødvendig Følge er, at Hovedgaardens Markerne skulle udstykkes, fordi Bøndergodset sælges, da egen Dyrkning, endskiønt kostbarere, altid lover bedre Frugter end Høverie; Arbejde, saa er det dog almindeligt i Thye, at ogsaa Hovedgaardens Markerne udstykkes til Gaarde og Huse. Om dette kan være gavnligt for Staten, naar den skal undvære de Pengesummer, som tilforn indkom for det fra Herregaardene solgte Korn og Kreaturer, vover jeg ikke at sige. Men at det vil være til Skade for den thylandske Bønde efter hans nærværende Indretning, er unægteligt. Den vigtigste Indkomst har Bønden her i Landet altid havt af sin Qvægavl, især af Stude, som han aarligen kunde sælge til Herregaardene og faae vel betalt. Dersom nu de store Gaarde ophæves, maae denne Handel standse. I flere Henseender formener jeg det desuden nyttigt, at et vist Antal store Sædegaarde, omtrent paa 20 Tønder Hartkorn, bleve vedligeholdte. Saadanne Gaarde kunde undertiden bekomme Beboere, som udenfor Bøndestanden havde nydt en bedre Oplysning, vare frie for gammel Slendrian, og med Lyst og

Evne kunde foretage sig Forbedringer i Landvæsenet. En saadan mere oplyst Klasse af Agerdyrkere, er saa vigtig for et Land, at den ikke ved overdreven Parcellering burde betages en passende Virkefreds.

De mange smaae Bøndergaarde, som nu opstaae derved, at Nøden driver saa mange Gaardmænd til at sælge Jord fra deres Gaarde, vil ogsaa have skadelige Virkninger for Agerdyrkningen. Vel er det sandt, at en lille Jordlod, vel dyrket, kan bære lige saa megen Frugt som en større, der dyrkes slet. Men Erfaring viser, at de smaae Gaarde dyrkes ufuldkomnere, end de større. Behoerne af de smaae Gaarde befinde sig almindeligen i en forfæret Tilstand; de have intet at sælge til deres Skatter og Rentepenge, enten af Korn eller Kreaturer; men ofte maae kobe; de fortære hvert Aars Udbytte, saa de neppe have Korn at saae i Jorden, og have hverken Lyst eller Kraft til enten at dyrke deres Jorder vel, eller at tænke paa Forbedring. Det er saare sjeldent, at see en Gaardmand, der har mindre end 40 — 50 Tønder Agerland, eller rettere, som ikke kan saae 20 Tønder Korn, her at staae sig vel.

Men den skadeligste Følge af Udstykningsen, er de mangfoldige Huse, som derved fremkomme. Jeg veed, det er at tale imod Tidens Aand; men ikke imod den Sandhed, som Erfaring daglig bekræfter i den Provinds, hvorom her handles. Saa glædeligt det end er, at see Folkesmængden tiltage i et Land, naar Vinstkibelighed og nye Næringsveje tiltage med den, saa sørgeligt er det at see en Hoben Familier at leve et kummerligt og afhængigt Liv, uden at kunne ernære sig selv. Man feiler meget, naar man ubetinget vil slutte fra een Provinds til alle andre.

I Sjælland staae adskillige Næringsveje aabne for Huusmanden, og han mangler ikke der Arbejde, som betales ham saavel, at han letteligen kan ernære sin Familie. Underledes er det i Thy: her mangler det ikke paa Tjenestefolk eller Daglejere; men mange af disse mangle Arbejde. Her falder ingen Fortieneste med Gjerder, Grøfter, Skovning og saa meget andet Arbejde, som forefalder andre Steder. Derfor kan og en Daglejer have her om Vinteren for 4 ß . og om Sommeren for 6 eller 8 ß . daglig, hvormed han ikke kan føde Kone og Børn hjemme. I Vinteren 1800 og i Sommeren 1801, da 1 Tønde Rug kostede 7 — 8 Rdlr. og 1 Tønde Byg 28 Mark, saaes det at Folkemængden var stor nok efter Næringsvejene, da førre stærke Karle og Mænd i dette dyre Aar saae sig nødte til at gribe Bettelstaven; og det samme sees, desto værre endnu dagligen.

Lad end Huusmanden have Jord, om det endog var 1 Tønde Harkorn, og saa meget behøves mange Steder til 2 Køer og nogle Faar, saa er dog hans Forsatning sielden god. Han er alt for afhængig af Gaardmanden, da han til al sin Pløining og Jords Dykning behøver Gaardmandens Hielp. Er Huusmanden Haandværksmand, Lømmemand, Smed eller Tækker, kan han giengjælde det med sit Arbejde; men for andre er det besværligt at faae Jorden dyrket. At pløje for Betaling, gjør Bonden ikke gjerne, meget faa Gaardmænd lade sig formaae til, for 2 Marks Betaling for et Plovbred at dyrke andres Jorder; et Plogilde bevæger maaskee lettere dertil, men er kun til liden Nytte; af Barmhiertighed at pløje alle Huusmændenes Jorder, dertil er deres Antal vel stort. Det er altsaa naturligt, at Huusmanden faaer sin Jord

flættet dyrket, og dog er det ham der betaler sin Jord dyr-
 rest; thi de mindste Lodder er altid i Forhold de dyrreste.
 I Lønde middelmaadig god Brødjord, uden Bygning, kos-
 ter nu f. Ex. i Skjoldborg over 40 Rdlr. Enskjønt
 Huusmanden saaledes maae nøjes med, paa hvad Maa-
 de og til hvad Tid han kan at faae sin Jord dyrket, saa er
 det dog ikke uden af Grund, at Gaardmanden siger: at
 det kun lidet kan nytte ham, at han har kjøbt sig frie for
 Høverie, da han nu maae gjøre det Arbejde til Husene,
 som han fordem gjorde til Herregaarden. Saaledes ere
 de mange Huse til Byrde for Gaardene og Huusmændene
 selv ere ingenlunde lykkelige derved; thi hvorledes skal 4
 Gange saa mange Mennesker, under haardere Vilkaar og
 ved en flattere Dyrkning, leve af den Jord, som tilforn
 neppe kunde føde en Familie? Naar derfor Hr. Høegh op-
 muntrer til Formerelse af Huuse med 3 eller 6 Lønder
 Land, da er det sikkert ikkun hans Mening, under den Be-
 tingelse, at hans vel udtænkte Plan for saadanne Jord-
 lodders Dyrkning, blev fulgt. Men hvor intet deraf føl-
 ges og hvor, om ikke andet, saa dog Mangel paa Indheg-
 ning, forhindrer Udførelsen, der vil nok enhver tørke an-
 derledes om de mange Huuslodder. Man maae ej heller
 troe, at denne Huusmændenes Formerelse har haft gavn-
 lige Virkninger for Flid og Bindskibelighed, eller for Mo-
 raliteten i Almindelighed. Mangen en Huusmand driver
 sin Tid med at rygte og passe sin Koe, og lever af sin Uvl,
 saalænge den tilstrækker, og naar Nøden driver, gaaer
 han enten selv ud, eller jager sine Børn ud at tigge, for
 at indsamle Forraad igjen til nogen Tid. Flid, Sæde-
 lighed og god Børneopdragelse, vil neppe kunne trives un-
 der saadan Forsatning. Intet Skolevæsen eller offentlig
 Foranstaltning vil være istand til, i mange Aar, at op-

rette det, som paa den Maade i de sidste Aar er nedbrudt. Endog den flittige Huusmand vil neppe være istand til at beskytte sig for trykkende Armod, naar Sygdom, Allderdom, Børneskole, eller dyre Aaringer indtræffe. Saa at, dersom han ikke fristes til Tyveri eller aabenbart Betleri, saa maae han dog være afhængig af sine Sognesfolks Barmhiertighed.

Saalænge man altsaa ikke veed at anvise Huusmændene saadant Arbejde, hvormed de kan ernære sig og Familie, troer jeg ikke, at man skulde paastynde deres Mangfoldiggisrelse der i saa mange Henseende truer med at ville blive skadelig og farlig. Ingen kan inderligere ønske Folketallets Formindelse end den, som skriver dette; men han ønsker, at Fædrelandet ikke alleens skulle have mange, men ogsaa lykkelige Beboere, og at Fabrikerne og Næringsvejene maatte tiltage i samme Forhold, som Folkemængden. Naar Huse bleve byggede paa passende Steder og i et rigtigt Forhold, kunde de være til Nytte. Paa nogle Steder især ved Liimfjorden kunde Fiskeriet sysselsætte flere Hænder. Paa andre Steder ere Udmarkerne saa store og langt fraliggende, at det var godt, om samme bleve folgte til nye Gaardes og Huses Oprettelse. Men for al Ting maatte Gaardene, der dog i de vigtigste Tilfælde udgjøre Landets Styrke, ikke derved gøres alt for smaae eller formindskes i Antal. Hvor der ikke have andre Næringsveje, og saa længe Vindstibelighedsgrænene ikke ere flere, burde vist nok Husenes Antal i et Sogn ikke overgaae Gaardenes. Og jordløse Huse burde ikkun være til for saadanne Beboere, der ved een eller anden Haandtering kunde ernære sig. For at oplyse hvor byrdefuldt det er for et Sogn at have mange Huse, vil jeg anføre

Skoldborg Sogn, som bestaaer af 25 Gaarde og 50 Huse, hvoraf de fleste have Jord. Foruden jævnlige Byrder med at dyrke Huusmændenes Jorder og anden godvillig Understøttelse, som Gaardmændene daglig maae vise de fattige iblandt dem, har dette Sogn 5 højstrængende Almisselemmer, som nyde omtrent 15 Tønder Korn og 5 Rdlr. i Venge aarlig, desuden betales 10 Rdlr. for et forældreløst Barns Opfødsning, og i Ansætningspenge for de Fattiges Extraskat betaler Sognet 8 Rdlr. 2 Mk. 14 Sk. Naar nu hertil regnes 8 — 12 omstrygende Betlere daglig, hvoraf neppe nogen gaaer bort ringere end med 1 Sk., om ikke i Venge, saa dog i Bahre, og man betænker de store Skatter som hvile paa Hartkornet, de aarlige Rentepenge, der tilligemed saamange andre Udgifter skal udredes af en Gaard, saa spørges: om det ikke er en Samvittigheds Sag at formere Husenes Antal? da ethvert Huus, som fastes paa et Sogn, bliver dobbelt byrdefuldt, baade fordi de Trængendes Antal derved formeres, og Sognets Styrke, eller de, som skal bære Byrderne, nemlig Gaardene, derved formindskes.

18. Oldtidens Mindesmærker.

Til de ældste Mindesmærker fra fordums Tid kan med Rette henregnes den ualmindelig store Mængde Gravhøje, som findes næsten over hele Landet. Det er ikke saa Steder, at man paa een Qvadrat Mil kan tælle over 100 af disse. De findes meest paa Hederne, formodentlig fordi man paa Indmarkerne har benyttet sig af Jorden, og udjævnet en Deel af dem. Inden i adskillige af disse Gravhøje, som ere udfastede, ere fundne Stene fatte i en Firkant, og i Bunden en Krukke eller Urne med

Afke og Been. Man fortæller ogsaa om Sværd af Malm
 og d. l. som undertiden skal være fundne deri. Det synes
 rimeligt, at sildigere Slægter har benyttet sig af ældre
 Begravelses Høje; thi undertiden findes, naar den yderste
 Jordstørpe aftages, flere Afstøkker indsatte paa Siderne
 af en Høj. Saa at formodentlig nogle af de Høje, i hvilke
 findes Urner med Afke, ere ældre end den saakaldte Brændes
 Alder, endskiøndt de fleste Spor dog vidne om Egenes
 Forbrænding. Rundt omkring nogle af disse Høje er sat
 en Rød store Stene; men de fleste have ingen Stene u:
 den omkring sig. Disse mange Gravhøje synes at vidne
 om Thylands tidlige Befolkning, og det paa den Tid,
 da vore Fædre søgte deres Næring paa Søen, og derfor
 helst udvalgte de ud til Havet liggende Opholdssteder. Man
 veed jo saaledes, at paa Vesterhavets Der og lignende
 Steder ogsaa findes mange Gravhøje. Formodentlig har
 Sandrevlerne og Sandflitterne den Gang ikke gjort Thy:
 lands Havkyst saa besværlig som nu, saa at det har været
 nemt, herfra at gære Tog til England og andre Lande.
 Muligt at her og den Gang har været Havn og Indsejling
 ved Vesterhavet.

En anden Slags gamle Mindemærker ere de saa
 kaldte Dyser, Dæes, Daaes eller Rouer, hvoraf her
 gives mange. De løbe alle i en lige Linie liig en Vold eller
 Dige; men de have ikke alle det samme Strøg. Formo:
 dentlig have de tient til Forsamlingssteder baade i religiøse
 og politiske Anliggender. Almuen anseer dem for Ræm:
 pegrave. Man gjør den Forskiel i Benævnelser, at de
 som ere omgibne paa Siderne og Enderne med en Rød
 Stene, og som almindeligen ere de længste paa omtrent
 100 Alen og derover, kaldes Rouer, og de kortere, som

ingen Stene have, kaldes Daæs. Derfom nogle af dem have været almindelige Begravelſes Steder, ligesom vore Kirkegaarde, da har det ſikkerligen kun været de ſmaa uden Steen, thi de andre ere ogsaa ved Enderne begrensede af ſtore Stene, ſaa at de ſynes paa een Gang at have ſaaet deres hele Længde. At diſſe Kouer have tient til religiøſe Sammenkomſter, er tydeligt nok. Allene i Skioldborg Sogn ere 4 Steen-Kouer og 2 Daæſe, nemlig een Koue ved Møgelvang paa 100 Alen, paa hvis Midte nylig laae en ſtor Offerſteen, — i denne lader Almue-Sagnet en Kæmpe være begravet, ved Navn Wille, hvoraf Wildſund ſkulde have Navn — Norden for Aæſ ere 3, af hvilke den første er 75 Skridt, den anden 38 og den tredje og nordligſte 135 Skridt eller 168 Alen. Paa den ene Ende af den første ſees Offerſteenen endnu, ligeledes hviler paa den ſidſte endnu ovenpaa 5 Stene en overmaade ſtoer flad Steen hvorunder er en firkantet Hule 4 Alen lang, 9 Qvarteer bred og 9 Qvarteer høj. Saadanne Huler findes flere Steder under diſſe Offerſtene. Sikkerligen have diſſe firkantede Huler ikke været uden Henſigt, da de ere nøjagtigen dannede derved, at den flade Side af de opſatte Stene vende indad. At de have været dybere tilforn, førend ſaa meget Jord har ſamlet ſig deri, er troligt. Mallet mener i hans Indledning udi Danmarkſ Riges Hiſtorie Sid. 74, at diſſe Huler have tient til at modtage Blødet af Offerdyrene. Den ene af diſſe Kouer ved Aæſ, omtales i Holbergſ Geografie. Paa Skioldborg Hede er en Daæſ 35 Skridt lang, og en anden ſees endnu ved Sønder Skioldborg. Strax Nordveſt for Thisted ligger en Koue, ſom er 200 Skridt lang, hvorpaa ere 3 Forhøjninger, 1 paa Midten, og 1 paa hver Ende. Ikke langt derfra ſønden for Dræbet er 1 Koue paa 150 Skridt,

hvorpaa tilforn ogsaa har staaet et Alterbord. Vesten for Thorssted paa Heden er en stor Steenkoue, kaldet Dode-
 nun, paa hvilken endnu hviler en stor Offersteen paa 4
 store Grundstene, der ligeledes danne en Hule, hvori 4
 — 5 Mennesker kan sidde beskyttede for Regn og Blæst.
 Strax norden for Sjøring Kirke ligger en mindre Steen-
 koue, 34 Skridt lang, hvorpaa endnu ligge nogle af de
 Stene, der have været Støtter for Alterbordet, som er
 borttaget. Saadanne Kouer og Daase findes endnu i
 Hundborg, Hillerslev og mange flere Sogne. En vis
 Ærbødighed har fredet disse Alderdommens Mindesmær-
 ker hidindtil; men nu benytter man sig af Stenene og bort-
 fører Jorden. — Foruden disse Offersteder eller Altene, som
 ere oprejste paa Forhøjninger, findes ogsaa adskillige Al-
 tene paa jævne Steder, hvor ligeledes en meget stor flad
 Steen hviler paa 4 andre Stene. Et saadant Offersted
 sees endnu strax nordvest for Thisted, og flere Steder.

Ligesom Altene have været mange, saa findes her og
 mange af de saakaldte Jordentiler, eller rettere Offerkniv-
 ve, som ere tilhugne af Flintstene. Nogle have fuldkom-
 men Lighed med en spids Kniv. Af dette Slags har jeg
 een, som mere ligner en trekantet Siil, hvoraf Bladets
 Længde er $3\frac{1}{4}$ Tomme; men maaske $\frac{1}{4}$ Tomme er afbrudt,
 dens største Bredde er $\frac{1}{2}$ Tomme, og Angelen, hvoraf no-
 get er afbrudt, er $\frac{1}{2}$ Tomme lang. En anden Slags, som
 maaske have tient som Arbejdsredskab til adskilligt Brug,
 har en nogenlunde fileformig Stikkelse. En saadan, af
 middel Størrelse, udgjør i Længden 8 Tommer, og i Bre-
 den $3\frac{1}{2}$ Tomme i den brede Ende eller mod Odden, og $2\frac{1}{2}$
 Tomme i den smalle Ende eller paa Haandtaget. — Strids-

Øxer og Stridshammere, dannede af Steen, ere ogsaa fundne adskillige Steder. — Sverd af Malm skal og være fundne i nogle Gravhøje.

Iblandt de mærkeligste Spor af gamle Bygninger, udmærke sig Sjøring Bolde, som ere beliggende tet ved den østre Ende af Sjøring Sø, der, hvor Sjøring Sø gænder sig i denne. Baade Forhøjningen, hvorpaa Borgen eller Slottet har staaet, og Boldene, som have omgivet det, ere endnu usforskyrrede. Borgen har vel ikke været af stor Omfang; men saavel Forhøjningen som Boldene have været temmelig høje. Bolden er paa 3 Steder gienemskaaen, hvorigjennem Vandet har gaaet ind fra Sjøring Sø og opfyldt Graven. Maaske ogsaa Skibe have lagt derind, og Vindebroer have forenet de adskilte Bolde. Den nu næsten udtørrede Grav er for nærværende Tid 15 Skridt bred. Forhøjningen i Midten, som har været firkantet, er endnu 15 Alen høj, og dens Omkreds ved Grunden er 170 Skridt. Borgen, som haver lagt herpaa, har formodentlig været af Bigtighed, da det er høist rimeligt, at der fra Vesterhavet har været Jndsejling dertil. Vel har Sjøring Sø nu et ganske andet Løb, da den udgæder sig i Liimfjorden i Nærheden af Vesterby; men det er ikke urimeligt, at Flyvesandet har kunnet tilstoppe denne Søes Udløb, lige saavel som det samme er skeet med Bang Sø og Nors Sø. Beviserne for denne Formodning ere: En gammel Mand fortæller, at hans Fader kunde erindre en liden Bæk fra Sjøring Sø til Havet; Navnet Færgegaard, som en Gaard i Tvorup Sogn endnu fører, tilkiendegiver, at derfra maae have været Overfart til Jandrup Sogn, medens Søen gik længere mod Vesten; Bisen om Kong Nilus, som skal have boet paa dette Slot bekræfter ogsaa denne Formodning, hvori det heder: "Kong Nilus lader grave de dybe Grav fra Sjøring Sø til Ve-

stæhar." Derksom Indsejling ikke havde været fra Havet i Eivring Sø, synes Holmene i denne og i Spering Sø ikke at have været af den Vigtighed, at man derpaa skulle have bygget Borge, hvoraf der dog endnu findes Spor. Disse Holme bære endnu Navn af Borg: Færgegaard's Borg og Søegaard's Borg. Paa denne Søegaard's Borg eller Holm i Spering Sø, sees endnu Forhøjninger hvor: paa uden al Tvivl har staaet Bygninger; for faae Aar siden blev paa det Sted endog opgravet en stor ege Pæl, som havde været nedrammet. Paa den Holm i Eivring Sø som ligger til Færgegaard, findes endnu Stene som Ruder: ra af fordums Borg. — En liden Forhøjning, hvorpaa Drum Slot tilforn har staaet, er endnu kiendelig tet nedfor Drum Gaard beliggende midt i den Aae, som løber der forbi.

Kapelstene, kaldes Ruderer, af et Kapel som har lagt tet ved Fjorden vesten for Thisted, hvis sidste Spor for 2 Aar siden bleve borttagne. Et Marked, som holdes paa den Plads nær ved Dræbæk, kaldes deraf Kapelstene: Marked. Formodentlig har Thisted Kirke engang været sat i Vand og Bøen derfor seet sig nødt til at bygge sig et Kapel. Maaſke man kunde antage, at dette Kapel er blevet til ved samme Lejlighed, som det der har været ved Hvidberg Kirke paa Thyholm, da nemlig Biskop Oluf Glob blev ihjelslagen for Alteret i Hvidberg Kirke af Jens Glob i Aaret 1251. Formedelt hvilket Mord ikke allene Hvidberg Kirke; men hele Stiftet blev sat i Vand. Endnu et andet Kapel, hvoraf sees Spor ved Kapelgaard i Nærheden af Vestervig, kan vel henføres til samme Tid. Thi disse 3 Sogne, som de største i Landet, har bedst funnet forsyne sig med Kapeller i Mangel af Kirkerne's Brug.

Man finder adskillige Steder paa Lynghederne, f. Ex. ved Sønder Stjoldborg, mange gamle Diger og store og smaae Indkastninger. Ingen veed, fra hvad Tid disse med Lyng begroede Diger ere, og før Udskiftningen laae disse Indkastninger i Kælled med det øvrige. Der findes hist og her paa saadanne Steder Spor af Pløjning og Dyrkning. Herved ledes man altsaa til Formodning om, at Landet i ældre Tider har været mere befolket og Jorden flittigere taget i Brug; men at disse Jorder, af Mangel paa Dyrkning ved Folkemængdens Aftagelse, enten ved Pest eller andre Forstyrrelser ere blevne forringede og til sidst begroede med Lyng. Man veed endnu at tale om Pesten, og en Jordnybning paa Sjøring Kirkegaard vesten for Kirken, ansees for en Pestkugle fra den sorte Døds Tid.

Liden Kirstens Grav *) vises endnu tet uden for Bestervig Kirkes nordre Dør, hvorpaa ligger en 5 Alen lang smal Steen med 2 ophævede Kors. — Thøge's Kilde, som skal have været paa Bestervigs nedre Kirkegaard, og Thøgers Kors ere nu ikke mere til. Stedet hvor Bestervig Sogns forrige Kirke stod, er endnu kiendelig paa bemeldte Kirkegaard. — Adskillige Indskrifter paa Gravstene, paa Klokker og i Kirkerne maae her forbigaaes.

At der paa mange Steder findes Træer og Trærøder, Nøder o. s. v. i Moserne, er tilforn omtalt. — At Havet har forenet sig med Liimfjorden igjennem Løveds Kjær, skal jeg ved Hundstrup Sogn søge at godtgjøre. — Paa nogle Steder, nemlig i Østerild, Viisbye og Bedsted Sogne findes Østers Skaller. — Forstenede Echiner ere meget almindelige. — Ved Liimfjorden imellem Thisted og Drarøbæk

*) See Danske Kæmpeviser, 4 Part 41, om Baldemar 1 og hans Søster.

findes adskillige Forsteninger af smaae Svædyr, deriblant ikke fielden smaae femkantede Nør, omtrent 2 Linier i Giennemsnit, betegnede med regulære Striber og Puncter der formodentlig er Helmintholithus Ifidis Asteriæ.

19. Beskrivelse over hvert Sogn i Særdeleshed.

De Landkort, som Videnskabernes Selskab har ladet udgive under No. 5 og 6, foreville meget nøjagtigen hele Thyland og gjøre anden Afbildning overflødig. Dog ere deri indløben nogle Urigtigheder især i Benævnelserne, som bør rettes, førend dertil kan henvises med Sikkerhed og som altsaa her maasse ikke upassende anføres. Dertil kan paa kortet No. 5 henregnes: for Sobsted i Hillerslev Sogn, skal læses Skovsted. En liden Holm østen for Hoyer, kaldet Hoyer-Nøn, er forglemt. Nørtorp i Næhr Sogn, er ingen Kirke, den var tilforn en Herregaard. Ugerholm er ingen Gaard, men en Bye. Sandgade i Øster-Bandet Sogn, skal hede Sandgaarde. Herredsgrendsen imellem Hillerslev og Hundborg Herreder skal gaae sønden om Skinnerup, saa at dette Sogn lægges til Hillerslev Herred. Isteden for store og lille Hiller skal læses store og lille Hillerslev. Anxet til Thisted hedder ikke Thisted; men Tilsted. En Holm i Sjøring Søe tilhørende Færgegaard i Tvornup Sogn, er udeladt. Hvor Øster-Skjoldborg er betegnet, skal staae Sønder Skjoldborg, Øster-Skjoldborg kan derimod udelades, da denne indbefattes under Nørre-Skjoldborg. I Hassing Herred skal isteden for Stagsted læses Stagstrup. Sønderhave læs Sønderhaae. Dland i Harring Sogn, skal betegnes som en Herregaard. Landerup er ingen Kirke; men en Herregaard. For Bielsted læs Bedsted. For Spang-

fer, læs Spangberg. For Bibtoft, læs Wittrup. For U:
rildgaard i Grurup Sogn, læs Ubildgaard. For Lodbøl
i Lodborg Sogn, læs Lølbøl. Ved Bestervig Kloster er
den derved liggende Kirke ikke betegnet. Tingstrup ved
Bestervig, læs Tugstrup. Paa Kortet No. 6, skal for
Evelm i Ydbye Sogn, læses Eholm og for Ugerlem paa
Egholm læses Ugerlev.

Hvor flere Sogne ere annekterede, skal Hoved sognet
blive betegnet med a. og Annexsognene med b. og c. Fa:
miliernes Antal anfæres saaledes, som det fandtes efter
Mandtals Listerne i Begyndelsen af Aaret 1799. Perso:
nernes Antal er derimod angivet efter Folketællingen, som
blev foretaget i Begyndelsen af Aaret 1801. Sognenes
tiendeydende Hartkorn er for det meste efter Hofmans
Angivelse.

I. Hillerslev Herred.

Dette Herred, som tillige med Hundborg Herred staar
under een Herredsfoged, der tillige er Byfoged i Thisted,
indbefatter den nordligste og østligste Deel af Thy, og ta:
ger sin Begyndelse fra Sønderby Sogn i Vester Han:
herred, hvorfra det strækker sig mod Vester til een igjen:
nem Thisted løbende Bælt og videre ud til Havet, hvor
det grændser mod Eønden til Wang Sogn. Dette Her:
red udmærker sig især ved sin kalkagtige Jordbund. Paa
nogle Steder rager Kalklaget saa højt frem, at det neppe
skiules med Muldjord af en Plovsures Tønkelse. Jordbun:
den er her lettere og tørrere, end i de sydligere Egne.
Dette Herred har nogle meget gode Egne; men ogsaa
mange ufrugtbare Sandflitter ud til Havsiden. Det inde:
holder 1614 Ldr. tiendeydende Hartkorn. Deri leve 927

Familier og 4805 Personer; altsaa 111 Personer flere, end for 14 Aar siden.

1. a. Hunstrup Sogn har en let Muldjord, som frembringer god Rug; hvorfor og Omegnen herfra forsynes med Sæderug. Strax under Muldjorden findes Kalk. Sognet har fornøden Løvemosse. Det har omtrent 147 Tønder tiendeydende Hartkorn, 56 Familier og 331 Personer. I dette og Østerild Sogn er kun 5 til 7 Tønder Algerland til 1 Tønde Hartkorn. Sognet indbefatter følgende Byer: Hunstrup Bye, hvori ere 5 Gaarde og 6 Huse, Kløv Bye med 13 Gaarde og 15 Huse, Klåstrup Bye med 7 Familier og Lønnerup med 10 Familier. Til Hunstrup Sogn hører desuden Hovedgaarden Kjølbysgaard, som fra Aar 1726, har været Stamhuus for den Berregaardste Familie; men er for et Par Aar siden udløst og solgt, saa at nogle af Bønderne allerede ere blevne Selvejere. Den er i alt matrikuleret for Hovedgaardss Taxt, 34 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdr. 1 Alb. Hartkorn. Medens Godset var samlet, udgjorde Bøndergodset Hartkorn 374 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdr. 1½ Alb., hvilket alt, undtagen 8½ Tde. i Lild Sogn, ligger i Thye, og deraf 123 Tdr. i Hunstrup Sogn. De tilhørende Tiender ere anslagne til 154 Tdr. og Møllekylden 13 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdr. Tienderne vare: Hunstrup Sogns Kirketiende, Østerilds Kirketiende, Hjardemaal's Konge; og Kirketiender og Skinnerups Kirketiende. Under Hovedgaarden ligger Krænge og Esdal i Hjardemaal Klitte, hvoraf Gaarden faaer sin Lyng og Fladtærv. Kjølbysgaard's Mark udgjør omtrent 200 Tdr. Algerland, deraf bruges 40 Tdr. som Ulsæde og det øvrige paa meget lidet nær som Brødjord. Ulsædejorden gjødes hvert 5te Aar, og besaaes derimellem med 1. Byg,

2. Rug, 3. Byg, 4. hvid Havre og tildeels med Erter. Brødsjorden gjødes efter 4 Aars Hvile, og besaaes med Byg, Rug, Byg, Rug og sort Havre. Til Lørbjerring har Gaarden de fornødne Engmoser og Høebierring, og Lyngflet har den i Overflødighed. Gaarden har undertiden benyttet sig af Helt; og Uborre; Fiskeriet i Østerild Fjord. En Lønde-Hartkorn af Kjølbysgaard's Gods i dette Sogn, koster i Almindelighed til Fæsterne selv 200 Rdlr. Under Stamhuset Kjølbysgaard har ogsaa Besløsgaard og Gods i Vester Hanherred været indlemmet fra Aar 1741.

Forbi Hunstrup gaaer et stort Kjær, som paa dette Sted kun indeholder lidet Løvvejrd, hvorunder først findes Sand og dernæst Kalk. Igjennem dette Kjær gaae 2 Aar, som drive 2 Møller, Bromølle og Kløvmølle, hvoraf den sidste kun er en Græsmølle, den første hører til Hillerslev Sogn, begge under Kjølbysgaard's Gods. Dette Kjær er af en viid Udstrækning. Det tager sin Begyndelse fra Hoyer Havn, gaaer op forbi Kortegaard, Kaastrup og Lved, deler sig derpaa i 2 Arme, hvoraf den ene løber ud mod Havet ved Vixoe og den anden ved Hanssted, hvorved Hansstholmen dannes. At dette Kjær engang har været Havbund, og forenet Havet med Fjorden, synes af flere Grunde meget rimeligt. Til Beviis for denne Mening, anfører man: at i Kjæret ved Kløv er fundet Naab, at en stor Mængde Østersskaller findes i nogle Bakker ved Østerild, at den stejle Brink, som omgiver Kjæret, har al Udseende af at have været Strandbred, at der skal være fundet Skibankere i Kjæret og at der fra Baadsgaard paa Hansstholmen formenes at have været Overfart med Baade til den søndre Side.

b. Østerild Sogn har for det meste sandig og ringe Jord. Flyvesandet har i ældre Tider oversvømmet en stor Deel deraf. Østen for Østerild er en Strækning af en halv Sjerdingvej, skjult med lutter Smaastene, hvor intet Græs kan voxe. Ogsaa i dette Sogn avles godt reent Vin, terrug. Lidet Hør og Hamp bliver her avlet. Lyngslet og Gladtørv er Sognet rigelig forsynet med i Klitten. Dette Sogn har 115 Edr. Hartkorn, hvoraf 94 Edr. høre til Kjølbysgaard. Personernes Antal er 437, og Familiernes 87, hvoraf de fleste ere fattige Hunsfolk, som tildeels søge deres Næring ved Heltfiskeriet i Fjorden. Hoyer er den bedste Bye, som engang har stridet med Thisted om Rixbsted-Rettighed, deri ere 9 Gaarde og 3 Huse; den ligger ved en Viig af Fjorden, som kaldes Hoyer Havn, hvor smaae Skibe om Sommeren kan have et sikkert Leje. Til Hoyer vare nylig 4 Raage, nu kun 2, paa 50 Edr., som seile i Liimfjorden. Byen ejer en liden Holm, kaldet Hoyer Ron, af omtrent $\frac{1}{4}$ Miils Omkreds, beliggende i Fjorden imellem Hoyer og Arup, hvortil dens Kreaturer kan vade og græsses om Sommeren. De øvrige Byer ere Vesterbye med 7 Gaarde og 20 Huse, Sønderbye med 11 Gaarde og 26 Huse, og Lausig med 3 Gaarde og 1 Huns, foruden nogle eenlige Steder i Klitten, som **Abildhøll**, og flere.

2. Hjarde maal Sogn har overflødig Jord; men det meste er ringe og fordærvet af Flyvesand. Det har Sandflitter af 1 Miils Strækning ud til Havet. I disse Klitter havees tilstrækkelig Lyng og Gladtørv til Brændsel. Flyvesandet, som tilforn saameget har ødelagt dette Sogn, er vel temmelig begroet paa nogle Steder, dog gives der endnu store nøgne Sandbanker. Sognets

Hartkorn er 121 Tdr., hvoraf 64 Tdr. hører til Kjølbysgaard. Efter sidste Folketælling, fandtes her 405 Personer. Sognet bestaar af 3 Byer: Hjardemaal Bye med 51 Familier, Tved Bye med 7 og Raase Bye med 5 Familier. Desuden Raase Mølle en Græsmølle, og 35 Gaarde og Huse, som ligge adspredte i Klitten. Af disse i Klitten liggende Steder ere nogle store Gaarde, som Oddersbøl og flere, der vel avle noget Rug, dog ikke altid det fornødne Fødeforn; men derimod have god Ud-drift til Kreaturene, og avle meget Høe i Kjærene imellem Klitterne, saa at de kan have en stor Mængde Faar og betydelig Tillæg af Fækreaturer.

3. a. Næhr Sogn med dets Anæxer, Bigsøe og Hansted, synes ligesom at have udgiort et eget Land for sig selv, som endnu kaldes Holmen eller Hanstholmen. Upaatvivelig har det i ældre Tider været en De, som Havet har adskilt fra det faste Land, og hvorfra en Vig har strakt sig ned til Hoyer, og der bragt Havet og Fiorden i Forbindelse. Til Beviis herfor anfører man overensstemmende med hvad derom er sagt ved Hunstrup: at ved Gravning i Kjæret skal være fundet Skibstammer, at en Gaard paa Hanstholmen kaldes endnu Baadsgaard, hvorfra har været Overfart til en anden lige over for liggende Gaard, kaldet Færgegaard og at Landet er højlændet og begrændset rundt om med bratte Bakker. Flyvesandet har formodentlig opfyldt denne Arm af Havet, thi nu er den et Kiær, af omtrent en Hjerdingvejs Brede, hvis Bund er Sand, som er begroet med Lyng. — Næhr Sogn har tilforn lidt af Flyvesandet; men Skaden er dog for en Deel forminset, da Jorden vel derved er bleven blandet med Sand, men dog tienlig til Dyrfning, undtagen en Strimmel langs med Havet, og som en let Jord giver god Rug. Efterat Bøn-

dergodset er solgt fra Nørtorp ere de fleste i dette Sogn Selvejere. Det har 88 Eder. Hartkorn, 80 Familier og 387 Personer. Den største Bye er Næhr, hvori er 30 Familier. Saarup Bye har 8, og Hedegaard Bye 8 Familier. De øvrige endnu mindre Byer ere: Bierre Bye, Febersted, Saugberg, Brorup, Hiortberg, Wugdal og Homberg, hvoraf ingen har over 5 Familier. Til dette Sogn hører endnu Nørtorp, som tilforn var en Herregaard; men 1791 blev Bøndergodset bortsolgt, og Hovegaardens Jorder, bestaaende af 47 Edr. Hartkorn, derefter udparcellerede, hvorpaa nu ere 9 Familier. — Dette og de to følgende Sogne afgive sig en Deel med Fiskerie paa Havet.

b. Bigsøe Sogn har i Henseende til Jordbunden Lighed med Næhr Sogn, har ligesom dette, lidt Skade af Sandflugten, og ejer nu en let og sandig Jord, som giver god Rug. Foruden Avling og Fiskerie driver dette Sogn endnu en anden Næringsvej nemlig Sejlads, da man herfra med 4 Sandstuder fører Handel paa Norge. Sognets Hartkorn er 34 Edr., hvoraf noget hører til Riøbygaard og noget til Ullerupgaard. Heri leve 41 Familier og 204 Personer. Foruden Bigsøe Bye ere nogle enkelte Steder, som Hæfeldal o. fl.

c. Hansled Sogn er af disse 3 meest ødelagt af Sandflugten, saa at kun lidt og ringe Jord er tilbage da en stor Deel ganske er skint af Sandklitter. Det har 22 Edr. Hartkorn, 25 Familier og 122 Personer. Deri er den ene Bye Hansled. — Paa Hansholmen, som har sit Navn af dette Sogn, hænder det ikke sieldent at Skibe strande. — Disse 3 Sogne har ubetydelig Skodtørø, men god Lyng og Bladtørø i det Rjør som omgiver Holmen. Fiskeriet paa

Havet drives af disse 3 Sogne med 24 Fiskerbaade, nemlig i Næhr med 5, i Bixøe med 6, og i Hansted Sogn med 13 Baade.

4. a. Nors Sogn grendser til Tved, Hillerølev og Skinnerup Sogne og mod Vesten til Havet. Dets Jordbund, for saavidt den ej er ødelagt af Sandflugten, er en meget god Muldjord. Men Flyvesandet, som er strøget tet norden om Hinding, har deels ødelagt, deels blandet med Sand, en Deel af denne Byes Mark. Ogsaa sønden om Nors Søe har Flyvesandet strakt sig i en Strimmel ferbi Sægaard, Diggaard og Skaarup. Hvidleren findes næsten overalt, omtrent i $\frac{1}{2}$ Alens Dybde, især viser Kalk og Kridtstenene sig ved Nors Søe. Men mod Vesten ved Diggaard graves 20 Alen igiennem Sand, før rend man naaer til Kalken; paa dette Sted have den meste Besværlighed med Vand, da en Brønd ikke giver Vand i mindre Dybde end 70 Alen. Til Rugfød er Hinding Byes Marker meest tienlige; men i Almindelighed kan alle Kornarter saes paa dette Sogns Markjorder. Hartkornets Areal er forskielligt; men der gives de Gaarde, som have 14 — 15 Tdr. Sædeland til 1 Tde. Hartkorn. Nors Sogn bliver ret eet iblandt de gode og velhavende Sogne i Thy. Skodterv mangler det ganske, men Gladterv kan bierges i Klitten. Denne Sognet tilhørende Klitte, strækker sig en Mill mod Vesten lige til Havet, uden at have nogen Beboer. Sognets Hartkorn er 161 Tdr. Deri leve 511 Personer og 97 Familier, som for det meste ere Selvejere. Stederne henføres til 3 Byer: a) Nors Bye med 22 Gaarde og 20 Huse, hvortil foruden Præstegaarden paa 13 Tdr. 5 Skpr. regnes Sægaard paa 21 Tdr. Diggaard paa 5 Tdr. og Øster Skaarup paa 5 Tdr. 3 Skpr.

Hartkorn, som er Deelt imellem 2 Beboere. b) Nedre: Mellem: og Øster: Hinding: Bye med 10 Gaarde og 14 Huse hvoriblandt Hindinggaard og Ørgaard. c) Borring Bye med 11 Gaarde og 7 Huse, hvoriblandt Borringgaard, Douhule, Næsberggaard og Etibstedgaard, der alle ere paa $1\frac{1}{2}$ indtil $3\frac{1}{2}$ Tde. Hartkorn. Den største Gaard i Sognet er Sæegaard, der nu er en tiendefrie Sædegaard, deelt imellem 2 Bønder; men tilforn har været en Herregaard. — I dette Sogn ligger Nors Sø, en temmelig stor og paa Giedder, Albarrer, Helt og Flirer fiskerig Sø. Mærkeligt er det, at denne Sø nu intet synligt Udlob har. Men upaatvivleligen har den før Sandflugten udgødet sig i Havet, hvortil man og i Klitterne skal have fundet Spor, formodentlig er ved Naens Tilstopning Vandet opstemmet til større Højde, thi nu staaer det op paa Nors Kirkegaards Dige. Underjordist Udlob i Havet maae sikkert denne Sø have, da Vandet efter det største Vandfald i faae Dage falder til sit sædvanlige Maal.

b. I ved Sogn har lidt overmaade meget af Sandflugten. Sandklitterne gaae fra Havet dybt ind i Sognet, stode lige paa Kirken, hvor Kirkegaarden er skjult med Flyvesand, og gaae endnu lidet længere mod Østen. Klitternes Strækning fra Nordv. si mod Østen er $1\frac{1}{4}$ Mil; men de ere nu temmelig vel tilgroede. Man vil vide, at en Bye skal have lagt vesten for Sveds Kirke, som er bleven ødelagt af Flyvesandet. En Deel af det østlige af dette Sogn, der endnu er ufordærvet tilbage, har en god Jord. Sognet har en anseelig Rigdoms Kilde i den tilhørende Tørvevose, hvorfra sælges en Deel Skodtørve foruden Lyng og Gladtørve som bierges i Ballerum. Dette Ballerum er en stor Strækning af Hede og Kær, som tiener baade dette og Hil:

lerblev og Kaastrup Sogne, til Ud drift for Kreaturer. Sognets Hartkorn er 91 Tdr. Personernes Antal er 252. De fleste Beboere ere Selvejere. Den vidt adspredte Tved Bye benævnes Sønderbye og Nørbye. Sønderbye har 12 Gaarde og 5 Huse, hvortil høre 3 Gaarde kaldet Smidgaarde, og Kiærgaard paa 3 Tdr. Htkn. Nørbye har 7 Gaarde og 9 Huse, hvoraf Skælsgaard er en stor eenlig Gaard paa $11\frac{1}{2}$ Tde. Hartkorn. Ved denne Gaard bliver nu anlagt et Teglbærnderie. Udspredt paa Vallerum ligger desuden 11 Gaarde og 10 Huse; her var Langgaard paa 9 Tdr. 5 Ekyr. som nu udgjør 2 smaae Gaarde og nogle mindre Parceller, Lunggaard, som nu er nedlagt og bruges af Kaastrup Sogns Beboere, og Gasberg Gaard paa næsten $4\frac{1}{2}$ Tde. Htkn. samt Gasberg Mølle paa over 1 Tde Hartkorn, som har Navn af et høsliggende Bierg, Gasbjerg, paa hvis Overflade kan faaes et Par Tdr. Korn. Jordbunden saavel som Brugen, er i dette Sogn meget forskiellig. Den bedste Jord har Sønderbye, hvor der tages 5 — 6 Riærve efter Gjødning; men i Nørbye og Vallerum kun 3 Riærve. Den meste Sæd er Rug. Sognet er endnu under Udskiftning.

5. a. Hillerblev Sogn er mærkeligt ved sin kalkagtige Jordbund, som paa nogle Steder neppe er skiult med Muldjord, og paa andre Steder med saa tyndt et Lag, at Kalken kan pløjes op. Sognet har kun lidet Høebiergning og Græsning, hvorfor den her begyndte Kleveravl er saa meget vigtigere. Her avles især got tyndskallet Byg, men saare lidet Rug, undtagen til Skovsted Bye. Forholdet af Udsæden i Hillerblev Bye, f. Ex. til Præstegaarden, er saaledes: 25 Tdr. Havre, 24 Tdr.

Byg, 10 Edr. Urter og 1 Ede Rug. Hele Sognet udgør 369 Edr. tiendendende Hartkorn; har 684 Personer og bestaaer af følgende 5 Byer: Store Hillerslev Bye med 21 Gaarde, hvoraf 3 ere udflyttede, og 25 Huse. Lille Hillerslev Bye med 8 Gaarde, en Boel og ingen Huse; Brund Bye med 10 Gaarde og 3 Huse; Kielsrup Bye med 15 Gaarde, hvoriblant 1 eenlig Gaard Kiilsgaard paa 6 Edr. Hartkorn, og 6 Huse, og Skovsted Bye, som med eenlige Steder udgør 15 Gaarde og 7 Huse; disse eenlige Steder ere: Bromølle, Oddershede paa 6 Edr. Hartkorn, Korte-gaarde, 2 Gaarde, hver paa 6 Edr., Kaastrup, 2 Gaarde, hver paa 6 Edr. og Jensbysgaard paa 5 Edr. Hartkorn. Af disse Byer ere Skovsted den bedste som baade har god Jord tienlig til alle Slags Korn og tilstrækkelig Brændsel. Gaardene i lille Hillerslev ere omtrent paa 3 Edr. Hartkorn, i store Hillerslev paa 4 Edr, i de øvrige Byer ere Gaardene meest paa 6, højest 9 — 10 Edr. Htkn. Bromølle er een af de bedste Vandmøller i Landet. — I Almindelighed har Sognet Mangel paa Brændsel, da vel nogle faae kan sælge lidet; men mange maae kisse. Sognet ejer noget Fædded i Ballerum Kjær, hvor noget Græsning og nogle Gladtørv kan have; ligesom og noget Klitte ude ved Havet norden for Hjardemaal, hvor lidet Lyng kan bierges. — Den største Deel af Sognet horte til Allerupgaards Gods; men i dette Aar foregaar endeel Forandring i Sognet, da mange nu blive Selvejere og flere Huse oprettes, i det Jord tages fra Gaardene. De Gaardfæstere i lille Hillerslev, som blive Selvejere, have lovet at betale 1200 Rd. for en Gaard paa 3 Edr. Htkn. *)

*) 1454 horte Hillersløve og Kaastrup Kirker til Mariager Kloster den første kaldtes St. Peders Kirke. Sec D. Magazin 63 Hefte.

b. Kaastrup Sogn er et af de bedste og meest velhavende i Landet. God Jord med god Kornavl og Kleveravl, samt tilstrækkelig Løvemose ogsaa til Salg, give deres Beboere en Velstand, som røber sig i deres Gaardes Bygning og ganske Forfatning, uden at udarte til Uppighed. Sognets Hartkorn er 87 Tdr. og til hver Tde. Hartkorn er kun 4 — 5 Tdr. Sædeland; men som er meget god. Desuden avles en Deel Høe i Kjærene og i Vallerum Kjær havees god Uddrift til Creaturene. Hele Folketallet er 167 Personer, som udgjør 28 Familier, hvoraf de fleste ere Selvejere. Sognet bestaar af den ene Bye Kaastrup og den eneste eenlige Gaard Neergaard, der er paa henimod 14 Tdr. Hartkorn, og kan faae 60 Tdr. Korn. I alt udgjør Sognet 14 Gaarde. Nogle Mænd i Kaastrup eje en Deel Jord af tvende Gaarde paa Vallerum.

6. Sennels Sogn, som grændser ud til Liimfjorden, har en temmelig god Muldjord, der er skicket til enhver Kornart. Under Muldjorden findes paa nogle Steder et tyndt Lag Kødleer; men for det meste i en Dybde af 1 — 2 Allen viser Kalklaget sig, som forekommer enten som Kalkmergel eller som Kalkstene. Dette Lag stikker i en Dybde, i det mindste af 32 Allen, thi ved Gravning af saa dybe Bunde, findes endnu ingen anden Jordart. Sognet har Mangel paa Brændsel, ingen Skodtorv, og saare ubetydeligt er det Lyng og Gladtør, som kan bierges paa nogle Hedepletter. Det tiendeydende Hartkorn udgjør 163 Tdr., som for det meste hører til Ullerupgaard. Familiernes Antal er 78, som udgjøre 416 Personer. Sognet har 34 Gaarde, 7 Boelsteder, 30 Huse med Jord, og 9 jordløse Huse. Byerne

ere følgende 4: Sennels, bestaaende af 43 Familier, Hou af 9 Gaarde og 7 Huse, Malle af 7 Gaarde og 3 Huse, og Hunddal af 5 Gaarde og 1 Huus. — Til Hou havees en Raag, og desuden har en Skipper her Part i en Jagt. Til Malle Bye fiskees i Foraaret nogle Helt med Baad, og til Nørre Knudsgaard fanges nogle Fisk i Ruse; dog er Fiskeriet i dette Sogn ikke af Betydning. — Sognets halve Kongetiende er lagt til Præsteskaldet, og den anden halve Deel givet til Sognets Fattige, hvoraf disse nyde aarlig 40 Rdlr. — Til dette Sogn hører desuden Hovedgaarden Ullerupgaard, som er een af de største Gaarde i Thy. Tilforn var den deelt i Nørre- og Søndre Ullerupgaard, som nu begge ere forenede til een Gaard. Foruden dens Hovedgaardstaxt, som er Hartkorn 66 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., er Momtoft, en ufrie og nedlagt Gaard paa 10 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk., forenet hermed. Det tilhørende Bøndergods udgjør Hartkorn 457 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdk. $\frac{1}{4}$ Alb., foruden Tienderne af Hillerslev, Kaastrup, Nørre og Sennels Sogne, som ere anslagte til 172 Tdr. Hartkorn. Paa Gaarden holdes almindeligen om Vinteren 70 Staldstude, 70 Fødestude, 20 Køer og 200 store langhalede Saar. Til Gaarden selv hører kun lidet Tørvemose og Hede; men paa noget tilkøbt Mose fra Tveds Sogn, bjerger det fornødne. I Aaret 1800 blev Ullerupgaard solgt tilligemed Nørre og Sennels Kirker for 110,000 Rdlr. Nogle af Bønderne have begyndt at kjøbe deres Gaarde. Momtoft bliver nu fraskilt og bebygget og formodentlig hele Gaarden omsider udstykket.

7. Skinnerup Sogn er Annex til Kapellaniet i Thisted. Dets Hartkorn er 74 Tdr. 4 Skp. 1 Fdk. 2 Alb.

Det har i alt 25 Gaarde og 12 Huse, hvoraf næsten de halve ere Selvejere. Personernes Antal er 178. Sognet bestaar kun af den ene Bye Skinnerup og 2 Gaarde Øster og Vester-Baun, som i ældre Tider formedelt Sandflugten ere flyttede fra Bnen op paa en Bakke, hvor der igjennem Kalken er 50 Alen til Vand. Af Naturen har dette Sogn en god leerblandet Muldjord; men ved Sandflugten er en Deel deraf meget blandet med Sand. Kalken findes i en Dybde af $\frac{1}{2}$ til $1\frac{1}{2}$ Alen; men overalt i Udmarken og nogle Steder i Indmarken forekommer imellem Muldjorden og Kalken den ufrugtbare, saa kaldte, sorte Kære. Forholdet af Kornarterne, som faaes til en Gaard her i Sognet, er: 11 Edr. Bng, 11 Edr. sort Havre, 5 Edr. hvid Havre, 4 Edr. Rerter, 2 Edr. Vinterrug og 2 Edr. Vaarrug. Over for 200 Aar siden er Flyvesandet ført fra Vesten ind paa Sognets Marker. En Rjede af Sandflitter viser dets Gang sønden omkring Vesterbandet Sø, og over Øster- og Vester-Bandets Hede. En Sø midt i Skinnerup Bye har tilsidst modtaget Sandet og standset dets videre Fart, hvorved denne er bleven til et opfyldt Rjær, hvorfra endnu løber en liden Bæk ned igjennem Thisted. Som en Følge heraf har den Deel af Byens Mark, som ligger østen for Rjæret, ikkun faaet saameget Sand, som den behøvede, hvorved den og virkelig er forbedret. Af det derimod, som ligger vesten for Rjæret, er en liden Deel ganske fordærvet, det øvrige er vel efterhaanden bragt under Dyrrking; men dog meget sandigt. Paa hvad Tid dette er skeet og af hvor langt skadeligere Virkninger Sandflugten den Tid var, kan nogenlunde sluttes af et Dokument, som jeg har for mig, af Aar 1590, angaaende en Tvistighed, imellem Stedets Sognepræst eller Kapellanen i Thisted, og Rector:

ren ved Thisted's Latin'skole, i Anledning af, at den første vægrer sig ved at betale den sidste den sædvanlige Afgift, "fordi at Skinnerup Sogn er meget fordærvet af Sand, og er derover nedsat paa Skyld og Afgift, saa at den Indmarks Jord, som laae der i Marken til Præstegaarden, er fordærvet, undtagen i Tde Bygsæd." Uagtet denne Annex Præstegaard vist nok er bleven meget forringet af Sandflugten, saa er Skaden dog nu noget forbunden, da den nu har en Deel brugbar Indmarks Jord mere. Besynderligt er det imidlertid, at efterat Thisted's latinske Skole er henlagt under den Aalborgske, skal endnu Rectoren i Aalborg vedblive at nyde aarlig 24 Tdr. Byg eller 24 Rdr. af dette lille Sogneskald; hvilket har sin Oprindelse fra den Tid Rectoren ved Thisted's latinske Skole tilige var Sognepræst til Skinnerup. — Ved nylig foretaget Opmaaling, udgjorde dette Sogn's hele Areal 1562 geomet. Tønder Land, altsaa over 20 Tdr. til hver Tønde Hartkorn. Derimod have hverken Skodtørv eller Gladtørv eller Lyng. Aarsagen, hvorfor dette Sogn har saa meget Algerjord efter sit Hartkorn, da derimod Vestervig's og en Deel af Rjølbygaard's Gods kun har 5 — 6 Tønder Land til 1 Tde Hartkorn, er, deels fordi den ved Sandflugten aurrettede Skade er med Tiden for en Deel forbunden, deels fordi dets Hede er ved Hielp af Hvidleren forvandlet til Algerland. Til stor Gavn for Sognet ville det være, om mange Steder af denne tet samlede Bye bleve udflyttede paa Havrelandet. — Saaledes var Sognets Forfatning, da jeg var dets Præst. Ved den nylig fuldendte Udskiftning blive nu flere Huse oprettede, et Par Gaarde udflyttede og Selvejernes Antal formeret ved Riib af Ullerupgaard's og Rjølbygaard's Ejere.

8. a. Vester; Vandet Sogn. Jordbunden er her af Naturen meest overensstemmende med den ved Hilerlev. Kalklaget rager saa højt frem, at det ved Vester; Vandet Bye neppe skiules af Muldjord. I Brinken ved Vester; Vandet Søe og i Nærheden af Nebel viser sig Kride. Men da dette Sogn grændser til Havet, og har været udsat for stærk Sandflugt, saa er en stor Deel deraf enten ganske ødelagt og begravet under Klitterne, eller og bleven blandet med Sand. Saaledes har Agerholmt Bye, som ligger tet under Klitterne, for det meste en let og sandig Jord, hvor altsaa Rugavlen er vigtigst. Fra denne Bye ud til Havet er over en halv Mil, som allene bestaar af Sandklitter; men som dog her ere langt bedre tilgroede, end til Bang Sogn Sønden for. Vester; vandet Søe har været til stor Frelse for dette Sogn, da den opsluger det Sand, som drives fra de tilstødende mod Vesten liggende nøgne Sandbakker. I de til Klitterne grændsende Egne dyrkes meest Rug; men den øvrige Deel af Sognet har god Avl af Byg, Havre og Vetter. Sognet har Mangel paa Brændsel. Af Tørvenose har det ganske lidet og utilstrækkelig ere de Gladtørv og Lyng som kan bierges i Klitterne, der ere udfisktede, og i dets mod Sønden liggende Hede. Thi da Sandet ogsaa er gaaet over en Deel af denne Hede; saa er meget deraf kun ringe og kan neppe frembringe Lyng. Nogle i dette Sogn maae derfor kobe Skodtørv fra Lved eller Sjøring Sogn. De Fattige maae endog brænde Koekasser, Faaretolle og Klittetag. Sognets Hartkorn er 80 Tdr. Det bestaar af 576 Personer, 20 Gaarde og 96 Huse, hvoraf de 77 Huse udgiøre Klitmøller. Ved disse Klitmøller forstaaes en Mængde vidt adspredte Huse i Klitten fra Vester; vandet Søe ud til Havet, som have deres Navn af 3 Vandmøl-

ler, som drives ved en Væ fra Vesterbandet Søe, hvoraf de 2 tilligemed en Vejrmølle ere Meelmøller og den tredie Stampmølle. Disse saakaldte Mølboere ere ved Seilads og Fiskerie tildeels velhavende Folk. De ere Ejere af 7 Sandstuder, hvormed de fare paa Norge *) Deres Vaskhuse og et Huus kaldet Havsgaard ligge tæt ved Havet. Naar Seiladsen ophører, løstes Skibene op paa den tørre Strand til Vaskhusene og da drive de Fiskerie paa Vesterhavet med en halv Snees Fiskerbaade. Ved deres Huse have de smaa Toster, hvis Jordbund de ved Giødning saaledes have forbedret, at de deri kan avle noget Høe og lidet Korn, endskiøndt Jordbunden til det sidste er vel stid og vaad. Kun af een Mand holdes et Par Heste, men enhver har gierne et Par Køer. — De øvrige Byer i dette Sogn ere: Vesterbandet Bye med 9 Gaarde og 5 Huse; Algerholm Bye med Præstegaarden og nogle adspredte Steder, som udgøre 10 Gaarde og 9 Huse og Blegghule med 4 Huse. Herunder ere indbefattede de eenlige Steder: Nebel Gaard og Vester Skaarup, en stor Bøndergaard, Lille Tøsting, o. f. At der har været Steder, Agerjord og Enge, hvor nu ere Klitter, er uden al Tvivl; man har endog opdaget vlsjede Agre under Sandet. Nebel Sædegaard har tilforn været en Herregaard, hvis Marker meget ere ødelagte af Sandflugten. Endskiøndt den tilforn er flyttet, ligger den endnu tetunder Klitterne. Dens tiendesfri Hartkorn var for saa Nar siden 10 Eder. 5 Skpr; men ved Parcellering er den nu formindsket til 5 Eder. 5 Skpr. Af Bøndergods har den nu intet. Den Deel af Marken som ikke er begravet under Klitterne, er

*) Tilforn havde flere Studer her; men Kystens Besværighed og Vanskeligheden med at komme i Søen paa den fordeeligste Tid, har formindsket denne Seilads.

meget blandet med Sand. I tørre Aar mislykkes sæd-
 vanligens denne Gaards Aul, da Rugen, saa godt som den
 eneste Aul, hentsrres. En Strimmel af Sandklitterne
 løber endog ud imellem denne Gaard og Ugerholm, og
 videre forbi Sægaard og flere Steder i Nors Sogn. I
 Aaret 1681 blev Nebel ganske ødelagt af Sandflugt; no-
 get af Jorden blev igien taget i Brug 1751 hvorfor Hart-
 kornet atter blev den paalagt. Den har først været bygget
 nordvest for det Sted, hvor den nu staar, paa et Sted
 langt ude i Klitten som nu kaldes Meer, den afbrændte, og
 blev derved flyttet længere mod Østen, indtil den endelig
 for Sandflugten blev flyttet til sit nuværende Sted. 1376
 var denne Gaard med Gods maaske endnu ubeskadiget,
 da den af Biskop Svend af Børglum, endeel Riiddere og
 flere udnævnte Boldgiftsmænd blev tilkiendt Ebbe Stran-
 gesens Enke, og benævnes da Nybyl Gods. See Danske
 Magazin 9 Hefte Pag. 260. — En stor Deel af dette Sogns
 Beboere ere Selvejere. Hver Mand i Sognet ejer sin
 Part af Kirkeienden. — Jordbrugen er her saaledes: I
 Vesterbandet Bye giødes Allsædejorden hvert 4de Aar, og
 tages 2 Riærve Byg, 1 Riærvhvid Havre og tilsidst Vær-
 ter. I Brødjorden tages 6 Halme efter 5 Aars Hvile:
 1, Giødningbyg. 2, Rug. 3, hvid Havre. 4, Værter.
 5, Byg og 6 sort Havre. Havrelandet bruges i 4, og
 hviler i 6 Aar. Til Ugerholm er ingen Allsæde; Jorden
 optages af Grønjord, bruges i 6, og hviler i 5 Aar,
 saaledes: 1. Giødningbyg, 2. Baarrug, 3. Byg, 4.
 Værter, 5. Rug, og 6. sort Havre. Men Sandjordene
 bruges i 4, og hvile i 6 Aar, og de ringeste Sandjorder
 hvile i 10 Aar efter 3 Aars Brug. Heri saaes Vinterrug
 de 2 første Aar, og Havre de to eller ene sidste Aar. Paa
 Vesterbandet Mark kan avles 8 Fold, paa Ugerholm Mark

6 — 7 Fuld af Byg, ligesaa af Rug i gode Aar, og 6 Fuld af Havre. — Ved Nebelgaard er en Kalkovn, hvor Kalk brændes af Kridtstene, som hentes ikke langt derfra ved Bredden af Nors Sø.

b. Øster; Vandet Sogn har velhavende Beboere, hvoraf en Deel ere Selvejere. Det har en god Muldjord tjenlig til alle Kornarter, dog faaes mere Byg end Rug. Sandet er ogsaa i ældre Tider ført i en Strimmel over en Deel af dette Sogns Mark lige til Skinnerup, hvorved noget af Marken er ødelagt og noget blandet med Sand. Torvemose eller Eng havees ikke; men noget Lyng. Sognet har 62 Eder. Hartkorn, 14 Gaarde, 8 Huse og 135 Personer. Det bestaar af den ene Bye Øster; Vandet med 7 Gaarde og 2 Huse; Store Tøfting er en stor Hølsgaard paa omtrent 9 Eder. Hartkorn; 3 mod Østen liggende Gaarde, som kaldes Holmgaarde; 3 Gaarde og 1 Hus mod Sønden, som kaldes Sandgaarde, og 5 Huse som kaldes Hiardal. — Til Store Tøfting faaes over 60 Eder. Korn, og holdes ved Hielp af Skinnerup Sogns Konge; tiende 36 Stude, 6 Køer, 10 Heste, nogle Ungsød og 60 Faar. — Jordbruget i dette Sogn er som i Vester; Vandet; Ulsæde er her intet af; Sandjorden bruges som i Algerholm. — Ved Sandgaardene skal have staaet en Herregaard kaldet Biigs Gaard, beboet af Udel; dens Sted fand endnu sees.

II. Hundborg Herred.

Omtrent det halve af dette Herred har li Henseende til Jordbund Lighed med Hillerlev Herred, da Kalklaget strækker sig igiennem den nordlige Deel ind i Sjøring Sogn. I dette Herred, forekomme derfor meget forskiel-

lige Jordarter: Kalk rød og blaa Leer, god Muldjord, Gruus, og ved Havet Sandflitter. Det tiendende Hartkorn er 1243 Tdr, hvorfra dog Thisted's Kjøbsted: jorder ere undtagne. Med Undtagelse af Kjøbstedden Thisted, er Folketallet 3092 Personer, og 545 Familier.

1. a. Thisted Sogn bestaar af Kjøbstedden Thisted og de 3 Landsbyer: Gaartoft, Linstrup og Torp. Det har en god Muldjord hvorunder Kalkgrunden findes i en Dybde af $\frac{1}{2}$ — 1 Alen. Hele Sognet har hverken Tørve: mose eller Lyng. Landsbyernes Hartkorn er 147 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb., hvis Areal er forskielligt fra 7 — 11 Tdr. til 1 Tde Hartkorn. Deres Folketal er 241 Personer. Gaartoft bestaaende af 8 Gaarde har 46 Tdr. Htkn. Linstrup af 11 Gaarde og 13 Huse har 89 $\frac{1}{2}$ Tde, og Torp af 3 Gaarde og 5 Huse, har 12 Tdr. Hartkorn.

Kjøbstedden Thisted,

som i gamle Skrifter benævnes Tystedt, Tystath og Tid: sted, ligger under $56^{\circ}57\frac{1}{2}'$ nordlig Brede, og $3^{\circ}53'$ Vesten for Kiøbenhavn. Den bekom sine Kjøbsted: Privilegier af Friderik I, Aar 1524. Dens Handel og Vindskibes lighed synes i fordums Tid, at have været anseligere end nu. Thi samme Skjebne har fulgt denne som saa mange andre Kjøbsteder i Danmark. End ikke for længe siden dreves her adskillige Haandværker, som nu ere gaaet til Grunde. Endnu i Mand's Minde ejede Byen 5 Fartøjer. 1604 fik Tolderen i Thisted Befaling, at han skulde oppe: bære Told og anden Rettighed af de Lybskes og andre Frem: medes Skib og Gods, som kom til Byen. En Befaling, som nu ville være ganske overflødig. 1565 tillod Friderik

II Borgerne i Thisted at sejle igjennem Drefund, medens Krigen varede, uagtet det i Almindelighed var forbudt, dog med den Betingelse, at de ikke maatte sejle til Rूसland, Sveria, eller andre Steder, og ikke føre Levnetsmidler eller Waaben til Østersøen, hvormed Fjenden kunde blive forstærket. Ulsaasaa maae Byen den Gang haat nogen udbredt Handel. Endnu et Beviis for, at Thisted i ældre Tider har haat flere Skibe, er en Befalning til Borgerne af Aar 1549, at de skulle lade deres Skuder løbe ind i Mariager Fjord, og derfra føre Kalk til Koldinghuus Slots Bygning. I det sextende Aarhundrede var Thisted dog ikke allene i Besiddelse af al Landets Handel, thi 1573 maatte dens Borgere taale, at Vestervig Closters Bønder paa deres egne smaae Skuder og Skibe førte Korn og Gods til Aalborg og andensteds. Dog synes det især at have været Hovser, som gjorde Thisted Rangen stridig; thi 1542 borttoge Thisted's Borgere nogle Roer og Sejl fra Hovser's Beboere, hvorover opkom Proces imellem disse 2de Steder, hvilken der skulle have Kjøbsteds Rettighed, hvilken Thisted dog vandt.*) Som et Beviis paa Thisted's større Anseelse i ældre end i nyere Tider, kan vel endnu anføres, at Christian den tredie stiftede her en latin'sk Skole 1549, som i den sildigere Tid er anseet overflødig, ophævet og henlagt under den Aalborg'ske 1739.

Saa vidt Tiden og Aarsagerne til Thisted's Forringelse lader sig esterspore, kan samme henføres til Midten af det syttende Aarhundrede. Ved Svenskens Indfald 1644 kom Byen meget tilbage i Næring og Brug, den blev haardt medtaget ved Indquartering og svære Afgifter, samt derefter større Forstrækninger til Kongen, end den formaaede

*) See Pentoppidans Atlas.

at udrede. Hertil kom endnu flere Uheld, saasom Dyrtd, da i Lde. Byg 1662 kostede 20 — 21 Mark; desuden Skovenes Odelæggelse, som paa adskillige Haandteringer nødvendigen maatte have skadelig Indflydelse. Men det værste Stød har Thisted faaet ved Løgstors Grundes Tilfæining.

For nærværende Tid tælles i Thisted og de tilhørende Huse uden for Byen 200 Familier, som udgjør med Unge og Gamle 1068 Personer. Altsaa i de sidste 14 Aar en Formerelse af 158 Sjæle. Dog bør Byens Forsatning ikke bedømmes efter Folketallet allene; thi fra Landet indflytte jævnlig Folk, der uden at bidrage til Kjøbstædens Opkomst, ned sætte sig her som Daglønnere og Brændeviinsmænd. Byens Forringelse kjendes især i Savnet af nyttige Værksleder og deres virksomme Drift. For 30 Aar siden taltes her 209 Familier, deraf 6 Skippere, 8 — 10 Kjøbmænd og 58 Haandværkere. — De Næringsveje, som Thisted nu bruger, ere Agerdyrking, Brændeviinsbrændning, Handel og Haandværker.

Agerdyrking er af ikke liden Bigtighed for Thisted, da den for de fleste Familier er i det mindste en Vinæringssvej. Thisted Mark bestaar i Almindelighed af en god Muldjord ovenpaa Kalkgrund, som paa nogle Steder rager saa højt frem, at den opløjes; paa mange Steder er Jorden fuld af Smaastene og Gruus. De tilhørende Kjøbstæder ere matrikulerede for 98 Ldr. 3 Skpr. 1 Sdk. 1 Alb. Desuden ejer Byen en Fælle, Kronens Mark kaldet, paa omtrent 3000 Ldr. Sædeland, som Kong Hans skænkede den af Hillerslev Mark, som ligger $\frac{1}{2}$ Mil fra Thisted. Dertil har Byen endnu kjøbt Bisgaardens Jorder, bestaaende af Hartkorn 9 Ldr. 4 Skpr. 1 Alb.,

da denne Gaard, som laae tet ved Thisted, 1765 blev nedbrudt og dens Jorder parcellerede i 12 Stykker. Fra de nærmeste Landsbyer ere og nogle Jorder tilkjøbte. Ganste Thisted Mark er tiendeydende, men skattefrie, undtagen Bisgaardens Jorder og nogle tilkjøbte Ugre, som ere contribuable. Paa et Par Toster nær, som med Stativværk ere indhegnede, har Indhegning her lige saa lidet Sted, som hos Bønderne, og den enes Ugre ligge adspredte imellem den andens. Paa det Sted nordvest for Byen, hvor Bisgaarden stod, har Thisted lidet Eng, men ingen Løvemosse. Endskjøndt Byen har saa meget Jord, havees dog Mangel paa Græsgang; thi den ommeldte Kronens Mark, som er en fælleds Ejendom, er saa langt fraliggende, ud imod Brund og bærer saa lidet Græs, at den som Græsmark var Byen til saare liden Nytte, hvorfor den nu er bortforpagtet til Dyrkning. Enhver som vil holde Køer, er derfor nødt til, at kjøbe sig Jord til at tøjre dem paa. Af den Aarsag ere Jorderne stegne til den Priis, at 1 Tde. Sædeland, som paa Thisted Mark ikkun beregnes til 6 — 8000 □ Alen, koster 60 — 80, vel endog 100 Rdlr. Denne deels Nødvendighed, deels Lyst til at eje Markjorder, er ikke uden skadelige Følger for Kjøbsteds Bindstibeheden. Thi mangen Haandværksmand, som for Melkens Skyld maatte kjøbe Jord, finder mere Behag i Ugerdyrkingen, end i sit Haandværk. Det avlede Korn frister ham til at anskaffe sig Brændeviins Medskab, for derved at udbringe det til desto større Fordeel. Saaledes bliser Haandværksmanden uformærkt baade Uolsmand og Brændeviinsmand til Bindstibehedens Undergang. Man regner den aarlige Uøl paa Byens egne og paa Bisgaardens Jorder, for 1300 Læs Korn, foruden Vrter.

Som Handelsstad synes vel Thisted at skulle have adskillige Fordele. Dens lige saa smukke som beqvemme Beliggenhed paa en liden Skraaning tet ud til Liimfjorden, hvor itkun en Gades Brede er Afstanden imellem Huse og Vandet; det Fortrin at være eneste Kjøbsted i det frugtbare Thy, og det uden at have nogen anden Kjøbsted i Nærheden til Medbejler (thi fra Thisted til Nykøbing paa Mors er $4\frac{1}{4}$ Mile, til Lemvig 9, til Holstebro 11, til Viborg 12 og til Aalborg med Landevejen 14 Mile, over Vejlerne et Par Miil kortere, og til Esb 12 Mile) Men heraf lader sig mere formode, end der findes i det Virkelige. Skudeejerne ved vestre og nordre Strand optjøre og udføre mangfoldige af Landets Produkter, og forsyne det igjen med adskillige Fornødenheder fra Norge; saa at Bønderne mere søge ud til Stranden, end til Thisted Torv, især med deres Fedevahre. Desuden opholder sig mangen Mand paa Landet, besynderligen i den sydlige Deel, som i alle Henseende fører lige saa megen Handel, som een og anden Kjøbmand i Thisted. En Forprang, der grunder sig paa gammel Vane og paa Kjøbmændenes indskrænkede Handel, der af enhver letteligen kan efterlignes. Omstrygende Jøder og Kræmmere forsyne Landet med Allenvahre. Ved Vestervig holdes Markeder lige saa vel som i Thisted. Saa at Thyholm og den hele sydlige Deel af Landet fører saa got som ingen Handel med Thisted. En stor Deel af disse Ulejligheder ville hæves af sig selv, dersom Thisted kunde hente sine Vahre omtrent fra første Haand, og altsaa baade sælge til lavere Priser, end de øvrige Landprangere, og betale Bondens Vahre dyrere, og derved drage Kornhandelen til sig. Men saalænge Kjøbmændene i Thisted, der dog ere 16 i Tallet, itkun ere saa godt som Kommissjonærer for Aalborgs Kjøbmænd

og for disse allene indkjøbe Landets Korn, hvorimod de hos dem modtage alle fornødne Vahre; saa længe kan Thisted neppe komme i nogen Anseelse som Handelstad. Brændeviinskjedelen yder maastee ogsaa de fleste Kjøbmænd større Fordeel, end Handelen. Hvilket Alt vel ikke kan være anderledes, saalænge Liimfjordens Sandgrunde ved Løgstør, og Mangel paa Havn ved Thisted lægge saa betydelige Forhindringer i Vejen for Sejladsen. Ikkun 3 Fartøjer havees til Thisted, hvoraf en Skipper ejer eet og en Kjøbmand to. Naar man engang vil tænke paa at ophjælpe denne Byes Handel, burde det og tages i Betragtning, at bringe dette Lands Kjøbmandskorn i mere Anseelse. Det er virkelig en baade for de Sælgende og Kjøbende skadelig Ulfik, at man udfører saa ringe og svangt Byg. Et Forbud herimod, eller en Bestemmelse i Vægt, for hver Slags Korn, under hvilken ingen Tønde maatte udføres, vilde vist ingen Ubillighed være. — Fra Handelens, saavel som fra Vindskibelighedens Side, vil man saaledes indsee, at der i Thisted ikke kan findes saa let et Levested, som mange formode. Endog Landets Produkter, om de just ikke ere i saa høj Priis, ere dog ofte vanskelige at bekomme, fordi Bønden ikke dermed søger til Torvet. — Foruden de almindelige Markeder, holdes ved Thisted Torvedag hver Onsdag fra Mikkelsdag til henimod Juul, hvor der forhandles en stor Mængde Creature og hvortil og, saa føres Haugeurter, og en Deel fra Skovegnene hentede Trævahre og Træfrugter.

Konsumtionen af Thisted Bye, har fra Mar 1796 til 1801, begge inklusive, indbragt:

Maleværks Konsumtion.			Port Konsumtion.		
Åar.					
1796	—	1482 Rdlr. 54 β.	947	Rdlr. 22 β.	
1797	—	2416 — 29 —	826	— 16 —	
1798	—	2692 — 85 $\frac{1}{2}$ —	841	— 65 —	
1799	—	2515 — 2 —	670	— 41 —	
1800	—	2303 — 31 —	567	— 77 —	
1801	—	2035 — 57 $\frac{1}{2}$ —	598	— 28 —	
<hr/>			<hr/>		
Middeltal	2240	Rdl. 91 $\frac{1}{8}$ β.	741	Rdlr. 89 $\frac{1}{2}$ β.	
Middel: Sum af hele Konsumtionen er	2982	Rdl. 84 $\frac{2}{3}$ β.			

Ligesom man i flere Henseender savner nyttig Vind: skiblighed i Thisted, saa savnes den og i Fiskeriet. Intet Menneske her i Byen benytter sig af den Lejlighed til Næringsvej, som Fiskeriet i Liimfjorden tilbyder. De lige overfor boende Morsinger tilføre allene Byen sine Fisk, undtagen hvad af Helt og Aborrer, der paa visse Tider bringes hertil fra Østerild eller hvad Aggerboerne fange i de 2 Maaneder, de ligge her omkring paa Malefangst, og hvad Havfisk der føres hertil fra Klitmøller, Bangsaa og flere Steder. Aarsagen til denne Forsømmelse angiver man at være Frygt for Udskrivning til Orlogs, som enhver Borger ved at eje en Fiskerbaad ville udsætte sig og sine Sønner for.

I de sidste Aaringer have dog adskillige Haandværkere boesat sig i Thisted, saa at her nu findes et Antal af 93 Professionister. Disse ere: Skomagere 9, Mandsskrædere 6, Fruentimmerskræder 1, foruden 6 Qvindfolk som leve af Skrædersyning, Kleinsmede 3, Grovsmede 2, Kobbersmede 2, Guldsmed 1, Giørtler 1, Bogbinder 1, Glar:

mester 1, Mahler 1, Feldbereder 1, Tømmermand 13, hvoraf de fleste tillige ere Snektere, Muurmestere 3, Storstensfejer 1, Nebslagere 4, Slagtere 2, Haarstikere 1, Bagere 2, foruden 2 Huusbagere, Koffedrejer 1, Straatækkere for Byen og Landet 6, Drejelsvæver 1, Linnedvæverster 13, Sadelmagere 2, Hattemagere 2, Brolægger 1, Farver 1, Trykker 1, Handskemager 1, Bødker 1. — Brændeviins Brænderie og Salg er eneste Næringsvej for 4 Borgere. Men desuden brændes og holdes Brændeviin til Salg af 40, hvoriblant 2 Ridsmænd, som have de største Brænderier. Hver anvender omtrent 800 Edr. Korn aarlig til dette Brug. I alt skal være 70 Brændeviinskiedler i Thisted.

Let udenfor Byen ligge 4 Vejrmøller, hvoraf den ene nu har Grubeværk. Vandmølle fattes, saa at man i skille Vejr maae søge til Broemølle. Sydvest for Byen ligger en liden Vandmølle, kaldet Draxbæk, der er en Feldbereders Stampmølle. I giennem Thisted løber en Bæk, som kommer fra Skinnerup, der om Sommeren er en ubetydelig Kende, men ved Tøbrud i Foraaret kan undertiden gaae ind i nogle Huse, som den og 1622 beskadigede Bisgaarden, som laae nær hos den.

I Thisted boe Amtmanden og Amtsforvalteren for Thisted Amt, Byfogden og Bysskriveren, af hvilke den ene er Herredsfoged og den anden Herredsskriver i Hillerslev og Hundborg Herreder, Faldinspektøren, Faldkassereren, en Apotheker og en Chirurg, Sognepræsten for Thisted og Tilsted Sogne, der har frie Præstegaard, og Kapellanen, som er Sognepræst til Skinnerup.

Byen har et lidet Hospital for 12 fattige Lemmer, hvoraf de 8 ere i, og de 4 udenfor Hospitalet. Desuden

er til Byens Fattige legeret adskillige Gaver. Thisted Kirke ere ogsaa betydelige Gaver tillagte og da den tillige ejer $1\frac{1}{2}$ Tiende af hele Thisted Sogn, der, ligesom Sogneprestens $1\frac{1}{2}$ Tiende oppebæres i Kiærven, saa skal den nu have en samlet Formue paa omtrent 14000 Rdlr. — Evende danske Læseskoler have her, men efter Latinskolen's Ophævelse, i hvis Sted den ene er, mangler her Lejlighed til videnskabeligere Underviisning. (*)

Fra Aaret 1779 til 1785 vare indquarterede 4 Compagnier Soldater i Thisted; men siden den Tid har ingen Garnison været i Thye. Man tør vel og troe, at det nu oprettede Landeværn vil være tilstrækkeligt Forsvar; thi neppe vover nogen fiendtlig Flode at forsøge Landgang paa en saa farlig, og af Naturen saavel forsvaret Kyst.

De Midler til Byens Opkomst, som kunde ansees for de virksomste, ere: Løgstors Grundes Oprydning og en Havns Indretning ved Thisted. Savnet af den sidste er saa meget betydeligere, da Byen ikke engang har nogen god Rhede. En Rhede have vel og det ikke meget langt fra Skibsbroen, paa 4 Favnes Dybde med fast Bund, men uden Læe og udsat saaledes for sydlige og østlige Vinde, at intet Skib kan stedes der i uroligt Vejr. Med nogen Beføstning ville det dog vel være muligt at indrette en Havn enten i Mundingen af den igiennem Byen løbende Bæk, eller ved Siden af Skibsbroen eller Sønden derfor. Naar disse Forberedelser vare giorte, naar den utilladelige Landprang kunde hæmmes, og Thisted erholde sit eget Toldsted, da torde man vel haabe, at Byens Handel

(*) Om de Kirken, Skolerne, Hospitalet og de Fattige af Anne Gøe, Caspergaard og flere tillagte Donationer, kan eftersees Hofmans Foundationer, hvori findes adskillige saavel dette som flere Sogne angaaende, hvilket her forbigaaes.

igjen vilde oplives. Fiskerie og adskillige Haandteringer som staae i Forbindelse med Sejladsen, ville derved tillige komme paa Fode. Men lige saa vigtigt er det, at Fabriker maatte anlægges, som ere passende til Stedet. Der til kan regnes alle Slags Uldfabriker, Væverie, Hattemasgerie, Strikning o. s. v. Materien hertil frembringer Landsdet i Overflødighed, og de nødvendige Levnetsmidler ere her lettere, end paa adskillige andre Steder. Garverie kunde vel og drives her, hvorfra saamange raa Huder og Skind udføres. Vel maatte Barken hentes andensteds fra; men nogle af Landets Planter kunde ogsaa bruges. Nu maae enhver Stomager forskrive alt sit Læder. — Ved Fabrikers Anlæg og Vindst. belighedens Forfremmelse tør vel haabes bedre Tider for Thisted. (*)

b. Tilsted Sogn bestaar af de 2 Byer: Tilsted med 14 Gaarde og 8 Huse og Silstrup med 6 Gaarde og 1 Huus. Sognets Hartkorn er 137 Edr.; Folketallet er 210 Personer. Tilsted har lidet Tørvestjær, men Silstrup intet; saa at Sognet har Mangel paa Brændsel. Det har en god Muldjord, blandet deels med Gruus, deels med Leer. Silstrup Mark ligger paa Rødleer og er baad og fold. Den østlige Deel af Tilsted Mark ud til Fjorden er gruset, i den vestlige Deel findes Kalk i 1 — 2 Alens Dybde, saa og den sorte Aare. Beboerne ere selv Ejere af Kirken.

2. a. Sjøring Sogn udgjør 249 Edr. Hartkorn. Heri leve 92 Familier, hvoraf de fleste nu ere Selvejere.

(*) Thisted blev navnkundig for omtrent hundrede Aar siden ved den bekiendte Besættelses Historie 1696. Hvoraf man dog ikke bør slutte til større Overtoe her end andre Steder, da lignende List og Dudskaab, i det mindste paa den Tid, kunde have frembragt de samme Virkninger allevegne.

Personernes Antal er 515. De tilhørende 5 Byer ere: Sjøring med 12 Gaarde og 10 Huse, Spering med 13 Gaarde 16 Huse, Nestrup med 10 Gaarde 3 Huse, Skaarup med 6 Gaarde 3 Huse og Døllerup med 5 Gaarde 1 Huus. Desuden er her Nordentoft, en stor ufrie Gaard paa 21 Tdr. Hartkorn, som nu er deelt imellem 2 Familier. *) Sognet har en god og for det meste med Rødder leer blandet Muldjord; dog gives her og lette og sandige Marker. I en Dybde af 1 — 2 Alen, findes i den nordlige Deel af dette Sogn, Kalk til Grundlag, og da Kalklaget ikke strækker sig længere end i dette Sogn, saa er herfra hentet meget til Gjødning af de Sønden for liggende Sogne. I Almindelighed kan regnes omtrent 7 — 8 Tdr. Algerland til 1 Tde. Hartkorn. Skaarup Bye har i ældre Tider taget Skade af Sandflugten, dog har den nu en ikke saa ringe Jord. For det meste er dette Sogn rigeligen forsynet med Tørvemose, hvorfra sælges en Deel til Thisted, især fra Nestrup og Sjøring Byer, nogle ogsaa fra Spering. Skaarup Bye har ingen Tørvemose; men overflødig Hede. Tilstrækkelig Hede har ogsaa de øvrige Byer. Tørvene kan nu ikke graves i Moserne; men maae æltes. En stor Deel af Sognet grændser til den store og fiskerige Sjøring Søe. Det er en rimelig Formening, at denne Søe engang har havt sit Udløb i Havet, hvilket Sandbankerne have tilstoppet. I saa fald maae den have aabnet sig et nyt Løb; thi nu forbinder en Aa den med Hassing og Glad Søe, saa at den tilsidst udflyder i Liimfjorden. I dette Sogn ligger endnu en min:

*) Paa denne Gaard skal Ebbe Strangesen have boet, formodentlig den samme som er nævnet ved Nebel Gaard. For ikke længe siden ejedes denne Gaard af en Frue Gerner, og da hørte en Deel Bøndergods derunder.

dre Søe, kaldet Spering Søe, der gaaer ud i Sjøring Søe. En Holm, som heri er beliggende, tilhører Søegaard i Spering, hvorpaa avles en halv Snees Læs Høe og samles en stor Mængde Terne; &c. Ved Nordens toft og ved Sjøring Søe nær ved Lagaard, skal i gamle Dage have været Vandmøller.

b. Thorsted Sogn bestaar af Thorsted Bye og en Vindmølle, kaldet Klatmølle. Det udgjør 149 Personer, eller 28 Familier, hvoraf 14 ere Gaardmænd. De fleste ere Selvejere. Sognets Hartkorn er 64 Tdr., med en stor Deel Jord til Hartkornet. Dets Markjorder og Grønning udgjør 14, og Heden over 7 Millioner \square Allen, saa at til hver Tønde Hartkorn er af Markjord 15, og af Hede 8 geomet. Tde. Land. Dette og Skinnerup Sogn have i Forhold til Hartkornet, det største Areal af Ugerjord. Jordbunden er en let og sandblandet Muld. Man graeber paa nogle Steder igjennem 20 Allen Sand og Gruus, førend Kalken findes, som da naaer til 55 Allen; thi saa dybe ere nogle Brønde. Paa andre Steder findes Kalken under Muldlaget. Eng og Tørvemose mangler; men en vidtløftig Strækning god Hede, giver overflødig Glædetørv og Lyng. Ved Opdyrkning af Heden og ved Udflætning af nogle Gaarde, ville dette Sogn kunne ernære flere Familier. Sognet er nu under Udskiftning. Strax vesten for Thorsted ligger en Høj, kaldet Thors Høj, hvoraf Sognet formenes at have sit Navn. Thorsted Kirke skal have været et Fristed.

3. a. Bang Sogn kan henregnes til de ringe og af Sandflugten meest ødelagte. Alt Sognets Hartkorn er nu 63 Tdr. 1 Skpe. 2 Tdr. Folketallet 292. I Bang Bye er foruden Præstegaarden 7 Gaarde eller Steder,

hvortil kan holdes 2 eller flere Heste, og 23 Huse; paa Skaarhede er en Boel og 4 Huse; ved Bangsaae 11 Huse. Desuden 3 eenlige Gaarde: Nystrup, hvis tiendefrie Hartkorn er 6 Edr. 1 Skpe. 1 Fdr. Klostergaard paa 7 Edr. 2 — 3 — 2; og lille Diernes paa 8 Edr. 3 — 3 Hartkorn. Om trent i 4 Aens Dybde findes Kalklaget. Ved Sandflugten er en Deel af Jorden bleven alt for meget blandet med Sand og een endnu større Deel ganske skjult med Sandklitter. Det liden, som er beskyttet bag ved Bang Søe, har temmelig god Jord. En Væsten for Bang Bye begynde Klitterne og strække sig $\frac{3}{4}$ Mil ud til Havet. Endog i Byen, er Sandet indført. Mange eenlige Gaarde skal have været i Sognet, hvoraf nogle ganske ere ødelagte, andre ere som Huse bortstøttede, enten til Bang Bye eller til Havet, hvorved Bangsaae Bye er fremkommet. Saaledes er Haugaard, som tilforn laae ved en Søe i Klitten, hvoraf endnu sees Spoor, nu en Gaard i Bang Bye. Og en anden eenlig Gaard, kaldet Jnte, er nu et jordløs Huus i samme Bye. Nystrup har tilforn været en Herregaard, hvis Jorder nu tildeels ere sandige, tildeels skjulte med Sandklitter. Denne Gaard har en god Aalekiste i Aaen, som løber fra Vestervandet Søe ud i Havet. Af gamle Papirer veed man, at til dette Sogn har hørt en Bye, kaldet Nækkebye, beliggende ud imod Klitmøller, som nu ganske er tilintetgjort. Vist nok ere Klitterne nu i bedre Stand, end for en halv Snees Aar siden; men man tør dog ikke, at Sandet nu er dæmpet. De uhyre høje og vidtudstrakte Sandbakker, hvorpaa neppe sees en grøn Spire, og som af Vinden flyttes fra et Sted til et andet, bevise det modsatte. De fleste Gaarde ere kun smaae, hvoraf adskillige kun holde 2 Heste. Nogle Steder have 8 — 9 Edr. brugbar Agerland til 1

Tønde Hartkorn, andre mere og ringere. Havboerne ved Bangsøe, leve af Fiskerie paa Havet, hvortil de have 2 Fiskerbaade. Disses Kornavl er ubetydelig; men de have stikkelige gode Toster, eller smaa Enge til Græsning og Høeavl, saa at de fleste kan holde 2—3 Røer. Et Par Mænd holde hver 2 Heste, hvortil dog maae tises endeel Vinterfoder. Paa Brændsel har Sognet stor Mangel, aldeles ingen Skodtjørn, og meget lidet Fladtjørn og Lyng i Klitten. Endnu i Mand's Minde groves Skodtjørn i mellem Klitterne i Moser, som vare tildækkede med et Lag Sand; men nu ere de saa ganske begravede, at intet Spor deraf er tilbage. Bang Søe siges, for endnu ikke længe siden, at have havt Udløb i Havet, hvilket nu er tilstoppet af Sand.

b. Tvorup regnes vel endnu som et Sogn, end: skjøndt dets Kirke for saa Længsiden er nedbrudt, og det er henlagt til Bangs Kirke. Sognets Hartkorn er nu kun 39 Tdr. 7 Skpr. Folketallet 90 Personer. I Tvorup Bye ere 9 Steder, hvortil holdes Heste, og 4 Huse. Desuden høre til dette Sogn 2 eenlige Gaarde: Store Djernæs paa 13 Tdr. 1 Skpe. 2 Tdr. 2 Alb. Htkn. og Møllestald 2 Skpr. 2 Alb. og Færgegaard paa 12 Tdr. 2 Alb. Store Djernæs er en stor ved Søen smukt beliggende og veldyrket Avlsgaard, hvortil saaes noget over 100 Tdr. Korn, og holdes 10—12 Heste, 50 Fækkreaturer og 80 Faar.— Dette Sogn har meget tilfælleds med Bang Sogn, ogsaa her er Brændemangel, og en stor Deel af Sognet er ødelagt af Flyvesand. Man veed, at Tvorup Bye er bleven nødt til at sløtte fra sin Jndmark til det yderste af sin Udmark, saa at den tilforn har lagt lige saa langt vesten for dens Kirke, som den nu ligger østen for det Sted

hvor Kirken nylig stod. — Jndmarks Jorderne optages i begge Sognene i 5 Aar og hvile lige saa længe. Sædskiftet er: Giødningssbyg, Rug, Byg, Erter, Havre. Udmarken bruges efter 6 Aars Hvile i saadan Orden i 4 Aar: Erter, Byg og 2 Havretærve. De skarpe Sandjorder giødes til Byg, hvorefter tages 2 Rug og 1 Havretærve, hvorpaa følger 5 — 6 Aars Hvile. Begge Sogners baade Markjorder og Klitter ere udsiftede.

4. a. Skioldborg Sogn staar for Hartkorn 192 Tdr. 7 Skpr., og udgør Gaarde og Boelsteder 25, og Huse 50; hvoraf 11 ere uden Hartkorn, dog have de næsten alle Jord. Gaardenes Størrelse er fra 4 til $11\frac{1}{2}$ Tdr. Htkn. De tilhørende 4 Byer ere: Sønder Skioldborg 10 Gaarde 14 Huse; Nørre Skioldborg 7 Gaarde 17 Huse; Laes 5 Gaarde 7 Huse og Møgelvang 1 Gaard 12 Huse, foruden eenlige Steder: Støvring et Boel og Bakgaarden ved Biil Sund med Kroeholds Privilegium. Ved Bakgaarden skeer Overfart til Morsøe over Biilsund som her er en halv Fjerdingsvej bredt og i Strømmen 36 Alen dyb. Møgelvang er det sydligste af Sognet, som ved en liden Kende adskilles fra Sundbye i Stagsstrup Sogn. Sognets Folketal er 403 Personer. Efterat Lodbøl Gods nu er solgt, høre ifkun 6 Gaarde og 5 Huse til Proprietær. Gods nemlig til Ulstrup, forresten ere paa faa Huse nær alle Selvejere. Til 1 Tde. Htkn. er 6 — 8 Tdr. Agerland foruden en stor Deel Hede og noget Eng, hvoraf de fleste Beboere have fornøden Brændsel, undtagen Laes Bye, som kun har lidet og ringe Hede. Kødleren er Grundlagt, især i det østlige af Sognet; forresten er en Deel af Jorden vaad og stid, og en Deel noget let og muldig. Skioldborg Byes Mark blev udsiftet 1787; men man

har her som de fleste Steder i Thyne sin Jord paa 3 til 4 forskiellige Steder, nemlig Indmark, Havreland, Høde, og Tørvemose. — Endskiøndt Sognet støder til Liimfjorden, drives dog intet Fiskerie. — Ved Kirken er af Justitsraad Caspergaard bygget et Hospital for 4 Enter af Todbøl Gods, hvortil er givet dette Sogns Konge-Korn-Tiende; dog nyder Hospitalet ikkun 80 Rdlr. aarlig deraf. Sogneboerne have nu kjøbt af Todbøl baade Kirke- og Kongetienden. — Ved 6 Afbyggere er Præstegaardens Hartkorn formindsket til 8 Edr. 4 Skpr. 3 Fdkr. Tilforn før Aar 1596 var paa Præstegaardens Ejendom en Vandmølle kaldet Fall, som nu er et Huus.

b. Kallerup Sogn udgør 29 Edr. 7 Skpr. 3 Fk. 2 Alb. tiendeydende Hartkorn og bestaaer af den ene Bye Kallerup, hvori ere 6 Gaarde og 4 Huse; desuden Hovedgaarden Todbøl; en eenlig Gaard Hornstrup, som tilforn er brugt af Hovedgaardens Ejer; en Stamhusle paa Hovedgaardens Grund, som behøes af en Feldbereder; og een ved Hovedgaarden liggende ubetydelig Vandmølle, i hvis Sted nu skal bygges en Windmølle. Sognets hele Folketal udgør 14 Familier, eller 74 Personer. — For 3 Aar siden hørte til Todbøl Hovedgaards Tært Uger og Eng 26 Edr. 1 Fdkr., Mølleskyld af Vandmøllen 3 Skpr. 2 Alb., Bøndergods 204 Edr. 6 Skpr., og Kirke- og Kongetienden af Skioldborg Sogn, hvoraf hver enkelt udgør 38 Edr. Hartkorn, ligesaa begge Tiender af Kallerup, hver paa 8 Edr. Hartkorn, Sjøring Sogns Kongetiende 40 Edr., og Hundborg Sogns Kongetiende 28 Edr. Htkn. Nu er Stamhuset Todbøl, hvorunder Bodumbisgaard var indlemmet, udløst og solgt, alle Bønderne ere blevne Selvejere, noget af Hovedgaardens Mark fraskilt, og Horn-

strupgaard, som kun havde 6 Tdr. contrib. Hartkorn, er bleven tillagt en stor Deel Udmark og Hede af Todbøls fri Hovedgaards Taxt, som udgjør $4\frac{1}{2}$ Tde. Hartkorn. Til Todbøl er betydelig Løvemose; men Ugerjorden er af Naturen skarp, dog hidtil forbedret ved Hielp af Tienderne. — Sognet har i Almindelighed en temmelig god Muldjord, tilstrækkelig Løvemose, hvoraf og sælaes, og noget Hede. Til Hornstrupgaard kan nu ved Hielp af en Deel opbrudt Hedejord, saaes 70 Tdr. Korn, og holdes 28 Fæcreaturer, 8 Heste og 60 Saar. — Sognets Beboere ere nu alle Selvejere, og tillige ejer enhver sin Deel af begaae Tienderne. Een af Huusmændene dyrker med god Fordeel en Urtehauge, hvoraf sælges en Deel Jordfrugt til Thisted. Beboerne af dette, saavel som af flere Sogne afgave sig tilforn meget med at male Habregryn paa Haandqværne, som solgtes til Norge.

5. a. Hundborg Sogn, der mod Osten grændser til Kallerup Sogn og mod Vesten til Havet, har 143 Tdr. tiendende Hartkorn og en Folkemængde af 610 Personer. Foruden Hovedgaarden Ulstrup og Præstegaarden, har Sognet 39, for det meste smaa, Gaarde og 67 Huse. I Hundborg Bye ere 26 Gaarde, hvoriblant Søndergaard paa 9 Tdr. 2 Skpr., Nydsgaard paa 6 Tdr. 5 Skpr. og Dalsgaard paa 5 Tdr. 7 Skpr. Hartkorn og 22 Huse, Vestergaardene ere 5 Gaarde paa $2\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$ Tde. Htkn., hertil regnes og Faddersbøl Mølle paa 4 Tder. Hartkorn og Faddersbøl Gaard hvis Hovedgaards Taxt tilforn var 13 Tdr., men nu bortfolgt indtil $7\frac{1}{2}$ Tde., som er bleven skatpligtigt Hartkorn; Forby med 3 smaa Gaarde og 9 Huse, Hartkær 7 Huse; Borup-Dre 24 Huse og Rosstrup Hovedgaards Mark, hvorpaa nu ere 3 Gaarde og 5 Huse. — Af Sognets 3 Herregaarde er nu

ikkun den ene Ulstrup tilbage. Thi Naastrup, hvis Hoved-
 gaards Tact var $27\frac{1}{2}$ Tde. Htkn., er for nogle Aar si-
 den, da Bøndergodset blev solgt, udparcelleret, og Fadders-
 bøl, der i ældre Tider meget var ødelagt af Sandflugten,
 er nu ogsaa ved Udskykning formindsket. Naastrup havde
 en fortrinlig god Jord, tienlig til al Slags Sæd. Til
 Faddersbøl var Jorden let og sandig; men Græsningen
 og Høesletten god. Tilforn var Nørhaagaard forenet med
 Faddersbøl og da denne ligger i en ringe Egn, var Ejerens
 Boepæl altid paa første Sted; nu ere de adskilte og Bøn-
 dergodset solgt. Ulstrup staaer for fri Hovedgaards Tact
 34 Tdr. 6 — 3 — 1, og Møllekyld paa samme Tact 1
 Tde 2 Tdr. og ejer Bøndergods 256 Tdr. 3 Skpr. 2 Sk.
 1 Alb., samt Hundborg og Hørsted Sognes Kirketiender
 og Snedsted Sogns Kongetiende. Under Gaarden drives
 contribuerende Htkn. 4 Skpr. 2 Tdr. Hovedgaardsmar-
 ken udgør i Areal Agerland 426 Tdr., Eng og Græs-
 ningsjord 463 Tdr. Dertil faaes aarlig 200 Tdr. Korn,
 hvoraf 25 Tdr. Rug, og avles 200 Læs Enghøe. Jor-
 den optages i 5, og hviler i 5 Aar. Ulstrup ejer Halv-
 parten af et Halekistefiskerie ovenfor Faddersbøl Vandmølle.
 Naastrups og Ulstrups Markjorder ere muldige og meget
 gode, forresten har vaa mange Steder en rødguul Leer
 Overhaand, men paa en betydelig Strækning har Fly-
 vesandet forandret den oprindelige Natur. Bøndergaarde-
 ne have kun lidet Hartkorn og dertil lidet Agerjord. Der-
 res Forfatning er derfor for det meste ikke god. Endskiøndt
 mange Tørv sælges fra Hundborg Sogn, saa seer man dog
 her som i flere Sogne, at Tørvesalg langt mindre beriger
 Bonden, end god Agerdyrkning. Forholdet af Udsæden
 til en stor Gaard er 2 Tdr. Rug, 8 Tdr. Byg og 16 Td.
 Høe. De smaa Gaarde faae intet Rug. Hundborg Bye

har lidet og ringe Hede, men desto mere Mose. Ved nylig fuldendte Udskiftning i Hundborg af 144 Tdr. 5 Skpr. 1 Alb. Hartkorn befandtes dertil at være geometriske Tønder Land til 14000 □ Alen, Algerland 1377 Tdr. Engbund, Moser og Græsningsjord 764 Tdr. og Hedejord 152 Tdr.—Vorum:Tre Bye, bestaar allene af Fiskerhuse beliggende i Klitterne, hvis Beboere drive Fiskerie paa Havet med 5 Baade, til ethvert af disse Huse, hvoraf de fleste ere uden Hartkorn, er en Tost, hvorpaa kan holdes 1 — 3 Køer og nogle Faar; men ingen Heste. Fire af disse Fiskere have begyndt at drive Malefangst med en Palsvaad i Liimfiorden ligesom Aggerboerne. — Ogsaa i dette Sogn har Flyvesandet anrettet stor Udelæggelse, der dog nu er temmelig tilgroet; i ældre Tider er Sandet ført lige til Gaddersbøl Mølleaale. — Præstegaardens Hartkorn er hartad 14 Tdr. — Et gammelt Sagn udleder Navnet Hundborg af hundrede Bierge, formedels de mange herværende deels naturlige Bakker, deels Grashøje. Hvilket maaske er lige saa rimeligt som en anden Gissning, der udleder Navnet af Hund og de andre tre Herreders Navne af Jler, Hare, Ræv. — Ulsstrup Gaard og Gods blev nu i dette Aar med alt bemeldte Tilhørende tillige med Ulsrup Mølle solgt for 62000 Rdlr. Utsaa bliver formodentlig nu ogsaa denne Gaard udstykket.

b. Jannerup Sogn bestaar af 16 Gaarde og 10 Huse, nemlig i Jannerup Bye 9 Gaarde, af hvilke den største har Hartkorn 3 Tdr. 5 Skpr., og 4 Huse; i Snegstrup Bye 7 Gaarde, hvoriblandt et eenligt Boelsted, kaldet Meylsøe, og 4 Huse; og i Førbye 2 Huse. Hele Folketallet er 165 Personer. Til Jannerup Bye er Jordbunden meest leerig, sild og kold; men til Snegstrup meest

let og tør, tienlig til Rugfæd. Jannerup Bye mangler baade Mose og Hede; men Snegstrup Bye har meget Mose og tilstrækkelig Lyng og Gladtørv i Heden og Klitterne. Ogsaa en Deel af dette Sogn er ødelagt af Sandet. Til Frelse mod større Ødelæggelse, har Sjøring Søe opsluget Sandet af de nøgne Sandbakker, som ligge bag ved. Mærkværdig er dette Sogns Kirkeblok, som Overtroen rigelig forsyner med anseelige Gaver. Nogle Søfarendes Løfter i Havbusd skal have givet Anledning dertil; og i lignende Tilfælde saavel som ved Kjøb og Salg, glemmer man over hele Landet ikke at sende Gaver til dens Bøffer, hvorved dens aarlige Indtægt kan være 70—90 Rdlr. Formodentlig har den nu en Kapital paa over 20,000 Rigsdaler.

6. Nørhøa Sogn har 113 Ldr. Hartkorn og et Folketal af 343 Personer. Hertil høre: Nørhøa Bye med 40 Familier, Steenberg Bye med 17 Huse, og desuden de 4 eenlige Gaarde: Nørhøagaard, Legin, Næsgaard og Frestild. Hele Sognet udgjør kun 19 Gaarde og Boelsfæder. Sognet grændser ud til Havet og altsaa er en stor Deel deraf ødelagt af Sandet. Den Deel af Marken, Østen for Nørhøa Bye, der er ufordærvet, er en meget god Muldjord, der skinker enten Graaleer eller Rødler. Ved Legin og Frestild er Jorden bedst skicket til Rug; det øvrige bedre til Byg og Havre. I en Bække ved Legin graves Hvidleer eller Kalksteen, som intet andet Sted findes nærmere end i Sjøring Sogn. De fleste Beboere have overmaade lidet Algerjord; men desto mere Engbund. Nogle Steder have ifkun 5—6 Ldr. Cædeland til 1 Lde. Hartkorn. Skedtørv og Gladtørv have i Overflødighed, og Høebierringen er betydelig.--

Steenberg Bye bestaar allene af Huse, beliggende ved Havet. Ikkun 3 af disse ere contribuerende, hvert af 1 Alb. Dog havees Loster, hvorpaa, saavel som ved Hielp af Klitten, hver Mand kan holde et Par Røer. Een Mand holder et Par Heste. Forresten leve de af Fiske: rie, hvilket de drive med 3 Havbaade. Med 1 Skude faaes herfra paa Norge. — Nørhaa: Gaard er en stor og anseelig Avlsgaard, uden Frihed, paa 17 Tdr. Hart: korn, som tilforn var forenet med Hovedgaarden Fad: dersbøl. Sognets tvende Tiender og lidet Bøndergods, hører nu hertil; men de fleste af Godssets Bønder ere i disse Aar blevne Selvejere. Til denne Gaard kan saaes 130 Tdr. Korn og avles 150 Læs Høe. *) Egin Gaard er paa 9½ Tde. Hartkorn, og kan avle 80 Læs Høe. Næsgaard paa 7 Tdr. 3 Skpr. Hartkorn, er ogsaa en god Gaard. Frestild er nu udstykket til 5 Familier. — Ved Frestild Søe var tilforn en Vandmølle, kaldet Stou: gaards Mølle, hvor nu staaer et Huus; Mølledæmning: en tiendes endnu. Midt ind i Nørhaae Bye er Fly: besandet ført fra Nordvest, hvor Muldjorden er begra: vet under 1 Qvarter Sand, som dog nu er tilgroet med Græs. Sandklitterne forbedres ogsaa, og de nærmest til Marken grænsende, ere temmelig begroede med Lyng. Ved den nu fuldendte Udskiftning af Klitterne, vil disse maaskee bedre blive fredede. I et tilforn omtalt Do: kument af 1596 hedder det: "at dette Sogn er saa rin: ge, at det tilforn har været foruden Sognepræst og Kirke: Tjeneste noget nær et ganske Aar; at de ingen Præst

*) Den ved sit velgjørende Testamente bekiendte Jens Ware, var Ejer af Nørhaagaard og Fadersbøl, og har derfor i sit Testamente af 1765 ogsaa erindret dette og Hundborg Sogn med nogle Gaver.

kunde bekomme for den ringe Rente. deraf gives, hvorfor Kongen for 17 Aar siden haver naadigst undt Præsten der sammesteds Halvparten af Konge: Korntienden af samme Sogn." Præsten har dog nu mindre Fordeel af denne tillagte halve Konge: Tiende, end Nørhaasgaard's Ejer.

III. Hassing Herred.

Da Agger Sogn hører hertil, saa grændser dette Herred egentligen ved den smalle Landstrimmel imellem Havet og Liimfjorden til Niber Stift. Dog følger jeg hellere den i geistlige Sager vedtagne Orden, hvorefter Agger Sogn og Heltborg Sogn ombyttes saaledes, at det første regnes til Næs: og det sidste til Hassing: Herred. Antages denne Inddeling, saa udgjør Hassing Herred 1980 Tde. Hartkorn og 4341 Personer. For det meste er Grundlaget i dette Herred Nødleer og Jorden vaad, sidd og kold. En stor Deel langs med Havet, er stult af Sandflitter, og Lynghederne udgjøre mange og store Strækninger.

1. S ned sted Sogn med 239 Tdr. Hartkorn og 505 Personer, bestaaer af følgende 5 Byer: S ned sted Bye med 10, Gjerstøl med 10, Arup med 8, Elsted med 6 og Vedsted med 5 Gaardmænd eller tiørende Mænd. I Arup ere 17 Huse, forresten ere Gaardenes og Husenes Antal i dette Sogn omtrent lige. Ved Arup er en god Vandmølle. Sognet har Overflødighed af Skodtørv, hvoraf det sælger en Mængde til Thisted. Jordbunden er middelmaadig, og for en Deel skarp og gruset. Af Heden opbrydes meget, som gjødes enten med Hvidleer fra Sjoring, eller med Graaleer, hvoraf meget hentes fra

Arup. Naar det meget Hede og Mose medregnes, saa havees stort Areal til Hartkornet, f. Ex. Elstedgaard, paa 9 Tdr. Hartkorn, har 140 geomet. Tdr. Land. Gjernsbøl Mølle er en saare ubetydelig Græsmølle.

2. a. Haring Sogn, indbefatter Haring Bye, Tredholm, Hovedgaarden Dland med dens Afbyggere og Præstegaarden Roesholm. Det tiendeydende Htkn. er 46 Tdr. Personernes Antal er 169. I Haring Bye ere 9 smaa Gaarde fra omtrent 2 til 5 Tdr. Hartkorn, 4 Huse hvert paa 3 Skvr. Htkn. og 4 jordløse Huse. Tredholm er 3 Huse, byggede paa Præstegaardens Udmærk. Hvert af disse holder 1, undertiden 2 Heste, 2 Køer og 10 Faar. Disse Huusmænd forsyne hele Omegnen med raa Muurstene, som stryges af en gul Leer. Hovedgaarden Dland havde for 10 Aar siden 31 Tdr. 5 Skvr. Hovedgaardens Tært og 246 Tdr. Bøndergods. Nu er den udstykket foruden Hovedparcellen, til 1 Gaard og 8 Huse, saa at Dland nu kun har tilbage 15 Tdr. 1 Skpe. 3 Skvr. $1\frac{1}{2}$ Alb. Bøndergodset er ogsaa solgt undtagen 83 Tdr. 6 Skvr. 2 Skr. $\frac{1}{2}$ Alb. Præstegaarden har lidet over 8 Tdr. Htkn. Dlands Mark er den meest muldige og bedste i Sognet. Forresten ere Jorderne meget lerige, vaade og kolde, saa at her næsten intet Rug saaes. Bønderne have 8 Tder. Agerland til 1 Tde. Htkn., og Præstegaarden kun 5. Lyng og Gladtørv afgiver Heden; men paa Skodtørv have Bønderne ingen Overflødighed.

b. I Stagstrup Sogn ere Byerne: Stagstrup, Gierup og Sundbye. Det indbefatter 256 Tdr. Htkn. og 467 Personer. I Stagstrup Bye ere 14 Gaarde, hvoraf den største paa 9 Tdr. Htkn., den mindste paa 4 Tdr. 3 Skvr., foruden Anergaaarden paa $10\frac{1}{2}$ Tde.,

20 Huse med Jord og en stor Deel jordløse. Gjerup Bye har 7 Gaarde fra 6 — 8 Tdr. Htkn., et Boelsted og 9 Huse. Sundbye har 11 Gaarde fra 3 — 9 Tdr. og 4 Huse, foruden nogle jordløse. I Sognet ligger desuden Biilsunds Mølle, der i tørre Aaringer mangler Vand. — Gjerup Mark er af lige Beskaffenhed med Harring Mark. Stagstrup Mark er halv lerig og halv muldig og Sundbye Mark noget mere muldig, saa at her kan faaes mere Vinterrug. Sognet har 8 til 9 Tdr. Agerland til 1 Tde. Htkn. Gjerup maa kobe Brændsel, Sundbye har kun noget Hede, og Stagstrup Veltetov. Dette Sogns halve Kongetiende hører til Præstefaldet. Ikke heller i dette Sogn drives Fiske, endskiøndt det ligger ud til Liimfjorden, men ved Møllen fanges en Deel Giedder og Aborrer i Foraaret, som fra Liimfjorden gaae ind i Møllebækken. — De fleste Beboere i disse 2 Sogne ere nu Selvejere, tilforn hørte de til Mland og vare for 15 Aar siden saa forarmede, at kun tænde Mænd kunde udrede deres Statter og Landgilde; men deels ved Brugen af Mergel, deels ved den følgende Ejers bedre Behandling, ere de temmelig komne i Stand. I gode Aaringer kan Afgrøden paa Harring Byes Mark være af Byg 6 — 7 Fold, og af hvid Havre 8 — 9 Fold paa Stagstrup Mark af Rug 5 — 6, af Byg 6 — 7, og af hvid Havre 9 — 10 Fold.

3. a. Skyum Sogns Folketal er 332 Personer, dets Hartkorn 191 Tdr. Sognet har 27 Gaarde, som ligge alle i den ene Skyum Bye, undtagen en eenlig Gaard Nybdal og Gudnæs Vandmølle, hvilken ligger under Trup Hovedgaardstaxt. Desuden er her Skyum Vindmølle, og 27 Huse, hvoraf 5 jordløse. De største Gaarde ere paa 9 — 10 Tdr. Hartkorn. Jordbunden er en stærk og kold Kødleer, beqvem til hvid Havre og

Byg, men ikke til Vinterrug. Forholdet af Sædearterne er 16 Edr. Byg, 40 Edr. hvid og sort Havre, 1 Ede. Baarrug og $\frac{1}{2}$ Ede Urter. Al Slags Brændsel mangler ganske og maa kjøbes fra andre Sogne. Hæsflet faa godt som intet, uden ubetydeligt i Gudnæs Rier.

b. Hørdum Sogn af Hørtkorn 129 Edr. med 385 Personer, bestaaer af de 4 Byer: Øster Hørdum, Vester Hørdum, Løttrup og Koldbye, samt Hovedgaard: den Trup. I Øster Hørdum ere 6 Gaarde og 16 Huse, i Vester Hørdum 6 Gaarde og 11 Huse, i Løttrup 7 Gaarde og 4 Huse, deraf 3 jordløse og i Koldbye ifkun 5 Gaarde. Den største Bondegaard er Løttrup Gaard paa 11 Edr. Hørtkorn. En smuk bygget grundmuuret Gaard er Koldbye Gaard, hvis ufri Hørtkorn er 6 Ed. 1 Skpe. foruden noget tillagt fri Hovedgaards Taxt af Dland, 1 Ede. 1 Skpe. $2\frac{1}{2}$ Alb. og af samme Slags fra Trup 6 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb., samt Hørdum Sogns Kongetiende og Kirketiende, hver enkelt af Htkn. 25 Edr. De fleste Gaarde i Sognet ere smaa, paa 4 Edr. Htkn. en Vindmølle ligger i Vester Hørdum og en Vandmølle under Trup Hovedgaards Taxt kaldet Meel: Mølle. — Grundlaget er Kødleer, tildeels gruset og Skarp. Til Øster- og Vester Hørdum er Jordbunden mere let og tør, saa at Vinterrug kan saaes; til Løttrup er den ikke saa tør og til Koldbye meget kold og vaad. Af Lørvemose havees en Deel og en stor Lynghede, som ved den nu fædte Udskiftning vil bedre blive fredet. Den Hede: strækning som tilhører Hørdum, Hæsfing og Willerslev Sogne, udgør omtrent 2000 geometriske Tønder Land.

Trup Hovedgaard havde nyligen 22 Edr. 1 Skpe. 2 Fdkr. Hørtkorn fri Hovedgaards Taxt og 2 Vand: møller, Gudnæs- og Meelmølle, og 1 Vindmølle, Hør:

dum Mølle, som alle have fri Hovedgaardstaxt, Møllekjød 6 Tdr. 3 Skpr. Til Hovedgaardens Hartkorn var 10,965910 □ Allen af alle Slags Jorder. Baade Kirke: og Konge: Tienderne af Hørdum og Willerslev Sogne hørte da hertil, og dens Bøndergods har været over 239 Tdr. Hartkorn. For et Par Aar siden blev alt Bøndergodsset solgt til Fæsterne, og kostede 1 Tde. Hartkorn 150 til 200 Rdlr. og paa nogle Steder derover. Dette Gods var beliggende i Skyum, Willerslev og Hørdum Sogne. Til Lettelse ved Gaardenes Indkjøb, have Bønderne faaet $\frac{2}{3}$ af Kjøbesummen til Laans' af den almindelige Enkekasse paa første Prioritet, og Resten har Sælgeren betroet dem. Endvidere er bortsolgt Hørdum Sogns Konge: og Kirke: Tiende, Hovedgaardens Afbyggere og Møllerne, ogsaa til Fæsterne, og derforuden 1 Tde. Hartkorn af Hovedgaardens længst fraliggende Jorder. Saa at Trup nu ifkun har tilbage 17 Tdr. 7 Skpr. Hartkorn, hvortil næsten ere 517 geomet. Tde. Land, som er inddeelt i Parceller; men ej endnu bortsolgt. Gaardens Mark er lerig og muldig. Den drives nu uden Hoverie, ved egne Folk og Heste. Men ifkun 3die Delen af Ugerjorden optages, saa at der nu ikke faaes mere end 100 — 120 Tdr. Korn, deraf 10 — 16 Tdr. Rug. Ald Jorden dyrkes nu som Brødjord, da der er intet Ulsæde, og Havrelandet bliver ogsaa gjødet enten med Mergel eller Staldmøg. Naar Jorden har givet 4 — 5 Kjærve, besaaes den med Kveber eller andre Græsarter. Paa Gaarden holdes 80 til 90 Kreaturer, hvortil Willerslevs Konge: og Kirke: Tiende tillige oppebæres i Kjærven. Den nærværende Ejer Hr. Sørensen, har nylig ladet Marken indhegne med dobbelt Dige, som er det fuldkomneste Hegn, der i det Store er

feet i Thye. Gaarden har overflødig Brændsel, saa at derfra kan sælges Mose og Hede for en anseelig Sum. Borgergaarden er nu flyttet til Ladegaarden, som den før var langtfraliggende. Denne Gaard har den bedste Hauge i Thye, fuld af Frugt- og Skovtræer. En Kjerdingvei fra Grup danner Liimfiorden en Viig ved Gudnæs, hvor der er et godt Ladested.

4. a. Sønderhaa Sogn har Hartkorn 144 Edr. og bestaar af de 2 Byer: Sønderhaa og Jestrup. Personernes Antal er 318. Sønderhaa Bye indbefatter 14 Gaarde, 2 Boel og 26 Huse, hvoriblandt 2 eenlige, som kaldes Gyrrup Gaarde, hver paa 7 Edr. Hartkorn. Jestrup Bye udgjør 9 Gaarde, 2 Boel og 9 Huse. Gaardenes Størrelse i Sognet er fra 4 — 7 Edr. Hartkorn, Boelstedernes fra 2 — 2½ Ede. og Husenes fra 1 — 8 Skp. og derunder; 4 Huse have Jord uden Hartkorn, og 4 ere ganske jordløse. Jordbunden er til Sønderhaa Bye meest muldet og sandig, beqvem til Rugfæd; til Jestrup en mere tung og stid Muld. For det meste kan regnes 6 — 8 Edr. Ugerland til 1 Ede. Hartkorn, nogle faa Steder have 10 Edr. Brændsel har Sognet til Fornødenhed af Mose og af en temmelig stor Hede; kun Gyrrup Gaarde have til Overflod. I dette Sogn ligger desuden Hovedgaarden Roustrup, der i nærværende Ejers Tid er bleven complet; og har Hovedgaardens Taxt 19 Ed. 4 Skp., Bøndergods 202 Edr. 3 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb., og Møllefyld 2 Edr. Hartkorn. Til Gaarden saaes 20 Edr. Rug, 20 Edr. Byg og 30 Edr. Havre; og sædes og græsses 70 Fæ; høveder, 7 — 8 Heste og 50 Saar, og det uden Hjælp af Sognets Kirke; og Kongetiende, som høre hertil. Præstegaarden er paa 10 Edr. Hartkorn, hvortil kan saaes 8

2dr. Rug, 10 2dr. Byg og 20 2dr. Havre. I den høst-
 liggende Søe kan Koustrup og Gyrup Gaarde have noget
 Fiskerie. I Gyrup Moser ere fundne Hesselrødder og stor-
 re Træer og Trærødder.

b. Hørsted Sogn af Hartkorn 48 2dr., bestaar
 kun af den ene Bye Hørsted, som udgjør i alt 10 Gaarde;
 2 Boel og 8 Huse. Hele Folketallet er 121 Personer.
 Gaardenes Størrelse er fra 3—6 2dr. Hartkorn, Huse-
 nes 1—8 Skpr., med 8—9 2dr. Ugerland til 1 2de.
 Hartkorn. Jordbunden har Rødder til Grundlag, og
 er for det meste tung og lerig, saa at her saaes mere
 Vaarrug, end Vinterrug. God og overflødig Løvemosse
 haves; ligesaa en stor Strækning Hede til Brændsel og
 Græsning. I dette Sogn boe gode Drejelsvævere. De
 fleste Steder i disse Sogne høre under Koustrup. Sog-
 nene ligge under Udskiftning. I Mosen blev for kort Tid
 siden optaget en stor Egerod.

5. a. Hasfing Sogn bestaar kun af den ene Bye
 Hasfing, med 16 Gaarde og 14 Huse, og 2 eenlige Gaar-
 de: Giselbet paa 9 2dr. Hartkorn og en udflyttet Gaard
 paa 3 2dr. Gaardene ere kun smaae, meest paa 4—5
 2dr. Hartkorn. De fleste ere Høveriebønder til Landerup.
 Hartkornet er 76 2dr. Personernes Antal 199. Jord-
 bunden er en god Muldjord, mere eller mindre blandet
 med Rødder. Tilstrækkelig Løvemosse haves, og en stor
 Hede. Til dette Sogn hører den store, over 1 Miil lan-
 ge, Hasfing; eller Dve; Søe.

b. Willerslev er et mere velhavende Sogn. Deri
 ere 3 Byer: Willerslev med 17 Gaarde, hvoraf 4 eenlige

nemlig: Gundgaard paa over 4 Tdr. 5 Skpr., og 3 mindre udfløttede ved Udskiftning, og 13 Huse; Bibeøstoft Bye med 7 Gaarde, af hvilke 2 udfløttede og 7 Huse; og Gudencæs Bye med 5 Gaarde og 3 jordløse Huse; desuden er Lildberg 5 Huse. Sognet har Hartkorn 126 Tdr. og Personer 288. De fleste ere nu Selvejere. Ogsaa dette Sogn har ingen Mangel paa Tørvemose og Hede. I begge Sognene saaes meest Byg og Havre. Rugføden er ikke af Betydenhed.

6. a. Biisbye Sogn har 77 Tdr. Hartkorn og 145 Personer. Sognet bestaar kun af een Bye: Biisbye, og har i alt 12 Gaarde og 11 Huse, foruden Præstegaarden, hvis Hartkorn er 12 Tdr. 5 Skpr. 1 Sdk. 2 Alb. hvoraf omtrent 5 Tdr. ligger i Heltborg Sogn. Heriblandt er Vestergaard den største, paa 10 Tdr. 7 Skpr. 2 Sdk. som har en Vindmølle tet ved Gaarden; paa denne Gaard boer den nuværende Herredsfoged, der tillige er Herredsskriver for de to sydlige Herreder. De eenlige Gaarde ere: Sønderhedegaard paa 6 Tdr., Nørhedegaard paa over $6\frac{1}{2}$ Tde., og Umbygaard paa 3 Tdr. Hartkorn. I blandt Husene ere Præstegaardens Afbyggere, og et Par jordløse. De fleste Beboere ere Selvejere. Jordbunden er meest tienlig til Byg; og Havresæd; kun sielden lykkes Rugen. Nørhedegaards Mark synes meest beqvem til Rugføden. Af Moser og Hede har Byen, hvad den behøver; men intet til Overflødighed. Den østre Deel af Præstegaardens Mark, som støder til Liimfjorden, kaldes Muskol; formodentlig af en Mængde Muskel; eller Østers: Skaller, som findes ved Foden af Muskol Bakken, som giver Formodning om fordums Østers Banker i Nærheden. Biisbye Aae gjør Skiellet imellem Biisbye og Helt-

borg Sogne, og altsaa imellem Hasling og Næs Herred. Ved denne Aae har Præstegaarden for over 200 Aar siden haft en Mølle, hvoraf endnu et Stykke Græsningsjord har Navn af Mølle-Hove, og deraf formodentlig den Rettighed, som Præsten allene har: at sætte Ruse i Aaen, for at fange de Fiske, der gaae ind fra Liimfjorden, som ere i Foraaret Gjedder, Aborrer, Horker og Skaller, og i Efteraaret Øreder. Denne Rettighed er og bleven Biisbye Præstegaard tilkiendt ved en Landstingsdom af Aar 1710, som er bleven usvækket, og derforuden bestyrket ved saa mange Aars Hævd.

b. Heltborg Sogn, som egentlig ligger i Næs Herred, har 4 Byer, nemlig: Heltborg Bye, som har 22 Gaarde, hvorunder ere indbefattede Toftungaard paa 22 Edr. 1 Skpe. 2 Fdkr., som nu er deelt imellem 2 Beboere; men tilforn har været en Herregaard, og Futterup Gaard paa $8\frac{1}{2}$ Ede. Hartkorn, og 21 Huse med Jord, samt 7 jordløse; Ginderup Bye, som har 9 Gaarde, hvoriblandt Ginderup Gaard, af Hartkorn 8 Edr. 1 Skpe., og Næsfundgaard af Hartkorn 1 Ede. 5 Skpr. 2 Fdkr., hvorfra skeer Overfart til Morsøe, og 8 Huse, hvoriblandt Slynghorghuus, som har en Mølle, hvoraf Huset har Navnet Slynghborg Mølle, dets Hartkorn er 2 Skpr. 3 Fdkr.; Ullerup Bye, som har 9 Gaarde og 2 Huse, og Kjæstrup Bye med 5 Gaarde, hvorunder er indbefattet Marsdal paa over 6 Edr. Hartkorn, og 2 Huse. Sognet har 226 Edr. Hartkorn, og 446 Personer. Næsten alle ere Selvejere. Til Kjæstrup og Ullerup er Jorden lerig, siid og kold; Toftunis og Futterups Marker, ere temmelig beqvemme til Rugfæd; mere let er Ginderups Mark, hvor Rugavlen ikke er ubetydelig. Heltborg og Ginderup have det fornødne Brændsel af Mose og Hede; men de 2 andre Byer have kun lidet.

7. a. Bedsted Sogn. Dets tiendeydende Hartkorn er 184 Edr. Personernes Antal er 346. Foruden Hovedgaarden Tandrup og Præstegaarden, indbefatter Sognet 26 Heelgaarde og 21 Halvgaarde, og foruden Degneboligen, 31 Huse. Ved Tandrup er en Bejrmølle, og i den vestre Deel af Sognet, een af Landets bedste Vandmøller; Møerup Mølle, der har 2 Par Qværne, og fordeelagtig Aalekiste. Stederne i dette Sogn ligge meget adspredte og inddeles bedst i det østre, vestre, søndre og nordre Sogn; thi af samlede Byer er ingen uden Hørsfeld. Fugelsang, Vittrup og Spangberg, ere saa vidtløftige, at de neppe kan kaldes Byer. Sognets Beboere ere Fæstebønder, enten til Tandrup eller Ubildgaard — Jordbunden er for det meste skarp og let, dog mestendeels tienlig til alle Slags Korn; Graaleer eller Mergel findes ogsaa her; men sædvanligst ikke førend i en Dybde af 3 — 4 Alen. Brødjorden bruges almindeligen i 5 Aar og hviler lige saalænge; dog give nogle Jorden kun 4 Aars Hvile mod 5 Aars Tægt. En Deel Allsædejord havees og i Sognet. Man kan i Almindelighed regne, at avle 5 — 6 Fold; men paa de bedste Jorder og efter Brugen af Mergel ogsaa 7 — 8 Fold. Ugerlandets Areal til Hartkornet, er meget forskielligt, estersom enhver før Udskiftningen har opbrudt mere eller mindre af Heden. Heden er maadelig og har kun lidet Lyng; men Gladtørv kan havees til Nødvendighed. Sognet har ogsaa Moser og Enge, hvori Skodtørv kan bierges. I Moserne kan findes store Stykker Træer, Nodder og Østersskaller. God Høeslet har Sognet i Aafjær Eng, Hestehoue Eng og Vester Eng, hvoraf enhver Gaardbeboer kan have 4 — 10 Læs Høe. Den halve Kongetiende af dette Sogn, er tillagt Præstekaldet, og den anden halve Deel givet til Sognets Fattige.

Hovedgaarden Tandrup, beliggende ud til Hassing Sø, har Hovedgaards Taxt 41 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdr. 1 Alb., og Bøndergods 213 Tdr. 4 Skpr. 2½ Alb. Til denne Gaard kan saaes 300 Tdr. Korn, og fødes 200 Fæhøveder, 10 — 12 Heste og 100 Faar med deres Yngel.

b. Grurup Sogn kan inddeles i de 2 Byer: Grurup og Gammelbye. Sognet har 92 Tdr. Hartkorn, og 156 Personer. Det indbefatter 9 Heelgaarde, 4 Halvgaarde og 19 Huse. De største Gaarde ere Ubildgaard, Gammelbygaard og Bestergaard. Ubildgaard er en stor ufrie Gaard med sinu Bygning, hvortil høre begge Tjenderne af Hassing og Grurup Sogne og lidet Bøndergods. Gaardens contribuable Hartkorn af Ager og Eng er 14 Tdr. 7 Skpr. 1 Alb., Møllekyld der er bortkæstet 10 Tdr. 5 Skpr., Kongetiender 27 Tdr. 4 Skpr., Kirketiender 27 Tdr., og tilhørende Bøndergods 40 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdr. 2 Alb. Ved Gammelbye er en liden Græsmølle kaldet Ubildgaards Mølle. — Jordbunden i dette Sogn er mere skarp og ringe end i Bedsted Sogn, dog avles godt Korn, især i en vaad Sommer, ved Hielp af Mergel og Giødskning. Mergel findes paa de fleste Steder. Jordbrugen i Brødjorden er almindeligen 5 Aars Tægt med 5 Aars Hvile saaledes: først Giødning eller Vaar Byg, derefter 1 eller 2 Kærve Rug og 2 Kærve sort Havre. Høestæt har Sognet i en Eng ved Ubildgaards Mølle. Torvemoser mangler Sognet ikke heller og Heden er bedre til Lyng og Gladtørv, end i Bedsted Sogn.

8. a. Hvidberg Sogn, som til Forskiel fra Hvidberg paa Thyholm kaldes Hvidberg vesten Aae, fordi det ligger Vesten for den fra Hassing Sø til Glad Sø løben:

de Aae, har 61 Tdr. Hartkorn, og beboes af 45 Familier eller 242 Personer. I Sognet ere 21 tiorende Mænd; men hvoraf saavel i dette som i de to følgende Soyne de fleste itkun have smaa Steder, eller Boelsteder, nogle ikke over 3 Skpr. Hartkorn. Af saadanne tiorende Mænd have Madsted 3, Kjallerup 3, Istrup 3, Hvidberg 2, Svankær 2 og Spaiels 2. Eenlige Steder ere: Lomborggaard, Hvidberggaard, Dvergaard, Hvidberg Mølle, Hønen, Maskedal og Grimmelykke. Næsten alle ere Selvejere. Desuden ligger i Sognet Lyngholm, der tilforn har været en Herregaard, ejer nu Sognets tvende Tiender; men næsten intet Bøndergods og er en tiende-frie Gaard paa 17 Tdr. 7 Skpr. 1 Sdr. 1 Alb. Hartkorn. Den har temmelig gode Jorder; Høebierring og Tørvefjær. Dens Udsæd er 22 Tdr. Rug, 18 Tdr. Byg og 60 Tdr. Havre, paa hvilken Ubl kan fodres 40 Stude 10 Køer, 9 Heste og 30 Faar. — Dette Sogn ligger tet under Klitterne og har af Flyvesandet lidt meget stor Udelæggelse. At det har været et stort Sogn, kan sluttes deels af de forhen ved Sandflugten anmeldte Udelæggelser, deels af den store Strækning Sandklitter der her er omtrent af 1 Mills Brede ud til Havet. I gamle Dage er Sandet ogsaa gaaet ned over Lynholms Mark, stoppet Aaen, som løber ved Hvidberg Mølle, og da ødelagt der det Mølleværk, hvoraf Stedet, der ligger paa hin Side, nu har sit Navn. Sandet skal tillige være faret over Aafjær Eng, saa at der i nogle Aar hverken kunde bjerres Høe eller Skodtørb. For et Par Aar siden maatte 2 Gaarde i Kjallerup Bye flutte fra den vestlige til den østlige Ende af sin Mark. — I Almindelighed har Sognet en sandblandet Muldjord ovenpaa Kødleer. Blaaleer eller Mergel findes sine Steder. Rug er her Hovedsæden.

Paa Fladtørv, som graves i Klitten, er ingen Mangel og temmelig god Skodtørvgrøst havees i Naficær Engene, hvor ogsaa avles en Deel Høe. — Præstegaardens Hartkorn er kun 1 Tde. 2 Skpr.

b. Drum Sogn har 51 Tdr. tiendepligtig Hartkorn og 30 Familier, som udgiøre 151 Personer. Af førende Mænd ere i Drum Bye 10, i Hedegaardene 5 og i Svinsborg 2. Eenlige Steder ere Skaberhæk og Slothuset. Næsten alle ere Fæstebønder til Drum. Jorden er her mere muldig og kold, saa at Byg er den vigtigste Sæd. Fladtørv havees; men Skodtørv mangler Sognet, undtagen Drumgaard, som har tilstrækkelig Tørvemose. Denne Drumgaard som tilforn var et kongeligt Slot har i nogen Tid været forenet under Stamhuset Vestervig; men er nu adskilt derfra. Dens Hovedgaards Taxt er 36 Tdr. 1 Skpe. 3 Fdr. 2 Alb. og Bøndergods 206 Tdr. 1 Skpe. 3 Ffr. 2 Alb. Dens nærværende Forfatning er ubestemt, da Hovedgaardens Jorder ere nu under Udparcellering, og Bøndergodset afhændes. Det Sted hvor Drum Slot tilforn har staaet, er et Par Bøsseskud østen for nuværende Drumgaard. Nu sees intet andet Spor deraf, end en ophøjet Jordplet midt i Laen, omgivet med Vand paa alle Sider, hvorpaa nylig stod et Huus kaldet Slothus, som nu og er nedbrudt. — Ogsaa dette Sogn har lidt en Deel af Sandflugten. Stortier imellem Drum og Lodbjerg var tilforn en god Eng; men er nu tilstoppet, og bleven til en Søe.

c. Lodbjerg Sogn udgiør 16 Familier og 71 Personer. Af førende Mænd har det 10 i Tolbøl og 1 i Svegaard. De fleste høre til Drum Gods. Hartkornet er efter Hofman 34 Tdr.; men er siden den Tid noget formindsket. Det øverste Jordlag er sandig Muldjord. Rug

er den vigtigste Ubl. Det mangler Skodtørø men har Lyngtørø i Klitterne. Dette Sogn har undergaaet overmaade stor Udelæggelse af Sandflugten. Lodberg Kirke blev fløttet for 100 Aar siden i Sydøst hen paa det Sted hvor den nu staar, og dog er den nu omgivet af Sandklitter. Ruinerne af Kirken og Kirkegaarden sees endnu tydeligen i Klitten. Udskillige Byer og Gaarde ere ganske tilintetgjorte. Notbøl, hvoraf den Notbøiske Familie siges at bære Navn, skal tilforn have været en Herregaard, er efterhaanden forringet og nu ganske tilintetgjort. Samme Skiebne har Skovsted Bye haft, og maaskee flere Steder, hvis Navne ikke vides.

IV. Røfs Herred.

Røfs Herred indbefatter den sydligste Deel af Thyne tilligemed Halsøen Thyholm, som med en Landtunge støder til Odshund, hvor Overfarten skeer til Humlum Sogn i Nibe Stift. Næsten ethvert Sogn støder til Liimfjorden, som omgiver dette Herred fra 3 Sider, Den sydligste Ende af dette Herred, og altsaa af hele Thyland, gaaer til $56^{\circ}35'$ nordlig Brede. Naar Ugger Sogn regnes til dette og Heltborg Sogn til Hassing Herred, saa er Personernes Antal i dette Herred 4650, og det tiendeydende Hartkorn 2481 Tdr.

1. a. Vestervig Sogn, som er det største Landsbye Sogn i Thyne, har 559 Tdr. Hartkorn. Deri ere 89 Bøndergaarde og 74 Huse, desuden Vestervig Kloster, Gaardhuus Mølle, ved hvilken er et Klædefabrik, Lobbel Kroe, Teglgården, Præstegaarden og Degneboligen. He:

Ie Sognet udgjør 1029 Personer. Foruden 27 eenlige Gaarde og 13 eenlige Huse, bestaar det af følgende 8 Byer: Handrup Bye med 9 Gaarde og ingen Huse, Billerup 8 Gaarde 4 Huse, Trankær 6 Gaarde 6 Huse, Lygstrup 6 Gaarde 23 Huse, Vesterbye 6 Gaarde 2 Huse, Lobbel 10 Gaarde 4 Huse, Drenbøl 9 Gaarde 8 Huse og Mandrup 8 Gaarde 14 Huse. Af de eenlige Steder ere følgende de største; Spolum paa $14\frac{1}{2}$ Tde. Hartkorn som er deelt imellem 2 Familier, Vejlegaard paa 14 Td. Skaarup $12\frac{1}{2}$ Tde., som er deelt i 2 Dele, Sejersbøl paa 12, Nørboe, Rixergaard, Toppenberg hver paa 10 Td. Ober Astrup og Neder Astrup, hver paa 9 Tdr., Øster Ulsted paa $7\frac{1}{2}$ og Bobel paa $7\frac{1}{2}$ Tde. Hartkorn foruden en Deel af Hovedgaardens Jorder, som den ejer. Gaardhus Mølle, i Nærheden af Lobbel, er en betydelig Vandmølle, som skatter næsten af 7 Tdr.; til denne hører en Holm i Liimfjorden $\frac{1}{2}$ Miil fra Landet, kaldet Slægbusken, hvorpaa avles nogle Læs Høe og samles en stor Mængde Fugleæg. Vigtigt er Fiskeriet ved denne Mølle, der har svaret 200 Rdlr. i aarlig Forpagtning. Det bestaar af Aborrer, Helt og andre Smaaæst, som gaae op ad Aaen fra Fjorden, og Aal, som løbe ud fra Glad: Søe. En Otting Aborrer sælges her for 16 ø. Dette Fiskerie har dog været langt bedre tilforn; Heltene har især her som andre Steder aftaget. Ved Gaardhus Mølle er desuden anlagt et Klædefabrik med Stampmølle og Overskærerie; men hvad her væves, er ubetydeligt, derimod bliver her farvet, stampet og overskæret en Deel Vadmel. Af Teglværket, hvor der tilforn en Gang brændtes Leerfar; men nu ikkun Teglstene, svaredes 200 Rdlr. i aarlig Forpagtning til Stamhuset. Løvemosernes Aftagelse vi formodentligen standse dette Værks Drift.

Herforuden er det betydelige Vestervig Kloster, der har været det største Gods i Thye. Det har først hedt St. Thøgers Kloster og været et ældgammelt Herrekloster af St. Augustini Orden, hvis Forstander kaldtes Provst. Siden efter var det et kongeligt Lehn, indtil Fridrik III folgte det. Derpaa blev det i Aaret 1731 oprettet til et Stamhuus for den Moldrupske Familie, hvoraf det nu er udløst, i a Gaard, Gods og Sognets 2 Tiender blev solgt i Aaret 1799 for 101,400 Rdlr. Drum Gaard og mange Kirker i Thye have tilforn hørt til Vestervig; men i senere Tider er dette fraskilt, noget af Gaardens Mark og Gods var endog af de senere Ejere bleven bortsolgt. Ved bemeldte Salg 1799 var Vestervig Klosters Tilstand saaledes: Dens frie Hovedgaards Taxt 58 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. Hartkorn, foruden Fiskeriet ved Gaardhus Mølle som er ansat til Hovedgaards Taxt 30 Tdr. Sognets tvende Tiender som hørte dertil, saae for Hartkorn 226 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. Møllestyld 7 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdk. Det tilhørende Bøndergods 373 Tdr. 1 Skpe. 1 Alb. Under Gaarden var desuden henlagt 8 Tdr. contrib. Hartk. Bøndergods. Gaardens Udsæd var den Gang 78 Tdr. Byg, 74 Tdr. Rug, og 146 Tdr. Havre. Græsning, Hæbierring og Tørvemose var Gaarden vel forsynet med. Hovedgaardens Bygning bestaar af 4 Fløye, grundmuret, hvoraf den nordre Fløye er Kirken, og 2 af de andre Fløye ere af 2 Stokværks Højde. Herfra kan sees de i Vesterhavet forbisejlende Skibe. Til Vestervig Gods hørte den Gang desuden hele Agger Sogn med sin Kirke. Men da denne Kirke ingen Tiende har, saa er den som et Kapel lagt under Vestervig Kirke og skal af denne vedligeholdes. Vestervigs Ejer var desuden forbunden til at give de fattige Aggerboere i aarlig Almisse 10 Tdr. Byg og

10 Eldr. — Nu er Gaardens Marker affatte i Parceller, og deraf blive i det mindste 2 store Gaardparceller. De fleste af Bønderne ere nu blevne Selvejere.

Sognets Markjorder ere i Almindelighed gode. I den østlige Deel af Sognet, hvor der er og har været en stor Deel Lynghede, er Jordbunden sandig og gruset, hvor der avles meest Rug. Ved Mandrup og de øvrige sydlige Egne er Jorden lerig og kold, hvor allene Baarkorn kan saaes. Den vestlige og nordlige Deel har den bedste Jord, som er let, muldig og tienlig til al Slags Sæd. Røbleer eller Graaleer findes gierne under Mulden. Glad Søe har beskyttet dette Sogn for Glyvesand. I nogle Byer havees kun 6 Edr. Algerland til 1 Ede. Hartkorn. — Kornet er her, som for det meste i den sydlige Deel af Landet, mere græsset og ureent end i den nordre Deel. Saaledes er Brandenborgeren, *Crysanthemum legetum*, som Lhye hidtil var frie for, nu fremkommen paa nogle af Sognets Marker. Og foruden den almindelige Hejre er ogsaa Svingel; Fenbælg, *Lolium temulentum*, som her kaldes Prans, bleven alt for almindelig. Dennes giftige Egenkab i Brødet er man her fuldkommen overtynet om. — Af Brændsel fra Torvemose og Hede har Sognet til Fornødenhed, og nogle sælge endog til andre Sogne. Alle Torvene skal her æltes. Dog føle allerede Huusmændene Mangel paa Brændsel i dette Sogn, der dog i hele Herredet er best forsynet dermed; og Fremtiden truer dem her, saaavel som flere Steder, med en alt for trykkende Mangel. — Let ved Drenbøl er en god Ladeplads ved Liimfiorden, som kaldes Krik, hvor denne Egns Korn udfibes.

b. Agger Sogn ligger egentlig i Hassing Herred. I dette Sogn boe omtrent 100 Familier, der udgøre 388

Personer, hvilke alle hørte til Vestervig; men formodentlig nu blive Selvejere. En ublidere Jordplet end den, hvorpaa Agger Sogn ligger, findes maaske neppe beboet. Sandflitter og Flyvesand er alt hvad her findes. Man bygger og boer her allene paa Sand, og det tet ud til det brusende Vesterhav. De 4 nordlige Byer have aldeles ingen Agerdyrkning, og ikke engang Muld til en Hauge. De 2 sydligste Byer, Tost og Nøn, have smaa Toster og lidet Græsning, hvorpaa nogle af Beboerne holde 1, andre 2 Køer. Heste findes ikke; men Jorden faae de dyrket af Naboe, Sognets, Harb. øres, Beboere. Ogsaa Kirken staar i Sand, saa at det endog kan hændes, at Vinden kan bortføre Sandet og blotte Eigene i Kirtegaarden. Ikke fielden nøder Sandflugten dem til at fløtte deres Huse. Sognet er altsaa naturligviis ikke ansat i Hartkorn. Man vil vide, at Sognet i ældre Tider skal have havt 28 Plouge. Men allerede ved Landmaalnings Tiden, omtrent 1683, blev givet den Beretning: "at Agger Sogn deels er fordærvet af Sandflugt, og deels at Bakkerne understikeres af Havet, som altid kommer dem nærmere, at itkun nogle iblandt dem bruge en ringe Avl og at de altsaa ikke kan ansættes til noget vist; men snarere ere Barmhiertigheds end Matrifuls Lemmer." Fra den Tid af er det dog vist endnu mere forringet.

Sognet bestaar nu af følgende Byer: Nøn med 23, Tost med 5, Øster Agger med 23, Vester Agger med 21, Sønder Nulum med 21, og Nør Nulum med 5 Beboere. Af de 4 sidste Byer svarer hver Mand i Landgjæld til Vestervig Kloster 5 Mk. 4 Sk., 1 Torst og 10 Dages Arbejde; men af Nøn svarer enhver foruden Fisk og Arbejde 8 Mark; Nøn og Tost Bye betale desuden for 3 Stykker Eng: Odder 16 Rdl. og Øster Agger for Mortensholm, som de have til Græsning af Vestervig Kloster, 6 Rdl. 4 Mrk.

Ikke allene har Sandflugten ødelagt dette Sogn; men ogsaa Havet underkriærer Bakkerne, og har forvandlet meget af Landet til Havbund. Fra Ugger Kirke til Havet er nu kun et godt Bøffestud, hvor der for 30 Aar siden skal have været 3 Gange saa langt. Paa den smalle Landstrimmel imellem Havet og Glad: Søe, som i Aar 1799 paa det smalleste var 1000 Alen bred, bortkriæres af Havet paa den ene Side; men tilføettes igien paa den anden Side, i det Sandet opfylder Glad: Søe. Paa den Landstrimmel imellem Havet og Liimfiorden, som i samme Aar 1799, var paa det smalleste Sted 600 Alen bred, var paa den østre Side ud til Fiorden for 80 Aar siden den fortreffeligste Græsnings, tilhørende Vestervig Kloster; men som nu er meget forringet. Grunden var der en feed Blaaleer, og da det paa den Side ud til Liimfiorden, var lavt og fladt, saa blev det undertiden oversvømmet af Fiorden; men nu er det alt for blandet af Sand fra Sandbakkerne, som ligge paa den vestre Side ud til Havet. Paa denne Landstrimmel stod endnu for 30 Aar siden en Bye, kaldet Nabe, hvis Beboere ere blevne nødte til at bortflotte. En anden Bye Holum er i ældre Tider bleven ødelagt. Det er ikke sieldent, at vestlig Stormveir her paa nogle Steder fører Vandet over fra Havet ind i Liimfiorden. Men at Havet og Fiorden paa dette Sted nogen Tid skulle have været forenede, synes ikke troligt. Da denne Landstrimmel paa nogle Steder er saa lav, saa endskiøndt den vist nok i ældre Tider har været bredere, er det dog ikke urimeligt, at Harald Haardraade kunde flæbe sine Skibe derover; hvoraf nogle have givet denne Havstok Navn af Haralds Eid (*) Herover gaar en Ri:

(*) Om denne Harald Haardraads Udflugt af Liimfiorden i det ellefte Aarhundrede, kan læses Suhms og Schønings Forsøg til Forbedringer, Kbh. 1757 Pag. 330.

revej imellem Havet og Fiorden; men da Vandet ved stærk Havgang kan gaae over paa nogle Steder, saa fremkommer derved undertiden Qvegsand, eller Vandet skærrer Nender, saa at Vejen derved kan blive besværlig og farlig, hvorfor og den meste Færdsel sønder paa skeer over Odsund. Paa bemeldte Landstrimmel sønden for Nøn Bye adskilles Agger Sogn, og altsaa Thyland, fra Harboøre i Riber Stift, ved et Dige kaldet Vældige.

Da Landjorden saaledes ingen Næring skienker Aggerboerne, maae de søge deres Ophold allene ved Fiskerie, og det meest paa Havet, hvortil de boe beqvamt. Vester Agger, Sønder: Mulum og Nær: Mulum ligge oppe paa Havbakterne tet ud til Havet. Til dette Fiskerie have de 14 Fiskerbaade, saa kaldte Hav: Skibe, saa store, at hver føre 6 — 10 Mand. Deres meste Fangst bestaar i Torst og Kuller. I de 2 Maaneder om Sommeren, da det er tilladt at fange Val med Pulsvaad i Liimfiorden, er det fornemmeligen Aggerboerne, der benytte sig deraf, forflyttende deres Fiskerie derhen, fordele de sig ved Liimfiorden omkring Morsøe og Thy. Pulsvaadet som bruges dertil, er 28 Favne lang, og i det dybeste, 12 Favne dyb. Imens dette Valfiskerie værer, leve Aggerboerne hos Bønderne deres bedste Liv, da Fisk ellers hjemme er deres meste Føde. Aggerboerne afgive sig ikke, saaledes som Havboerne i de andre Sogne, med Skibsfart eller Handel; heller ikke lade de sig hyre som disse, med Skibe anden Sted fra. Ikkun med et Par Raage, som de have i Fiorden, rejse de undertiden med tør Fisk til Aalborg, hvorfra de tilbageføre nogle af deres Fornødenheder. De holde sig affondrede fra alle andre, saa at ingen af dem ved Giftermaal enten gaaer uden for Sognet, eller fører Fremmede ind i Sognet. Brændsel mang-

le Aggerboerne ogsaa, faa at de maae kjoibe deres Tørv udenfor Sognet; hvorfor de ogsaa brænde Koekasser; noget Klittetag brænde de vel og. — Ved Strandinger gives dem undertiden baade noget at fortjene, og een og anden Fordeel. I vestlig Stormvejr passe de altid paa ved Stranden baade Nat og Dag.

2. Hurup Sogn, som har 170 Tdr. Hartkorn, 58 Familier og 299 Personer, bestaar af de 3 Byer: Hurup, Ettrup og Næs. Dog hører ikke hele Næs Bye til dette Sogn. Foruden Præstegaarden og Degneboligen har Sognet 25 Gaarde og 31 Huse. Hurup Bye, bestaar af 6 Bøndergaarde, af hvilke Balsbye og Lodahl ere eenlige, hver lidet over 6 Tdr. Hartkorn, og 5 Huse. Ettrup Bye har 8 Gaarde og 9 Huse, hvoraf Lodberghuus og Tvehøjhuus ere eenlige. Næs Bye har 11 Gaarde og 18 Huse, som høre til dette Sogn; hvoraf Næsgaard, den største i Sognet, har 21 Tdr. Hartkorn, og besiddes af 2 Brugere, og Næsbisgaard har 9 Tdr. Hartkorn. 7 adspredte Huse kaldes Bølhuse. Det tilforn saakaldte Kappelhuus er nu nedlagt og noget af dets Jorder tilhører en Mand i Flarup Bye. Sognets Beboere ere, paa 2 Gaarde og 4 Huse nær, alle Selvejere, og de fleste have kjoibt i de lette Tider. — Jordbunden er guullerig, mere eller mindre blandet med Sand, Flint og smaa Kridtstene, hvilke sidste findes i Blaaleren eller Mergelen, hvoraf her er stor Overflodighed. Hurup Byes Marker ere stærk lerige, sode og kolde, hvor altsaa intet Vinterrug, lidet Vaarrug og ingen Erter saaes; men Byg og Havre avles giftigt og hammelt, og Græsset fuldt af naturlige hvide Klever staar høit og tet. Ettrup Mark har i sit Leer

mere Sand, stikkelig beqvem til al Slags Kornsæd; men Græsset falder mindre. Næs Byes Fjorder ere beqvemme til al Slags Sæd, har stjerne Græsgange, og ere af de kornrigeste i Thy. Furup Bye har ingen Brændsel, ingen Mose og ingen Hede, undtagen saa Gladtørv, som kan graves paa Furup Drab. Ettrup har Mose og Hede til Fornødenhed. Næs Bye har tilstrækkelig Hede; men kun een Mand har lidet Løvemose. — Dette Sogn var tilforn Annex til Bodum. — Mærkelige ere Aas Høve paa Lodal's Ejendom, hvorfra man kan see Skibene seile i Vesterhavet og mod Sænden see mange Kirker i Harsyssel og i Salling, Øster paa ud over Mors, og Nør paa de fleste Kirker indtil Skjoldborg. — En tredie Deel af Sognets Kongetiende hører til Sogneskaldet.

3. a. Bodum Sogn bestaar af et næsten omflødt Land, som for det meste er omgivet af Liimfjorden, og har rimeligviis i ældre Tider været en fuldkommen De. Hvilket ogsaa synes at kunde udledes af Navnet Baadom. Tvende Vige af Liimfjorden, nemlig Døvertiil og Etibstedfiord affkiære Landet, undtagen mod Vesten, hvor en Mose, kaldet Brothær, hvorover gaaer en Vej, gjør det landfast med Ydbye Sogn. Bodum Land, som udgjør Bodum Sogn, bestaar af een Bye, som har 27 Bøndergaarde, hvoraf de største paa 6 og de mindste paa 3 Td. Hartkorn, og 13 Huse, foruden Hovedgaarden Bodum: Bisgaard, Præstegaarden og en Bindmølle. Det tiendeydende Hartkorn er 151 Tdr. Personernes Antal 213. Bodum: Bisgaard ejer hele Landets Bøndergods. Denne lille Herregaard, der har en smuk Beliggenhed ud til Liimfjorden og een med Frugttræer forsynet Hauge, var forenet med Stamhuset Lodbøl, tilhørende P. S. Fønss;

men er nu udløst og solgt i Aaret 1800 for 48,000 Rdlr. Dens Hovedgaards Taxt af Ager og Eng er 16 Td. 1 Fd. 2 Alb. Sognets begge Tiender, hvoraf hver enkelt er 12 Tdr. Hartkorn, høre hertil, saa og Ydbye Sogns Kirketiende, der staar for 32 Tdr. Hartkorn. Under Gaarden ere desuden henlagte contribuable Jorder, som dyrkes uden Hoverie, af Hartkorn 14 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Det tilhørende Bøndergods udgjør 201 Tde. Hartkorn, hvoraf det meste ligger paa Bodum Land; men noget i de tilgrendsende Sogne. Til Hovedgaarden kan saaes 90 Tdr. Korn. Nogle af Bønderne have nu begyndt at kobe sine Gaarde og skal betale omtrent 150—200 Rdlr. for 1 Tde. Hartkorn.—Landet har en god Muldjord med Rødler til Grundlag. Ved Udsiderne ere Bakker og Dale. I det indre af Landet er Jorden lerig og tung, i Dalene mere let og sandig. I Ulsædejord tages 2 Bygkærve, 1 Riærø Vaarrug eller og Blanding, og 1 Riærø Havre. Brødjorden til Hovedgaarden optages i 4, og hviler i 4 Aar. I de Falde, som ere skikkede til Rug, saaes Gjødningsbyg, Rug, og 2 Gange Havre; ellers 2 Byg og 2 Havrekærve. Mergel findes og bruges ogsaa her. Østen for Landet ligger en liden Holm, kaldet Lindholm, som tiener til Græsning. Landet maae kobe en Deel Brændsel fra Giettrup og Vestervig Sogne. Thi af Lyng havees ikke meget og Tørvene af Broekær ere ubetydelige.—Fiskerie drives her ikke af Betydning; kun nogle faa sætte i Efteraaret Bundgarn for Helt, og i Foraa-ret Nusser for Giedder, Aborrer og Eskaller. Bodum Præstegaard, som har en stor Mark, staar for Hartkorn 19 Tdr. 1 Skpe.

b. Ydbye Sogn bestaar, foruden Sædegaarden Skibstedgaard, af 57 Gaarde og 43 Huse, deriblandt 2

Vandmøller. Byerne ere følgende 6: Ydbye med 12 Gaarde og 13 Huse; Dover med 12 Gaarde, Møllen is beregnet, og 16 Huse; Sinderup med 12 Gaarde 3 Huse; Tvolm 8 Gaarde 4 Huse; Flarup 4 Gaarde 3 Huse og Næs Bye, for saavidt denne ikke hører til Hurup Sogn, 4 Gaarde 3 Huse. Hertil kommer endnu: 2 Gaarde, 1 Vandmølle og 1 Huus, hvilke kaldes Holmgaardene; og 3 andre eenlige Gaarde: Gundtoft Mølle, hvor nu intet Mølleværk er, Næstorp og Næsshedegaard med et hosliggende Huus. Sognets Hartkorn er 363 Tdr. Folketallet 515. Beboerne ere Selvejere paa saa nær. Dover Byes Mark er iblandt de fornrigeste i Thy, temmelig let og tienlig til al Slags Sæd. Til Skibstedgaard have ogsaa en Deel Rugmark. De øvrige Marker ere mere eller mindre lerige og tunge. Jordbunden omtrent som i Bodum Sogn. Ogsaa her have alle vegne Mergel, som i de senere Aar er bleven meget nyttet og det med god Fordeel. Gaardenes Størrelse er forskjellig; nogle paa 8—9 Tdr., de mindste paa 2 Tdr. Hartkorn; i Dover Bye er en Gaard paa 16 Tdr. Den største af de eenlige Bøndergaardene er Næstorp, paa henimod 6 Tdr., hvortil den har en temmelig stor Mark, som falder tung og siid. Skibstedgaard skal i ældre Tider have været en Herregaard, er nu en velbygget og ud til Fiorden smukt beliggende tiendefrie Avlsgaard paa 6 Tdr. 3 Skpr. foruden noget underlagt Bondeskyld og lidet tilhørende Bøndergods, som udgjør omtrent 19 Tdr. 3 Skpr. Ogsaa dette Sogn har Mangel paa Brændsel. Til Dover Bye er Indseiling i Dover: Kiol. Beboerne af Dover: Odde fange i Efteraaret Helt i Bundgarn, og i Foraaret Giedder, Aborrer og Schild. Beboerne af Sinderup og Ydbye drive kun lidet Fiskei i den Indvig, som ligger sønden for dem.

4. a. Helligsøe Sogn og Bye har foruden Præstegaarden og Degneboligen 20 Gaarde og 14 Huse. Sognets Hartkorn er 98 Edr. og Folketallet 174. Af Gaardene ere 5 paa 6 Edr. Hartkorn og derover; den største Gaard er Gadgaard paa henved 14 Edr. Jorden er en Blanding af Leer og Muld, hvoraf Leeret har Overhaand; altsaa tung og uskikket til Rugsaed. Tørvemose har Sognet Mangel paa og Heden er kun maadelig; saa at nogle maae kjøbe Brændsel fra Vestervig Sogn. Strax neden for Byen begynder Drøbet eller den smalle Landstrimmel, som forbinder Thyholm med Thy. Noget af dette Drøb hører til Helligsøe, hvorpaa noget Lyng kan bierges. Formodentligen har Sognet sit Navn af den derved liggende nu udgravne Søe, hvis Vand Overtroen maae have tilagt en helbredende Kraft. Uagtet Sognets Beliggenhed ved Thyholms Vejlen, findes dog intet Spor til Indseiling.

b. Gettrup Sogn bestaar af 24 Gaarde og 28 Huse i følgende 3 Byer: Gettrup Bye, som har 7 Gaarde 13 Huse; Gundtoft 5 Gaarde 5 Huse; og Kobberrøe 12 Gaarde 10 Huse. Af disse ere 12 Gaarde paa over 6 Ed. Hartkorn; de største ere: Østergaard og Ruudsgaard i Kobberrøe, Gettrupgaard og Stensgaard i Gettrup. Personernes Antal er 255. Hartkornet 167 Edr.. De fleste Beboere ere Selvejere. Jordbunden er næsten af lige Bestaaffenhed som til Helligsøe. Ikkun nogle saae have overflødig Tørvemose, nogle maae derimod kjøbe. Lyngheden er ikkun maadelig. I Kobberrøe Bye haves en Kalkovn, som ved en Brænding kan afgive over 100 Edr.; i Gettrup drives en mindre Kalkovn paa 60 Edr., af en Huusmand. Paa Kobberrøe Fælled er beliggende en Høj, som kaldes Hjelpens Bjerg, hvor nogle indbiude sig, at

en Skat er forvaret. Man har her, som paa flere Steder, i nogle Høje funden Kruffér med Afte, der være omsatte med store og smaa Stene i Fiirkant.

Thyholm.

Næstfølgende 2 Sognekalde eller 4 Soagne udgiøre Halsøen Thyholm, eller den sydligste Deel af Thisted Amt og altsaa af Aalborg Stift, som ved en smal Landstrimmel mod Nordvest er landfast med det øvrige Thy. Denne Landstrimmel, som kaldes Vejle: Dravet, er fra Jæjstrup paa Thyholm til hen under Helligsøe Bakker af næsten 1 Miils Længde, og bestaar allene af Smaastene og Gruus, som Liimfjorden synes at have opkastet. Det hæver sig for det meste ikke mere end 2 Alen over Vandet, og er ved den nordligste Ende ganske smalt; men paa nogle Steder henimod 1 Fjerdingvej bredt. Paa dette Gruus voxer intet uden noget Lynspring og Moes, som man afflaaer til Brændsel, og hvor man tøjrer nogle Faar. Omtrent midt paa dette Drav, som er lavt og jævnt, hæver sig en brat og noget langagtig Bakke, som kaldes Thybjerg, der ligeledes er bevoxet med Lynspring. Naturen synes at have lagt dette Drav til Thyholm, da det ved den nordvestlige Ende er smaltest, det meste deraf hører og til Liungs Sogn, dog ejer Helligsøe Sogn noget deraf, og Thybjerg hører til Sinnerup. Den Biig af Liimfjorden der fra Osten løber ind, og næsten adskiller Thyholm fra Thy, kaldes Thyholms Vejle, som paa nogle Steder er overmaade grund, saa at endog Landevejen gaar tvert derover fra Ydbye Sogn til Thybjerg, hvor man til de fleste Tider kan gaae tørfootet i Træsko. — Det højlændede eller egentlige Thyholm, som begynder ved Jæjstrup Bye,

og naaer lidet forbi Odbye, hvor det endes med bratte Bakker, er lidet over 1 Miil i Længde. Her ved den søndre Ende er atter et Drav, som kaldes Sunddrabet, af lige Beskaffenhed med det nys omtalte. Det begynder ved Odbye Bakker, og strækker sig derfra noget over 1 Fjerdingvej til Odsund. Dette Drav bestaar ligeledes af Græs og blot ved Færgestedet saaes derpaa nogle faa Tønder Korn. Fra den yderste Spidse af dette Drav er det Overfarten skeer over Odsund, som er næsten 1 Fjerdingvej bredt. Fra denne Thylands sydligste Odde indtil den nordligste Odde paa Hanstholmen er $8\frac{1}{4}$ Miil, som altsaa i lige Linie er hele Thylands Længde fra Sønden til Norden.

Naar de tvende ufrugtbare Drav fraregnes, udgjør det egentlige Thyholm ikke mere end 1 Kvadrat Miil, og er omtrent af samme Størrelse som Amager. Thyholm er næsten i ingen Henseende forskiellig fra det øvrige Thy. Ved Fjordsiderne har det for det meste en Indfatning af stejle Brinke og Bakker. Paa den nordlige Deel findes mest Kødleer i Grunden, paa den sydlige er Jordbunden derimod mere sandig og let. Og da Thyholm desuden hæver sig fra den nordlige til den sydlige Ende, saa er det en Følge heraf, at man i de to sydligste Sogne har meget tidligere Høst end i de side og kolde Omegne. Hvorfor Høstfolk fra Harslyssel ved Lemvig's Kanten lade sig leje i Høsttjeneste her og efter Jnøavlingen betids kan komme hjem til eget Høstarbejde. Det højeste Sted paa Landet er der, hvor Hvidleergravene ere. Een af Højene derhos befandtes at ligge 36 Alen højere end Sønderberg Kirkes Grundflade, som er 10 Alen over Liimfjordens Overflade, altsaa den største Højde over Liimfjorden, omtrent 46 Alen. Her paa

Ryggen af Landet have en frie Udsigt til adskillige om-
 liggende Provindser. Paa et saadant ophøjet Sted kan
 med uvæbnet Øje sees ind i 3 Stifter, 12 Herreder og
 30 Kirkesogne. Mod Nordost ligger Norsøe, mod Østen
 Calling, mod Sønden Harslyssel og 2 Mile mod Vesten
 Havstokken ved Ugger. Professor Wilsø mener, efter Saxo
 Grammaticus i den 1te Bog, at her ved Ugger har været
 Aabning imellem Havet og Fiorden førend det 11te Aarhund-
 drede, hvorom jeg tilforn har ytret en anden Formening.
 Ibiant de Bakker, som indhegne Thyholm, er den stør-
 ste beliggende Sydost for Seerup, som derfor bærer
 Navn af Højberg. Samme er mærkværdig af Jordstiel-
 vet i Februari 1745, som yttrede sig her stærkere, end
 nogensteds i Danmark, hvorved Bakkens Skraaning skred
 trappeviis. Ved samme Jordstielv revnede Hvelvingen
 i Sønderberg Kirkeetaarn og en Forhøjning i Sønderberg Præs-
 tehauge sank $\frac{1}{2}$ Alen ned i Jorden.

Mærkelige ere Hvidleer-Gravene her paa Thyholm,
 hvoraf mange Tusende Læs Kalk ere udførte, og hvis
 Brug har havt betydelig Indflydelse paa Algerdyrkningen.
 Denne Kalk, eller saa kaldte Hvidleer, blev først funden
 paa den højeste Ryg af Landet paa Helligkilde Mark Aar
 1734. Bønderne brugte det til at kalke med, men vovede
 i Førstningen ikke at anvende det som Gjødning, førend
 Høsbonden paabød dem at gjøre Brug deraf og for-
 bandt dem endog dertil ved deres Fæstebreve. Nogle Aar
 derefter blev en anden Leergrav opdaget omtrent 200 Alen
 derfra paa Sønderberg Mark. Siden efter blev den 3die og
 4de Leergrav i Nærheden deraf ogsaa aabnet. Da i en
 temmelig Omkreds ingen Kalk findes undtagen her, saa

forsnyer sig ikke allene Thyholm herfra; men man henter endog herfra over til Thye, og betaler i ß. for Løffet paa Stedet. Kalkstene herfra give ogsaa en god Muurkalk. Man har herfra hentet Kalkstene til adskillige Kalkbrænderier i Thye, Mors og Salling, og til Kalkbrænderierne i Gettrup Sogn forbruges allene af dette. Dog maae Kalkstenene eller Blegerne til Kalkbrænderierne udføges fra det øvrige og være af den blødere Materie. Blaaleer eller Mergel findes ogsaa adskillige Steder, hvis Brug er bleven bekiendt efter Hvidlerens. Beboerne, som tilforn vare yderst fattige, ere komne i temmelig god Stand ved Hvidlerens Brug, da man fra den Tid af har opbrudt Herderne til Algerland, og avlet langt mere Korn end tilforn. Dog det kan ikke negtes, at man af Ukyndighed har gjort Misbrug deraf, og skadet Jorden meget ved at giøde for stærkt dermed og ved at tage for mange Halme.

Brændsel har Thyholm stor Mangel paa. Her falde vel gode Eltetrov; men mere end den halve Deel af Beboerne have ingen Lod i Tørvemoserne. Mangelen paa denne nødvendige Artifel føles allerede i høj Grad, og vil i Fremtiden blive føleligere, da Urnestederne ideligen tiltage, og Tørvemoserne aftage. Hedetørvene ere meget ringe, sandige og skaldede for Lyng. Lyngen er saa kort, at deraf næsten intet kan bierges. Nogle Læs Torne af Sandtidsen, som voxer paa Fjordbakkerne, kan neppe komme i Betragtning som Brændematerial.

Fiskeriet i Liimfjorden er her ikke ubetydeligt, som drives af Sønder og Odbye Sogne med mere Virksomhed, end andensteds i Thye, naar Østerild Sogn undtas

ges. Her i Odshund falde og flere Sild end ved Thylands øvrige Fiordkyster. Maldefiskeriet her giver tillige Anledning til nogen Landhandel, da smaa Gaardmænd, Boels; og Huusmænd samt ledige Personer i Sønder; Sognene optiøbe Malene, som fanges i Pulsvaaddene baade af Holmboerne og af Uggerboerne. De kjøbe disse Mal for 14—16ß. Sneseu, salte dem lidet, og røge dem i 2—3 Dage i egne dertil indrettede Røghuse, nedpakke dem i lukte Bogne og føre dem saaledes igjennem hele Jylland lige til Eolding. 8000 Mal udgjøre et Læs. Dermed foretages gjerne 2 eller 3 Rejser om Sommeren. Fra Skovene føre de da tilbage Træeskoe og andre Trævare, og i Efteraaret Væbler og Pærer, hvormed de forsyne hele Thyland. Fra det Esløvigke hente nogle hertil Høleer og Hakkelseknive.

Thyholm indbefatter 887 Edr. tiendeydende Hartk. 382 Familier og 1618 Sjele. Efterat Beyberg og Heltegildegaaards Godser nu ere solgte, bestaar hele Thyholm mestendeels af Selvejere, undtagen de, som endnu høre til Hindsele *). Til 1 Ede. Hartkorn kan i Almindelighed regnes 7—9 Edr. Ugerland Bygsæd.

6. a. Hvidberg Sogn, det største Sogn paa Thyholm, udgjør 465 Edr. tiendeydende Hartkorn, 182 Familier og 810 Personer. Hvidberg Sogn indbefatter følgende:

*) I det 15de Aarhundrede, ejede Mariager Kloster noget Gods paa Thyholm, som da kaldtes Thyholm. . See Danske Magazin 63 Hefte.

Byer og Steder.	Gaardenes Antal.	Udflyttede Gaarde.	Skatteude Huse.
Hvidberg	11	4	6
Semb	14	. .	7
	Præstegaar- den iberegnet		Møllen iberegnet.
Styvel	6	1	7
Egberg	6
Helligkilde	6	. .	2
Floyle	14	. .	11
Barslev	20	. .	12
			Møllen og Skolehuset iberegnet
Kallerup	4	1	1
Smerup	2		. .
Hvidberg- gaarde	3	. .	1
Fenlige Steder	5	. .	Degneboligen
	Hindsø iberegnet.		. .
Sum =	91	6	47

Udflyttede flattende Huse.	Jordløse Huse.	Udflyttede jordløse Huse.	Hartkorn.			
			Ldr	Skv.	Sk.	Alt.
3	4	. .	60	3	.	1
. .	2	. .	64	6	3	$\frac{1}{2}$
.	28	5	3	1
.	20	3	3	$\frac{1}{2}$
.	40	3	2	2
3	7	. 2	64	.	3	2 $\frac{1}{2}$
1	2	. .	88	4	2	1 $\frac{1}{2}$
.	26	1	.	1
1	2	. .	28	7	2	1
.	17	7	2	2
1	7	. .	67	2	5	2
.				
9	24	5	508	;	2	;

Den betydeligste Gaard i dette Sogn, er Hovedgaarden Hindfels, hvis frie Hovedgaards Taxt er 29 Td. $4\frac{1}{2}$ Skp., og tilhørende Bøndergods 277 Tdr. 5 Skp. 1 Fdr. $2\frac{1}{4}$ Alb. hvoraf Gaarden har Hoverie af 12 Møve, som er bestemt ved Hoverie-Commissionen. Til Hindfels høre følgende Tiender: Hvidberg, Liungs og Oddbye Sognes Konge; og Kirketiender samt Sønberg Sogns Kirketiende, hvilke alle kan oppebæres til Gaarden, undtagen Oddbye Tiende, som ligger over 1 Mil derfra. Paa Hovedgaardens Mark faaes 20 Tdr. Rug, 60 Tdr. Byg og 100 Tdr. Havre med løs Maal, og avles 80—100 Læs Høe. Marken optages i 5 Aar og hviler i 5 Aar. Paa Gaardens egen Avl og Tienderne af 416 Tde. Hartkorn, som almindeligen tages hjem, kan staldes 80 Stude, og holdes 12 Køer, 8 Heste og 100 Faar. Gaarden har Mangel paa Skodtørv og Lyng. Til Fiske, baade med Bundgarn og Ruse, har den god Beliggenhed. I Fjorden ligger en liden Holm, kaldet Grundholm, 600 Skridt fra det faste Land, hvortil undertiden kan vades, og hvorpaa kan avles 10—12 Læs Høe. Ved Gaarden er en umatrikuleret Mølle. Borgegaarden er en god stærk grundmuret og teglhængt Bygning, bestaaende af et Forhuus med 2 Sidefløje, een Stokværk høj. Ladegaarden bestaar af Lade og 2 lange Sidehuse af Bindingsværk med Straatag.

Helligildgaard er en ufrie Gaard, som for 80 Aar siden blev samlet af 3 Bøndergaarde og opbygget 1755 som en Herregaard, af Christen Drsnis, som tillagte den 5 Tiender og 180 Tdr. Bøndergods; men for faa Aar siden er al dens Ejendom bortsolgt af Landsdommer Laurup indtil Gaardens egen Tiende. Gaardens

afrie Hartkorn er 23 Eder. 7 Skpr. 1 Fdr. 1 Alb. Dens Udsæd er 22 Edr. Rug, 30 Edr. Byg og 60 Edr. Havre. Høavlen er 50 Læs. Besætningen 50 Farkreaturer, hvoraf de fleste ere Køer, 8 — 10 Heste og 50 Saar. Borgegaarden er Bindingsværk og teglhængt, bestaaende af 1 Forhuus og 2 Sidebygninger; Ladegaarden af Lade og 2 Sidehuse ligeledes Bindingsværk og Straatag.

Borggaard en Bondegaard paa over 7 Edr. Hartkorn beliggende ved Landets bedste og almindelige Løffe- og Ladested. Stypelbet udmærker sig især ved sin Bygning, som er den stærkeste og sukkfeste her i Egnen, opført af Gaardens nærværende Ejer. Malingshuset eller Borgegaarden bestaar af Forhuus med Sidefløje af stærk Grundmur, og Ladegaarden af Muur og Bindingsværk. Gaarden har ogsaa en Bejrumsle. — Præstegaarden beliggende i Semb Bye har frie Hartkorn 9 Edr. 1 Skpr. 1 Alb.

Jordbunden i Sognet er muldig og lerig, til Floble Bye noget sandig. Ved at grave Brønde, findes gemeenlig under Mulden gul Leer, derefter Sand; men undertiden Blaaleer. Jorden giver god Grøde af alle Kornarter; ifkun Vinterrug lykkes ikke vel. — Sognet mangler Brændsel. De Byer, som have det fornødne af Løvemosse ere Tegberg, Kallerup, Floble og Varslev samt Borggaard.

Hvidberg Kirke er en stor og anseelig Korskirke med et 34 Alen højt Taarn, hvori hænger en udmærket stor Klokke. Kirken, som er tækket med Blye, indeholder

mange Begravelser og Epitafier. (*) Legaterne til de Fattige i dette Sogn udgiøre 275 Rdlr., nemlig 150 Rdlr. tilfaldne de Fattige efter et Almisselem, 100 Rdl. skientet af Ch. Gade i Kallerup, og 25 Rdl. af Niels Torum, Degn i Hellevad. — Sognet har 2 faste Skoleholdere, hvoraf den ene er Degn til Hvidberg og Liungø og har en god Degneboelig, skattende af 2 Edr. Hartforn og et Levebrød paa 250 Rdlr., den anden har Skolehuus med tillagt Jord i Barslev.

b. Liungø, eller Lyngsøe Sogn, har 151 Edr. 1½ Alb. Hartforn og 242 Personer. Dert ere følgende 3 Byer: Liungø med 8 Gaarde hvoraf 1 udflyttet, 8 skattende og 3 jordløse Huse, Torp med 8 Gaarde hvoraf 2 udflottede og 1 eenligt jordløs Huus; Jestrup med 15 Gaarde, 11 skattende og 3 jordløse Huse, desuden 3 eenlige Gaarde og 2 skattende Huse, hvoraf Skolen er det ene. — Jordbunden er af samme Natur, dog mere siid og kold, end til Hvidberg Sogn. Byg, Havre, Baarrug og Urter saaes her; men Vinterrug ikke. — I dette Sogn findes aldeles ingen Tørvemose, og Hede- tørvene ere maadelige. — Kirken, som er fullet, mentæfket med Blye, er af nærværende Ejer Hr. Breinholt

(*) I de saakaldte Nyttige og fornøjelige Jydske Efterretninger for Aar 1770 No. 4, findes en Beskrivelse over Hvidberg Kirke og en Fortegnelse over Præsterne til Hvidberg, som have været: 1. Niels Kristian Niber, død 1602, 2. Niels Lauritsen Juul, 3. Niels Nielsen Juul, 4. Jens Nielsen Lundsgaard, 5. Kristofer Nielsen Spering, 6. Peder Nielsen Hvidberg, 7. Niels Kornelius, 8. Mag. Wilhelm Rogert, 9. Mag. Laurits Bentsen, 10. Laurits Thura, 11. Peder Binding, 12. Kristian Gierlef, som lever endnu.

bleven vel istandsfat. Smellem Lungs og Jestrup har Sognet et vel bygget Skolehuus, hvortil er lagt Jord ved Udfkiftningen. De Fattige nyde Renten af et lidet Legat paa 25 Rdlr. givet af Degnen N. Torum.

7. a. Sønberg Sogn, hvis Hartkorn er 129 Tdr. 6 Skpr. $2\frac{1}{2}$ Alb., og Personernes Antal 259, indbefatter 2 Byer: Sønberg med 15 Gaarde foruden Præstegaarden, 3 skattende Huse, og 17 jordløse Huse foruden Degneboligen, og Hillerød Bye med 9 Gaarde, 2 skattende og 7 jordløse Huse; hertil komme endnu eenlige Steder; 4 Gaarde, Møllen iberegnet, 4 skattende og 5 jordløse Huse. — Helligeris Vindmølle er den største og bedste paa Thyholm, med 2 Par Dværne. Foruden denne ere i Hvidberg Sogn 2 skattende Vindmøller, Tørshøjmølle og Varslev Mølle. Desuden ere 3 uconstruable, hvoraf Ejerne til Hindsele og Borg hver har een Vindmølle allene til eget Brug, og Ejeren af Helligildgaard en Vandmølle, ligeledes til eget Brug. — Præstegaarden som er vel bygget og vedligeholdt, har ifkun Hartkorn 4 Tdr. 4 — 3 — 2; men Sognekaldet er tillagt Sønberg Sogns Kongetiende, anslaget til 14 Tdr. Hartkorn. — Af Tørvemose have ifkun Hillerød Bye og 8 Gaarde af Sønberg samt Helligeris Gaard det fornødne. — Kirken, som er blytækket, er liden, men net, 52 Alen lang, med et 28 Alen højt Taarn. — Sognet har en fast Skoleholder, der tillige er Degn til Sønberg og Odbye; men intet Jord var tillagt ham som Degn eller Skoleholder, førend nu ved Udfkiftningen i dette Aar. Sognets Legater udgøre 300 Rdlr., hvoraf forrige Sognepræst Hr. Peder Wille har givet 50 Rdlr., en Bonde Kristen Sørensen 100 Rdlr., en Bonde Mikkel Poulsen

100 Rdlr., Degnen Niels Torum i Mendshjst 25 Rd. og nuværende Sognepræst N. B. Wilse 25 Rdlr.

b. Odbye Sogn, det sydligste og til Odsund stødende Sogn, har 141 Eder. 2 Fdr. Hartkorn og 307 Personer. Byerne ere følgende 4: Odbye med 15 Gaarde, 6 skattende og 2 jordløse Huse; Uglev 6 Gaarde, 2 skattende og 1 jordløs Huus; Seerup 13 Gaarde, 6 skattende og 12 jordløse Huse; Bjørndal 2 Gaarde, 3 skattende og 1 jordløs Huus. Herforuden er Færgeste: det ved Odsund, som skatter af 2 Skpr. 3 Fdr. 2 Alb. hvorfra Overfarten skeer fra Aalborg Stift til Ribe Stift. Det synes rimeligere, at Od: eller Otte: Sund har faaet sit Navn af de 2 Odder, der fra begge Sider løbe ud, ligesom den nærmeste Bye deraf heder Odbye, end at Keiser Otto skulle have givet Anledning til Navnet derved, at han forfølgende Kong Harald kastede sit Spyd i Sundet og derpaa vendte tilbage *). En smal Jordtunge, som løber ud langs med den østre Side af denne Odde eller Drav, danner derimellem en Havn, som, fordi Færgen ligger der om Vinteren, kaldes Færgesul. Kirken er for det meste tækket med Blye, er 45 Alen lang, og har et, 25 Alen højt, Taarn. Til denne Kirke gav Majorinde Kraft paa Røstrup en messing Lysekroner, Altertæppe og Messehagel, og til Skolen 40 Rdlr., fordi hun ved Brugten af den saakaldte Helligkildes Vand skulle være helbrudet fra en langvarig Sygdom. Denne Helligkilde, beliggende Sønden for Seerup ved Fjorden, har engang været i stor Anseelse og været anset som een af de bedste, af de 13 Sundhedskilder i Danmark. Præsterne Svass og P. Wilse lo:

*) See F. Eneendorffs samlede Skrifter 4 D. 1 B. Side 180.

de den indhegne med Stakitværk og forsyne med en Pensgeblok for Sognets Skole; men Bandet synes at have tabt sin Kraft ved Troens Aftagelse. Nu søges den ikke mere, og er derfor ganske forfalden. Tilforn havde Sognet en fast Skole, som for 60 Aar siden blev ødelagt; men nu er ved Udskiftningen Jord udlagt til et nyt Skolehuus, som skal bygges. Til de Fattige i dette Sogn ere ogsaa givne 300 Rdlr. nemlig af Sognepræsten Peder Bilse 50 Rdlr. af Bonden Mikel Poulsen i Odbye 200 Rdlr. af Degnen Niels Torum 25 Rdlr. og af nærværende Sognepræst N. B. Bilse 25 Rdlr. De Byer i dette Sogn, som have Tørremose, ere Serup og Uglev. Sønberg og Odbye Sogne blive kaldte Sønder-Sognene. Præsterne, som have været her til ere: 1. Hr. Hans, i hvis Tid Teginse var Annex hertil, 2. Jens Hobroe døde 1571 3. Kristen Skive, 4. Anders Luge, 5. Kristen Kristofersen, 6. Knud Skytte, 7. Kristen Hee, 8. Erik Kristian Hvass, 9. Peder Bilse, som byttede Kald med sin Søn paa Teginse, 10. Niels Bjerregaard Bilse, som lever endnu.

Udskilligt, som angaaer Thyholm i Almindelighed, vil jeg her samlet anføre.

Om Handelslyst og Kultur. Efterdi Thyholm ligger 6 — 7 Mile fra Thisted, Landets eneste Kjøbsted, saa føre Holmboerne næsten ingen Handel med denne. Derved gives Lejlighed for en Deel Beboere paa Landet til at lade Kjøbmandsbvare hente fra Aalborg og dermed at føre nogen Handel, ligesom de igien optjæbe og sende Landets Korn til Aalborg. Udskillige Løse- og Ladesteder, hvoraf Styvelbek ved Borg paa den østre Side er den fornemste, give hertil god Leilighed. Sønder-Sognene dri-

ve desuden nogen Landhandel med Udførsel af røgede Val og Helt, og Indførsel af Træfang og andre Vare. Af saadan idelig Handlen og Rejsen kan det maasse blive en Følge, at Sønder- Sognene kan afvige noget fra de øvrige i den trofskyldige Sædelighed, som best trives ved en stille Wandel. Men denne Handelsaand hos Bønde- Ummuen har ogsaa havt den Virkning, at mange Forældre have ladet deres Børn vel undervise i Skrivning og Regning i den Hensigt, for at see dem forfremmede ved Handelen. Hvilket har ogsaa lykkes saa vel, at en stor Deel fra Thyholm nu ere velhavende Handelsmænd i de bedste Handelssteder baade i Danmark og i Norge. Af sande Videnskabsmænd kan Thyholm som Fædreland fremvise adskillige. Deriblant ere: Kristen Hee, Professor Philos. & Math. fød i Sønderberg Præstegaard af Faderen Kristen Hee. Justitsraad Kristen Hvass ligeledes en Præstesøn fra Sønderberg. Jacob Nicolaj Bilse, Professor Theolog., Sognespræst til Edsberg, noksom bekiendt ved sine lærde Skrifter, var vel født i Lemvig; men opfødt og opdraget fra sit 6te Aar i Sønderberg Præstegaard, hvor hans Fader Peder Bilse var Sognespræst, som blev en berømmelig Jubellærer. Doctor Rogert, Landphysikus for Viborg Stift, var født i Hvidberg Præstegaard af Faderen Mag. Rogert. Iblant lærde Fruentimmer fortjener at anføres Jnger Jensdatter Sønderberg, som udgav i Trykken Sjælens daglige Røgoffer af Aar 1702.

Om Fiskeredskaber. De Redskaber hvormed her fiskes i Liimfjorden, ere følgende: 1. Sildevaad eller Rastevaad, er et stort og kostbart Garn bundet af godt tvunnet Hampegarn. Det bestaar af 2 Arme, hvorimellem er ligesom en Pose, eller saakaldet Hov, hvori Fiskene samles. Til hver Arm er fæstet 20 — 30 Favne Reeb. Et saadant Garn kan koste 60 — 70 Rdlr., foruden den tilhø-

rende Baad, som koster 16 — 20 Rdlr. Dette Baad kan vaere i 2 og noget deraf i 3 Aar. Til at drage dermed udfordres 4 Mand, som hver har sin Deel deraf. Det er fornemmeligen Sild, som fisses dermed, endskiøndt ogsaa alle andre Fiskarter, saasom Helt, Aborrer, Smelt o. s. v. kan fanges deriblant. Dette Fiske-rie begyndes faasnart Fjorden er ryddelig for Is, og vaerer til Slutningen af Maj. Og da de første Sild ere de bedste, har man ved Sallingsund ogsaa draget med Sildevaad under Isen. Stedet hvor Sildene her mest falde, er i Odsund, hvorfor der gierne fisses med 3 — 4 Vaadde paa hver Side, saavel ved Sund:Odde som ved Piin:Odde. Sildene komme mest hertil igiennem Sallingsund; thi det er ifkun saa, som strøge igiennem Biilsund paa den vestre Side af Nors — 2. Pulsvaad, hvormed man egentligen fanger Aal paa en vis Tid om Sommeren. Tilforn var det allene Harboerer og Aggerboer, som havde den Forret at fiske med Pulsvaad, af dem ligge her ogsaa mange i Friheds Tiden; men nogle af Thyholmboerne benytte sig nu af den ogsaa andre tilstaaede Frihed, efter Forordningen af 22 Juni 1761 — 3. Heltvaad, hvormed egentligen fanges Helt, skjønt undertiden en Deel Skaller og Aborrer følge med. Dette Baad er omtrent af samme Skikkelse som Sildevaadet; men har viidere Masker, og er kun en Fierdedeel saa stort. Det kan koste 16 — 20 Rdlr. at udrede, foruden en dertil hørende Baad, som koster 10 Rdlr. Til dets Brug behøves 3 Mand hvoraf den ene staar paa Landet holdende ved Enden af Linien, uedens de andre 2 fare ud paa Baaden for at udfaste Garnet. Tiden, naar det bruges er fra Mortensdag til henimod Foraaret, undtagen naar Vandet er tilfrosset. Stederne, paa hvilke dermed fisses, ere fornemmeligen udi Vejlen, eller Sinnerup Søe, i Fjorden vesten for Jestrup, og i Fjorden imellem Thyholm og Boddum. De Helt som fanges her i Foraa-

ret i Sildevaadene, blive røgede og udførte, da en saadan Helt betales i det Slesvigiske med 10 — 12 ß ., her i Thyhø koster nu en røget Helt 6 ß . De Helt som fanges i Efteraaret i Heltevaad og Bundgarn fortæres i Landet selv, og koste her ferske 2 ß . Stykket — 4. Sandvaad. Med dette fiske alle Slags Graafiske, saasom Aborrer, Skal-ler, Helt o. s. v. Det er ej heller uligt Sildevaadet i Skif-felse; men ulige mindre. Det kan koste 4 — 6 Rdlr. Til at bruge det behøves kun 2 Mand og det uden Hielp af Baad. Af dette Slags Baad ere ifkun faa, og Brugen er ubetydelig. Man vader ud i Vandet med Garnet, og hvor der er meget grundt, drager man det til sig i Vandet uden at trække det paa Land. Det kan bruges i Forsommeren omkring hele Landet i Liimfiorden — 5. Smaa Baade, hvormed drages alle Slags smaa Fiske i Søer, Damme og Parker. De ere meget smaa og sammenslikkes af gamle ubrugelige Garn — 6. Ruse, eller det saakaldte Bundgarn, sættes ned ved Pæle og blive staaende saalænge dette Fiske vedvarer. Dette Garn er trint og langt, ej uligt en Sæk, afdeelt i flere Rum, der er udspilet indvendig med store Baand. Den ene Ende er lukket og bundet til en Pæl, ved den anden Ende udbreder det sig i tvende Arme, som ere befæstede ved Pæle. Naar den skal rygtes, opløstes allene og aabnes den bageste Ende og Fangsten tages ud. Foruden flere Steder sættes Bundgarn fornemmeligen i Skibsted Fiord, saavel ved Thyholms som Ndbyses og Boddums Side. Formedelt sin betydelige Størrelse er dette Garn meget kostbart. Deri fanges adskillige Slags Fiske; men i Besynderlighed Helt. De saakaldte smaa Ruser ere mestendeels af samme Beskaffenhed, men ulige mindre. En saadan Ruse koster kun 2 — 3 Rdlr. Disse sættes i Aær og Bække, saasnart Isen gaaer af Fiorden,

da Fiskene søge op i Strømmene — 7. Medde ere et ganske andet Slags Garn. Et Med er det mindste og minst bekostelige Garn, som bruges. Det bestaaer allene af et Strimmel Baadgarn om trent 12 Alen lang og 1 Alen bred med Stene i den ene Side og Tel eller Flod i den anden. Naar Fiskene stryge langs med Landet imod Strømmen, og møde dette Garn, ville de med Magt trænge igiennem, hvorved de blive siddende fast ved Hovedet — 8. Breyle som andre Steder kaldes Halegarn, er som en udspilet Pose paa en Stang, hvormed optages Fiske af smaa Damme og Parker — 9. Foruden disse opregnede Garn bruges endnu nogle Fiskeredskaber, hvoriblandt høre Kroge, som hænge i 1 Alen lange Snorer, der ere bundne til et 160 Alen langt Reeb med 1 Alens Afstand imellem hver Krog. For at Krogene ikke skal drive bort, bindes en Steen ved Rebet, der tiener som Anker, og for at holde Rebet fra Bunden, bindes en Bøye, eller et Stykke Træ, ved hver Ende. Med disse Kroge fanges Hal. Til Madning bruges Regnorme. Denne Slags Halefangst gaaer for sig fra Juni til September Maaned. Det er næsten allene Jurrlands Beboere, som komme her for at fiske med Kroge — 10. Halestangen, eller Stangstømmer, hvormed man paa Isen om Vinteren fanger Hal. Her stanges adskillige Steder i Dybet; men fornemmeligen 1 Miil østen for Landet, strax uden for Raas i Salling, hvor mangfoldige Ma forskiellige Egne forsamle sig. Naar Laage indfalder, ringes gierne med Søuberg Klokke om Aftenen for at Stangkarlene kand finde Land. En Snees Stangaal koster 16 β . — 11. Glinse, er et vel poleret Jern, som i den ene Ende har en trekloftet Krog, og med den anden Ende, er bunden til en Linie. Naar man vil fiske dermed, hvilket kaldes at glinse, gaar man ud paa

Ifen, hugger et Hul og nedlader Jernet derudi, da man saa ofte man lader det synke, maa i en Hast rykke det til sig, thi derved forledes Fiskene til at jage efter det, menende, at det er en liden Fisk, som de vil opsluge, hvorved de faae Krogen i Halsen og blive fangede. De Fiske, som paa denne Maade lade sig fange, ere Aborrer, Skaller, Helt o. s. v. Glinfen bruges allene i Liimfiorden norden for Hvidberg og ved Styvel, saavel som i nogle Søer og Damme — 12. Alt staae Gjedder under Isen, er en egen Fiskemaade, som bestaar deri, at man gaar ud paa en Søe eller et Kiær med en Dyr i Haanden naar Isen er tynd og klar; sees da en Giedde at staae overlig, slaar man paa Isen med Bagdelen af Dyr, hvorved Giedden ligesom besvimer og vender Bugen i Vejret. Man maa da i en Hast hugge et Hul for at tage den op.

Om Landdyr. Røtter har Thyholm været frie for i Mandes Minde, indtil for 2 — 3 Aar siden; men fra den Tid have de utrolig stærk udbredt sig, saa at nu ingen er frie for deres skadelige Besøg. De toge saa meget lettere Overhaand, som en almindelig Syge iblandt Rattene meget formindskede disses Antal — Muldvarpen, som jeg aldrig har seet her, skal Professor Wilsø have seet Spor til paa en Plet imellem Hindfels og Hvidberg — Til det, som ovenfor er sagt om Biavlens, kan endnu tilføjes, at nogle Huusmødre i Thye, vide at berede Honning saaledes, at den taber sin HonningSmag, og kan til ethvert Brug, sættes iestden for Sukker. Til den Ende koges Honningen, som er blandet med en Halvpart Vand, omtrent i 1 Time, indtil alt Vandet er bortdunstet, og en lysbrun velsmagende Sirup bliver tilbage. Jeg har smagt

Blaabærviin i Thy, som var sødet med saadan Honning og som var saa velsmagende, at denne Viin, som kan frembringes iblandt Sandklitterne, kunde gjøre anden Viin overflødig.

Om Ugerdyrking. Efterat mestendeels hele Thyholm er overgødet med Hvidleer, bruges det nu ganske lidet, da man frygter for, at det anden Gang brugt, skulle formeget udtære Jorden; hvorfor de 4 store Hvidleergrave, hvoraf saa uendelig meget Kalk er udført, og solgt for 1 — 1½ β . Lasset, nu ere nær ved at groe sammen. Den blaa eller graa Leer er ikke saa almindeligen bleven brugt til Gjødning; den findes ogsaa kun paa visse Steder. Til Jordens Gjødning anvendes altsaa nu næsten allene Møg, hvilket her, ligesom overalt i Thy, blandes, og det paa 3 forskjellige Maader. Enten blandes Møddingen i Gaar: den med gamle Jorddiger, Damme: Slam og Jord, som sureviis tages af Ugeren og hjemføres, eller man udager Klægsmøget paa det Sted af langt fraliggende Marker, hvor det skal bruges, og blander der en Markmødding, eller og Blandingen skeer i Løberækker. Den sidste Maade, nemlig at blande Gjødsken i Jurene paa Ugeren, er paa nogle Aar bleven meget brugelig, efterdi det er den nemmeste, hvorved meget Arbejde spares. Markmøddinger blive derfor mere sieldne især i den søndre Deel. Ulsædejord skal altid have blandet Gjødning, som udføres i Foraaret enten strax førend den anden eller den tredie Pløining — Ogsaa paa Thyholm har man sin Jord inddeelt i 3 Slags, hvoraf Bryd: eller Brød: Jord besaaes i 4 Aar og hviler lige saa længe. Ulsædejorden besaaes i 3 Aar efter Gjødning. Udmarksjorden, som ingen Gjødning har faaet, siden den for 20, 30 eller 40 Aar siden fik det glatte Lag

af Hvidleren, optages i 4—6 Aar og ligger ud i 5—7 Aar, undtagen enkelte Stykker, som man deraf kan forvandle til Gjødnings-Mark, og da behandle overeenstemmende dermed. Det første Aar Brødjorden optages, pløjes den første Gang efterat Gjødningen i Forvejen er udsprede, 3—4 Uger efter Mikelsdag, som man kalder at fælde, i Foraaret derefter pløjes den anden Gang, strax førend den skal besaaes med Byg. Til 2den Kjærv, som er Rug, pløjes, ifald det er til Vinterrug, strax efter Mikelsdag. Men Vinterrug: Sæden er ganske ubetydelig paa Thyholm. Til Vaarrug derimod pløies noget, førend Vinteren indtræder, da Rugen saaes tidlig i Foraaret paa samme Furer eller paa Vinterpløjning. Til 1ste Kjærv Havre, som Jorden gjerne besaaes med i det 3die Aar, pløjes 2 Gange, første Gang saasnart Høsten er til Ende og anden Gang i Foraaret. Til 2den Kjærv Havre, som tages i det 4de Aar, pløjes sædvanligen kun 1 Gang, som skeer gjerne sidst i Efteraaret — Allsædejord pløjes 3 Gange til Byg, første Gang i Efteraaret, anden Gang noget hen i Foraaret, og tredie Gang strax førend Sæden skal lægges. Til Vaarrug i 2det Aar pløjes kun een Gang og det i Foraaret, førend det besaaes. Til Havre i 3die Aar pløjes 2 Gange, første Gang sidst i Efteraaret og anden Gang i Foraaret. Derefter bliver Jorden igjen gjødet, og man fortfarer i samme Orden — Havrelandet, som ingen Gjødning faar, pløjes kun een Gang til enhver Slags Sæd. Her er Ordenen saaledes: 1ste Aar Vrter, som saaes tidlig i Foraaret paa Efteraars Pløjning, 2det Aar Byg, 3die, 4de og 5te Aar Havre.

Paa Indmarkjorden gjøre nogle den Forandring i Ordenen, at naar een Byg ; og een Rug ; Kjærv er taget,

gibe de Jorden igjen en let blandet Gjøde, og besaae den atter med Byg, hvorefter følger Havre, som er den fjerde og sidste Sæd i dette Halmfald efter dobbelt Gjødning. Nogle Urter saaes undertiden i Ulsæde, som da følge efter Rugen og blive 3die Aars Sæd; men de fleste Urter saaes dog paa Udmarken. Og da disse Urter ere haardere at fuge, end Ulsæde; Urter, saa maa man ofte fuge Røge; Urter fra andre Steder, og anvende sine egne i Forening med Rug til Brød — De Havre; Urter som saaes paa Thyholm, ere enten den hvide eller brogede. Den brogede Havre saaes dog mest, endskiøndt den i Handelen er mindst fordeelig, da deraf regnes 12 Skpr. til 1 Lde. Men da den meste Havre fortæres af Kreaturene, og den brogede dertil er bedre skicket, saa foretrækkes den for den hvide, som man formener at udmavre Jorden.

Uf Hør saaes paa Thyholm mere, end paa noget andet Sted i Thy. Dog er Høravlen ogsaa her ikke i den Drift, som den burde være. Næsten enhver, saavel Gaard; som Huusmand, saeer vel noget; men ifkun 1 Fjerdingfar, eller høist 1 — 2 Skpr. Frøe. Dette saaes sidst i Foraaret i den Grønjord, som til næste Aar skal besaaes med Byg — Uf Hamp har tilforn været saaet lidet; men nu er det gaaet af Brug. Det er og troligt, at Hamp ikke heller kan lykkes i det vindaabne Thy, hvor det mangler den nødvendige Læe — Kartoffelavlen er ogsaa her ubetydelig — Kleveravlen begynder man nu at lægge sig efter. De som have saaet deraf, have gjort det med stor Fordeel; men mange holde sig dog endnu tilbage i den Tanke, at Kleveren skulle betage Jorden noget af sin Kraft.

Til Oplysning om Frugtbarheden paa Thyholm, anføres her en nøjagtig Beregning over Ulsæden og Avlen

saes	1	Ede.	3	Skp.	Byg,	og	avles	3	Æs	2	Traver,	som	giver	9	Edr.			
—	1	—	$\frac{1}{2}$	—	Rug	—	—	2	—	1	—	10	Rjærve	—	5	Ede.	2	Skp.
—	2	—	4	Havre	stort	Maal	—	5	—	;	—	—	10	Ede.	stort	Maal.		
—	1	—	;	Erter	—	—	2	—	;	—	;	—	—	2	Ede.	4	Skpr.	
<hr/>																		
	5	Edr.	7 $\frac{1}{2}$	Skpe.			13	Æs	;	10	Rjærve		26	Edr.	6	Skpr.		

Thyholm er nu for en Deel udskiftet af Fælledskabet, og det øvrige er man i Arbejde med at udskifte. Man har Grund til at haabe, at naar enhver faar sin Jordlod for sig, vil Agerdyrkingen opnaae større Fuldkommenhed.

Om Oldsager. Den, vesten for Hvidberg Kirke liggende Høj, paa hvilken Gudstjenesten har været holdt, medens Kirken var sadt i Vand, er tilforn omtalt. Anledningen til denne Bandsættelse var følgende: En ung Adelsmand Jens Glob, Arving til anseelige Rigdomme og det meste af Thy, blev i sine unge Aar sendt udenlands, for at lære Videnskaber. Imidlertid døde hans Fader, hvorpaa Biskoppen af Børglum Oluf Glob, som var af samme Slægt, skryk indvilede Moderen i en Trætte. Men da han derved intet udrettede, erhvervede han af Paven Bands-Brev over hende og alt hendes Gods. Ikke fornøjet dermed, fik han hende ind-

stævnet for Paven, i det Haab, at faae alt hendes Gods under-Ofistet. Den af sine egne Sjæner og Slægtninger

forladte Enke, maatte med 2 Oxer for sin Vogn, begive sig paa Rejsen, da hun i Frankensland hændelsesviis mødte og kiendtes af sin Søn. Denne paatog sig nu Rejsen for hende til Rom, og kom tilbage med Frikjendelses-Dom for hende. Efterat han ved den verdslige Ret ikke kunde faae nogen Skyldstgiørelse over Bispen, tog han den selv, i det han dræbte ham ved en Bisitats i Hvidberg Kirke 1261. Jens Glob havde skrevet til sin Svoger Oluf Hasse i Salling, og paalagt ham at møde i Hvidberg Kirke; men da denne med Livsfare over Næs-Sund indtraf, var Bispen allerede dræbt. Formedelt dette Mord blev Kirken sat i Band.

Ved Tegberg er en Dal, som endnu kaldes Nøverstuzen, hvor Nøvere opholdte sig, medens Skovene vare til. Der skal, efter gammel Sagn, tvende Jomfruer fra Østergaard i Tegberg være blevne myrdede.

I Sønberg Sogn ere 2de Bøndergaarde, Østergaard og Helligs. Paa Østergaard boede en Mand ved Navn Gjode Laumandsen, paa Helligs boede Ingvor Ingvorsen; den sidste havde besvangret den førstes Søster Frue Hausfred, hvilken han havde ført til Helligs; Gjode, for at hævne sig paa Ingvor, bestormer Helligs med sine 30 jernklædte Mænd, og forfølger Ingvor og sin Søster som flygtede igjennem Kofjær Skov til Sønberg Kirke, hvorpaa han skød Ild paa Kirken og da den stod i Lue, udtog Frue Hausfred, som gik 2 Bøsseskud vesten for Kirken i en liden Dal, og fødte der en Søn. Denne Dal kaldes endnu i denne Dag Kvinde-Dal. Denne Søn lod hun hemmeligen døbe i Hvidberg Kirke, og opkaldte ham efter hans Fader. Siden efter hevnedes den unge

Jngvor sin Faders Død, i det han stød Jld paa Oftergaard og indebrændte Gjøde Laumandsen med alle sine. Om denne Begivenhed habes en gammel Vise, trykt uden Aarstal, som begynder saaledes: "Det Aar lokkede han Frue Hansfred, tog hende med"

Paa Thyholm ere ogsaa mange Gravhøje, hvori ere fundne adskillige Urner, Sværd og Spyd af Malm, som Bønderne ofte have anseet for at være Guid. At man i fordums Tid ogsaa har havt Begravelser paa fler Mark uden Høje, sees her et Beviis paa i Aaret 1775. En Bonde som pløjede paa Dobbe Mark, stødte an med Ploven mod en stor Steen; i det han vilde rydde den af Vejen, faldt den ned i en Jordybning. Ved nærmere Undersøgelse, fandt han en aaben Begravelse $3\frac{1}{2}$ Alen lang, 2 Alen bred og 2 Alen dyb, som saa net var opsat rundt omkring, og saat, at ikke det mindste af Jord var falden i den. I denne Grav stod en Urne af et Slags Malm, som ingen kiendte, og et Vaaben af samme Slags Malm, som lignede et Sværd, der var temmelig forrustet, og en Bjle med nogle Led udi. Paa Skjoldborg Mark saae jeg i dette Aar ved en stor Steens Kløvning, som laae jævnt med Jordfladen, en Urne med Afke, som var skjult under den.

I Tørvefoserne findes ogsaa her mange og store Træstammer, saavel som Hassel-Rodder, der endnu have haard Skal. I den omtalte Vise nævnes Nofjær Skov. Ved Borre skal endnu findes nogle smaa Ege-Buske.

Man finder Stedernes Navne at have været langt anderledes i ældre, end i vore Tider. Saaledes ere i et

gammelt Dokument af 1408 Byerne Smerup, Kallerup, Barslev, Sem, Hvidberg og Flovle benævnedes Smithorp, Kaldorp, Baderløff, Sæm, Hvitbergh, og Flovelsf. Lyngs kaldtes Lions, og Jestrup Ehestorp. Søberg blev 1302 kaldet Synbyrky, 1405 Sunderberg, og 1630 Søborigh.

8. Jeginge er een i Limfjorden østen for Thyholm beliggende De, som har sin egen Kirke og Sognepræst. Den er ligesom et Grensepunkt imellem Aalborg, Viborg og Niber Stift; thi dens Afstand fra Salling i Viborg Stift, er mindre end $\frac{1}{2}$ Mil, dens Afstand fra Harslybsel i Niber Stift er mindre end 1 Mil, og til Thyholm i Aalborg Stift, hvorunder den hører, er kun 700 Alen; hvorfor man og paa Den i stille Vejr kan høre Klokker ringe i 3 Stifter. Dens Længde er $\frac{3}{4}$ Mil, og dens største Brede $\frac{1}{2}$ Mil; men sine Steder meget smallere. Den er anslaget til Hartkorn 87 Tdr.; den har 28 smaa Gaarde foruden Præstegaarden, 10 skattende og 4 jordløse Huse. Personernes Antal er 205. Hele Den har hørt under Lund paa Mors, hvortil Beboerne gjorde Hovarbejde med ledige Folk; men nu ere de paa 4 Huusmænd nær alle blevne Selvejere, ved at kjøbe sine Steder af General-Krigskommissair Jøns, saa at de nu ere frie for det formedelst Bandet besværlige Hoveri.

Naar undtages de 2 Byer Ydsted med 4 Gaarde, 2 skattende og 1 jordløs Huus, og Nørbye med 4 Gaarde, 3 skattende og 1 jordløs Huus, saa ligge de øvrige Steder fordeelte over hele Landet, saasom Søndergaard 1 Gaard, Sønderstov 2, Dal 1, Griisgaard 1, Bierregaard 1, Sønder Lousgaard 2, Nørre Lousgaard 2,

Nørstov 3, Huussted 1 og Bøle 2 Gaarde, og endnu 4 udflottede Gaarde, 4 skattende Huse og 2 jordløse Huse. Desuden høre til de eenlige Steder Præstegaarden og Degneboligen. Præstegaardens Hartkorn er 5 Tdr. 6 Skpr. hvorunder er beregnet en Gaard Sodborg, som for 80 Aar siden blev lagt under Præstegaarden, og dens Hartkorn givet frie for alle Afgifter. Hele Kongetienden er tillagt Præstekaldet. Præstegaardens Bygning er middelmaadig, Malingen gammel; men de øvrige Huse gode. Degneboligen skaar for frit Hartkorn 3 Skpr. 1 Tdr. 1 Alb.

Den vigtigste Næringsvej for Beboerne er Agerdyrking; thi Fiskerie drives især kun af Huusmænd og Indsiddere, dog forene nogle af Gaardmændene ogsaa Fiskerie med Agerdyrking. Jordbunden er i det hele en god frugtbar Muld, hvoraf dog i den midterste og nordlige Deel et tyndere Lag ligger paa en klegagtig Grund, hvor Jorden er koldere og tungere, end i den sydvestlige Deel, hvor Jordarten er noget sandigere og lettere. Til Byg og Havre er Jorden fortrinlig stikket. Baarrug og Urter saaes ogsaa. Kleveravlen lykkes meget vel. Paa Præstegaardens Mark graves Mergel, som Beboerne bruge til Gjødning. Jordene bleve udskiftede for 6 Aar siden.

Silde- og Malesfangsten er det vigtigste Fiskerie som drives af Beboerne. Sild fanges i Sildevaad hvormed begyndes i Foraaret, saasnart Fiorden befries for Iis og fortsættes indtil Majdag. Mal fanges hele Sommeren, og det almindeligen med Pulsvaad. I begge Slags Vaad fanges enkelte Graasfisk: Orter, Helt, Aborrer,

m. m. Naar Fjorden er lagt med Iis, bruges Aalestangen.

Den har stor Mangel paa Brændsel. Skodtørv vidste man ej at være paa Landet førend efter Udfiskningen, da 3 — 4 Mænd have, ved at afløde Vandet ved Grøfter, fundet paa deres Ejendomme en Dynd eller Tørvemor, hvoraf æltes gode Tørv. Nogle Hedetørv kan vel bjerGES sine Steder; men som ere sandige og med smaat Lyng. Derfor maa en stor Deel Brændsel kjøbes til Den fra Naboer Egnene.

I ældre Tider har Jeginge ogsaa i det verdslige hønt under Haffing Nefs Herreder i Thy, hvis Tinghuus er i Grurup Sogn; men nu regnes den kun i det geistlige til Nefs Herred, og ligger forresten under Sønderherred paa Mors. For 200 Aar siden var dette Sogn et Annex til Sønberg Præstefald; men formedelsk Dørefartens Vanskelighed blev det affondret derfra; hvorfor Kongetienderne af Jeginge og Sønberg Sogne bleve Præstefaldene tillagte paa hvert Sted.*)

At der tilforn har været megen Skov paa Den, derom vidne mange af Stedernes Navne. Det er heller ingen urimelig Formodning, at Dens Navn, Jeginge eller

*) De Præster som have været her efter Sognenes Adskillelse, ere følgende: 1. Ewen Knudsen døde 1613, 2. Poul Brensig, 3. Adrian Billumfen Kræsting, 4. Mag. J. P. Ewenstrup, 5. Just Nielsen Gerade, 6. Rasmus Torp, 7. Niels Bierregaard Wille, 8. Dennes Fader Peder Wille, 9. E. P. Leth, 10. S. J. Grundtvig, 11. E. J. Wittendorph, 12. N. E. Søe, som lever endnu.

som det og skrives, Egin, har sin Oprindelse af Ege Skov. De Spor af Skove, som nu findes, ere nogle Trærødder, som kan opgraves i Kjærene, og nogle Bramberriis og andre Torne, som voxe paa den østlige Kant af Landet. Af et Tingsted sees endnu Ruderne nord for Kirken, hvor der ligger en Kreds af Kampstene, og ved Siden deraf noget Tornekrat, som kaldes Tingbuskene, hvilke Beboerne betragte med særdeles Agtelse; hvorfor det og er aftalt ved Udskiftningen, at den Mand i hvis Lod dette Tornekrat falder, ej maatte omhugge samme — Beboerne, som hidtil have maattet søge til Thyholms Møller med deres Korn, have nu faaet Bevilgning til, at lade sig bygge en Mølle.

20. Tybonitiske Ord og Talemaader.

Kimeligviis er Thy een af de Provindser, der lettest har kunnet vedligeholde Forfædrenes Sprog ublandet og uforandret, saavidt dette er muligt, da det ved sin afstands Beliggenhed har undgaaet mange af de Forstyrrelser og Besøg af Udlændinger, som de øvrige Provindser ikke have været frie for. Man vil og finde adskillige Ord i Brug her iblandt Almuen, som ellers ikkun findes i gamle Skrifter, eller og ere ganske ubekjendte uden for Provindsen. Da Nyttens af provindsielle Ords Bekjendtgjærelse neppe kan nægtes af nogen, saa har jeg ikke holdt det upassende; her at meddeele nogle ualmindelige Ord, som bruges i Thy. Heriblandt vil vel og forekomme nogle, som et og andet Sted i Danmark, men ikke overalt, ere bekjendte og brugelige.

U; Altfor; er en Præposition, som sættes foran Udsættelser, hvorved disse faae Betydning af en Overdrivelse.

F. Ex. **U**meget α : alt for meget. **U**dyrt α : alt for dyrt. **Du** er **a** god α : du er alt for god.

Ud; til. **Jeg** skal **ad** **B**yen α : jeg skal til **B**yen.

En **U**lgade; en **H**ovedgade. **En** **U**lvej; en **L**andvej.

Untegaars β ; forgaars. **Han** døde i **U**ntegaars.

Et **U**alam; **Et** **H**unlam.

Æ; jeg. Mærkeligt er det, at i de tvende længst fra liggende Provindser, **T**hyland og **S**ønder; **J**ylland, benævnes den første Person med α , som i den største Deel af **J**ylland hedder **a**, og i **S**ielland og **F**yen **j**eg.

I adskillige Ords Udtale bruges her **V**okalen **a** istedenfor en anden **V**okal. Saaledes siges: **f**ra **m** for **f**rem; **B**ar for **B**ørn; **Q**varn og **Q**varstene for **Q**værn og **Q**værnstene.

Baun; stærk og smuk. **Han** er en **b**aun **K**arl. **Det** er et **b**aunt **H**uus.

Et **B**ojel; et **G**ilde; hvad man i den søndre Deel af **J**ylland kalder **H**øtte. **Det** bruges vel om ethvert **G**jestebud; men især om **B**ryllup. **B**ojelfolk α : **B**ryllupsfolk.

At **b**rande **L**ys; at **p**udse, **s**nyde **L**ys.

At **b**oje; at **t**ilfige, **b**eordre. **Jeg** er **b**ojet til **R**ongeskjøren.

En **B**rønge; et lidet **K**nippe **H**alm.

En **B**røye eller **B**rønknippe; et stort **K**nippe **H**alm som er ombundet med tvende **B**aand.

Et **B**aun β ; et **R**isken.

Buer; et **K**ammer, især **U**ryds-kammer, **M**ale; eller **S**alt-kammer.

· **Bitte**; bruges altid for liden. Et bitte Huus. Bitte Børn.

· **Daure**; Frokost.

· **En Drage**; en Andrif.

· **Dagflod**; Tøvejr i Middagsstunden, som Solens Varme frembringer i Foraaret, naar det dog fryser om Natten.

· **En Daes** eller **Dæs**; et Offersted eller opkasted Jordbold fra Oldtiden.

· **Driftildag**; den Tid paa Eftermiddagen, da Kreaturerne drives ud.

· **Eel**, eller **Wel**; en Skyregn, Jling, Byge. **Wling** Wejr; Bygevejr.

· **Engelangs**; langs med. Han gik engelangs med Huset.

· **At fænte**; at søge møjsommeligen. Vi have ikke mere Foder til Creaturene, nu maae vi fænte. Heraf det Substantivum:

· **En Fænte**; en Fangst. En Fænte Val er den hele Nalefangst, som er falden efter en heel Nats møjsommelige Fiske.

· **At fælle**; at være deelagtig. Vi ville fælle om Gevinsten.

· **Et Frammes** eller **Fremmes**; et Rjækken. **At komme fram** ∴ at komme ud i Rjækkenet.

· **Fuse**; løs, aaben. **Fuse Løv** ∴ løse Løv.

· **Faur**, **fa ver**; smuk. Kornet staar faurt paa Marken.

· **Frævoren**; undseelig, som skal nødes til at spise.

· **Fræster**; forsøger, prøver. Han har fræstet baade Ondt og Godt.

· **Ufræst**; uforsøgt.

· **At fære**; istandsætte, beforame. **At fære ved Huset**

∴ at reparere.

Grankof; Underkof, ringeste Rokkepige.

Gjev; smuk, kostbar. Du har gjevvere Klæder, end jeg. Min Gang er gjev; thi jeg er en gammel Mand.

Ut glæde Sjele, er en Talemaade, som bruges, naar en Egtefælle nedfætter sin nærværende Mage ved at opregne sin forrige Udsødes større Fuldkommenheder.

Gaelhoste eller Goelhoste; Kiighoste.

Ganning; noget, som er tienligt, beqvemt. Det Huus er ikke hver Mand's Ganning ∴ det er ikke tienligt eller beqvemt for enhver.

En Grand; en Naboe. Han lever got med sine Grander.

Grandel, eller Grandelag; Nabolag.

Ut ganne; at besøge, see til. Vær saa god at ganne til os.

Grøtte; knuser.

Ut hværre Synet; forblinde Synet, kaste Blaar i Øjnene, f. Ex. som Tastenspillere gjøre.

Hammelmel; stor, vægtig; bruges især om Korn, som er meget kiernesfuldt. Det er godt hammelt Byg.

Høyfyld; Fuldmaane.

En Hø; en gammel Hoppe. F. Ex. en Hø; Hø.

Housomt; maadelig, taalelig, temmelig vel. Vejret er housomt. Det er housomt med hans Helbred.

Ut hove; at ynde, finde Behag i.

Hoven for; Lysten for. Barnet er ikke hoven for at læse.

Ut houe; huske, erindre.

Hvitte; hvad Tid. Hvitte kom du til Byen? ∴ naar kom du?

Hug; Møl. Der er Hug i Klæderne ∴ der er Møl i Klæderne.

En Houe; en indhegnet Plads til Kreaturer. S. Ex. en Svine; Houe.

Hyllest; Tilhold, Huslye. Det er et fattigt Barn, som ingen Hyllest har.

Held, er baade god og ond Lykke. Man har Held til at vinde i Lotteriet, og Held til at brække et Been.

Herst; en Familie. So Var Herst i en Gaard.

Idag jaurling; idag et Aar. Vid du leve idag jaurling som idag!

Judenstjærelse; Durklob, Diarrhe.

Jilløs; ledig, orkesløs. Han er aldrig iilløs : han har altid noget at bestille.

Jlling; Brændsel.

En Kjelle; en Brønd.

At kære; at anklage. I den gamle Bemærkelse: at klage, bliver det nu ikke brugt her; men betyder altid: at anklage. Jeg skal kære dig : jeg skal anklage dig.

Klein; tynd, fin; hvad man andre Steder i Jylland kalder spinken.

Knap; snart, strax. Han kommer knap : han kommer strax.

At kere sig; at blive frisk igjen, at bedres.

En Knak; en Tue, en Knold. En Knak kaldes og et uryddet Stykke Jord, fuld af Tuer, og som saaledes ikke er stikket til Dykning.

En Knyk, Knytter, kaldes de af Jord eller Sne opkaufte Tuer eller Mærker, der tilkiendegive hvor Vejen skal gaae.

Knøv; smuk, peen. Det er en knøv Pige.

En Kouse; en Staal, en Spølskomme.

En Kauring; en Tvebak.

En Kilk; en liden Glæde, som et Menneske kan træk;

ke, eller siddende paa kant stage frem over Isen med tvende Gispigge.

En Kof; en Hane.

En Raag; en stor Baad, lidet Skib.

Rnog; Snefog.

Rretter; Kreaturer.

Rørres eller Rørhuus; Roestald; hvad man i andre Egne af Jylland kalder Røddest eller Ddel.

Rrøn; Kryderie, Specerie.

Rluen; Klokhuset eller Stilladset, hvori Klokken hænger ved de Kirker, som ere uden Taarn.

At kroppe siges om Sneen, naar den i Tøvejr hænger ved Fødderne.

Krank; slet; siges mest om Bejret. Et frank Bejr: eller et slet Bejr.

Vel kjørende; vel faren. Han er ikke vel kjørende i sit Been: han har ondt i Benet.

Krøbel, krøbler; lam, halt, halter.

At lide; at tøve; bie efter. Jeg lider efter dig: jeg tøver efter dig.

En Lime; en Fejekost.

Lød; Farve. At lødde; at farve. Hvad Lød har Hesten? Lødkonen løder blaat i sin Lødgryde.

Luerdag; Løverdag.

Lær; giver stærk Lyd; bruges om enhver heftig og støjende Lyd. Svinet lær: skriger. Fuglen lær: piber. Havet lær: tuder. Bruges og om Mennesker, naar deres Røst er ubehagelig. Han lær altid: han skiender og larmer altid.

Moe; nødvendig. Jeg har et moe Verinde til Byen: nødvendigt Verinde.

Mejl; ringe, svag. Et mejst Huus. Et mejst eller

mejlagtigt Barn.

Moen om; ligegyldig, unyttig. Det er der Moen om : det kan være det samme, det kan kun lidet hjælpe. Der er Moen om din Hjelp : din Hjelp er til ingen Nytte.

Moerrøder; Gulerøder.

Marføl, eller Maarføl; et Hun: Føl.

Nedbær; Sne, Regn og Slud.

Nøg; knap, ufrugtbar. Det er en nøg Tid paa Foder. Det er et nøgt Aar.

At nøges; at forværres. Han bedres ikke; men han nøges : han bliver svageligere.

Nok saa. Ved at lægge disse Ord til Adjectiver dan: nes Comparativus. Nok saa stor : større.

At namse; snappe, fatte forstaae.

At være sig nyden; at være tient med, at kunne bierge sig. Han er sig ikke selv nyden : han kan ikke bierge sig selv.

Opstjær; Høstgilde.

Om; Tvivl. Det er der ingen Om i : det er der ingen Tvivl om.

Ond; vred. Jeg er ond paa dig : vred paa dig.

Pan; Brøst, Bræk. Der er gaaet Pan paa : der er gaaet Bræk paa, eller det er gaaet i Stykker.

En Pol; en Griis, som er et Aar gammelt.

Qvar; stille, rolig. Tie qvar : tie stille. Vil du ikke ligge qvar her i Nat? : eller vil du ikke ligge Natten over her? I gamle Skrifter heder det kver.

Qvæls, Qvælsnatter; den sidste Givt til Kreatur: rene ved Sengetid.

At qvarre; at knuse. Fingeren er qvarret : knuset.

En Røn; en Holm, liden Ø.

Ristesygge; Koldfeber.

At role; at græde, sraale. Han roler som et Barn.
 Rolen; Barneskrig.

Ræst, eller ræset; rattet, som nogenlunde er tørret eller kommen til Fuldkommenhed. Osten er nu saa ræset, at den kan tages af Ostekarret. Kyllingerne ere saa ræste, at de kan løbe ud. En ræset Fisk : en halvørget Fisk.

En Raling, et Ralingshuus; et Baaningshuus, Stuehuus; hvad man i den søndre Deel af Jylland kalder Salshuus.

Roe; Fornøjelse, Tidfordriv, Moroe. Jeg har Roe af Børn : jeg har Fornøjelse af Børn.

Rosomt; fornøjeligt, moersomt. Det er rosomt at røge Tobak.

Ryger; lugter, stinker.

Rag; strid, stiv, bruges om Uld og er det modsatte af Ilin.

San; Orden, Skik, Reenlighed. At gjøre San i Stuen : at gjøre reent i Stuen. At gjøre San paa Maden : at gjøre Skik paa, at tillave Maden. Her er god San eller ond San i Huset : her er ordentligt eller uordentligt i Huset.

Sot; smitsom Sygdom, især Sprinkler.

At sølle; at lægge Grundstene under Huset.

Sølstene eller Sylstene; Grundstene under Huset.

Sending; Foræring af Jødebare til et Giestebud.

Saller; falder, aftager. Hævelsen faller.

Soleslag; ved Solens Nedgang.

Synst; som kan see ind i forborgne Ting. Jeger ikke synst : jeg er ikke alvidende. Var jeg synst; skulle jeg nok kure Hesten : kunde jeg see inden i Hesten, skulle jeg nok kure den.

Skred eller Skrej; smuk, pyntet, giat. Du er

ret skred i Dag.

At skievte; gjøre færdig, indrette. Nu har jeg skiev-
tet Ploven. Den Mand er ikke skievte til det Embede.
Det er saaledes skievte i Verden.

Skievtet; Haandelaget. Skievtet har han, men
Kræfterne mangler han.

At stede; fæste, holde fast. At stede en Tjenestekarl.
Skibet kan ikke stedes for Anker i denne Storm.

Strøve; stærk, før, drøj. En strøve Karl: en
stærk firskaaen Karl. En strøve Vind.

Stegerne; Plankeværk, Stakitværk.

At strente; at haspe Garn. Et Strentetræ; en
Haspe.

At sritte; at falde. At sritte i Kulde: at falde o-
berende.

Et Steges; et Rjokken.

Storsindet; hovfærdig, stolt.

Tællen; den frogne Skorpe eller Klauen i Jorden.

At times; at hændes. En Ulykke er times ham.

Træls; møjsommeligt, besværligt.

Trant; travelt.

Tø eller tøs; dobbelt, to Gange. Du har tø saa
megen Jord som jeg.

Tho; Uld.

Titel; Navn. Hvad er Deres Titel: hvad er deres
Navn?

Unden; Middagsmad.

Uddagene; Foraaret, naar man driver ud med Plo-
ven Det var i Uddagene han døde.

Ungere, ungest; yngre, yngst. Den ungeste af
mine Børn,

Vaag; svag, syg, ringe. Jeg var en vaag Mand

om jeg ville bedrage dig.

Alt vaages; at blive svagere. Han vaages Dag fra Dag: han bliver med hver Dag mere syg.

En Vejle; en Bismar (kalder andenstedes Bindfer.)

En Vase; en indkastet, indgrøftet Vej.

At vejre; at lugte, om Hunde, Heste og Ratte. Hunden kan vejre langt hen: kan lugte langt fra.

Voren; skicket til. Jeg er ikke voren til at komme i Stuen. Jorden er nu voren til at pløjes.

Vid; Forstand.

Villelig; fremmelig. Barnet er saa villeligt, at det kan læse.

Villere, villest; ypperligere, ypperst, fortrinligst.

Et Vill; et Kildevæld. Jorden er villet: fuld af Kildevæld.

Dghsved er det almindelige Navn paa Heste.

Der; Smaastene, grovt Gruus; det samme som det norske Ur.

Øsel; Raserie, Bildelse. Han er i Øsel: han er i Bildelse.

Øselfuld; rasende.

Ualmindelige Mand's Navne, som bruges her ere: Sejer, Wille, Boer, Zimmer, Ib, Bolle, Ugi, Ubbe, Grave, Evert. Helle er et Fruentimmer Navn.

Bed Udtalens Forskiellighed synes nogle Ord at blive forskiellige. S. Ex. Hvan er de for nøjet: hvad er det for noget? Li qvaræ Barroel: tie stille Børnene græde. Til Korthed i Benævnelsen hører det, at man her henfører alt til de 4 Verdens Hjørner. S. Ex. sønden i Gaarden, norden i Stuen; sid op paa den østre Bænk. Bed mange Lejligheder medføre disse Udtryk en fortrinlig

Korthed og Bestemtbed, især naar de bruges istedenfor det ubestemte højre og venstre Side. — Til faa Ord lægges Artiklen et, men sædvanligen en; man siger en Brev, en Huus — Genitivus udtrykkes mest ved Tillæg af hans og hendes. F. Ex. Min Broder hans Bog: min Broders Bog. Niels hans Huus: Nielses Huus.

R e g i s t e r.

	Pag.
1. Thylands Beliggenhed, Størrelse og Folkemængde	1
2. Klima	4
3. Folkets Levemaade og Kultur	8
4. Bindslibelighed	16
5. Handel og Skibsfart	24
6. Fiske	37
7. Landdyr	50
8. Jordbundens Bestaaffenhed	56
Sandflugt	59
9. Planter	67
10. Brændsel	75
Jordums Skov	79
11. Haugevæsen	82
12. Ugerdykning	85
13. Gjødning.	105
14. Kvægavl	110
15. Thybo-Dste	121
16. Bygning og Indhegning	127
17. Parcellering	133
18. Oldtidens Mindesmærker	142
19. Beskrivelse over hvert Sogn i Særdeleshed.	149

R e g i s t e r.

		Pag.
I. Hillerølev Herred		
	150	150
1.	a. Hunstrup Sogn	151
	Rislbysgaard	—
	b. Østerild Sogn	153
2.	Hjardemaal Sogn	—
3.	a. Næhr Sogn	154
	b. Vigstø Sogn	155
	c. Hønsted Sogn	—
4.	a. Nørø Sogn	156
	b. Tved Sogn	157
5.	a. Hillerølev Sogn	158
	b. Raastrup Sogn	160
6.	Gennels Sogn	—
	Allerupgaard	161
7.	Skinnerup Sogn	—
8.	a. Vester-Bandet Sogn	164
	b. Øster-Bandet Sogn	167
II Hundborg Herred		
1.	a. Thisted Sogn	168
	Risbøsteden Thisted	—
	b. Lilsted Sogn	177
2.	a. Sigving Sogn	—
	b. Thørsted Sogn	179
3.	a. Bang Sogn	—
	b. Tvorup Sogn	181
4.	a. Skjoldborg Sogn	182
	b. Røstø Sogn	183

R e g i s t e r

		Pag.
	Todbøl Gaard	—
5.	a. Hundborg Sogn	184
	Ulstrup Gaard	185
	b. Jannerup Sogn	186
6.	Nørhøa Sogn	187
	III. Hasfing Herred	189
1.	Snedsted Sogn.	—
2.	a. Harring Sogn	190
	Dland Gaard	—
	b. Stagstrup Sogn	—
3.	a. Skjumb Sogn	191
	b. Hørdum Sogn	192
	Trup Gaard	—
4.	a. Sønderhøa Sogn	194
	Roustrup Gaard	—
	b. Hørsted Sogn	195
5.	a. Hasfing Sogn	—
	b. Villerlev Sogn	—
6.	a. Viisbye Sogn	196
	b. Heltborg Sogn	197
7.	a. Bedsted Sogn	198
	Landrups Gaard	199
	b. Grurup Sogn	—
8.	a. Hvidberg Sogn	—
	b. Drum Sogn	201
	Drum Gaard	—
	c. Lødberg Sogn	—

R e g i s t e r.

		Pag.
	IV. Nefs Herred	202
1.	a. Vestervig Sogn	—
	Vestervig Kloster	204
	b. Agger Sogn	205
2.	Hurup Sogn	209
3.	a. Bodum Sogn	210
	Bodum Bisgaard	—
	b. Ydby Sogn	211
4.	a. Helligsøe Sogn	213
	b. Gettrup Sogn	—
	Thyholm	214
5.	a. Hvidberg Sogn	218
	Hindsels Gaard	220
	b. Liungs Sogn	222
6.	a. Sønderberg Sogn	223
	b. Oddbye Sogn	224
7.	Jeginøe	227
20.	Lybonitiske Ord og Talemaader	240

